

HELSINKI, VALTIONEUVOSTON LINNA

Historiallisen ajan kaupunkikaivauksen kaivauskertomus

Markku Heikkinen
18.7.1997

HELSINKI, VALTIONEUVOSTON LINNA
Historiallisen ajan kaupunkikaivauksen kaivauskertomus
Markku Heikkinen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. ARKISTOTIETOJA	3
3. TUTKIMUSALUEEN SIJAINTI JA TOPOGRAFIA	3
4. ALUEEN HISTORIA	4
4.1 Alueen yleistä historiaa	4
4.2 Pohjoinen kortteli, tontti no 1 (vanha numero 122)	11
4.3 Pohjoinen kortteli, tontti no 2 (vanha numero 123)	13
4.4 Palovahdin päävartio	14
4.5 Pohjoinen kortteli, tontit numerot 1 ja 2 kauppaneuvos Goviniuksen aikana 1700-1800-lukujen vaihteessa	17
5. BURGMANIN TALON JA KOULUKUJAN HISTORIA	32
6. KAIVAUSTEKNIikka	46
7. MAAKERROSTUMAT, RAKENTEET JA LÖYDÖT	47
7.1 Huone A	47
7.2 Huone B	47
7.3 Huone C	50
7.4 Huone D	50
7.5 Huone E	51
7.6 Huoneet F, H ja J	53
7.7 Huone G	55
7.8 Huone I	58
7.9 Huone K	58
7.10 Huoneet L, M ja N	59
7.11 Huone O	61
7.12 Huone P	62
7.13 Huoneet Q ja R	64
7.14 Huone S	64
7.15 Huone T	68
7.16 Huone U	71
7.17 Huone V	77
7.18 Huone X	79
7.19 Huone Y	82
7.20 Huone Z	89
7.21 Huone Ö	93
7.22 Tori	96
7.23 Aleksanterinkatu	99
7.24 Piha	105
8. SIITEPÖLY- JA MAKROFOSSIILITUTKIMUKSET	107
9. TUTKIMUSTEN TULOKSET	108
LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ KARTOISTA	110
LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ NEGATIIVEISTA JA KUVISTA	112
LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ DIAPOSITIIVEISTA	139
PERUSKARTTAOTE 1:20 000, 2034 06 HELSINKI	164
OTE HELSINGIN KAUPUNGIN VIRASTOKARTASTA Vi 10 (H5)	165
KAIVAUSTEN YLEISKARTTA	166
HUONEIDEN TASO- JA PROFIILIKARTAT	167
MUUT KARTAT	188
KUVATAULUT	195
LIITE I. LÖYTÖLUETTELO	

LIITE II. SIITEPÖLY- JA MAKROFOSSIILITUTKIMUSTEN
RAPORTTI

LIITE III. LUETTELO GOVINIUKSEN TONTIN RAKENNUS-
KANNASTA VUOSINA 1795 JA 1805, REKONSTRUKTIO-
PIIRROKSET KYSEISISTÄ RAKENNUKSISTA SEKÄ KUVAT
NIIDEN PERUSTEELLA TEHDYISTÄ PIENOISMALLEISTA

1. JOHDANTO

Vuonna 1993 tutkittiin Helsingin kaupunginmuseon toimesta valtioneuvoston linnan 5. peruskorjausvaiheen aikana linnan kaakkoisosia. Tutkimusalueen itäosassa tavattiin melko runsaasti kaupungin vanhimman kivirakennuksen ns. Burgmanin talon ja keskiosassa nykyisen Helenankadun jatkeena olleen Koulukujan katukiveyksen jäännöksiä. Tutkimusalueen länsiosasta, Koulukujan länsipuolelta, 1800-luvun alussa kauppaneuvos Goviniuksen omistamalta tontilta löydettiin hänen omistamansa rakennuksen kellarin itäosan jäännökset. Tutkimusalueen paksuista säilyneistä kulttuurikerroksista löydettiin esineistöä kaupungin perustamisesta 1600-luvun puolivälistä valtioneuvoston linnan rakentamiseen saakka 1800-luvun alkuun.

Edellämainittujen löytöjen takia päätettiin ennen linnan 6. peruskorjausvaiheen aloittamista ja/tai rakennustöiden aikana linnan lounaisosassa suorittaa laajempia tutkimuksia. Museoviraston kanssa sovittiin antikvaarisiksi työnjaoiksi Museoviraston osuudeksi tulevan maanpäälliset osat ja kaupunginmuseon osuudeksi maanalaiset kerrokset.

Engel rakentamispalvelut Oy:n valtioneuvoston linnan korjaustöiden projektijohtaja, yliarkkitehti Juha Lemström tarjosi mahdollisuutta suorittaa tutkimukset ennen peruskunnostamisen aloittamista. Linnan rakenteisiin tutustuttaessa ja aikaisemmasta poikkeavan perustusten paalutustavan takia päädyttiin kaivausten suorittamiseen linnan peruskunnostamisen yhteydessä. Linnan 1. kerroksen puu- ja betonilattioita ei voitu purkaa, koska paalutuskone löi paalut nyt lattialta käsin. Puulattian alapinnan ja sen alla sijaitsevan maakerroksen yläpinnan välissä oli tyhjää tilaa korkeintaan 75 cm. Tällaisessa tilassa ei ollut mahdollista työskennellä. Samoin linnan eteläsiiven ulkoseinien äärellä kulkevien kellarikäytävien sisäseinien murtaminen sekä jäte- ja kaivausmaiden kuljettaminen käyttäviä pitkin koettiin mahdottomaksi.

Arkeologiset kenttätyöt sovittiin suoritettavaksi tuntive-loituksena, sillä kaivauksen oletettiin olevan hyvin periodimaista. Tätä varten rakennuttaja Valtion kiinteistö-laitos varasi 100 000 markkaa, joka käytettiin kokonaisuudessaan. Tämän summan ylittävästä pienestä osuudesta vastasi Helsingin kaupunginmuseo. Kaivausalueiden pienen koon takia tutkijoita oli korkeintaan neljä samanaikaisesti. Rakentamisen seuranta ja kaivaukset aloitettiin kesäkuun alussa 1995 ja ne jatkuivat aina maaliskuun loppuun 1996 saakka. Säilyneiden rakenteiden; talojen kellareiden, piha- ja torikiveyksien, kaivojen ja muiden rakenteiden määrä ja säilyneisyys ylitti suuresti etukäteisodotukset.

6. peruskorjausvaiheessa rakennuttajan edustajana oli yliarkkitehti Marjatta Erwe ja rakennuttajakonsulttina Engel rakentamispalvelut Oy, projektinjohtaja, arkkitehti Juha Lemström ja projektipäällikkönä, DI Jorma Kuusisto. Pääurakoitsija oli NCC-Puolimatka Oy.

Kaivausten jälkityöt aloitettiin vasta vuoden 1996 lopulla, josta lähtien niitä tehtiin katkelmallisesti. Jälkitöihin

valtion kiinteistölaitos varasi 190 000 markkaa, joista 100 000 markkaa oli varattu varsinaisten jälkitöiden tekoon kaupunginmuseossa. Loput 90 000 markkaa oli varattu ulkopuolisiin siitepöly- ja makrofossiilianalyysseihin, jotka tehtiin keväällä 1997 Geologian tutkimuskeskuksen Irmeli Vuorelan ja Turun yliopiston Terttu Lempiäisen toimesta linnan eri maakerroksista kerätyistä näytteistä.

Tutkijoina kaivauksilla allekirjoittaneen lisäksi oli Jaana Mellanen ja Teemu Mökkönen, jotka kaikki toimivat myös piirtäjinä. Karttojen puhtaaksi piirtämisen ja löytöjen luetteloinnin suoritti Jaana Mellanen. Anja Korkala ja Jaana Mellanen piirsivät löytöluettelon esinekuvat. Konservointiin, karttojen piirtämiseen, luettelointiin ja kuvien ym. tekemiseen käytettiin yhteensä 7 kuukautta. Tutkimustenjohtajan jälkityöpanos jäi Helsingin kaupunginmuseon osuudeksi.

Helsingissä 18.7.1997

Markku Heikkinen
FK

2. ARKISTOTIETOJA

Kunta: Helsinki

Kylä: Töölö

Kortteli: 1, om. Suomen valtio

Peruskartta: 2034 06 HELSINKI (1991)

Tutkimusalueen keskipisteen koordinaatit: x = 6673 46
y = 2553 14
z = n. 5 m mpy

Aiemmat löydöt: KM 94079:1-574

Aiemmat tutkimukset: Helsingin kaupunginmuseo 1993. Markku Heikkinen. Kaivauskertomus 30.12.1994

1995-96 kaivetut löydöt: KM 96010:1-1085

Kertomukseen liittyvät kartat: s. 164-194

Kertomukseen liittyvät negatiivit: Helsingin kaupunginmuseo 270 898-271 323, joista kuvat 1-429 s. 195-351.

Kertomukseen liittyvät diapositiivit: Helsingin kaupunginmuseo; Helsinki, Valtioneuvoston linna 1997:1-468

3. TUTKIMUSALUEEN SIJAINTI JA TOPOGRAFIA

Tutkimusalue, valtioneuvoston linna, sijaitsee Helsingin keskustassa Kruunuhaassa rakennetulla kaupunkialueella (ks. kartat s. 164-165, kuva 1, s. 195). Koko korttelin käsittävä valtioneuvoston linna (rakennusrungon leveys n. 15 m) reunustaa yhtenäisesti katutiloja. Korttelin sisällä, sen pihan keskellä, on vain yksi pohjois-eteläsuuntainen lisärakennus entisen kaupungin kellotornin kohdalla. Korttelia rajaa lännessä Senaatintori, pohjoisessa Hallituskatu, idässä Ritarikatu ja etelässä Aleksanterinkatu. Maasto on melko tasaista. 6. peruskorjausvaihe käsitti linnan lounaisneljänneksen (linnan länsisiiven eteläpuolikas n. 60x28 m ja eteläsiiven länsipuolikas n. 34x19 m). Peruskorjausalueen itärajalla Aleksanterinkadun jalkakäytävän korkeus on nykyisin 4.90 m mpy, länsirajalla 4.77 m mpy ja Senaatintorilla peruskorjauksen pohjoisrajalla 6.76 m mpy. Pihalla korkeus on itärajalla 5.26 m mpy, länsiosassa 5.68 ja pohjoisessa 6.48 m mpy. Maasto kohoaa kaikkialla kohti linnan koillisnurkkausta ja entisen kellotornin paikkaa sekä torilla kohti pohjoista.

4. ALUEEN HISTORIA

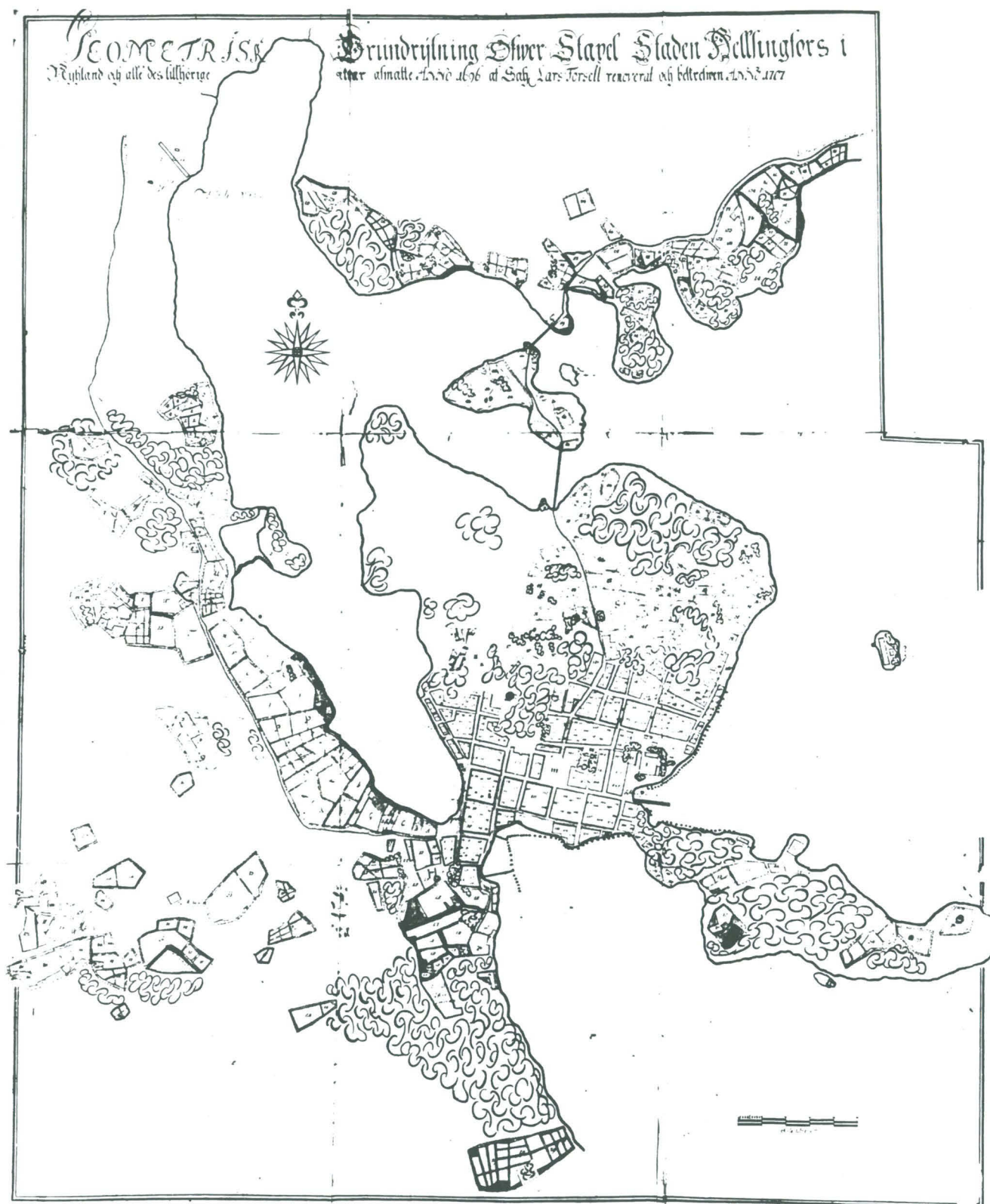
4.1 Alueen yleistä historiaa

Tutkimusalue, nykyisen valtioneuvoston linnan alue, on sijainnut kaupungin keskeisimmällä paikalla Helsingin Vanhastakaupungista 1640-luvun alussa tapahtuneesta siirrosta lähtien (kartat s. 5-9). Alue rajautui lännessä kaupungin päätoriin, jonka pohjoislaidassa sijaitsi 1800-luvun alussa kaupungin raatihuone, länsilaidassa päävahti, itäreunalla vaatimaton palovahdin päävartio ja muilla reunoilla merkittävimpien porvareiden rakennukset. Mm. torin etelälaidassa sijaitsi Sederholmin ja Bockin kivitalot, jotka kuuluivat kaupungin harvalukuisiin kivitaloihin. Tutkimusalueen eteläpuolella kulki päätorilta itään Pohjoissataman laiturille vievä kaupungin pääkatu, Suurkatu (nyk. Aleksanterinkatu).

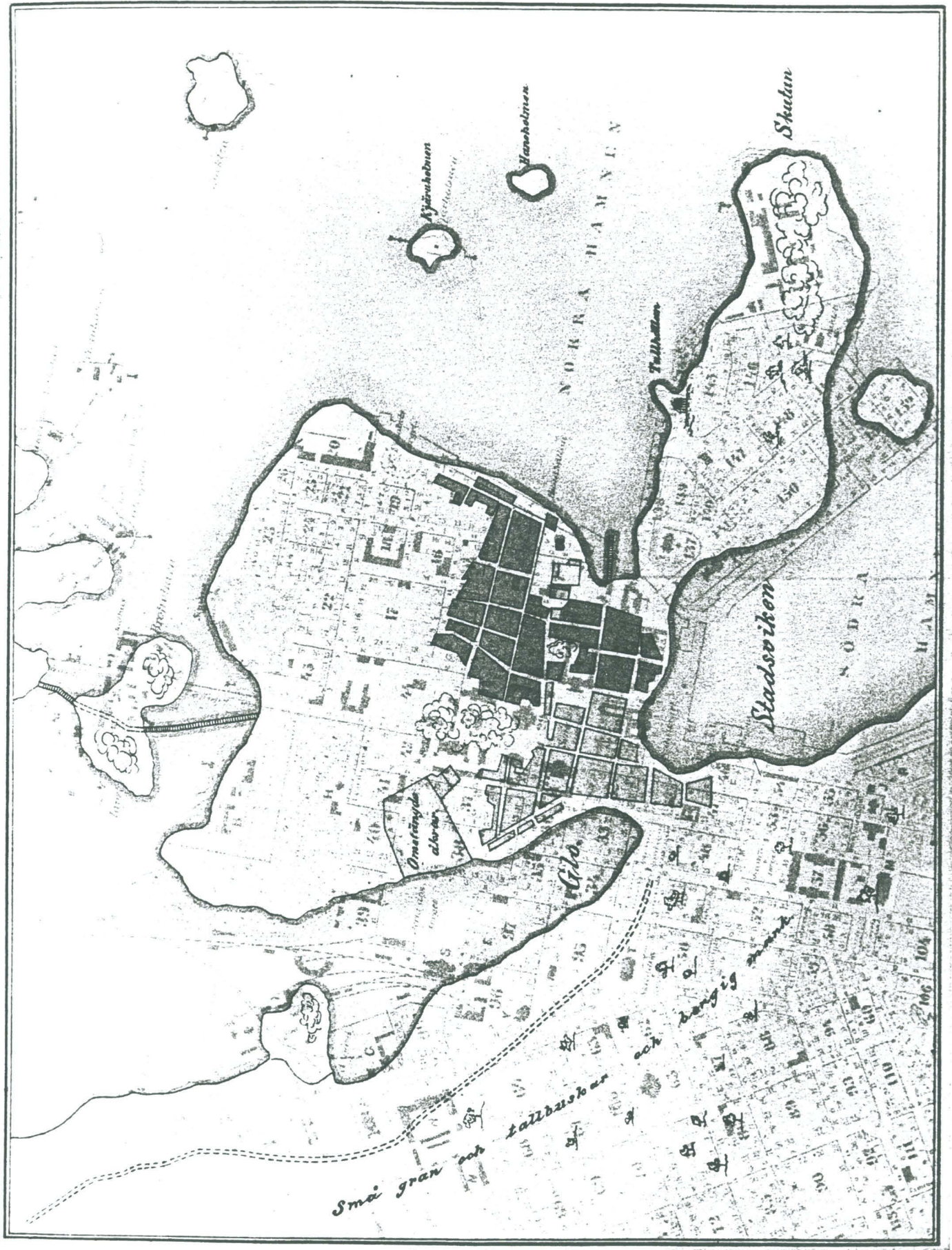
Vuosien 1995-96 tutkimusalueella sijaitsi 1800-luvun alussa Pohjoisen korttelin tontit no 1 ja 2 (= tontit 122 ja 123 1700-luvun alussa), palovahdin päävartio ja torin kaakkoisnurkka (ks. kartta s. 18). 1800-luvun alussa näiden tällöin kauppaneuvos Goviniuksen omistamien tonttien pohjoispuolella sijaitsi Koulukadun (= suunnilleen nykyinen Hallituskatu) varrella, tutkimusalueen ulkopuolella, lännestä itään Manecken tontti (tontti no 20, entinen 147), kivistä rakennettu kaksikerroksinen triviaalikoulu (n. 22.5x11 m) ja sen eteläpuolella alaosaltaan kivinen kellotorni (n. 10.7x10.7 m, korkeus yli 20 m) sekä Christerssonin tontti (tontti no 4, entinen 144).

Goviniuksen tontti rajautui itäpuolella nykyisen Helenankadun jatkeena olleeseen Koulukujaan, jota kuten Goviniuksen tontin itälaitaa tutkittiin Helsingin kaupunginmuseon toimesta v. 1993. Koulukujan itäpuolella oli kaupungin vanhin kivirakennus, Torsten Burgmanin talo 1600-luvun lopusta (tontti no 3, entinen 124, 3592 neliökyynärää = 1267 m²), joka tutkittiin myös v. 1993. Taloa kutsuttiin 1700-luvun alussa Wetterin taloksi, 1700-luvun puolivälin jälkeen lääninhallituksen taloksi ja 1700-luvun lopulla ylipäällikön virka-asunnoksi. Tontin itäpuolella oli Vuorikatu nykyisen Ritarikadun kohdalla (ks. luku Burgmanin talo ja Koulukuja). Kaikki edellämainitut tontit muodostivat yhdessä lähes valtioneuvoston linnan tonttia vastaavan "korttelin".

1600-luvun lopulla "korttelin" pohjois- ja koillisosissa oli enemmän tontteja kuin 1700-luvun lopussa. Silloiset numerot 143-147 joko yhdistettiin ajan mittaan toisiinsa tai rajoja muutettiin tai kuten numerot 145 ja 146 katosivat kokonaan Ison vihan jälkeisessä uudisrakennusvaiheessa (ks. kartta s. 10). Edellisten kohdalle kellotornin pohjoispuolelle valmistui kivinen triviaalikoulu v. 1759. Näillä tonteilla asui ensimmäisen tonttiluettelon mukaan 1600- ja 1700-luvun vaihteessa Magnus Crantz (no 143, 2555 neliökyynärää = 901 m²), Erick Johansson Brus, kläckringare (no 144, 2525 neliökyynärää = 890 m²), Jonas Befwer (no 145, 278 neliökyynärää = 98 m²) ja Mickel Matzson, tornwacktz (no 146, 198 neliökyynärää = 70 m²) ja raatimies Johan Burtz (no

Lars Forsellin v. 1696 piirtämä, v. 1707 renovoitu kartta.
Tutkimuskohde ympäröity. Kuva HKM.

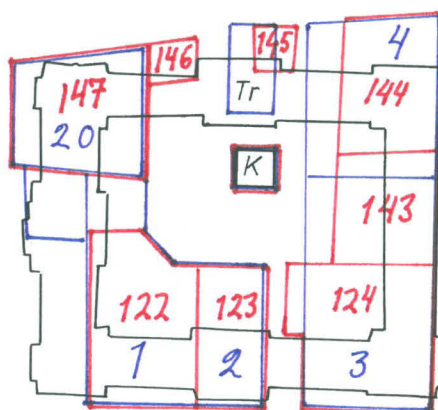
Edellinen kartta sijoitettuna uudemalle karttapohjalle. Kuva HKM.

Edellinen kartta sijoitettuna vuoden 1986 virastokartalle.
Kuva Helsinki-Atlas.

Valtioneuvoston linnan korttelin tonttijärjestyksen kehitys 1700-luvulla. Punaisella tilanne v. 1696/1707 ja sinisellä 1700-luvun lopussa.

147, 3088 neliökyynärää = 1391 m²). Lisäksi oli Kellotorni mäki (Å 105, 324 neliökyynärää = 114 m²) edellämainittujen eteläpuolella.

Ennen 1600-luvun loppua tutkimusalueelta ei ole paljonkaan tietoa. Uutta vasta perustettua kaupunkia 5.8.1654 kohdanut tulipalo tuhosi kolmeneljännestä kaupungista ja tutkimusalueen tonteilla olleet rakennukset. Kaupungin asemakaavasta ja valtioneuvoston linnan alueella sijainneiden tonttien rajoista on ensimmäinen tarkka kartta, Forsell-Avanderin kartta ja tonttiluettelo, vasta vuodelta 1696/1707. Ne säilyivät tulipaloista huolimatta lähes samanlaisena 1800-luvun alun A. Ehrenströmin asemakaavamuutokseen saakka.

Suuren pohjan sodan aikana v. 1713 venäläisten suorittaman kaupungin valloituksen yhteydessä ruotsalaisten sytyttämässä palossa tuhoutui alueen puurakennukset sekä vuoden 1993 kaivauksissa löydetty kaupungin ainoa kivitalo, Burgmanin talo, vahingoittui. Miehistyksen jälkeisen maaherran Peter Stierncrantzin kuvauksen mukaan Ison vihan aikana kaikki kiviset holvirakennelmat ja kivikadut olivat venäläisten toimesta täydellisesti hävitetyt kaupungin ympärille rakennetun linnoitusvallin takia (Suolahti E. E. 1950. Ensimmäinen Vironniemen Helsinki (1640-1721), **Helsingin kaupungin historia I**, s. 428). Tässä oli selvää liioittelua kuten Burgmanin talon tapaus osoittaa. V. 1761 kaupungissa raivonnut tulipalo ei ulottunut tutkimusalueelle. Näillä tonteilla sattuneista paikallisista tulipaloista ei ole tietoa. Kaivausten maaleikkausprofiileissa oli useampia hiilikerroksia kuin tunnettuja kaupungin yleistulipaloja.

4.2 Pohjoinen kortteli, numero 1 (vanha numero 122)

Vuodelta 1696/1707 peräisin olevan Forsell-Avanderin tonttiluettelon mukaan tontin no 122 (= uudempi luettelo: pohjoinen neljännes, tontti no 1) omisti v. 1707 Petter Sundz (3944 neliökyynärää = 1391 m²). Häntä seurasi monta lyhytaikaista omistajaa. Ensimmäinen oli oikeuspormestari (virassa 1675-77) Johan Laurentz (k. 1710). Vielä ennen venäläisten suorittamaa Helsingin miehitystä v. 1713 tontin ehti omistaa pormestari ja taksoitusasessori Henrik Tammenin (pormestari 1711-13, k. 1750), joka oli päättämässä ja toteuttamassa kaupungin polttamisesta v. 1713.

Ison vihan jälkeen tontin ensimmäinen omistaja oli kauppias ja sukelluskomissaari Pehr Hansson Sunn (k. 1774), joka myi sen lääninrahastonhoitaja Arvid Carlstedtille (26.11.1693-17.4.1743).

Kauppias Petter Törneman (k. 1764), oli ostanut tontin 2.6.1733. Kaupunginarkistossa olevassa arkkitehti Berndt Aminoffin arkistossa, johon on kerätty yhteen tontteja ja tonttien omistajia koskevia tietoja ja josta suurin osa tässä raportissa esilletuoduista tiedoista on peräisin, on seuraavanlainen merkintä tämän tontin kohdalla: "Härvid märkes, att uti Fastebrefwet är inskrifning 1000 de kv.alnar, så at den står 4000, i stället för 3000, dessutom gaf

Törneman tilkänna, det han aflämnat til sin granne på Östra sidan, som den tiden war Carl Burgman, och nu är Schwartz, några alnar längs med sin tomt. 4499 kv. alnar till ungefär 3 å 5 alnar i breddan längs gatan efter det planket eller avdelningen nu är att utan påtal eller betakning nyttja och behålla. 5328 kv.a. (1586-1879 neliömetriä)"

Asiakirja "Helsinkiläisten korvausanomukset Pikkuvihan aikana kärsimiensä vahinkojen johdosta" antaa ensimmäistä kertaa tarkempaa tietoa alueen rakennuksista, tässä tapauksessa Törnemanin tontin rakennuksista:

130. P. Törneman, Tukholmassa 7.10.1742. 14.841:-

Isohko talo torin varrella, siinä 10 huonetta eteisineen. 10 paria kitattuja ikkunoita, 8 paria ikkunaluukkuja, kellari 8,550:-. Pienehkö sivurakennus kadun varrella, jossa 3 huonetta, liesi, "tiilinen kaakeliuuni", kitatut ikkunat luukkuineen, iso kellari 1.880:-. Leivintupa kama-reineen 450:-, aitta 360:-, vaunuliiteri ja pieni aitta 150:- talli, jossa viisi pilttuuta 280:-, navetta 180:-, mankelihuone 96:-, 4 ulkohuonetta pientä karjaa varten 84:-, kaivo, ryytimaa ja portit 1.300:-. Kaikki rakennukset rakennettu viimeisten 8 vuoden aikana.

Pekka Kärki toteaa artikkelissa "Helsinkiläisiä porvaritaloja pikkuvihan aattona" (Narinkka 1981, s. 55-56), että kitti-ikkunoitten lisäksi oli yksi pari lyijystä sekä 2 kpl pientä samanlaista eteisen ovissa. Puupienoihin kitattu ikkuna oli uutuus, joka kannatti korvaushakemuksessa mainita, samoin eteisen oven lyijyikkuna lienee ollut poikkeuksellinen.

Kuollessaan 1.2.1764 Törnemanilla mainitaan olleen "gårdstomt vid torget belägen med källare de där befintelige gamla hus för 800 daler". Perikunnalla olleen tontin osti kauppias Johan Burtz (k. 7.4.1792) v. 1769. Hänen mukaansa sitä kutsuttiin "Stor Burtzka gården". Burtz omisti sen vielä 30.5.1790. Tontti käsitti tällöin 4099 neliökyynärää (= 1445 neliömetriä).

Tontin osti Burtzin kuoleman jälkeen tuleva kauppaneuvos Henrik Jakob Govinius, joka oli ollut kirjanpitäjänä Johan Burtzilla v. 1781. Hän oli mennyt naimisiin Burtzin tyttären Johanna Elisabethin kanssa 25.10.1792. Govinius myi tontin vuonna 1812 kaupungin uudelleenrakentamiskomissiolle hallituskonseljitaloa varten 15.500 ruplalla.

Tontin koko vaihteli aikojen kuluessa. Mm. ensimmäisen kerran tontille annettiin seuraavanlaiset mitat: pohjoissivu 26/25, eteläsivu 49, itäsivu 70 ja länsisivu 112 kyynärää eli yhteensä 4499 neliökyynärää (= 15.4/14.6, 29.1, 41.6 ja 66.6 metriä = 1586 m²). Seuraavalla kerralla annettiin mitat: pohjoissivu 26/24, eteläsivu 48 1/2, itäsivu 60/43 ja länsisivu 112 kyynärää eli 5328 neliökyynärää (15.4/14.3, 28.8, 35.6/25.1, 66.6 metriä eli 1879 m²).

Yhdistetyille tonteille annettiin kokonaismitoiksi v. 1795: pohjoissivu 61+26, etäsivu 85, itäsivu 69 ja länsisivu 112 kyynärää (= 36.23+15.44, 50.49, 40.98 ja 66.53 metriä). Tontin koko verotuksessa v. 1800 oli 6582 neliökyynärää

(= 2321 m²).

4.3 Pohjoinen kortteli, numero 2 (entinen numero 123)

Forsell-Avanderin luettelon mukaan tontin no 123 (=uusi no 2) omisti Johan Stralborgzin leski. Tontti käsitti 1631 neliökyynärää = 575 m². Tontti tunnettiin sittemmin omistajiansa mukaan Strömska (?), Burgmanska tomten tai Lilla Burtzka gården.

Tontin oli ostanut kauppias, kirkkoväärti ja kaupunginvanhin Carl Burgman (k. 1763, jolloin ei omistanut tonttia) v. 1724 tai 1726 Hendrich Forsteenilta, lesken vävyiltä, riidan jälkeen. (**Huom!** Tässä raportissa Burgmanin talolla tarkoitetaan tontilla no 3 sijaitsevaa Torsten Burgmanin rakennusta).

Hänen omaisuudestaan ja rakennuksistaan saadaan lähempää tietoa samoin kuin Törnemanin kohdalla luettelosta "Helsinkiläisten korvausanomukset Pikkuvihan aikana kärsimiensä vahinkojen johdosta":

135. Carl Burgman, Tukholmassa 8.10.1742. 10.234:-

"Stor träbyggning på Stora gatan med torv- och nävertak", 14x6 kyynärää (**täytyy olla syltä eli 24.92x10.68 m**), siinä 15 (**täytyy olla 13 eli 18 metrin**) sylen pituinen holvattu kellari, 7 huonetta, iso sali takkoineen ja 3 ikkunoineen, 2 kamaria salin sisäpuolella, talon läpi kulkeva eteinen, 2 kaksoisovea, korkeat portaat kadun puolella, rihkamakauppa kaksilla kaksoisovilla, ikkuna luukulla, kammari rihkamakaupan vieressä, jossa ikkuna kaksoisluukuilla 6.200:-. Sauna ja oluenpanohuone 6 1/2 x 4 syltä 500:-.

"Dubbelbeslagen brädbod" 120:-, katettu kaivo 40:-, tontti aitausineen ja kaksinkertaisine pihaportteineen 600:-, ranta-aitta 150:-, 3 hyvin aidattua ja ojitettua peltoa, johon kylvetty 3 tynnyriä viljaa 900:-. Kylvö 1 tynnyri ruista, arvioitu sato 10 tynnyriä 24 kappaa = 240:-.

Piennarheinää 5 parmaa à 24:- =120:-.

Hevonen 150:-. "Kryddgård med åtskilliga huskryddor" 30:-. Burgman lähtenyt pakomatalle 15.8.1748 (?) mukanaan vaimo, kaksi pientä lasta, piika ja renki.

Kärjen mukaan luettelossa talo oli 25 metriä pitkä rakennus, jonka alla oli 18 metriä pitkä holvattu kellari. Se oli luultavasti kaupungin suurimpia (Kärki, s. 55). Edellisen luettelon tässä raportissa käytetyssä käännöksessä (lyhennetty?) ja mitoissa on ilmiselviä virheitä. Alkuperäistä asiakirjaa ei ehditty tarkistaa, mutta Kärjen tulkinnot todennäköisesti oikeita.

Kauppias, varapormestari, raatimies Gustaf Johan Bock (k. 29.1.1788) oli ostanut tontin **ennen** vuotta 1763 ja myynyt sen **ennen** 13.6.1782 langolleen raatimies, merimieshuoneen johtaja ja kauppias Petter Schwartzille (Schwartz). Schwartz oli kuollut 20.12.1793, jolloin hän ei ollut enää omistanut tonttia. Schwartz oli omistanut sen 1763? (koska

mainitaan Törnemanin (k. 1764) yhteydessä tontin rajoista), mutta ei vaimon kuollessa v. 1774. Tontti oli käsittänyt karttojen perusteella 1700-loppupuolella n. 800 neliömetriä.

Naapuritontin omistaja Johan Burtz, jonka ensimmäinen vaimo oli myös Bockin tytär, oli ostanut tontin ilmeisesti v. 1769 tai 1773. Hän omisti tontin ainakin 13.3.1787 ja 30.5.1790.

Johan Bockström oli ostanut tontin v. 1792 Burtzin kuoleman jälkeen. Tontti joutui naapuritontin omistajalle Goviniukselle vuosien 1793-1795 välisenä aikana, jonka jälkeen se muodosti jälleen ison tontin no:n 1 kanssa. Tontti oli ostettu ilmeisesti v. 1793, koska tällöin valmistui iso mäkasiinirakennus no 17, joka ulottui molempien tonttien alueelle. Govinius myi tontit valtiolle v. 1812.

4.4 Pohjoinen kortteli, Palovahdin päävartio

Kruunulle kuuluva päävahti, joka oli rakennettu ilmeisesti pian Ison vihan jälkeen, sijaitsi torin itäosan pohjoispuolella, jonkin matkaa silloisen raatihuoneen (1727-1784/85) itäpuolella. Sen sijaintia voidaan määrittellä seuraavasta maininnasta (1744/1754), jossa puhutaan Kellovuoren alla, päävahdin ja Tellegvistin (= Manecken) talon välissä olevasta rakentamattomasta kentästä, jonka yli kulki vartiomiehen käyttämä oikopolku hänen mennessään kellotapulille tunninlyöntejä ilmoittamaan. Päävahdin edessä oli ns. puuhevonen. Pikku vihan venäläismiehityksen jälkeen v. 1744 talo oli rappeutuneessa kunnossa ja sen irtaimisto (pöydät, penkit, lavitsat ja tiimalasit) oli kateissa. Kaupungilta vaadittiin tällöin rakennuksen korjaamista (Hornborg, E. 1950. Ajanjakso 1721-1809. **Helsingin kaupungin historia II**, s. 66).

Ensimmäisessä tarkassa kaupunkikartassa, Forsell-Avanderin kartassa vuodelta 1696/1707, alue kuului torialueeseen. Siitä lähti katu leveämpi tila kohti idässä sijaitsevaa kellotornia tonttien 122 (uusi no 1) ja 147 (uusi no 20) välistä.

Torin itälaidassa, koilliskulmassa, näkyy 1720-60-lukujen kartoissa keskikokoinen ja sen eteläpuolella hyvin pieni tontti tontin no 1 luoteispuolella. Jompikumpi oli mahdollisesti päävahdin rakennuksen vanha paikka ennen vahdin torin länsilaidalle siirtymistä n. v. 1751. Mm. vuoden 1752 kaupunkikartassa (ks. kartta s. 16) pienen tontin kohdalla on piirretty vain neliömäinen rakennus ja sen yläpuolella sijainnut tontti on vain väritetty reunoilta muista tonteista poiketen. Edellisen kappaleen perusteella pieni tontti voisi olla päävahdin paikka ja vain reunoista väritetty tontti rakentamaton kenttä.

Talousasiain pöytäkirjassa mainitaan 6.7.1751 uuden päävahdin rakennustöiden olevan käynnissä. Matala, rapattu tiilirakennus kaarisarjoin somistettuine julkisivuine oli sotilasviranomaisen toimesta rakennettu ilman maistraatin

lupaa. Uusi rakennus oli torin itälaidan sijasta rakennettu torin länsiosaan torialueelle, mutta koska rakennuksen katsottiin koituvan kaupungin hyödyksi ja kaunistukseksi, asia päätettiin jättää sillensä. Kaupungin maistraatti siirtyi vanhaan päävahdin rakennukseen (tupa ja kaksi kammaria). 6.10.1753 rakennus mainitaan olevan vuokralla. Sitten se luovutettiin v. 1753/54 perustetun palovahdin päävartioksi. 20.10.1764 rakennus päätettiin purkaa torin rumenuksena pois ja uusi rakennus valmistui todennäköisesti syksyllä v. 1765. 22.2.1766 on talousasiain pöytäkirjassa mainita katon tervaamisesta aikaisemmin suoritetusta mak-
susta. Se rakennettiin Hornborgin mukaan mahdollisesti entiselle paikalle. Salin ja kaksi huonetta käsittävä rakennus oli kooltaan 5x4 syltä (8.9x7.1 m) ja lattian ja välikaton väli oli 4 1/2 kyynärää (Hornborg 1950, s. 66, 242-243).

Alempi pieni tontti katoaa 1760-luvun lopun karttojen jälkeen eli uusi rakennus on rakennettu varmaankin isom-
malle tontille. 1800-luvun alun kartoissa ylempi suurempi tontti katoaa myös. Tällöin on mahdollisesti rakennettu vuoden 1808 tilannetta kuvaavassa tulipalokartassa näkyvä uusi rakennus (n. 11x11 m) idemmäksi enimmäkseen tontin 1 sisään. Tila on vähennetty siten tontista no 1. Tämä ei ole tapahtunut ainakaan vielä v. 1795, jolloin tonteille 1-2 annetaan vielä entiset mitat. V. 1800 tontin koko verotuk-
sessa oli 2321 m², joka viittaa jo pienettyyn tonttiin. Näillä siirroilla tori sai takaisin 1600-luvun itäraajansa ja tori muodosti säännöllisemmän alueen.

Vuoden 1809 paloluettelossa mainitaan Suurtorin äärellä ollut "ofvanför tomten no. 1 en upplimrad byggning", jota käytettiin palovahdin Corps de Garde. Se paloi v. 1808.

Helsinki v. 1752. A. Ehrensvärd ja F.W. Hoppe.
 Olof Stenius 1969, Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto.

4.5 Pohjoinen kortteli, tontit numerot 1 ja 2 Goviniuksen aikana

Vuoden 1995-96 peruskorjausalueella sijaitsi vuoden 1808 palon aikana kauppaneuvos Henrik Jakob Goviniuksen (1753-1825) kahdesta tontista yhdistetty tontti Suurkadun eli Kuninkaankadun (= Aleksanterinkadun) pohjoislaidalla ennen päätoria.

Kaupungin melko pienten tonttien yhdistäminen isommiksi oli yleistä, sillä varakkaat kauppiaat tarvitsivat runsaasti tilaa erilaisille rakennuksilleen. Esimerkiksi Goviniuksen piha-aluetta ympäröi 18 puurakennusta vuoden 1795 palovaikuutusasiakirjan mukaan. Porvaristalous käsitti asuintilojen lisäksi agraarisen kauppakaupungin eriytyneet tilat elintarvikkeille, erilaisille tarvekaluille, materiaaleille ja kauppatavaroille sekä karjasuojat rehuvarastoineen. Ruuan ja juoman valmistukseen oli omat huoneensa ja lisäksi yleensä niiden kanssa yhteenrakennettu sauna. Käsityöläisillä oli omat verstaansa. Kauppiailia oli lisäksi varastoaittoja lastauspaikoilla sekä riihiä että tuulimyllyjä viljelystensä yhteydessä asemakaava-alueen ulkopuolella.

Goviniuksen tonteilla sijainneesta rakennuskannasta saadaan tarkempi kuvaus talonkatselmusasiakirjojen kirjallisista tiedoista vuosilta 1795 ja 1805 (ks. kartat s. 18-20), joista on tarkemmat yhteenvetoluettelot, rekonstruktioehdotukset rakennusten pohjakaavoiksi, julkisivuiksi ja tonttijärjestykseksi sekä pienoismallien kuvat liitteessä III. Tontin rakennuksien sijainnista ja pohjakaavoista ei ole olemassa karttoja tai tarkempaa kuvausta. Myöskään tarkempia piirroksia alueesta ei ole olemassa ennenkuin vuodelta 1820.

V. 1795 tontin lounaisnurkassa sijaitsi 1757 rakennettu ja 1770 kaksikerroksiseksi korotettu paneloitu ja punaiseksi maalattu mansardikattoinen asuin-, toimisto- ja kaupparakennus no 1 (53x24.6 m), jonka pitkä sivu oli torille päin ja pääty Suurkadulle päin. Alakerrassa oli rakennuksen läpimenevä eteinen, eteisen pohjoispuolella torin puolella sali ja sen takana kamari. Pihan puolella oli keittiö ja sen takana varasto. Eteisen eteläpuolella torin puolella oli konttorina toimiva sali ja pihan puolella kamari. Suurkadun ja torin nurkassa oli kauppa, josta oli uloskäynnit torille ja Suurkadulle. Pihan puolella oli kaupan kamari.

Yläkerrassa eteisen pohjoispuolella torin puolella oli sali ja sen takana kamari. Pihan puolella oli kaksi kamaria. Eteisen eteläpuolella oli torin puolella sali ja förmaakki, pihanpuolella sänkykamari ja konttorina toimiva kamari. Yläkerran ikkunoita (1.67x1.19 m) hiukan pienemmissä alakerran ikkunoissa (1.19x1.19 m) oli luukut.

Sen viereen pohjoispuolella torin laitaan oli v. 1774 rakennettu paneloitu ja punaiseksi maalattu kaksikamarinen asuinrakennus no 2 (8.9x5.3 m), jossa oli myös pieni konttori. Heti sen pohjoispuolella oli v. 1756 valmistunut yksitupainen asuinrakennus no 3 (7.1x3.7 m).

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA

Markku Heikkinen 1995-96

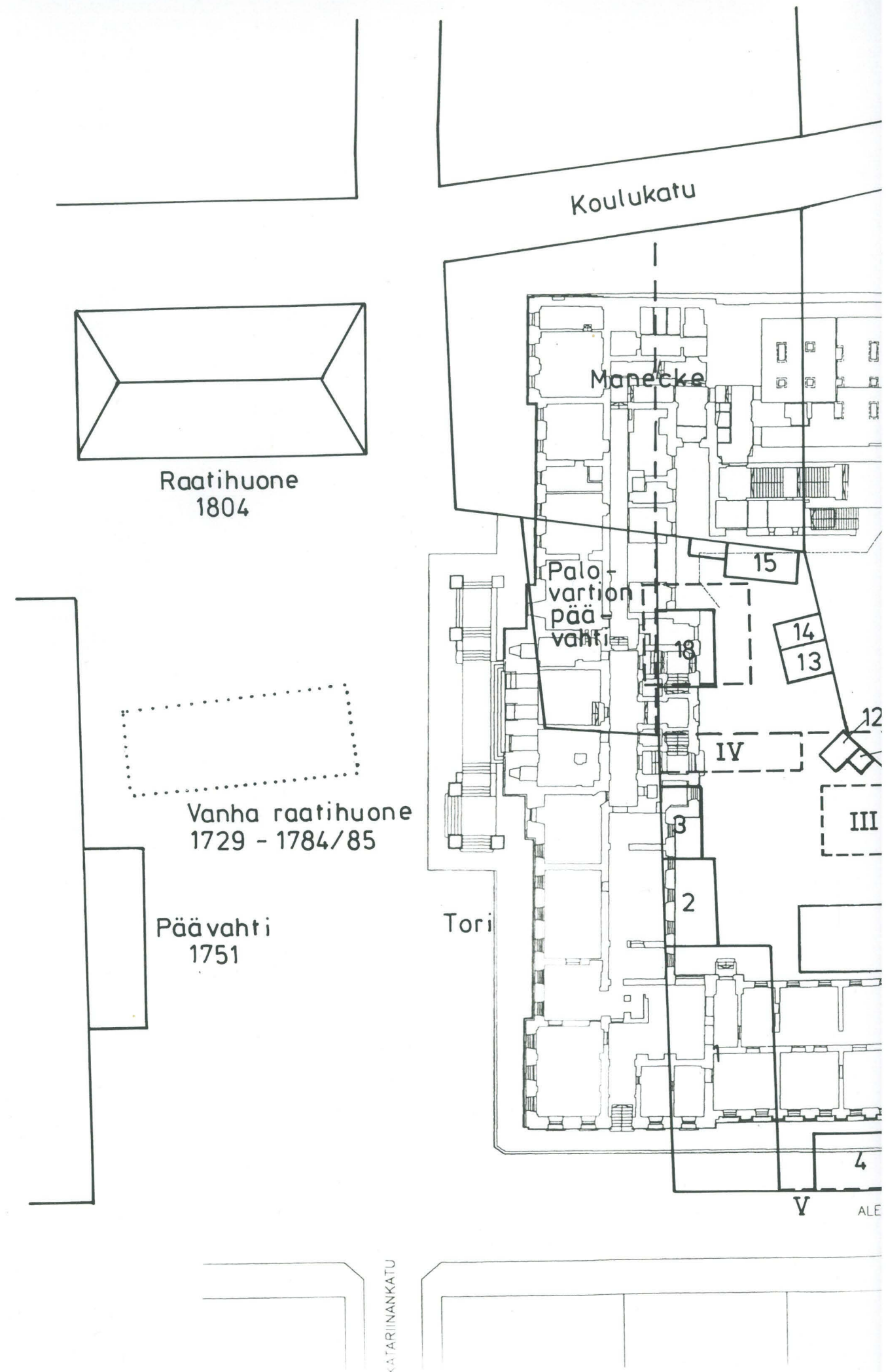
1700- ja 1800-lukujen vaihteen tilanne
sijoitettuna nykykarttapohjan päälle
valtioneuvoston linnan alueella.
Perustuu aikakauden karttoihin,
tonttien 1-2 palovakuutusasiakirjoihin
vuosilta 1795 ja 1805
ja arkeologisiin kaivauksiin.

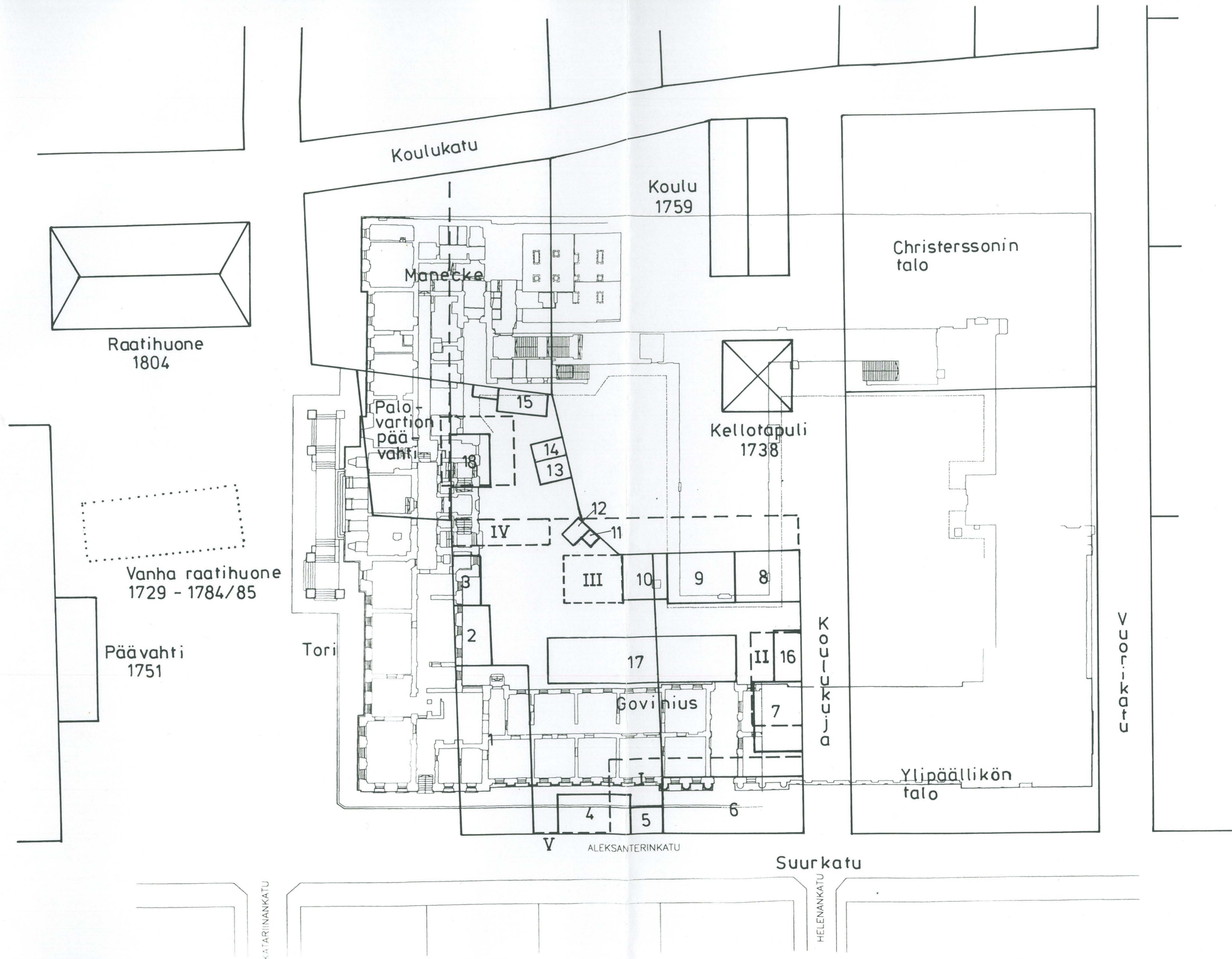
Mk 1: 500
Piirt. M. Heikkinen

0 5 25m

Tilanne v. 1795: rakennukset 1 - 18

Tilanne v. 1805: rakennukset 1 - 3, 8 - 12, 17
ja I - V

- ① asuinrakennus, konttori ja kauppa, rakennusvuodet 1757 ja 1770
- ② asuinrakennus ja konttori 1774
- ③ asuinrakennus 1756
- ④ asuinrakennus, alla kellari, 1758
- ⑤ puuliiteri 1758 (?)
- ⑥ asuinrakennus, alla kellari 1753
- ⑦ leivintupa ja sauna 1772
- ⑧ kaksioasaitta 1762
- ⑨ navetta ja talli 1770
- ⑩ kaksikerroksinen liiteri 1770(?)
- ⑪ köymälä
- ⑫ sikala ja liiteri 1793
- ⑬ mankeli 1773
- ⑭ kalkkiaaitta 1773(?)
- ⑮ aitta 1773
- ⑯ vaaka-aitta 1773
- ⑰ makasiini 1793
- ⑱ liiteri 1760

rk tiilinen kaksikerroksinen
kk kaksikerroksinen
ks kaksikerroksinen

0 5 10 m

TORI

TORI

SUURKATU

KOULUKUJA

Rakennusten 1 ja 4 sijainti
arkeologisten havaintojen perusteella

Piir. M. Heikkinen
Mk 1:100

- 1 asuinrakennus, konttori ja kauppa, rakennusvuodet 1757 ja 1770
- 2 asuinrakennus ja konttori 1774
- 3 asuinrakennus 1756
- 4 asuinrakennus, alla kellari, 1758
- 5 puuliiteri 1758 (?)
- 6 asuinrakennus, alla kellari 1753
- 7 leivintupa ja sauna 1772
- 8 kaksoisaitta 1762
- 9 navetta ja talli 1770
- 10 kaksikerroksinen liiteri 1770(?)
- 11 käymälä
- 12 sikala ja liiteri 1793
- 13 mankeli 1773
- 14 kalkkiaitta 1773(?)
- 15 aitta 1773
- 16 vaaka-aitta 1773
- 17 makasiini 1793
- 18 liiteri 1760

tk tiilinen kakelisuuri
kk kakelisuuri
ks kamarin tiesi

- dokumentoitu profiili
- kivi/kiveys
- tiili
- säilynyt kiveys
- puurakenne
- 3.55 alin tulipalokerros
- 4.50 kallon yläpinta
- 5.26 jalkakäytävän korkeus

0 5 10 m

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA
Markku Heikkinen 1995-96

Rekonstruktioehdotus linntien 1-2
rakennusten sijainnista ja pohjakaavoista
vuoden 1805 palovakuutuksen kirjallisten tietojen perusteella

Rakennusten 1 ja I sijainti
arkeologisten havaintojen perusteella

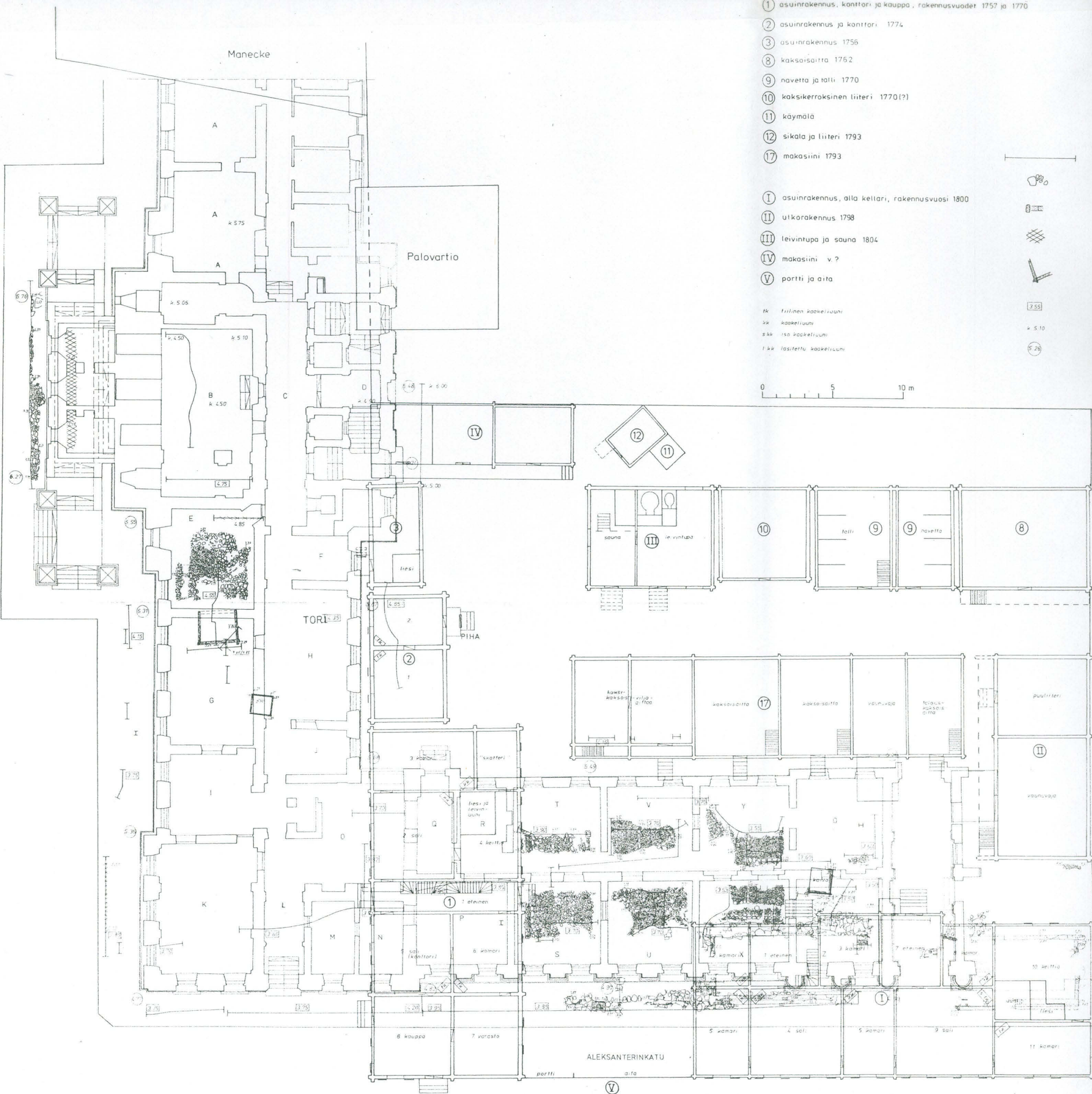
Piirt. M. Heikkinen
M. 100

- ① asuinrakennus, konttori ja kauppa, rakennusvuodet 1757 ja 1770
- ② asuinrakennus ja konttori 1774
- ③ asuinrakennus 1756
- ⑧ kaksioisaitta 1752
- ⑨ navetta ja talli 1770
- ⑩ kaksikerroksinen liiteri 1770(?)
- ⑪ käymälä
- ⑫ sikala ja liiteri 1793
- ⑬ makasiini 1793

- I asuinrakennus, alla kellarit, rakennusvuosi 1800
- II ulkorakennus 1798
- III leivintupa ja sauna 1804
- IV makasiini v. ?
- V portti ja aita

rk tiilinen kaakeliuku
kk kaakeliuku
skk iso kaakeliuku
lkk lasitettu kaakeliuku

0 5 10 m

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA
Markku Heikkinen 1995-96

Rekonstruktioehdotus tonttien 1-2
rakennusten sijainnista ja pohjakaavoista
vuoden 1805 palovakuutuksen kirjallisten tietojen perusteella

Rakennusten 1 ja I sijainti
arkeologisten havaintojen perusteella

Piirt. M. Heikkinen

Mk 1-100

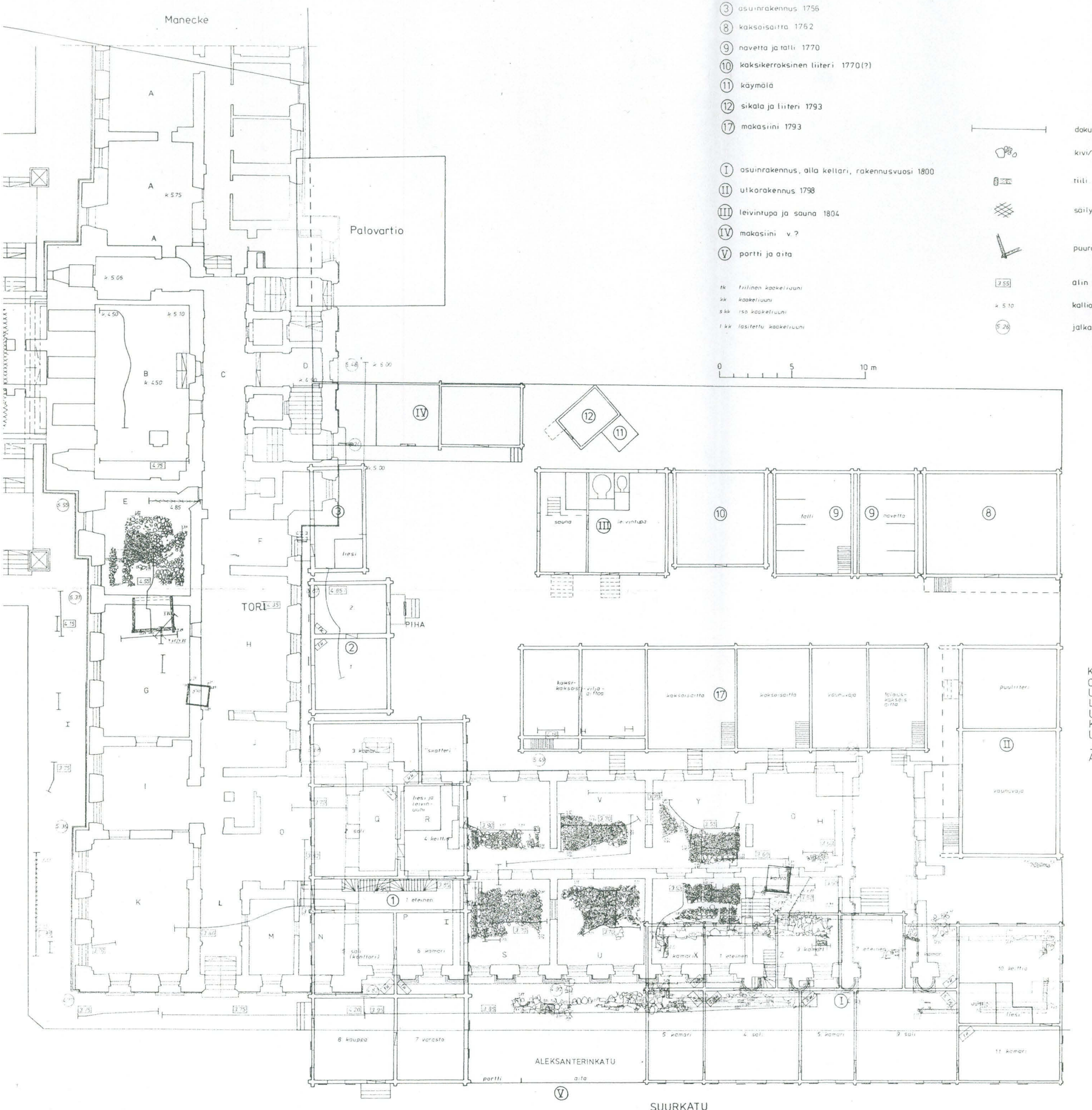
- ① asuinrakennus, konttori ja kauppa, rakennusvuodet 1757 ja 1770
- ② asuinrakennus ja konttori 1774
- ③ asuinrakennus 1756
- ⑧ kaksioisaitta 1762
- ⑨ navetta ja talli 1770
- ⑩ kaksikerroksinen liiteri 1770(?)
- ⑪ kaymala
- ⑫ sikala ja liiteri 1793
- ⑬ makasiini 1793

- I asuinrakennus, alla kellari, rakennusvuosi 1800
- II utkarakennus 1798
- III leivintupa ja sauna 1804
- IV makasiini v. ?
- V portti ja aita

tk tiilinen kaakeliuuni
kk kaakeliuuni
skk iso kaakeliuuni
lkk lasitettu kaakeliuuni

- dokumentoitu profiili
- kivi/kiveys
- tiili
- säilynyt kiveys
- puurakenne
- alin tulipalokerros
- kallon yläpinta
- jalkakäytävän korkeus

0 5 10 m

Kuusi kyynärää (3.6 m) talosta no 1 itään Suurkadun varrellä sijaitsi vuonna 1758 rakennettu yksikerroksinen asuinrakennus no 4 (11x5.9 m), jossa oli tupa, kamari ja liiteri. Kahden ensimmäisen huoneen alla sijaitsi kellari ja liiterin alla kellarikäytävä. Rakennuksessa oli myös pieni konttori. Puuliiteri no 5 (5.3x3.7 m) vuodelta 1758(?) oli välittömästi rakennettu kiinni taloon 4 ja 6. Yksikerroksinen paneloitu asuinrakennus no 6 (20.2x8.3 m) vuodelta 1753 oli rakennettu holvatun kellarin päälle. Siinä oli talon läpi kuljettava eteinen. Länsipuolella sijaitsi sali ja sen takana kadun puolella kamari ja pihan puolella keittiö, josta oli myös uloskäynti pihalle. Eteisen itäpuolella oli pihan puolella kamari ja kadun puolella kauppa, josta oli uloskäynti kadulle. Ikkunoissa oli luukut.

Ilmeisesti Koulukujan varrella talosta no 6 erillään sijaitsi v. 1772 rakennettu kahdesta huoneesta koostuva leivin- ja saunarakennus no 7 (9.6x6.7 m). Kevytrakenteinen vaaka-aitta no 16 (7.7x3.6 m) vuodelta 1773 oli rakennettu yhteen leivintuvan kanssa, ilmeisesti pohjoispuolelle. Näistä erillään ilmeisesti tontin pohjoisrajan viereen, tontin koilliskulmaan, oli vuonna 1762 rakennettu kaksoisaitta no 8 (9.4x7.1 m). Sen vieressä itäpuolella oli yhteenrakennettuna navetta ja talli no 9 (9.9x7.1 m) vuodelta 1770. Välittömästi sen länsipuolella oli kiinnirakennettuna kaksikerroksinen liiteri no 10 (6.5x6.5 m) vuodelta 1770. Rakennukset sijaitsivat luultavasti pitempi seinä kohti pihaa.

Seuraavana oli kaksiosastoinen käymälä no 11 (3x1.8 m), sikala no 12 (3.6x2.7 m) vuodelta 1793, mankelitupa no 13 (4.2x3.6 m) vuodelta 1773 sekä edellisen kanssa yhteenrakennettu kalkkiaitta no 14 (4.2x2.4 m) vuodelta 1773(?). Niitä seurasi kaksiosainen aitta no 15 (6.8x3.4 m, 4.6x2.2 m) vuodelta 1773.

Makasiinirakennus no 17 (27.9x7.1 m) vuodelta 1793 sijaitsi "inne på gården". Se käsitti kaksoistaloustaitan, vaunuvaraston, kaksoistaitan, kaksois-spetzerieaitan sekä kaksi kaksoisvilja-aittaa. Vuoden 1809 tulipalaselvityksen mukaan se sijaitsi "i vinkel" asuinrakennus 1:n kanssa.

Liiteri no 18 (8.6x5.9 m) vuodelta 1760 sijaitsi mahdollisesti tontin luoteisosassa. Tontilla oli lisäksi kaivo, joka sisälsi riittävästi vettä.

Vuoden 1805 katselmuksessa selviää, että rakennukset numerot 4, 5, 6, 7, 13, 14, 15, 16 ja 18 oli purettu. Tonteille oli rakennettu neljä uutta rakennusta ja mainitsemisen arvoinen aita portteineen. Suurkadun varrelle sijainneiden rakennusten 4, 5 ja 6 tilalle oli rakennettu vuonna 1800 yksikerroksinen mansardikattoinen punaiseksi maalattu ja tervatulla katolla varustettu asuinrakennus no I (28.5x10.7 m), jossa oli 11 huonetilaa alakerrassa: talon itäpäässä oli keittiö pihan puolella ja kamari kadun puolella. Keittiön kamarin länsipuolella oli sali, kamari, sali ja kamari. Keittiön länsipuolella oli kamari, eteinen, kamari ja eteinen, josta johti portaat vinttiin sekä kamari. Vinttikummassakin päässä sijaitsi kaksi huonetta. Kellari muodostui neljästä holvatusta kellarihuoneesta ja niiden välissä olevasta käytävästä, josta oli ovi pihalle talon keskiosas-

sa ensiksimmäisessä eteisen alta. Kadunpuoleisissa ikkunoissa (korkeus 1.8 x leveys 1.19 m) oli luukut kuten myös osittain sisäpihan puoleisissa.

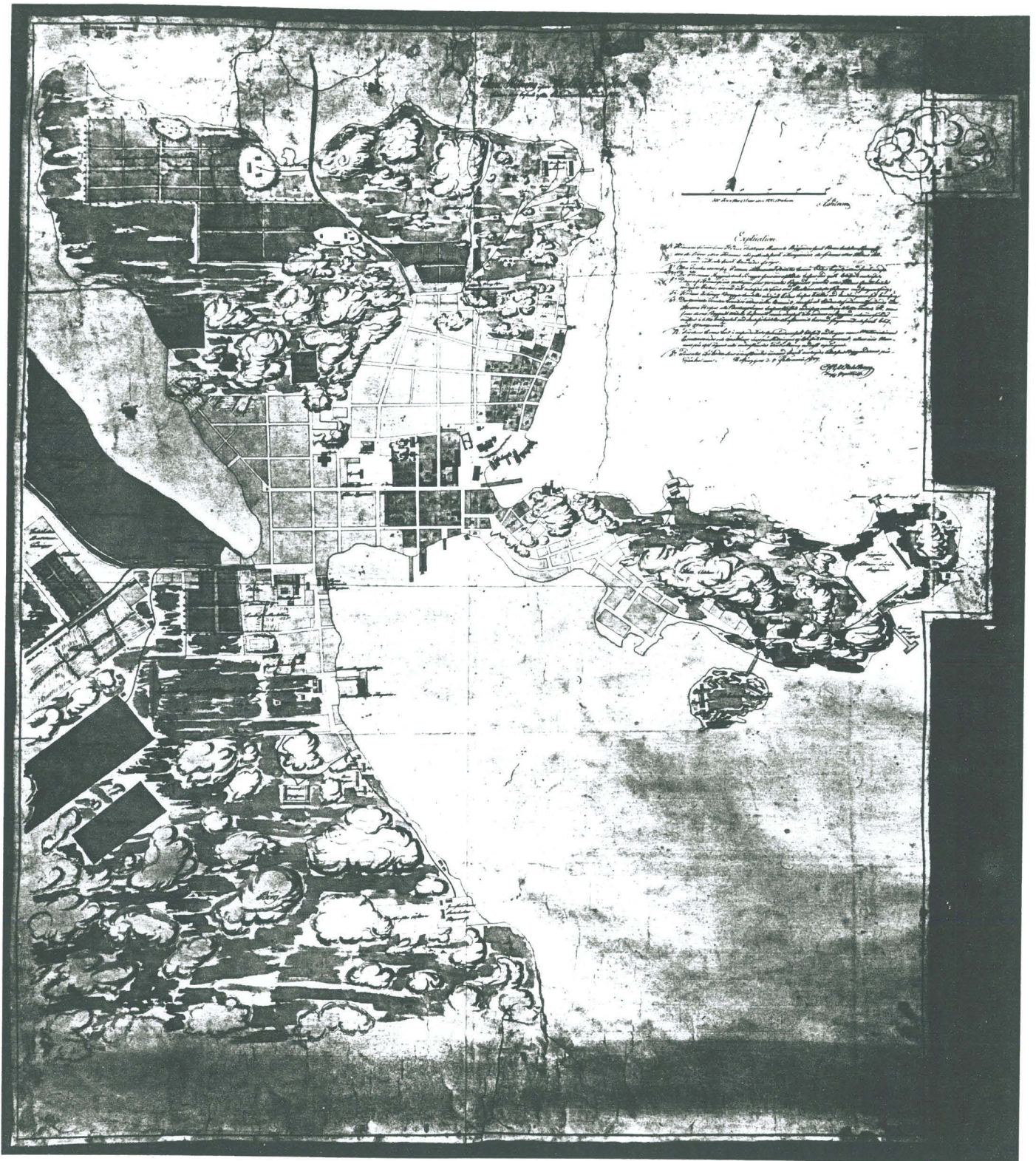
Tämä rakennus peitti kokonaan purettujen talon no 6 ja liiiterin no 5 sekä osittain talon no 4 alueen. Se oli myös leveämpi kuin edellämainitut rakennukset. Talon no 1 ja talon no I välissä sijaitsi korkea aita (8.3x3.6 m), jonka länsipuolelle luultavasti talon no 1 viereen oli rakennettu öljyvarilla marmoroitu suuri sisäänajoportti kaksoisovilla (no V).

Tontin itäreunalle oli rakennettu v. 1798 punaiseksi maalattu ulkorakennus no II (14.3x6.8 m), joka käsitti vaunuvajan, puuliiterin sekä vintin. Se on pitänyt rakentaa rakennusten 7 (sauna-leivintupa) ja 16 paikalle n. 4.5 metriä pohjoiseen uudesta rakennuksesta no I Koulukujan varrelle, vaikka tällöin on täydytty olla ilman erillistä saunaa ja leivintupaa vuoteen 1804. Rakennuksen no II eteläsivun sijainti saadaan v. 1993 kaivauksissa löydetystä itä-länsisuuntaisesta vesikourusta.

1800-luvun alussa on mahdollisesti tapahtunut tontin pohjoisrajan muutos. Luoteisosan uloke, jossa sijaitsivat ilmeisesti puretut talot no 13-15 ja 18, oli luovutettu palovahdin päävartion rakennukselle (ks. kartat s. 23-25). Tonttiin oli saatu ilmeisesti korvauksena lisämaata rakennusten no 8-12 pohjoispuolelta Kellovuoren eteläpuolelta kuten tulipalokartta osoittaa. Tontin itä- ja länsirajan pituudeksi saadaan kartasta n. 46.5 metriä. Tulipalokartassa tontin eteläraajaksi on piirretty sama pituus, mutta kirjalliset mittatiedot ja muut kartat osoittavat pituuden olleen n. 50.5 metriä. Samaan pituuteen viittaa myös tiedot, että Koulukujan länsiraja eli tonttien 1 ja 2 itäraja on pysynyt koko ajan paikallansa ja että taloa no 1 on tuskin siirretty pois tontin lounaisnurkasta. A. Kocken vuoden 1808 tulipalon jälkeen tekemässä kartoituksessa on myös virhe Katariinankadun sijoittamisessa karttaan. Virhe vaikutti uuden asemakaavan perusteella tehdyn Snellmanninkadun sijoittamiseen hiukan Katariinankadun itäpuolelle. Tontin koko verotuksessa v. 1800 oli 6582 neliökyyntä (= 2321 m²) ja edellämainituilla mitoilla (50.5x46.5 m) saadaan tontin kooksi 2348 m².

Uusi leivintuvan ja saunan käsittävä rakennus no III (7.1x8.9 m) vuodelta 1804 rakennettiin tontin pohjoisosaan, "på norra sidan". Lisäksi rakennettiin kolmiosainen makasiinirakennus no IV (14.3x4.2 m) vuoteen 1805 mennessä johonkin tuntemattomaan paikkaan. Rakennusten no III ja IV mahdolliset paikat ovat tontin uuden pohjoisrajan tuntumassa tai rakennuksen 17 pohjoispuolella, jos rakennukset no 8-12 on siirretty uudelle pohjoisrajalle (jota ei kyllä mainita ja joka on epätodennäköistä). Tällöin olisi syntynyt tilaa edellämainitulle järjestelyille. Jos seurataan rakennusten numerointijärjestystä niin sauna on sijainnut ensiksi vastapäivään mentäessä. Sauna on mahdollisesti sijainnut rakennusten 8-10 muodostaman rakennusrivin länsipäässä ja makasiini IV tontin uudessa luoteisnurkassa.

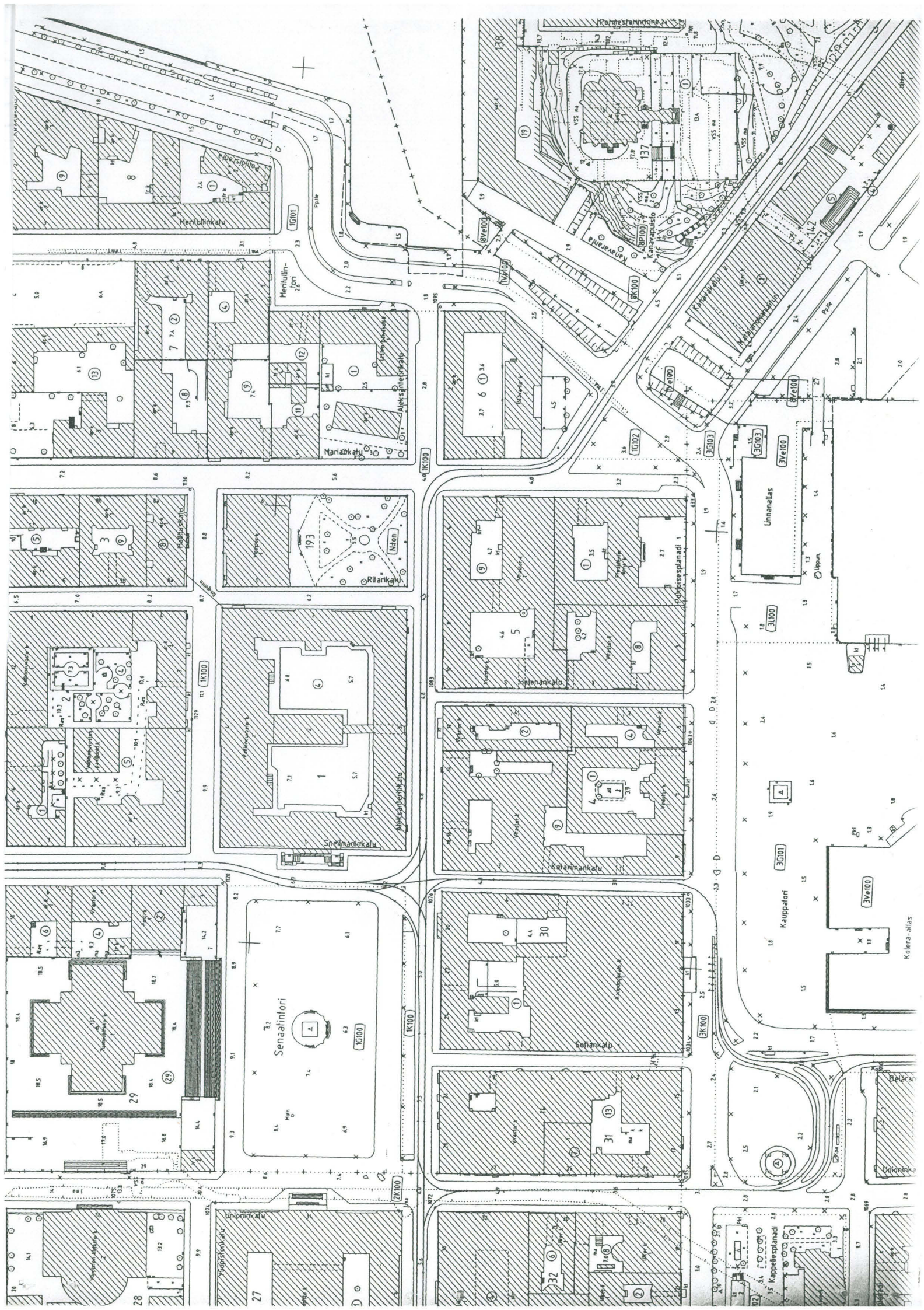
Vuoden 1995-96 kaivauksissa löydettiin talon no 4 kellarin puolikas ja v. 1800 osittain sen päälle rakennetun talon

V. 1808 palossa tuhoutuneet alueet (varjostetut alueet).
Kuva HKM.

Piirros, josta käy paremmin ilmi vuoden 1808 tulipalon tuhot.
 E. palokunnan vahtitupa; tontit 1. ja 2. Govinius;
 3. ylipäällikön talo (ent. lääninhallitus);
 5. kenraalikuvernöörintalo; 6. pappila.
 Helsingin kaupungin historia II, s. 617.

no I kellarit. Talon no 6 kellari oli jäänyt kokonaan talon no I alle. Samoin kyseiset rakennukset olivat tuhonneet lähes kaikkien vanhempien rakennusten jäännökset.

Rakennuksissa mainitaan useimmiten olleen vähintään 1 kyynärän korkuiset kivijalat. Rakennukset olivat etupäässä männystä tehtyjä hirsirakennuksia, joissakin varastorakennuksissa oli käytetty ristikkorakennetta ja lautarakenteita, jotka saattoivat olla kuusesta. Rakennusten katot olivat lautakattoja. Vain talossa no 6 mainitaan olevan lauta- ja knaperstens-katto = mukulakivikatto.

17.11.1808 syttyi suuri kaupunkitulipalo, joka tuhosi mm. Goviniuksen tontin kaikki rakennukset. Goviniuksen tontista kaakkoon Suurkadun toiselta puolelta alkaneelta tulipalolta säästyivät valtioneuvoston linnan tontilla sijainneista tonteista vain kellotapuli-koulu -tontti ja Manecken tontti no 20. Tämän linjan kaakkoispuolelta tuhoutui lähes koko kaupunki. Suurkadun eteläpuolella tuli pysähtyi ennen Sederholmin kivitaloa torin kaakkoiskulmassa (ks. kartat s. 23-25).

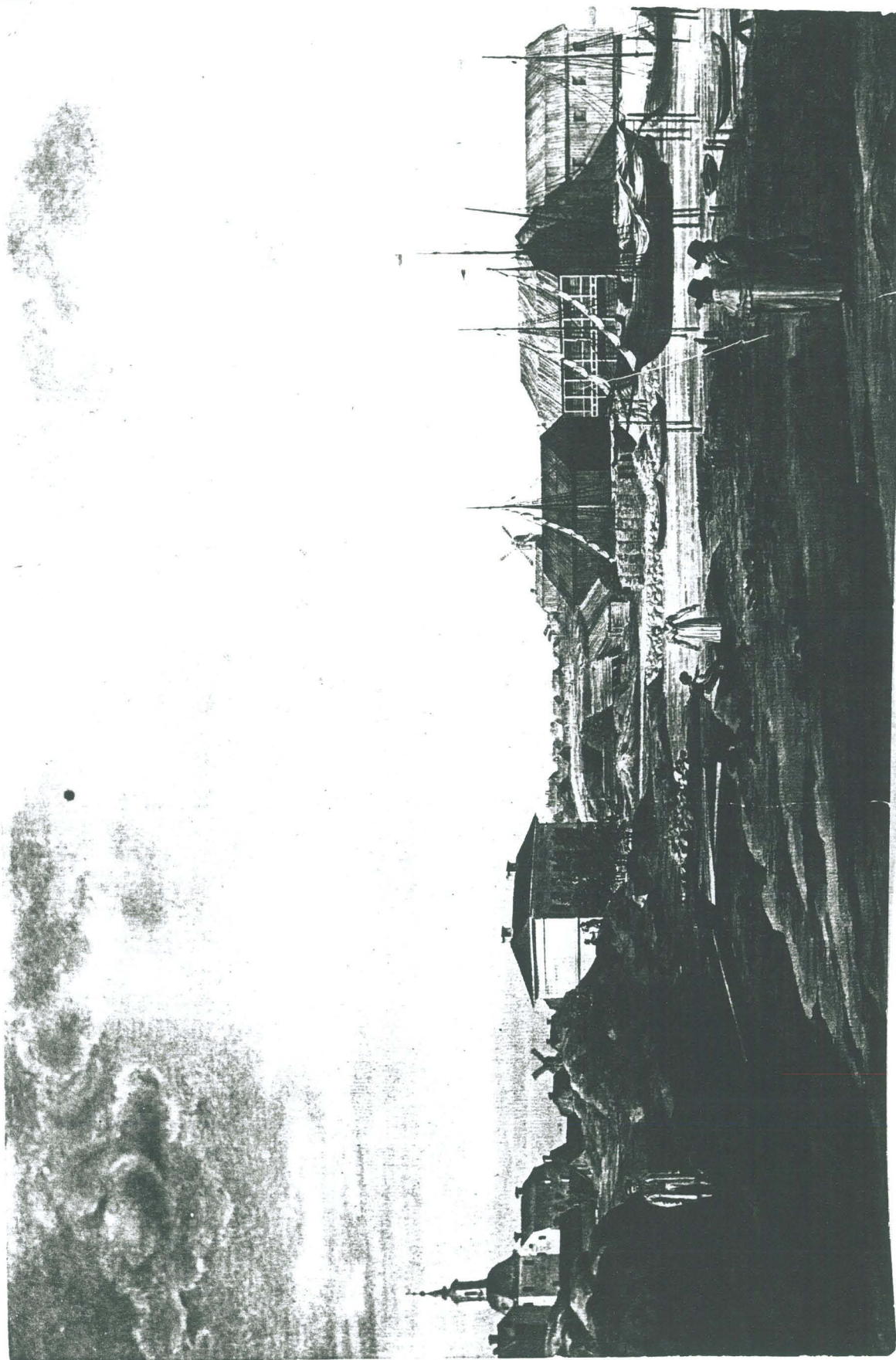
Tulipalon jälkeen Goviniuksen tontilla korjattiin v. 1800 valmistuneen rakennuksen kellarit. Engelin vesivärimalauksessa vuonna 1820 tontilla on useita puisia varastorakennuksia, jotka on rakennettu Goviniuksen tai kruunun toimesta sen ostettua tontin v. 1812 tulipalon jälkeen.

V. 1811 annettiin määräys, että Stora Nylands Gatan (= ent. Stora Gatan, nyk. Aleksanterinkatu) levennetään 13 kyynärää (=7.7 m) pohjoiseen päin. Levennyksen tieltä piti purkaa edellämainittu v. 1800 valmistuneen ja tulipalon jälkeen korjatun talon kellarit sekä raunioina oleva armeijan ylipäälliköntalo. Govinius myi tontin v. 1812 uudelleenrakentamiskomissiolle hallituskonseljitaloa varten 15.500 ruplalla.

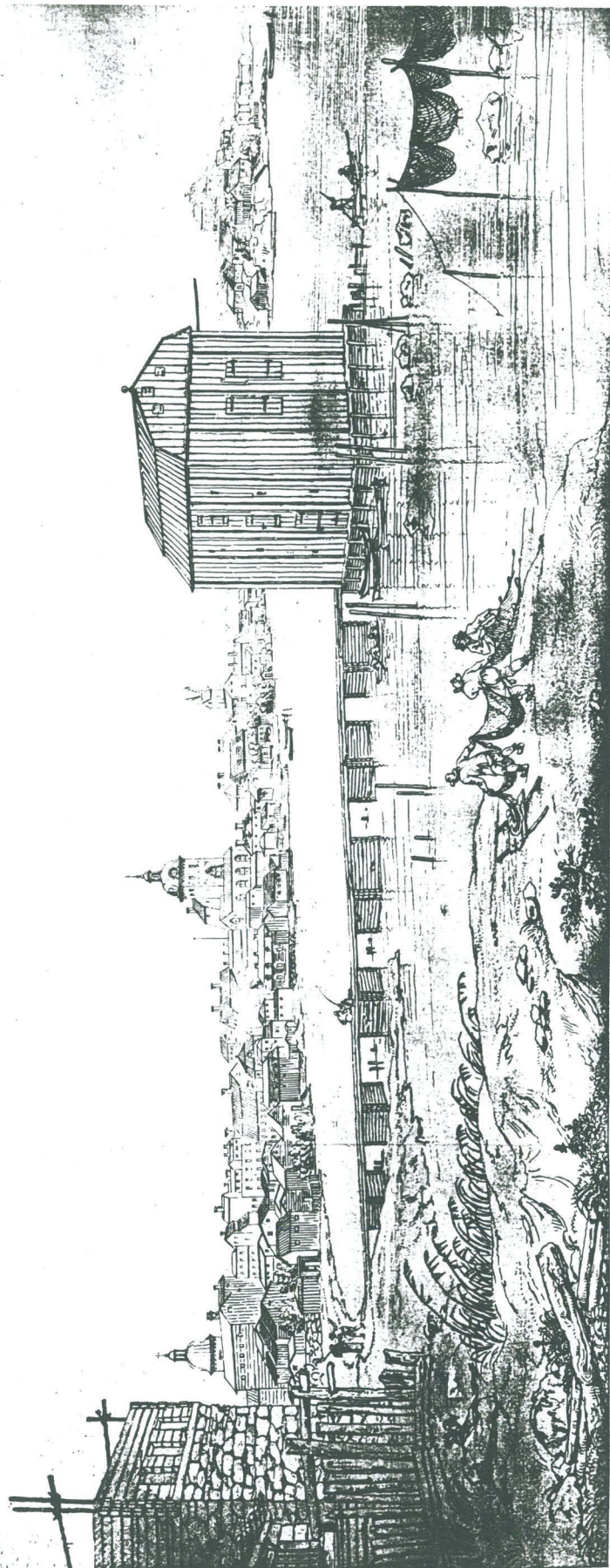
C.L. Engelin piirtämä senaatin länsisiipi rakennettiin 1818-22 (lähinnä Goviniuksen länsitontille, torille, palovahdin tontille ja Manecken tontille) ja eteläinen siipi (Goviniuksen tontit, ylipäällikön tontti) v. 1824 sekä itäinen siipi 1828 (ylipäällikön talo, Christersonin tontti). Pohjoissiipi valmistui 1853 alunperin yksikerroksisena (lopulliset piirustukset A.W. Arppe ja A.F. Granstedt, valmistui v. 1900). Pohjoissivun tieltä purettiin 1759 valmistunut koulu (v. 1843) ja kellotapuli (v. 1856). Kellovuori tasoitettiin vasta 1900-luvun alussa piharakennuksen tieltä.

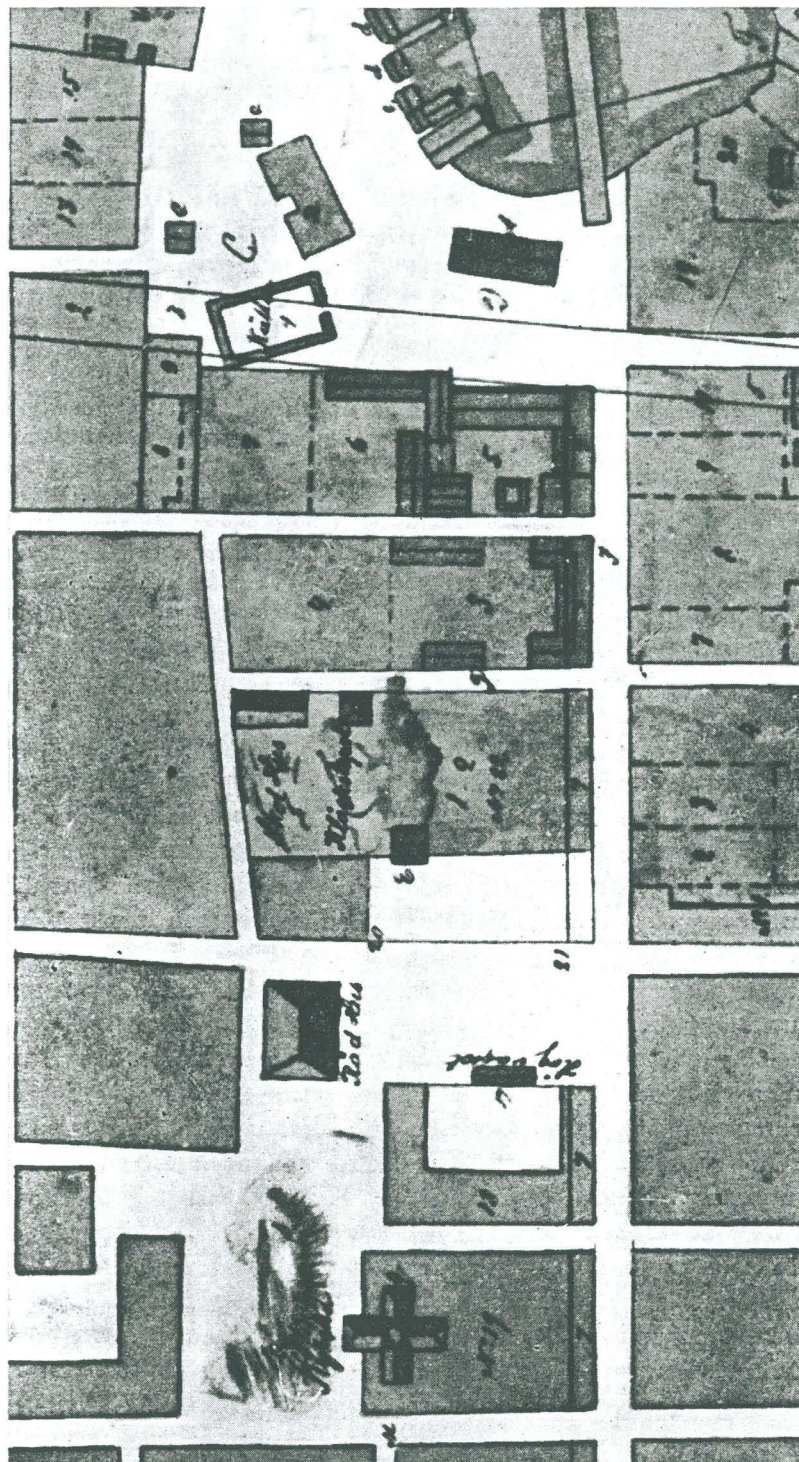
Näköala päätorille kirkosta luoteeseen olleilta kallioilta. Vasemmalla valtioneuvoston linnan korttelissa sijainnut koulurakennus, sen eteläpuolella kellotapuli ja sen edessä torin pohjoislaidalla raatihuone. Raatihuoneen takana tutkimusalueella olleita puisia rakennuksia. Kivitalot ovat Suurkadun eteläpuolella olevia rakennuksia. Vasemmalla olevat korkeat talot ovat v:n 1809 jälkeen rakennettuja. Torin länsilaidalla näkyy torin ja kirkon välisen korttelin puisia rakennuksia. Kirkon takana näkyy mansardikattoinen Sederholmin talo, joka on nykyisin kaupungin vanhin kivirakennus. Etualalla on hyvin kivettyä katuja. C.L. Engelin vesivärimaalaus v:lta 1820. Kuva HKM.

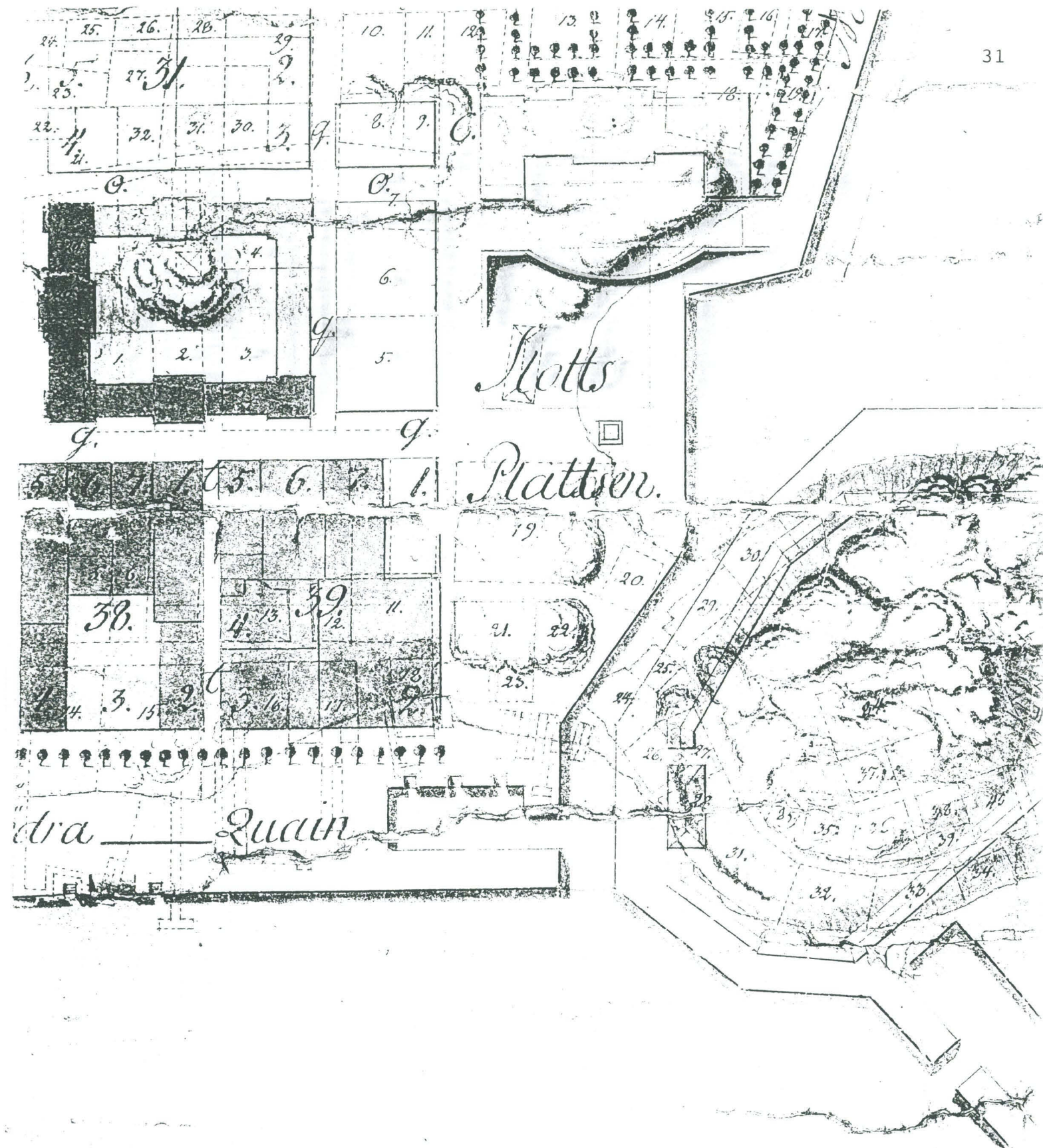
Näköala Katajanokan kannakselta pohjoiseen. Vasemmalla kallioiden takana näkyy Suurkadun eteläpuolisia uusia kivitaloja, sitten kello-
 tapuli, koulu ja oikealla tulipalon jälkeen korjattu meritullitalo.
 Taaempänä näkyy osittain rakentamatonta v:n 1808 tulipaloaluetta.
 Laivasillanlahden takana on tulipalon jälkeen rakennettuja ranta-
 makasiineja. C.L. Engelin vesivärimaalaus v:lta 1820. Kuva HKM.

Louis Belanger`n v. 1798 tekemä piirros Ullanlinnanmäen alapuolelta kohti kaupunkia. Kuvan keskellä on kellotapuli ja sen takana koulu. Kellotapulिन edessä pitäisi sijaita Goviniuksen talot ja oikealla ylipäällikön talo ja hallitustalo. Vasemmalla on Ulrika Eleonoran kirkko. Näkymä on osin mielikuvituksellinen. Kuva HKM.

Lähikuva tutkimusalueen rakennuksista sekä Suurkadun ja Goviniuksen tontin levittämissuunnitelmat. Kuva S.-E. Åström 1957, Köp- och fästningsstaden Helsingfors som historisk stadstyp och individuell stadsgestalt. Helsingfors stadens publikationer n:o 6.

Kocken piirtämä asemakaava v:lta 1820, jossa näkyy mm. tutkimusalueen tonttien etelärajan sijainti pohjoiseen päin levennetyllä Aleksanterinkadulla verrattuna valtioneuvoston linnaan. Helsingin kaupunginarkisto.

And. Kocke

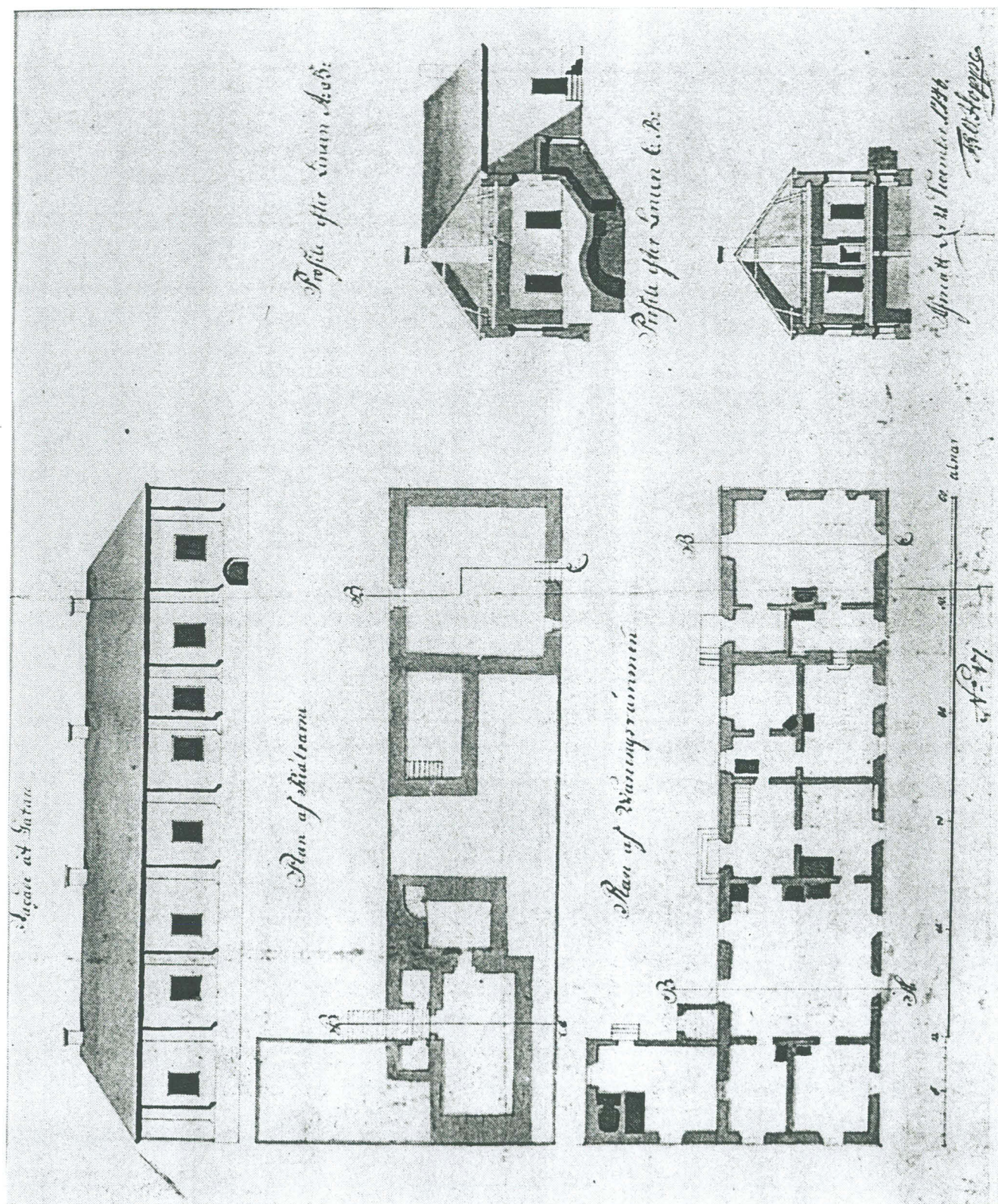
5. BURGMANIN TALON JA KOULUKUJAN HISTORIA

Korttelin itäosassa Suurkadun, nykyisen Aleksanterinkadun, varrella sijaitsi 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa armeijan ylipäällikön talo, General En Chefs huset, jossa sijaitsi myös Corp de Logie. Vuoden 1993 tutkimusten kaivausraportissa käytetyn vuodelta 1805 peräisin olevan rakennuksen pohjapiirustuksen kopion (Helsingin kaupungin-historia II, s. 247) ja kaupunginarkistossa säilytettävän versioiden erilaisuuden ja näiden käytettävissä olevien kuvien huonon laadun takia kellarin yhden käytävän ja portaikon sijoittelussa kaivauskarttaan tuli mahdollisesti virhe. Kaupunginarkiston kuvan mukainen versio on sivun 194 kartassa piirretty puhtaaksi. Samoin rakennuksen ja sen viereisten alueiden historiasta on saatu runsaasti uutta tietoa, jonka vuoksi katsottiin parhaaksi korjata mahdolliset virheet ja tuoda uusi tieto esiin.

Ennen General En Chefs talona toimimista rakennuksen alakerrassa oli vuosina 1756-76 Uudenmaan ja Hämeen läänin lääninhallituksen kanslia ja konttori. Alakerrassa oli ollut myös maaherran tiloja. Yläkerta oli ollut varattuna kokonaisuudessaan maaherran virka-asunnoksi. Tämän kaksikerroksisen, alunperin yksikerroksisen, holvatuilla kivikellareilla varustetun kaupungin vanhimman kivirakennuksen oli rakennuttanut raatimies Torsten Burgman (k. 1711) 1600-luvun lopulla. Burgman oli saanut kivitalon kiinnitystä vastaan lainan valtakunnan säätyjen pankilta, joka sai rakennuksen sen takia haltuunsa Suuran Pohjan sodan jälkeen. Miehityksen aikana rakennus oli toiminut venäläisten makasiinina. Se oli kärsinyt perääntyvien ruotsalaisten sytyttämässä tulipalosta v. 1713, jonka jäljet venäläiset olivat korjanneet vain osittain. Rauhanteon jälkeen rakennus toimi ruotsalaisten kruununjyvästönä. Vuosina 1724-43 se oli kuulunut pormestari Abraham Wetterille, joka osti sen huutokaupasta, ja hänen perikunnalleen. (Hornborg 1950, s. 16, 67 ja 245; Suolahti 1950, s. 326).

Kapteeni Gustaf Armfeltin "Inventarium af Helsingfors 2.11.1721" mainitsee rakennuksen kaksikerroksisena: Salig Rådman Torsten Burgmans stenhush, det enda i sitt slag i staden ett relativt långt och rymligt tvåvåningshus, som ryssarna hade nyttjat som magasin. De hade tömt det före sin avresa och sveskarna hade apterat det till upplagsplats för kronospannmålen." (Hornborg 1950, s. 16).

Henrik Liliuksen mukaan Wetterin kivitalona tunnetussa rapatussa tiilitalossa oli mahdollisesti 1600-luvun osia, mutta F.W. Hoppen vuonna 1748 tekemässä mittapiirustuksen mukaisen klassistisen ulkonäkönsä se oli saanut 1730-luvun muutostöissä. Hornborg on olettanut talon keskiosan muodostaneen Burgmanin talon. Hieman epäsäännöllisellä pilasterijaolla toteutettu julkisivu lienee varhaisimpia barokki-klassistisia esimerkkejä porvarisarkkitehtuurissa. Kiviarkkitehtuuri näytti siten mallia myöhemmin puuarkkitehtuurissa noudatetulle kansanomaiselle klassismille. Pohjakaava rakennuksessa oli poikkisalityyppiä. (Lilius, H., 1988. Kaupunkien asuntokulttuuri myöhäisbarokin kaudella, **ARS** 2, s. 138. Alkuperäinen mittapiirustus: Krigsarkivet, Tukholma). Rakennus oli n. 35.6 metriä pitkä, n. 8.9 metriä

Ns. Wetterin kivitalon, entisen Burgmanin talon, mittapiirustus vuodelta 1748. Tekijä F.W. Hoppe.

Kuva: ARS 2, 138; alkuperäinen Krigsarkivet, Tukholma.

leveä, siipirakennus oli n. 5.6 metriä leveä ja 7.2 metriä pitkä. Kivijalan korkeus oli n. 1.5 metriä, rakennuksen korkeus kivijalasta katonharjaan n. 7.7 m. Huoneiden korkeudet olivat n. 2.8-3.4 m.

Rakennuksen kellari muodostui kahdesta erillisestä osasta, joista läntisessä oli neljä erikokoista kellaritilaa. Tiloihin oli yksi sisäänkäynti pihalta oman eteishuoneen kautta ja toinen rakennuksen sisältä ison salin koillisnurkasta. Isoin kellaritila oli noin kahden metrin korkuiseksi holvattu.

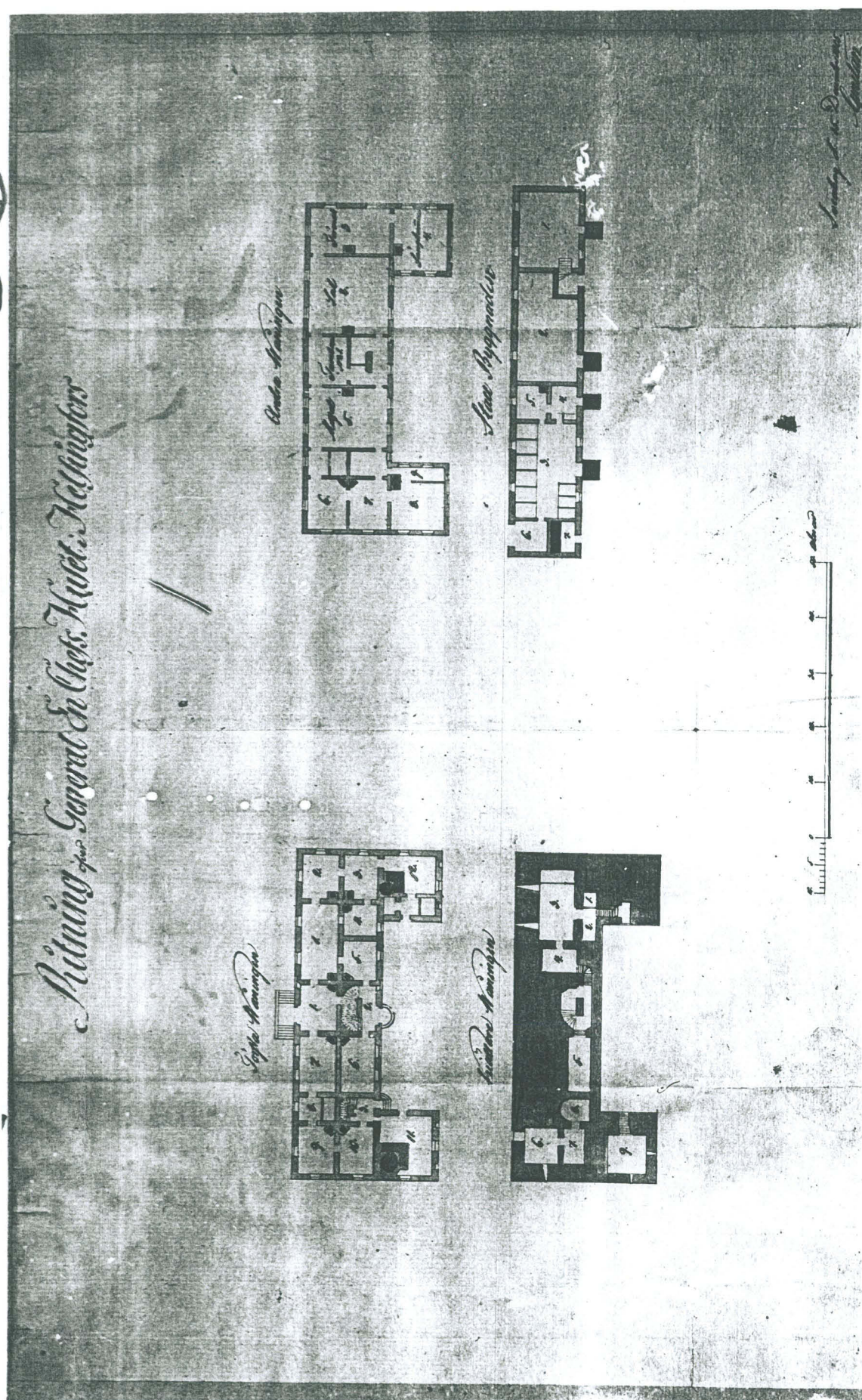
Itäisessä kellariosassa oli kaksi huonetilaa, joilla ei ollut yhteyttä toisiinsa. Pihan puoleiseen läntiseen kellarihuoneeseen tultiin talon sisältä pienestä huoneesta ja rakennuksen päässä olevaan rakennuksen levyiseen isompaan kellaritilaan (n. 2 metriä korkea) tultiin sekä pihalta että Suurkadulta. Tämä tila ei ollut holvattu.

1. kerroksessa siipirakennuksessa sijaitsi keittiö ja rakennuksen päärungossa 11 huonetilaa. Keittiöön oli oma sisäänkäyntinsä pihalta ja rakennuksen pääruntoon kaksi muuta sisäänkäyntiä pihalta. Itäpäässä holvaamattoman kellarin päällä sijainneet huoneet olivat matalampia ja korkeuden vähennys tuli korkeammalla sijaitsevien lattioiden osalle. Rakennuksessa oli 9 tulisijaa ja lisäksi oli keittiön tulisijat. Tulisijojen hormit oli kerätty neljään savupiippuun. Rakennuksessa oli aumakatto. Ikkunoita oli 19 kpl.

Maaherra Gyllenstrierna vuokrasi tätä rakennusta vuosina 1737-38 ja rovasti Forsskåhl vuosina 1738-40. Rakennus oli ilmeisesti vuokrattuna tämänkin jälkeen pikkuvihan aikaa lukuunottamatta. Wetterin perikunta myi sen syksyllä 1743 Haminan pakolaiselle Jakob Forsellille. Rakennus oli kärsinyt jälleen pahoin pikkuvihan aikana (Hornborg 1950, s. 67).

Linnoitustoimi osti sen v. 1747 linnoitustyön alkamisen yhteydessä. Rakennus luovutettiin kenraalikuvernööri von Rosenin asuinkäyttöön hänen Turusta muuttonsa jälkeen vuodesta 1749 aina vuoteen 1752. Lääninhallitus oli vuokralalla entisen raatimies Hueckin talossa Burgmanin tontin pohjoispuolella. Tämä tontti yhdistettiin v. 1755 Burgmanin tonttiin kruunun lunastaessa sen eri vaiheiden jälkeen (Hornborg 1950, s. 245). Korttelin pohjoisosa ei kuulunut kruunun tonttiin.

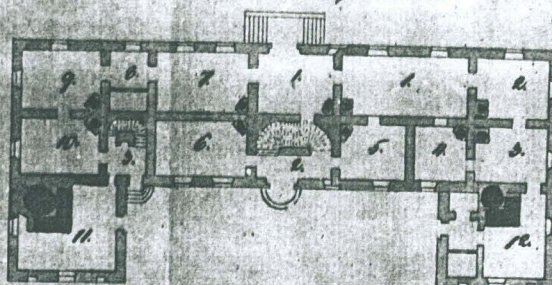
Burgmanin talo ostettiin v. 1752 maaherran virka-asunnoksi. Linnoitusupseerien johtamat sotamiehet korjasivat ja laajensivat rakennusta. Taloon rakennettiin itäinen siipirakennus, kellareita muutettiin, länsisiipeä levennettiin ja 2. kerros rakennettiin lisää. Kesällä 1756 valmistuneeseen taloon muutti lääninkanslia syksyllä ja lääninkonttori uutenavuonna 1757 (Hornborg 1950, s. 298). Vuonna 1761 kaupungissa riehunut tulipalo ei ulottunut tälle tontille saakka. Rakennuksesta on pohjapiirrokset vuodelta 1805, mutta niissä ei ole julkisivuja. Piirustuksen mukaan kaksi-kerroksisen rakennuksen 36 metrin pituinen julkisivu oli Suurkadulle päin. Talon molemmissa päissä oli lyhyet siivet sisäpihalle päin. Lännessä se rajoittui Helenankadun jat-

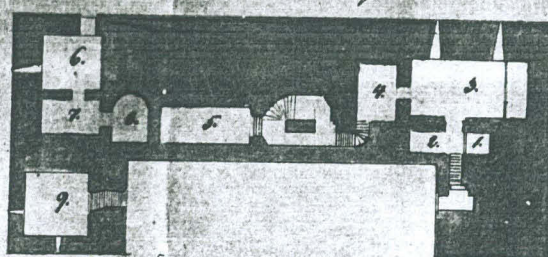
Ylijohtajien virka-asunnon (aiemmin Burgmanin talon, Wetterin talon ja lääninhallitustalon) pohjakaava v:ltä 1805. Vasemmalla kellarikerros ja ensimmäinen kerros, oikealla toinen kerros ja Vuorikadun (= nykyisen Ritarikadun) varrella sijainnut tallirakennus.

Platning af General En Chets.

Första Wåningen

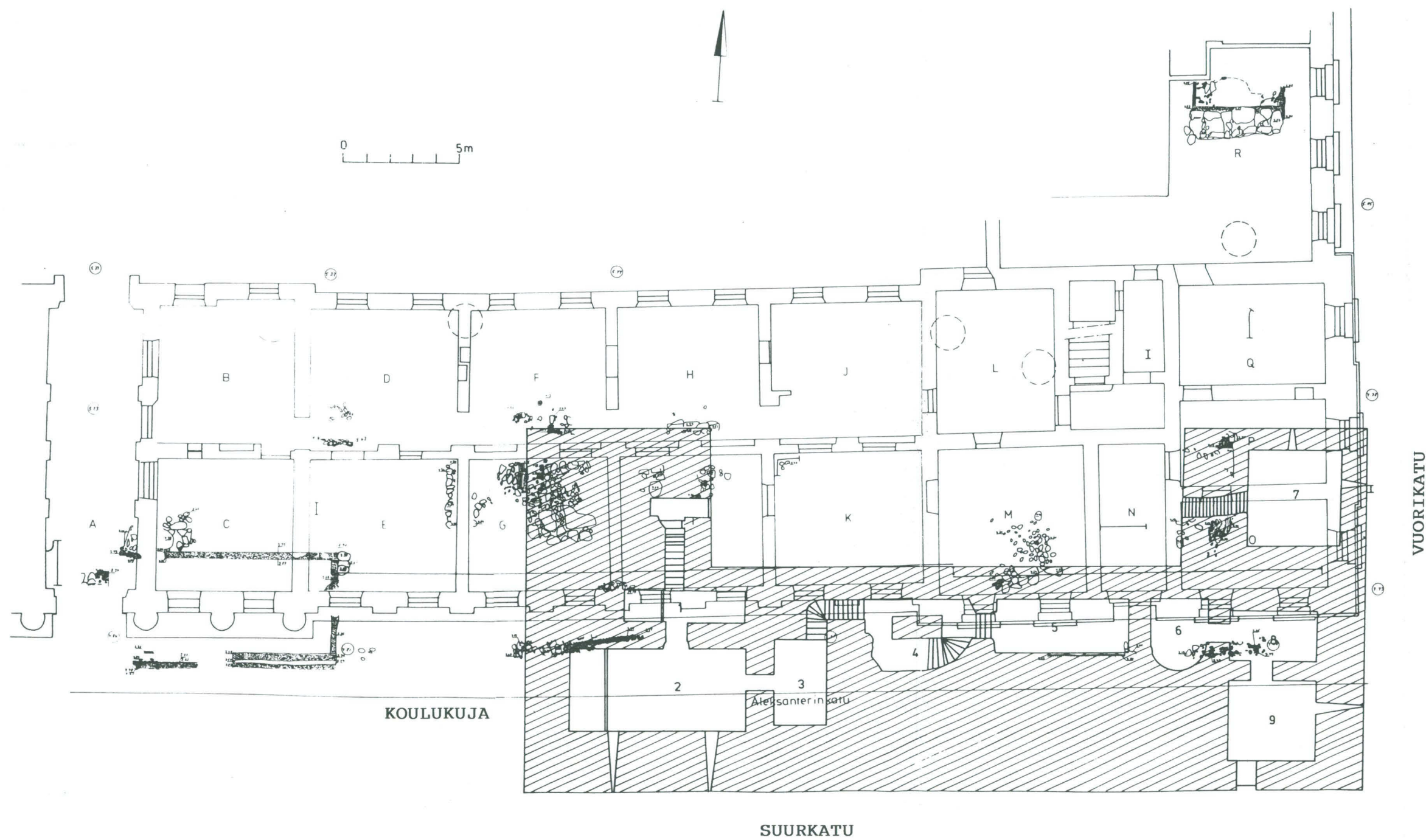

Andra Wåningen

Lähikuva kellarikerroksesta ja ensimmäisestä kerroksesta.
 Kuva: Aminoffin arkisto, Helsingin kaupunginarkisto.
 Alkuperäinen Krigsarkivet, Tukholma.

Ylipäällikön virka-asunnon kellari-
pohjakaava sijoitettuna vuoden
1993 kaivausten yleiskartan päälle.

keena olleelle pohjoiseen vievälle Koulukujalle, joka jatkui mäkeä ylös kivisten kellotapulin (rak. 1700-luvun alku) ja koulun (rak. 1759) ohi. Lännessä tonttia rajasi Vuorikatu (=nykyinen Ritarikatu).

Kellarissa oli suoritettu suuria muutostöitä Hoppen vuoden 1748 mittapiirustukseen verrattuna. Rakennusrungon keskiosaan oli tehty läntiseen kellariosaan yhteydessä oleva yksi puolikaarenmuotoinen huonetila lisää. Kaupunginhistorian kuvassa tämän länsipuolella oli tulkintavaikeuksia. Siinä näyttäisi kuin tila, entinen porrastila yläkertaan, nykyinen yhdyskäytävä läntisiin kellaritiloihin olisi suljettu. Paremmasta kopiosta nähdään kuitenkin että portaat johtavat edellämainittuun uuteen puolikaaren muotoiseen huoneeseen. Sen kaartuvaan eteläosaan oli siirretty yläkertaan menevät portaat. Tämä huone oli yhdistetty entisen itäisen kellariosan pienempään läntiseen erilliseen kellaritilaan.

Kellarin pihalta tulevien rappusten päällä ollut porrashuone oli yhdistetty pihalle päin n. 7.7 metriin levennettyyn läntiseen siipirakennukseen. Isoon kellarihuoneeseen oli tehty kapeat aukot kadulle ja sen länsipäähän erotettu pieni tila.

Itäisessä osassa suuri kellarihuone oli kavennettu länsipuolelta ja jaettu kahtia ja entisen kellaritilan luoteisnurkasta oli muodostettu puolikaarenmuotoinen huonetila. Kartassa ei ole portaiden kuvaa, mutta tässä kohtaa johtaa 1. kerroksesta 2. kerrokseen portaat kaarevassa tilassa. Kadulta tullut porras oli säilytetty, mutta sisäpihan ovi oli jäänyt uuden siipirakennuksen seinän kohdalle. Suurkadun puolella ollut aukko oli siirretty Koulukujan puolelle. Itäseinän paksuus on huomattavasti paksuksi kuin ennen. Uuden itäisen siipirakennuksen erilliseen kellariin oli sisäänkäynti pihan puolelta. Tilassa oli aukko Koulukujalle ja yksi siiven päädyssä.

1. kerroksen huonejako säilyi suurimmaksi osaksi. Länsisiipi levennettiin ja sai keittiön/leipomotuvan lisäksi yhden pienen huoneen (ruokakomero?) lisää. Pihalle menevät portaat siirrettiin etelämmäksi. Sisäänkäynti kellariin sulautettiin siipirakennuksen sisään eteisen eteläpuolelle.

Rakennusrungon länsipään kolmen huoneen huonejako säilyi muuttumattomana. Rakennuksen keskiosan sisäpihan puoleinen huone jaettiin siten että huoneen eteläosaan sijoitettiin kaarevat portaat 2. kerrokseen ja kellariin ja sen pohjoisosaan eteinen ja ovi pihalle. Aiemmin tässä tilassa oli portaat vintille. Kadunpuoleiseen huoneesta muodostettiin eteinen, josta oli uloskäynti kadulle ja ovi porrastilaan.

Itäpuoliskon huoneita järjesteltiin siten että uusien uloskäyntien itäpuolella sijainnut huone kadun puolella säilytti muotonsa, mutta pihanpuoleiset kaksi huonetta sulautettiin toisiinsa. Niiden itäpuolella olleissa kahdessa huoneessa suoritettiin suurempia muutoksia. Pihanpuoleiseen huoneeseen, eteiseen, lisättiin hiukan eteläseinää siirtämällä puolikaarenmuotoinen portaikko yläkertaan ja mahdollisesti kellariin. Kadunpuoleinen huone jaettiin kahtia. Itäpään iso huone jaettiin rakennusrungon suuntaisesti

kahtia. Uuteen läntiseen siipirakennukseen tuli alakertaan leipomotupa/keittiö. Ikkunajärjestys pysyi lähes muuttumattomana.

Alakerrassa oli lääninkanslialla kolme huonetta (yksi ilman tulisijaa) rautakalterein koristettujen, kivistä rakennettujen, kadulle päin johtavien avoportaiden oikealla (itäpuolella) puolella, lääninkonttorilla oli sali ja huone portaiden vasemmalla (länsipuolella) puolella. Lisäksi siinä oli leipomotupa, keittiö, ruokakomero ja kaksi palvelijahuonetta, jotka kuuluivat maaherralle. Yläkerrassa, joka kuului yksinomaan maaherralle, oli sali, kaksi olohuonetta ja kuusi huonetta.

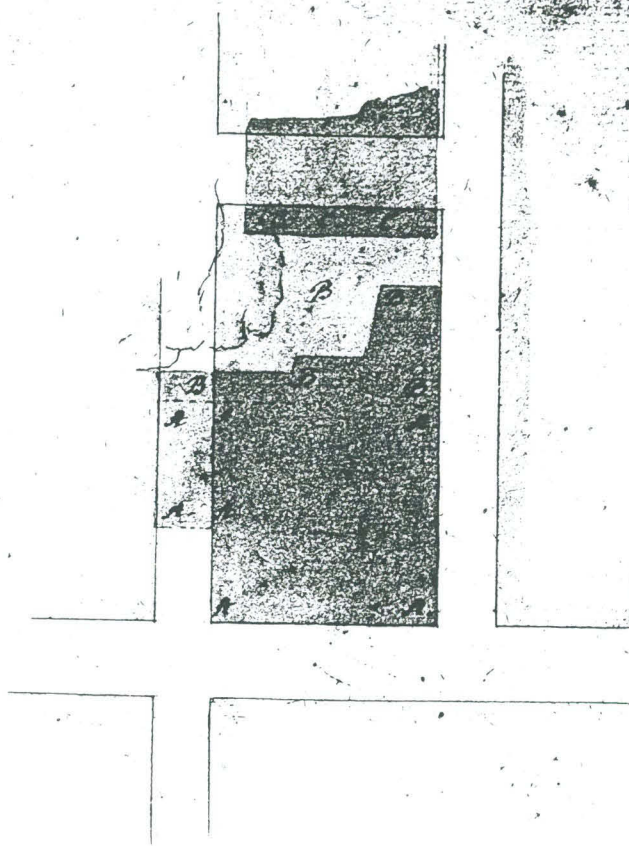
4.9.1762 suoritettun katselmuksen mukaan rakennus oli mennyt jo huonoon kuntoon. Mm. lautakatto oli huonossa kunnossa, kellarit veden vallassa ja lääninhallituksen huoneita ei voitu pitää lämpiminä. Samalla ehdotettiin lääninkonttorin suuren salin jakamista yhteen isoon ja kahteen pienempään huoneeseen, joista viimeksi mainittu annettaisiin lääninrahastonhoitajalle ja lääninmittarille. 24.11.1768 katselmuksessa todettiin vesikaton vuotavan ja yleisen rapeutumisen edistyneen. 17.11.1774 suoritettun katselmuksen aikana todettiin, että tuntemattomana ajankohtana aloitettu korjaustyö oli pääasiassa suoritettu. Kattomateriaalina oli edelleen lautakatto ja lääninkonttorin sali oli jaettu suunnitelmien mukaan. Maaherra Boije oli omalla kustannuksellaan hankkinut kaakelista ja posliinista valmistettuja kaakeliuuneja. Tontin itäiselle sivustalle Vuorikatua vasten oli v. 1764 rakennettu pitkä kivinen rautalevyillä katettu ulkokuonejono, joka sisälsi tallin, tilat tallihenkilökunnalle sekä bodar ja magazin (Hornborg 1950, s. 246).

Uudenmaan-Hämeenlinnan läänin maaherran asuinpaikka muutettiin v. 1776 Helsingistä Hämeenlinnaan (Hornborg 1950, s. 262). Rakennus toimi sittemmin ylipäällikön talona (General En Chefs huset), jota 17.11.1808 alkaneen palon jälkeen ei korjattu vaan sen rauniot raivattiin v. 1811 annetun Stor Nylands Gatan (=Aleksanterinkadun) 13 kyynärän leventämismääräyksen ja v. 1824 Senaatin eteläsiiven ja v. 1828 itäsiiven rakennustöiden takia (Hornborg 1950, s. 596 ja 620).

Ylipäällikön talo rajautui lännessä Koulukujaan (ruotsiksi Skolgränden), jonka länsipuolella sijaitsi kauppaneuvos Goviniuksen tontti v. 1808. Koulukuja johti Suurkadulta pohjoiseen nykyisen valtioneuvoston linnan pohjoissiiven keskiosien kohdalla sijainneen kallion juurelle. Katu ohitti nykyisin poislouhitulla kalliolla sijainneen kirkon kivisen kellotornin (rak. 1700-luvun alussa) ja sen pohjoispuolella, pääty siihen päin, olleen kivisen triviaalikoulun (rak. 1759) itäpuolelta yhtyen länsi-itäsuuntaiseen Koulukatuun. Koulukuja oli Eteläsatamasta Suurkadulle johtavan kadun, nykyisen Helenankadun, jatke. Helenankatu on niitä harvoja Helsingin katuja, jotka säilyttivät paikansa ja leveytensä A. Ehrenströmin laatimassa asemakaavamuutoksessa v. 1812.

Koulukujasta ei ole vuotta 1696 edeltävältä ajalta varmaa tietoa. Ennen koulun rakentamista nimetön(?) katu oli ollut vain lyhyt ja leveä umpikatu tulevan linjauksensa etelä-

*Plan öfver Landförläggningen i Helsingfors
med de närmaste gator*

10 20 30 40 50 100 150 al

Det ned svart utlagda äro tomterna som de nu äro
Det vider utvisas ändringar på kvarteret
A. är tomten som en höjer i den landförläggningen
B. är landförläggningen
C. är ett stycke af kommunen (adskildt) som tillä
med landförläggningen är projecterad till Rådhus
i den landförläggningen i stället för det som
hört till gamla gatan,

päässä ja kuten vuoden 1696 kartta (ks. s. 5) osoittaa, keskiosastaan kapea kuja - jalkapolku. Kapea kuja sijaitsi leveän katuosan länsipuoliskon puolella. Leveä umpikatu liittyy ilmeisesti Burgmanin kivitalon rakentamiseen, sillä se on suunnilleen sen läntisen siipirakennuksen pituinen. Kaivaushavainnot viittaavat myös eteläosan olleen aiemmin kapea kuja, josta oli jäljellä 1600-luvun lopulla vain edellämainittu keskiosa. Katu on levennetty eteläpäästään vasta 1600-luvun lopussa Burgmanin taloa rakennettaessa, jolloin katutilaa on otettu ilmeisesti Burgmanin tontista siirtämällä tontinrajaa itäänpäin. 1700-luvun alkupuolen kartoissa katu on merkitty umpikaduksi. Tulevan katulinjan keskiosa, edellämainittu kujan alue, kuului Burgmanin ja sen pohjoispuolella sijainneen Hueckin tontteihin koko 1700-luvun alkupuoliskon. Tontit ulottuivat täällä kauemaksi länteenpäin kadun länsireunan tasolle, joka oli todennäköisesti tonttien alkuperäinen länsiraja myös etelämpänä (ks. kartta s. 40).

Katu on avattu ja levennetty tonttien läpi loppuvaiheensa koko pituuteen 1750-luvun lopun uudelleenjärjestelyissä. Tällöin valmistuneelta koululta luotiin kunnan katuyhteys etelään. Tämän mahdollisti silloisen lääninhallitustalon, entisen Burgmanin, tontin ja Hueckin tontin yhdistäminen ja rajojen muuttaminen jälkimmäisen tontin tullessa valtion haltuun vuonna 1755. Hueckin tontilla oli sijainnut lääninkonttori vuodesta 1738 ja lääninkanslia vuodesta 1740 lähtien. Näistä vuokratiloista lääninhallitus muutti v. 1756-57 tätä varten kunnostettuun uuteen lääninhallituksen taloon, entiseen Burgmanin taloon.

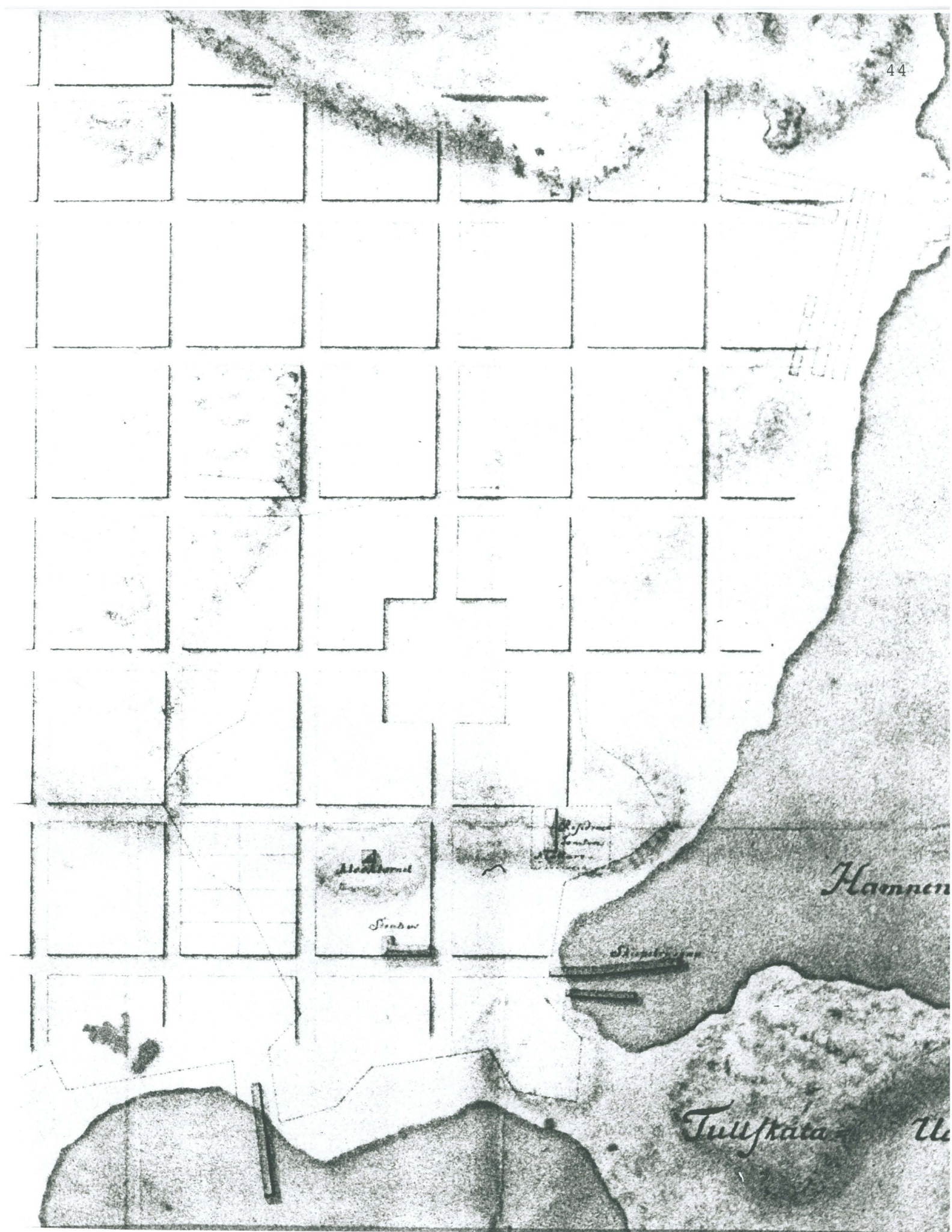
Noin 7.5 metriä leveä Koulukuja muodostui kahdesta katukiveystasosta, joista oli jäännöksiä kahdessa linnan kellarihuoneessa. Alempi katkelmallisena säilynyt katu oli käsittelemättömistä kivistä tehty katupinta, joka rajautui idässä ylipäällikön talon läntiseen siipirakennukseen. Seinän vierustalla sijaitsi vesikouru, joka oli tehty viistosti asetetuista n. 30 cm läpimittaisista luonnonkivistä. Kourun pohjalla kivien välissä oli ohuet kiilakivet. Rakennuksen perustuksen laastikerroksen sijaitseminen osittain vesikourukivien alla osoitti kiveyksen tehdyn siipirakennuksen jälkeen.

Noin 40 cm tämän katukiveyksen yläpuolella oli uudempi katutaso ja vesikouru. Katutasojen välissä oli 10-20 cm paksu laasti- ja hiekkakerros. Uusi vesikouru oli kehittyneempi versio, sillä 11 cm leveä ja 4 cm syvä kouru oli hakattu isoihin suunnikkaanmuotoisiin hiekkakiviblokkeihin (n. 45-58 x 27-31 x 20-24 cm). Nyrkinkokoisista kivistä muodostuva yksi tai useampi kivistä erotti vesikourukivet seinästä. Kouruissa oli vielä vuoden 1808 kaupunkitulipalon jäljet; palanutta ikkunalasiasia, nauvoja, hiiltä, sillä ylipäällikön taloa ei kunnostettu vaan rakennusjäännökset jäivät odottamaan tiedossa olevaa tulevaa rakentamista. Kaupunkia kohdannut iso tulipalo tuhosi ylipäällikön talon lisäksi mm. Koulukujan länsipuolella sijainneen Goviniuksen tontilla olleet rakennukset. Täällä kunnostettiin kuitenkin v. 1800 valmistuneen rakennuksen kellarit. Palon jälkeen Goviniuksen tai valtion taholta rakennettiin alueelle useita uusia varastorakennuksia, kuten C.L. Engelin vesivärimaalaus vuodelta 1820 osoittaa (ks. kuva s. 27).

Katualueen keski- ja länsiosassa oli katukivien alla paksuudeltaan vaihteleva, mutta koostumukseltaan melko yhtenäinen hiekkakerros alimman vuoden 1654 tulipalokerroksen päällä. Kyseisen koko kaupungin tuhonneen tulipalon jälkeen lähes koko tutkitulle alueelle oli levitetty kyseinen hiekkakerros, joka kadun kohdalla paksuni eteläänpäin. Sen päällä oli vain ohut tumma hiekkainen kulttuurikerros, jonka yläpinnan tasolla oli vain kadun itäpuoliskolle rajautuva alempi kiveystaso. Länsipuolen kerroksen ohuus viittaa, että ilmeisesti aikaisempi kiveämätön katupinta ja sen päälle kertyneet jätökset on poistettu suurimmaksi osaksi viimeistään ensimmäisen kivitason rakentamisvaiheessa. Tumman kerroksen päällä ei ollut katukiviä kadun länsipuoliskolla vaan ylempi kiveystaso oli vain kadun itäpuoliskolla keskilinjalle saakka, jossa sijaitsi tavallisia katukiviä huomattavasti suuremmista kivistä muodostettu suora kivirivi. Ne olivat joko ylipäälliköntalon puolella ainoastaan sijainneen katukiveyksen reunakivet tai kadun keskikivet, jonka länsipuolelta katukivet olisi poistettu vuoden 1800-luvun alun purkuvaiheessa. Tämän katukiveyksen länsi- ja pohjoispuoliset alueet olivat tuhoutuneet osittain tai kokonaan rakentamisella (mm. ainoa uusi kellaritila), joka vaikeutti rakenteiden tulkintaa.

Siipirakennuksen vieressä kadun itäpuoliskossa oli sitävastoin paksuhko eri hiekkakerroksista ja orgaanisista kerroksista muodostunut kulttuurikerros muistona entisestä tonttialueesta. Katua on mitä todennäköisemmin ensimmäisen kiveämisen yhteydessä maanpinnan tasoittamisen lisäksi levennetty itään päin 1600-luvun lopulla erottamaan arvokasta Burgmanin kivitaloa vain kapean kujan takana sijaitsevista puurakennuksista. Vanha kivetty katupinta on sijainnut vain rakennuksen kohdalla lyhyellä umpikadulla ja uusi katupinta on jatkunut pohjoiseen, mutta sitä ei voitu todentaa tarkasti myöhemmän rakentamisen takia. Katua jatkettaessa pohjoiseen on maastoa kuitenkin tasoitettu, jolloin katupinta ilmeisesti on mennyt alle vuoden 1654 palokerroksen pohjoiseen nousevalla rinteellä.

Katupinnan alapuolisen laastikerroksen, katupintoja erottavan laastikerroksen ja samalla katupintojen ajoitus saadaan ylipäällikön talon tunnetuista korjausvaiheista ja kaupungin vanhoista kartoista. Axel von Löwenin tekemässä ehdotuksessa v. 1723 Helsingin uudistamiseksi näkyy rakennuksen länsipäästä pohjoiseen lähtevä lyhyt siipirakennus. Tosin pikkuvihan aikaisessa kartassa ja 1770-80 -luville ajoitussa kartassa samassa kohdassa on vain kadulta kadulle ulottuva suorakaiteinen tummennus osoittamassa rakennuksen sijaintia ja muotoa, mutta karttamerkit ovat luultavasti vain viitteellisiä osoittamassa kivirakennusten sijaintia kaupungissa. Burgmanin rakennuttaman osan on aiemmin oletettu käsittäneen ylipäällikön talon rakennusrungon keskiosan. Läntinen siipirakennus näyttäisi kuuluvan edellään mainittujen karttojen, F.W. Hoppen vuoden 1748 mittapiirustuksen ja muiden havaintojen perusteella alkuperäiseen rakennukseen 1600-luvun lopulle. Rakennusta on tosin jouduttu korjaamaan suuren Pohjan sodan tuhoilta pormestari Abraham Wetterin ostettua sen valtakunnan säätyjen pankilta huutokaupassa vuonna 1724, mutta sodan jälkeinen taloudellinen tilanne on tuskin antanut mahdollisuuksia suurempaan lisärakentamiseen. Suuret muutostyöt rakennuksessa ovat

Lähikuva edellisestä kartasta, jossa näkyvät Burgmanin talo, kellotorni ja venäläisten linnoitus.

tapahtuneet Liliuksen mukaan vasta 1730-luvulla.

Alempi vesikouru ja katu on ajoitettavissa siis siipirakennuksen rakennusvaiheeseen, joka on tapahtunut todennäköisesti 1600-lopussa alkuperäisen talon rakentamisen yhteydessä. Ylemmän katutason rakentaminen liittyy luultavasti valtion hallintaan joutuneen talon vuonna 1756 valmistuneisiin korjaus- ja laajennustöihin, jolloin on rakennettu itäinen siipirakennus kellareineen, muutettu vanhoja kellareita, 1. kerroksen huonejärjestystä ja rakennettu toinen kerros (vertaa: F.W. Hoppen mittauspiirros v. 1748 ja mittapiirustusta v:lta 1805). Laastikerroksesta tai sen yläpuolelle olleesta hiekkakerroksesta ei tullut ajoittavia esinelöytöjä. Siipirakennuksen perustan irtonaisesta pohjakiveyksestä löytyi 1600-luvun puolivälin jälkeen käytössä olleen liitupiipun pesä.

Katukiveystasojen ajoitukset eivät ole kuitenkaan täysin varmoja. Vaihtoehtona voisi olla, että alempi katutaso olisi 1730-luvun tai peräti vasta 1750-luvun korjausten ajalta ja ylempi 1770-luvulta tai 1700-luvun lopulta.

1700-luvun alussa kaupungissa on ollut katukiveyksiä, sillä miehityksen jälkeisen maaherran Peter Stierncrantzin kuvauksen mukaan isonvihan aikana kaikki kiviset holvira kennelmat ja kivi kadut olivat venäläisten toimesta täydellisesti hävitetyt linnoitusvallia varten (Suolahti 1950, 428). Tämä oli liioittelua, sillä esim. Burgmanin talokin oli venäläisten käytössä.

6. KAIVAUSTEKNIikka

Johdannossa mainittujen syiden takia valtioneuvoston linnan rakennustöiden edistyminen määräsi lähes täysin arkeologisten töiden järjestyksen. Kaivaukset ja dokumentointi pyrittiin rakentajan ja kaupunginmuseon yhteispalavereiden perusteella järjestämään aina sinne missä se oli mahdollista rakennustöiden kannalta. Huoneita ei dokumentoitu missään tietyssä järjestyksessä eikä samaa huonetta yhdellä kertaa.

Periaatteessa rakentaja teki ensimmäiseksi aukot lattiaan julkisivu- ja sydänmuuriseinien viereen paalutusta varten. Näistä aukoista lyötiin paalut, jonka jälkeen lattiat avattiin seinien vierestä ja lattian täytteet ja alapuoliset kerrokset kaivettiin ylhäältä käsin koneellisesti peruspalkin alatasoon saakka (ks. kuvat 172-173, 188, s. 261 ja 268). Enimmällään 16-17 metriä pitkät teräspaalut ulottuivat peruskallioon saakka. Kaivantojen ulottuessa vanhoihin kerroksiin saakka suoritettiin tärkeimmissä kohdissa arkeologiset kaivaukset ensiksi tai syntyneet maaleikkaukset dokumentoitiin (etupäässä länsisiivessä ja rakennuksen ulkopuolella).

Eteläsiiven sisällä ulkoseinien kohdalla olleiden uudempien kellarikäytävien sisäpuolisten seinien purkamisen jälkeen niiden takaa paljastuneet maaleikkausprofiilit dokumentoitiin. Tämän jälkeen huoneiden lattiat purettiin ja niiden alapuoliset täytekerrokset tyhjennettiin käsin tai koneellisesti tasoon, jossa tuli esiin vanhoja rakenteita tai kerroksia. Linnan 1. kerroksen lattian alla olleet päällimmäiset kerrokset kuuluivat linnan rakennustöiden tai myöhempien korjauksien jätöksiin kuten kellarikäytävien tekemisestä syntyneiden maamassojen siirroista sinne. Niiden alla oli valtioneuvoston linnaa aikaisempia kerroksia ja rakenteita säilynyt erittäin paljon. Näitä kerroksia kaivettiin tietyissä huoneissa erikokoisina kerroskaivausalueina puhtaaseen pohjamaahan saakka tai kiinteä rakenteet paljastettiin dokumentointia varten.

Dokumentointiin tarvittaviin vaaituksiin käytettiin lukuisia kiintopisteitä. Korkeudet saatiin rakentajien seinille laittamista kiintopisteistä. Dokumentoitavat rakenteet huoneissa sidottiin etupäässä linnan 1. kerroksen seinäpin-toihin, kulmiin, oviaukkoihin ym. kuten myös Torin, Aleksanterinkadun ja Pihan puoleisissa kaivainnoissa.

Kentällä rakenteista ja kaivausalueista piirrettiin tasokartat mittakaavaan 1:50, profiilikartat mittakaavaan 1:25 tai 1:10. Yleiskarttana kaivauksilla käytettiin valtioneuvoston linnan peruskorjauksen rakennepiirustusta mittakaavassa 1:50.

7. MAAKERROSTUMAT, RAKENTEET JA LÖYDÖT

7.1 Huone A

Linnan länsisiivessä huoneessa A (kartta s. 166; kuvat 2-3, s. 195-196), 6. peruskorjausvaiheen pohjoisimmassa huoneessa, ei ollut jäljellä mitään arkeologisesti mielenkiintoista. Pääportaikon pohjoispuolella torin puolella sijainnut huonetilä oli rakennettu purkuvaiheen tilaansa tällä vuosisadalla.

Huoneessa ollut betonilattian pinta sijaitsi 6.83 m mpy. Noin 55 cm lattiapinnan alapuolella seiniä leveämmän kivilaidan päälle oli tehty betonikaulus. Se oli huoneen länsilaidalla 30 cm ja pohjois- ja itälaidalla 55 cm leveä. Se oli länsi- ja pohjoislaidalla 20 cm paksu ja itälaidalla 35 cm paksu. Sen alapinnan tasossa oli toinen betonilattia, joka muodostui 2-3 cm paksusta asfaltista ja n. 10 cm paksusta betonista. Lattiapintojen välissä oli hiekkakerros. Alemman betonikerroksen alla oli tiilimurskaa ja muuta materiaalia sisältävä kerros ennen kalliota, jonka epätasainen pinta oli kuitenkin melko samalla korkeudella (5.75-5.95 m mpy) kohoten huoneen koillisosaan. Suurimmassa osassa länsiseinän vierustaa kallio ei ollut näkyvissä tarkkailuhetkellä vaan täytemaa oli esillä vielä n. 70 cm huoneen muun kalliopinnan alapuolella. Idässä kallio oli suoraan betonikauluksen alla.

Vanha 1800-luvun alun torikiveys sijaitsi 10 metriä länempänä Senaatintorilla korkeudella 5.64 m mpy ja nykyinen toripinta samassa kohtaa 6.76 m mpy. Koska maa kohoaa koilliseen kallion päällä on todennäköisesti ollut ohut maakerros ja/tai torikiveys ennen linnan rakentamista. Se on poistettu linnan rakentamisvaiheessa tai myöhemmissä korjaustoissa. Tällöin myös arkeologiset jäänteet ovat tuhoutuneet. Huoneen alueella on sijainnut 1600-luvulla tori ja Ison vihan jälkeen päävahdin tontti/autiokenttä, 1700-luvun lopussa palovahdin päävartion tontti, mutta 1800-luvun alun järjestelyiden jälkeen jälleen tori.

7.2 Huone B

Huone B (kartta s. 167; kuvat 4-11, s. 196-199) sijaitsi edellisen huonetilan eteläpuolella linnan pääportaikon kohdalla rakennusrungon torin puolella. Huoneita A ja B erotti toisistaan kapea käytävä, jonka länsiosassa kallion yläpinta tavattiin korkeudella 5.06 m mpy.

Huoneessa dokumentoitiin kaksi profiilia. Ensiksi eteläseinän äärelle rakentajat avasivat seinän peruspalkin tekoa varten n. 1.25 metriä leveän ja n. 1.50 metriä syvän kaivannon (kuva 4), jonka pohjoisseinä dokumentoitiin ennen palkin tekoa. Profiilin c n. 30 cm paksun yläosan muodosti sementtilattia (5.70 m mpy) ja sen alapuoliset styrox-, asvalti- ja sementtikerrokset. Sen alla oli n. 15 cm paksu irtonainen rakennusjätekerros ja linnan rakentamiseen

liittyvä n. 10 cm paksuinen laastikerros, "Engelin laasti". Sen alla oli tiiliä, tiilimurskaa ja laastia sisältävä paksumpi 12-25 cm hiekkakerros (n. 5.15 m mpy), joka oli ilmeinen ensimmäinen vanha kerros linnan rakentamista edeltävältä ajalta. Koska alue on kuulunut 1700- ja 1800-lukujen vaihteen järjestelyiden jälkeen torialueeseen on kerroksen päältä poistettu luultavasti torikiveys. Kerroksen yläpinnan korkeus lisättynä kivien korkeudella sopii ympäristön torikiveysten korkeushavaintoihin.

Profiilin länsipuoliskossa sen alla oli ohut puusilppukerros n. 5.00 m mpy ja sen alla oli ohut tiilimurska- ja laastikerros (10-12 cm) ja sen alla vuorostaan n. 20 cm paksu puusilppua ja tiilimurskaa sekä orgaanista ainesta sisältävä sekoittunut hiekkakerros. Niiden alla länsiosassa oli korkeudella 4.85 m mpy kivitaso (1600-luvun ja 1700-luvun alun torikiveys?), jonka korkeudella itäpuoliskossa oli toinen puusilppukerros n. 4.75 m mpy. Edellämainitut hiekkakerrokset menivät sen päälle. Näiden alla oli 10-25 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, joka sisälsi puusilppua ennen melko irtonaista pohjahiekkaa n. 4.50 m mpy. Edellämainittu kiveys oli suoraan puhtaana hiekan päällä. Muissa etelämpänä sijaitsevilla alueilla alimpana kerroksena ollutta selvää vuoden 1654 palokerrosta, alkuperäistä maanpintaa, ei näkynyt profiilissa vaan myöhemmät kerrokset menevät ilmeisesti sen tason alapuolelle.

Profiilin itäosan isot kivet kuuluivat katon kannatinpylvään perustusrakenteisiin (kuvat 10-11), jonka kohdalla kalliota ei näkynyt myöhemmässäkään vaiheessa kun aluetta kaivettiin syvemmälle. Kallio nousi jyrkästi esiin perustuksen pohjoispuolella sijaiten huoneen keskellä 4.50 m mpy ja huoneen koillisnurkassa 5.10 m mpy. Linnan seinien kiviperustan yläpinta oli n. 5.50 m mpy.

Myöhemmin länsiseinän ääreen kaivettiin kaivanto (kuvat 4-9) rakentajan taholta, koska haluttiin tarkastaa ulkoportaiden alapuolinen rakenne sekä vahvistaa sitä ja sen alapuolista hiekkamaata injektoimalla. Kaivannosta tuli tämän vuoksi hiukan syvempi ja leveämpi kuin edellisestä.

Kaivannon pohjois- ja itäseinien profiilien a ja b rakenne oli lähes samanlainen kuin profiili c. Sementtilattian alla oli vastaavat kerrokset (styrox-, asvalti-, sementti- ja Engelin laastikerrokset) n. 25-30 cm paksuudelta ennen n. 25 cm paksua sekoittunutta, orgaanista tummaa likamaata, joka sisälsi laastia, tiilimurskaa, hiekkaa (n. 5.40 m mpy pohjoispäässä ja n. 5.25 m mpy eteläpäässä). Sitä vastasi profiilissa c lähes vastaavanlainen kerros.

Sen alla oli ylempi puusilppukerros, joka sijaitsi profiilin keskellä 5.00 m mpy ja nousi hiukan pohjoiseen (5.25 m mpy) ja etelään (5.10 mpy). Sen alla ollut n. 25 cm paksun sekoittuneen hiekan alaosa muodostui tumman orgaanisen likamaan sekaisesta hiekasta, jonka pohjoisosassa oli paljon kiviä. Profiilin keskellä alempana sijaitsevan kuopan kohdalla oli kuopanmuotoinen sekoittunut hiekkakerros, joka sisälsi runsaasti puusilppua kaventaen edellämainitun "puhtaana" sekoittuneen hiekkakerroksen ohueksi tällä kohtaan. Tämän kerroksen alla oli hiili-nokikerros sekä kuopan notkolla olevan puusilppukerroksen ylin kohta

(n. 4.85 m mpy). Niiden alla muualla kuin kuopan kohdalla oli tumman orgaanisen likamaan sekaisen hiekan, karkean hiekan, sora- ja nokikerrosten muodostama n. 8-15 cm paksuinen kerros n. 4.75 m mpy, jonka alaosassa oli tasaista kiveystä etenkin profiilin eteläosassa ennen koskemattomia maakerroksia. Alla ollut eteläosan puhdas hiekka ja pohjoisosan savi-sora sijaitsi huoneessa n. 4.60 m mpy. Kallio tuli profiilin pohjoisosassa esiin n. 4.50 m mpy. Kuopan pohja sijaitsi n. 4.10 m mpy.

Profiilin keskiosassa oli ennen linnan rakentamista kaivet-
tu 2.25+2.25 metriä leveä ja n. 65 cm syvä kuoppa (kuva 9). Sen U-muotoisessa eteläpuoliskossa kuopan ylätason muodos-
tavan edellämainitun hiili-nokikerroksen (4.85 m mpy) alla oli sekoittunut orgaaninen tumma likamaa ja hiili-nokiker-
roksen kanssa samalla tasolla olleen, mutta nyt kuopalla
olevan puusilppukerroksen (4.40-4.85 m mpy) päällä tumman
orgaanisen likamaan sekainen hiekka. Notkolla olevan puu-
silppukerroksen alla oli puusilppua sisältävä sekoittunut
orgaaninen likamaa, pienempi tasainen puusilppukerros,
tumman orgaanisen likamaan sekainen hiekka ja tumman, or-
gaanisen likamaan sekainen hiekka ja puhdas hiekka. Kuopan
pohjoispuolisko nousi loivasti ylöspäin sisältäen sekoit-
tunutta hiekkaa. Se ei kuulunut ilmeisesti itse kuoppaa
vaan sen rakentamiseen tai varhaisempaan vaiheeseen. Kuoppa
kuuluu varhaisempaan kaupunkivaiheeseen. Yläpuoliset raken-
teet ovat tuhoutuneet jossakin vaiheessa ja kuoppa on
täyttynyt/täytetty, luultavasti ylemmän puusilppukerroksen
rakennusta tehtäessä.

Kulttuurikerroksen yksinkertaisuus ja sen n. 30 cm paksuus
viittaa siihen, että kulttuurikerrosta on täytynyt poistaa
jossakin vaiheessa. Todennäköisempää kuitenkin on, että
kuulumaalla kauan torialueeseen siihen ei ole päässyt kerty-
määnkään paksuja jätkekerroksia (ks. sivut 14-15). Profiilin
c ylempi puusilppukerros huoneen lounaisnurkassa n. 5.00 m
mpy liittyy ilmeisesti Ison vihan jälkeiseen päävahtiin
(purettu 1764) ja profiilin a ylin kerros 5.10 m mpy palo-
vahdin päävartion v. 1765 valmistuneen rakennukseen (puret-
tu n. 1800).

Alue oli kuulunut 1600-luvulla ja 1700-luvun alkuun saakka
torialueeseen (ks. kartat s. 5-7), mutta Ison vihan jälkeen
kartoissa näkyy tässä kohtaa isompi tontti ja sen alapuo-
lella vähäinen tontti tai neliömäinen rakennus (kartta s.
16). Pienelle tontille, ilmeisesti päävahdin rakennukseen,
siirtyi päävahdin siirron jälkeen 1750-luvulla palovahdin
päävartio. Tontti, jonka kohdalla profiili c sijaitsee,
katoaa 1760-luvulla palovahdin uuden rakennuksen valmis-
tuessa v. 1765 isommalle tontille. Isompi tontti, jonka
alueella profiilia a-b sijaitsee, näkyy sitä ennen vain
viivalla rajattuna muista tonteista poiketen. Pieni tontti
otettiin palovahdin siirron jälkeen takaisin torialueeseen.
Siirtyikö palovahti vasta uudisrakennuksen valmistuessa v.
1765 pohjoispuoliselle tontille vai kuuluiko tontti jo
alunperin päävahtiin ja palovahdin päävartioon on epäsel-
vää. Vai oliko isompi tontti rakentamaton kenttä Ison vihan
jälkeen kuten se mainitaan kerran? 1800-lukujen vaihteessa
on rakennettu ilmeisesti uusi palovahdin päävartio Go-
viniuksen tontin pohjoisosaan entisen, käytöstä poistetun,
palovahdin tontin itäpuolelle (ks. kartta s. 18). Entinen

palovahdin tontti otettiin takaisin torialueeseen. Tällä muutoksella on saatu torin itälaita samalle linjalle torin muodostuessa enemmän neliönmuotoiseksi. Tontista ei ole arkistoista kerätyistä tiedoista (mm. tonttiluettelot tietyiltä vuosilta) muuta mainintaa kuin palovahdin päävar-
tio.

Profiilissa a-b vain näkyneen kuopan koko ja käyttötarkoi-
tus jäi epäselväksi. Oliko se vain Ison vihan aikainen
jätekuoppa, päävahdin/palovahdin jätekuoppa tai kellari-
kuoppa jäi ratkaisematta. Kuopan sijainti ja rakenteiden
puuttuminen viittaa lähinnä jätekuoppaa. Profiilista ei
tullut kuitenkaan esinelöytöjä. Kuopan sijaintiin on vai-
kuttanut myös kallion esilletulo huoneessa, sillä kallio on
aivan kuopan itäpuolella jyrkkäseinäisenä. Kallio on var-
maan alapuolellakin melko lähellä.

7.3 Huone C

Huoneessa C (kartta s. 166; kuvat 12-15, s. 200-201),
linnan pääportaikon alla olevassa käytävässä, ei suoritettu
kaivauksia vaan alueen rakennustöitä seurattiin mm. kuvaa-
malla aluetta eri työvaiheiden aikana. Huoneen länsireunal-
la kuten myös huoneiden F, H ja J länsiseinustan äärellä
oli melko uusi betoninen johtotunneli linnan betonilattian
(6.17 m mpy) alla. Se oli alle 1.50 metriä leveä ja 1.20
metriä syvä eli sen lattia sijaitsi n. 4.97 m mpy. Tunnelin
rakentamista varten on kaivettu tätä tasoa syvemmälle. Tämä
työ on tuhonnut viimeistään kulttuurikerrokset, jotka
olivat mahdollisesti säilyneet täällä lähekkäin sijaitse-
vien linnan perustusmuurien teolta. Ainoastaan myöhemmässä
vaiheessa tuli esiin linnan perustusmuurin tiilikaaren alle
jäänyt pieni kerros (kuva 15).

7.4 Huone D

Huoneessa D (kartta s. 168; kuvat 16-20, s. 201-202) pää-
portaikon alla pihanpuoleisessa osassa otettiin esiin
huonetilan eteläseinän alapuolinen profiili. Tässä wc:nä
toimineessa tilassa tuli kallio esiin 4.90 m mpy:n kor-
keudella. Sen päällä oli vain n. 30 cm paksu koskematon
silttikerros (5.20 m mpy) ja sen päällä 10-25 cm paksu
hieno, punainen hiekkakerros (purkukerros?), ohut siltti-
kerros ja n. 10 cm paksu purkukerros (tiilimurskaa ja
laastia) ennen kahta laastikerrosta (tumma laasti ja kova
laasti, yht. n. 15 cm). Tämän päällä oli linnan lattian
hiekkakivilaatta ja betonirakenteet (kuvat 16-17). Muinai-
set kulttuurikerrokset oli siis tuhottu jossain vaiheessa,
viimeistään wc:tä rakennettaessa.

Tämän tilan eteläpuolella oli huoneterila, joka oli pääpor-
taikon itä-länsisuuntaisten portaiden alapuolella. Sen
katto, portaikon pohja, laski etelään (kuvat 16 ja 18).

Edellisen tilan eteläpuolella oli portaikon tasanne (kuvat

19-20), josta pääsi myös pihalle. Portaikon alla pohjois-päässä oli seinissä betonirakenteita ja tasannetta kannatti mm. rautapalkit. Tila oli täynnä tiiliä ja vanhoja luonnonkivisiä katukiviä.

Wc:n pohjoispuolella oli sijainnut 1800-luvun alusta lähtien palovahdin päävartion rakennus ja suurin osa rappusten alueesta on kuulunut tällöin palovahdin tonttiin ja sitä ennen tonttiin no 1. Tällöin alueella on sijainnut ilmeisesti liiteri no 18.

Keskimmäisestä tilasta (KM 96010:1-6) löydettiin samaan punasavivatiin tai -kulhoon kuuluvia sisäpinnalta lyijylasitettuja ja boluskoristeltuja reunapaloja (3 kpl). Muita löytöjä olivat punasavisten lasittamattomien kaakeleiden kappaleet (8 kpl) ja vihreiden lasipullojen pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipalat (2 kpl), naudannahkaisten nahkakenkien osat (15 kpl + 1 kpl tuohta) ja palamattomat luut (10 kpl).

7.5 Huone E

Huoneessa E (kartat s. 169-170; kuvat 21-28, s. 203-205) huoneen B eteläpuolella linnan torin puoleisessa osassa tehtiin ensimmäiseksi 60 cm leveää peruspalkkia varten kaivanto huoneen pohjoisseinän äärelle (kuva 21). Tämä kaivettiin yli 50 cm syvemmälle kuin myöhemmin huoneen itä- ja länsilaidalle tehdyt kaivannot, jolloin tänne ulottuneen torikiveyksen pohjoisrajan määrittäminen tuli mahdolliseksi. Mahdolliset torikivet oli kaivettu viimeistään tällöin pois.

Pohjoisseinän äärellä lattian alla oli sijainnut sementti-tunneli (pohja 5.50 m mpy). Tässä kuten länsiseinän äärellä olleessa vastaavassa tunnelissa kulki putkia ja ilmastointihormeja. Kiveyksen on voinut tuhota kaivannon, tunnelin tai linnan perustusmuurin teko, sillä kaivanto sijaitsi aivan muurin vieressä. Samoin kiviä on irrotettu linnan eri rakenteisiin. Perusmuuria jouduttiin lohkokomaan paalujen ja peruspalkin tieltä.

Kaivannon eteläprofiilissa näkyi korkeudella n. 4.95 m mpy torikiveys ohuen tumman sekoittuneen hiekan päällä (kuvat 22-24). Sen alla alkoi välittömästi puhdas hiekka n. 4.70 m mpy. Kiveyksen päällä oli täytemaata n. 25 cm ja sitten yhden metrin korkuinen sementtiseinä, n. 1 cm paksu levy, 6 cm styrox ja 5 cm paksu betonilattia. Lattia oli n. 6.17 m mpy.

Loppu huonetilasta tutkittiin kolmessa osassa. Ensiksi kaivettiin itä- ja länsiseinän kaivannot ja niihin valettiin 80-90 cm leveät peruspalkit, joista itäinen oli väliaikainen tuenta (kuvat 25-26). Tämän jälkeen poistettiin keskiosan lattia ja täytemaat (kuva 27). Tasokartasta näkyy länsi- ja itäosan väliin jäävä "valkoinen" kartoittamaton alue, koska niissä olevia maita ei voitu poistaa niiden päällä olevien valujen tukirakenteiden takia. Kolmannessa vaiheessa, huoneen tyhjennysvaiheessa, joka tapahtui suoraa seinämää kaivamalla, saatiin kivien alapuoliset kerrokset

esille suurilta alueilta yhdelläkertaa.

Torikiveyksen päällä oli pohjoisessa paikoitellen kova ohut savikerros ja länsiosassa puusilppukerros. Eteläosassa kiveys oli rikki 1.50x1.50 metrin kokoiselta alueelta. Pinnalla oli sekoittunutta hiekkaa ja sen luoteisosassa ainakin 35 cm syvyyteen saakka puusilppua. Liittyykö kivetömyys eteläseinän alta löydetyistä puukehikosta (ks. huone G), linnan rakentamisesta vai kohdalle uuden paalun lyöntireitin esteiden poistamiseksi tehdystä kuopasta ei pystytty varmuudella selvittämään. Jälkimmäinen on kuitenkin todennäköisin vaihtoehto. Ongelmaa ei voitu selvittää, koska pihakiveystä alemmaksi ei saanut kaivaa tässä vaiheessa seinien perustusten takia. Huoneen myöhemmässä tyhjennysvaiheessa paikalla ei näkynyt laajempaa kuoppaa (ks. kuva 46-47), mutta linnan perustusmuurin sisällä ja pohjoispuolella oli yhden metrin paksu sekainen täytettä (mm. laastia) aina syvyydelle n. 3.90 m mpy eli lähes muurin alla olevalle puulaatikon pohjan tasolle saakka paalun kohdalla (uuden paalun kuoppa?). Kauempana muurista se oli vain n. 30 cm paksu. Tässä kohtaa oli myös kiveystason korkeudella muurissa tiilikäärinen tuuletusaukko.

Kiveys, joka on vanhojen rakenteiden ensimmäinen ja samalla viimeinen kerrostuma, kuului torikiveykseen. Kiveyksen pohjoisosan kivet ovat profiilissa n. 4.80-4.95 m mpy, tasokaivauksen pohjoisosassa 4.70-4.84 m mpy ja eteläosassa n. 4.64 m mpy. Senaatintorilla pääportaikon eteen tehdyn kaivannon eteläpäässä n. 4 metriä pohjoisempana (12 metriä luoteen) torin kiveys on n. 5.20 m mpy. Nämä lukemat sopivat torin kallistukseen. Tori vietti etelään, mutta huomattavasti hitaammin kuin nykyinen tori. Niin profiilissa kuin tasokaivauksessa oli havaittavissa kiveyksen kaakkoiskulman notkahdus alaspäin.

Kiveyksen alla ei ollut nimeksikään kulttuurikerrosta (ks. kuva 28). Koko ajan torina olleilla alueilla kulttuurikerroksen paksuus oli huomattavasti pienempi kuin tonttialueilla. Myös vain osanaikaa rakennettuina olleilla alueilla kuten 1700-luvulla palovahdin päävartiona olleella tontilla ja sen eteläpuolisella pienellä 1760-luvulla torialueeseen liitettyllä tontilla (päävahti?) oli jo huomattavasti rikkaammat kerrostumat.

Kivien pinnasta n. 25 cm alkoi jo puhdas hiekka. Noin 15 cm paksussa sekoittuneessa hiekassa oli eteläosassa hiilijuova (n. 4.55 m mpy), joka tuskin on alimman palokerroksen jäännökset. Joko sitä on puhdistettu koko ajan tai viimeinen torikiveystaso on tehty kaivamalla pois aiemmat kerrostumat. Alimman palokerroksen, alkuperäisen maanpinnan, olisi pitänyt sijaita huoneen eteläosassa viereisten huoneiden profiilien perusteella n. 4.25-4.35 m mpy eli käytännössä puhtaan hiekan tasolla.

Karttatutkimusten mukaan ajallisesti keskimmäisen palovahdin päävartion ja torin raja menee huoneen B keskivaiheilla (ks. kartat s. 18-20) ja aikaisemmin sen eteläpuolella sijainneen päävahdin (?) pienen tontin ja torin raja huoneen E pohjoisosassa (ks. s. 14-15 ja 49-50). Suurin osa huoneesta on kuitenkin kuulunut koko ajan torialueeseen.

Torikiveyksen (KM 96010:7-26) päältä löytyi rautanauloja (4 kpl), liitupiipun pesän katkelma ja liitupiippujen varsien katkelmia (14 kpl koristelemattomia ja 4 kpl koristeltuja), vihreiden lasipullojen pohja- ja kylkipaloja (3 kpl), vaalean vihreä ja väritön ikkunalasin pala, joitakin punasavi- (2 kpl) ja fajanssiastioiden kylkipaloja (3 kpl) ja palamattomia luita (13 kpl).

Ajoituksia saadaan parista löytöryhmästä. Fajanssiastioihin kuuluvat "cream-coloured earthenware"-astiat ajoitetaan mannermaalla 1700-luvun loppuun. Liitupiipun pesän katkelman kannan alapinnassa on leima, jossa on nimikirjaimet "AIO"= JAO= Jogum Ariensz Oosterhout, 1705/1710-1717/1725. Koristelluista liitupiipunvarsista saadaan ajoituksia 1700-luvun alkuun (osittain kierteinen kuin poranterä, kierteet koristeltu pisteviivoin, ristikkokoristelua) ja yleensä 1700-luvulle (siksak- ja ympyräkoristelu). Piippulöytöjen ajallinen hajonta on siis suuri.

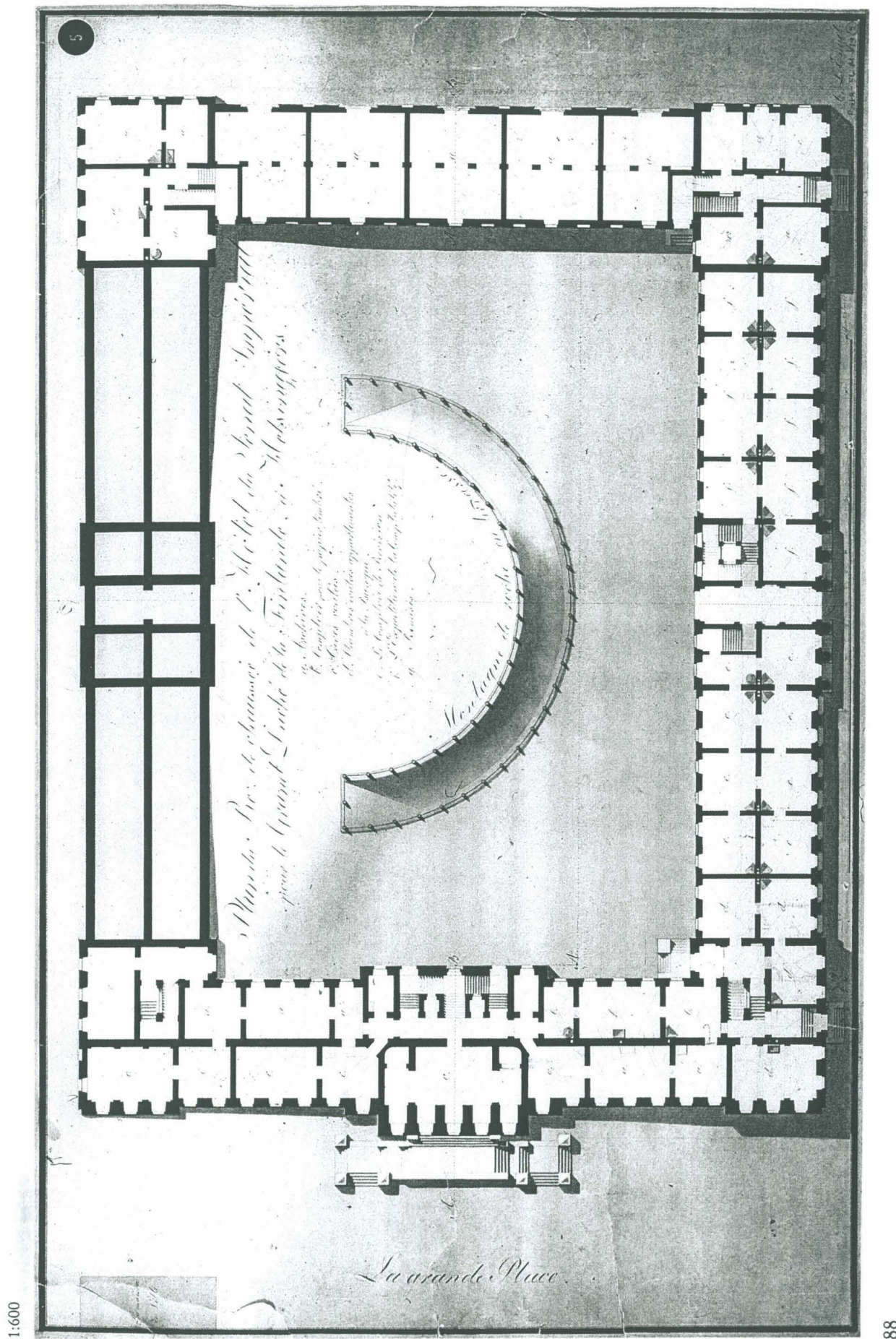
7.6 Huoneet F, H ja J

Huoneita F (kartta s. 170; kuva 29, s. 205), H (kuvat 58-60, s. 217) ja J linnan pihanpuoleisessa osassa seurattiin huoneen C tavoin rakentamisen edistytessä. Huoneiden länsilaidalla oli huoneen C tavoin betonitunneli, joka oli tuhonnut aiemmat rakenteet. Huoneiden lattiat olivat betonia (6.17 m mpy), joiden alla oli uutta täytemaata. Se käsitti kaikkea mahdollista materiaalia. Huoneiden ovien paikat oli siirretty tunnelin kohdalle alkuperäisiltään paikoiltaan seinien keskiosista (ks. kartta s. 54) ja huone J oli menettänyt koko eteläpuoliskonsa eri tiloille (portaat, hissi, käytävät).

Huoneessa H itäseinän ääreen peruspalkkia varten tehdyn kaivannon länsiprofiilista (profiili g) dokumentoitiin pieni osa. 4.35 m mpy sijaitsi alin ohut palokerros, jonka alla oli puhdas pohjahiekka. Sen päällä oli yhtenäinen tumma hiekkakerros ennen heikompaa palokerrosta 4.55 m mpy. Sen päällä oli vielä muutama ohut hiekkakerros ennen uusia täytemaita (4.70 m mpy) ja betonilattiaa.

Huoneen H kaakkoisnurkassa kaivannon pohjalta löytyi linnan porraskivi, jota oli käytetty tukirakenteena jossakin myöhemmän vaiheen muutostöissä. Tästä luoteeseen lattian alla oli iso tiilirakennelma (kuva 59), jonka itäseinä sijaitsi kaivannon länsiprofiilissa.

Edelliset huoneet ovat kuuluneet torialueeseen. Torin ja tontin no 1 raja on kulkenut suunnilleen länsisiiven itäseinän kohdalla. Huoneessa E, hiukan ylempänä, torikiveys on n. 4.75 m mpy, joten huoneen H profiilista puuttuu korkeuksien perusteella ilmeisesti vain muuhun tarkoitukseen käytetyt torikivet.

Senaatintalon kellari (Aleksanterinkadun puolella pohjakerros).
Nils Erik Wickberg 1981, Senaatintori, s. 88.

7.7 Huone G

Huoneessa G (kartta s. 170; kuvat 30-57, s. 206-216) huoneen E eteläpuolella linnan torinpuoleisessa osassa sijaitsi ensimmäinen huone, jonka puulattia oli säilynyt. Huoneesta poistettiin ensiksi länsi- ja itäseinän ääreltä jokatoninen itä-länsisuuntainen lattiahirsi ja lattia täyte-
maineen tulevien peruspalkkien kohdilta. Lattian alapuoliset täytemaat poistettiin myös peruspalkin pohjavalurakenteiden pohjaan saakka näillä alueilla. Syntyneistä aukoista oli tarkoitus lyödä ensiksi peruspalkkien paalut. Itäseinällä korkeammalle tehty peruspalkki oli seinien väliaikainen tuenta, johon päädyttiin perustustöiden edistyessä kohdattujen ongelmien takia. Huoneen itäseinän keskikohdalla paalutuksen aikana todettiin olevan "tyhjä alue". Lähellä tätä kohtaa todettiin sijaitsevan sittemmin entisen kaivon.

Ennen paalutusta kaivannoissa tehtiin tutkimuksia. Huoneen länsiosan kaivannossa uudet täytemaat ulottuivat puhtaaseen hiekkamaahan saakka. Itäosan kaivannon länsiseinän keskiosaan tehtiin 2 metriä leveä profiili n. 90 cm päähän itäseinästä (profiili f, kuva 33). Profiilin alimpana kerroksena oli puhdas hiekka n. 3.60 m mpy. Sen päällä oli ohut n. 5 cm sorakerros, n. 5 cm paksu karkea sekoittunut hiekka sekä n. 20 cm paksu kova hiekkakerros. Päällä oli n. 10 cm paksu savensekainen hiekka ennen n. 3.90 m mpy lähekkäin sijaitsevaa kahta puusilpun ja hiilen sekaista tummaa hiekkakerrosta = palokerroksia. Niiden välissä oli ohut keltainen soramainen hiekkakerros. Palokerrosten päällä oli 30 cm paksu tumma, orgaaninen likamaakerros, jonka päällä oli osittain puusilppua (4.25 m mpy) ja sen päällä laastia ja tiiliä uusien täytemaiden alaosassa. Lattian korkeus oli huoneessa 6.12 m mpy.

Kaivannon pohjoispäästä, huoneen koillisnurkasta, tuli esiin puurakenteita (taso- ja profiilipiirroksat a-d, h, kuvat 30-32). Ensimmäisessä vaiheessa kaivettiin esiin rakenteen kaakkoisnurkka ja myöhemmin useissa eri vaiheessa loput säilyneistä rakenteista (kuvat 34-48). Rakenteesta muodostui suunnikkaanmuotoinen puulaatikko, joka oli puollittain linnan perustusmuurin alla. Se oli hiukan vinossa linnan nähden sijaiten WSW-ENE -suunnassa. Eli sen itäreuna oli samansuuntainen kuin muinaisen tontin 1 länsireuna. Linnan perustusmuurin alaosan kylmämuuraus ulottui rakenteen pohjalautoihin saakka. Rakenne oli tiivistetty paksulla savella ulkopuolelta. Pohjan päällä oli sisäpuolella savikerros, jonka koostumus ja paksuus vaihteli. Rakenteen rungon muodosti alhaalla sijaitseva kuusesta tehty tappiliitoksellinen hirsikehikko, jonka etelähirsi oli säilynyt kokonaisena. Hirren päissä keskellä oli salvoksen kapeampi osa, joissa oli tappireiät. Länsi- ja itähirsi, joiden päissä oli aukot, menivät linnan perustusmuurin alle. Niiden loppuosat saatiin esille perustusmuuria purettaessa (kuva 51). Pohjoishirsi sijaitsi linnan muurin alla (profiilikartta h, pohjoisin lauta, kuva 48). Itä-länsisuunnassa rakenteen äärimitat olivat 3.00 m ja pohjois-eteläsuunnassa 2.25 m. Hirret olivat n. 15 cm paksuja ja 35 cm korkeita. Rakenteen sisäosan mitat olivat 2.35x1.65 m.

Hirsikehikon sisäpuolella oli jopa 45 cm leveistä ja n. 5 cm paksuista laudoista tehtyt pystylaudoitettut seinät, jotka menivät alaosassa hiukan hirsien alapuolelle. Eteläseinällä olevista kahdeksasta laudasta korkein säilynyt lauta oli yhden metrin korkuinen yläpinnan sijaitessa 4.75 m mpy. Eteläseinällä oli vain alaosat jäljellä ja pohjoisosassa laudat loppuivat linnan perustusmuuriin. Pontteja ja mäntylaudoissa ei näkynyt. Lautojen ulkopuolella oli paksu harmaa savi. Lautojen sisäpinnan alareunan tuntumassa oli urat, joihin kehikon itä-länsisuuntaiset n. 20 cm leveät ja n. 6 cm paksut pohjalaudat oli kiinnitetty. Pohjalaudat oli kiinnitetty toisiinsa parilla puutapilla (ks. kuvat 49-50). Lautojen ja hirsien alla oli 7.5-10 cm paksu savikerros ennen puhdasta pohjahiekkaa. Lautojen päällä n. 5-10 cm paksu savikerros. Rakenteen pohjalaudat sijaitsivat n. 3.86 m mpy. Huoneen pohjoisseinän perustusten alla oli vain vaalea hiekkakerros ennen puurakenteen lattialautoja ja lautojen alla savi ja puhdas hiekka (profiili h, kuvat 45-48). Huonetilassa lattialautojen päällä oleva savi on siis luultavasti peräisin romahtaneiden seinien ulkopinnoista. Profiilissa h näkyvät laudat ovat sekoittuneet kaivinkoneen käsittelyssä. Osa laudoista on peräisin viereisistä laudoista.

Rakenteen eteläreunalle tehtiin kaksi pientä pohjois-eteläsuuntaista profiilia (profiilit c ja d, kuvat 31-32.) Puhdas hiekka sijaitsi 4.15 m mpy, mutta sen pinta laski voimakkaasti pohjoiseenpäin mentäessä, koska puurakenne oli kaivettu syvemmälle siihen. Puhtaan hiekan ja laatikon saven välissä oli 20-75 cm paksu sekoittunut hiekka, jonka yläpinta sijaitsi n. 4.40 m mpy. Sen päällä oli n. 15 cm paksu hiekansekainen tumma, orgaaninen likamaa, joka sisälsi puusilppua. Sen päällä oli mahdollinen ensimmäinen torikiveys 4.65 m mpy. Kiveyksen ja laatikon välissä oli palanutta savea, hiiltä ja tiilimurskaa. Tällä korkeudella oli rakenteen pystylaudat katkenneet. Kiveyksen päällä oli ohut multakerros ja sen päällä ohuen hiekkakerroksen päällä toinen torikiveys 4.85 m mpy. Tämä hiekka saattaa olla samaa kuin hiekka, missä 1. kerroksen kivet ovat. 2. kivi-kerroksen päällä oli uutta purkumassaa. Mahdollisia torikiviä oli profiilissa vain muutama jättäen tulkinnoille varaa. Luultavasti alempi kiveys on laatikon rakentamiseen liittynyt sijaitessaan savikerroksen päällä. Ovatko ylemmät purkujätteitä vai rakenteeseen kuuluva korotus, porras, on mahdoton vastata. Alemman kivi-kerroksen korkeudet sopivat paremmin muihin torikiveyksen korkeushavaintoihin viereisissä havaintopisteissä.

Tämän vaiheen havaintojen tekoa vaikeutti työskentelyolosuhteet. Maamassat lattian alla olivat täysin rutikuivia. Niihin koskettaessa nousi valtava pölypilvi eikä niitä saatu sidottua vaan maamassoja valui joka suunasta, koska syvemmällä lattian alla maat olivat korkeammalla eikä niitä pystytty poistamaan ja vettä ei voitu laskea kaikkialle niitä sitomaan.

Puulaatikon sisäosa oli täynnä täytemaita. Alaosa muodostui n. 20 cm paksusta multakerroksesta, jossa oli suurehkoja kiviä, lasia, keramiikkaa, luita ja ruotoja. Yläosa oli kuivempaa, irtonaisempaa täytemassaa; isoja kiviä, tiiliä, laastia, puuta, hiekkaa.

Puurakenteen sisällä oli siis purkujätteiden lisäksi melko paljon erilaista esineistöä (KM 96010:28-81). Laatikosta löytyi kaksi rahaa. Ruotsalainen Kustaa IV Adolfin 1/12 kuparinen skillinki oli vuodelta 1805 ja venäläinen Aleksanteri I:n kuparinen 5 kopeekkaa oli vuodelta 1804. Samoin löytyi kolme ison, mutta erikokoisen rautapadan katkelmaa, jotka olivat olleet erittäin suuressa kuumuudessa (kuva 43). Yhden sisäpinnassa oli kiinni kaksi kuparimetallista nuppineulaa. Padoissa oli pienet kolmiomaiset korvat, reunat profiloitu ja kyljet koristeltu kolmella kohovyöllä. Ajoittava löytö oli myös 1700-luvun lopun rautainen oven-sarana, jossa itse tappi oli profiloitu, muotoiltu kaartui-levan nuppimaiseksi. Muita löytöjä olivat koristelematon liitupiipun varsi, lyijyylasitettuja ja lasittamattomia punasaviastioiden paloja (35 kpl), joista lyijyylasitetusta lautasesta (5 kpl) ja lasittamattomasta ruukusta (28 kpl) löytyi paloja astioiden kokoamiseen saakka. Muut esineet olivat etupäässä lasiastioiden paloja; värittömiä lasiastioiden suureunapala, reuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (5 kpl) ja vihreää ikkunalasia (4 kpl). Samoin tuli kolmen värittömän lasipikarin jalkaosaa ja eri vihreiden pyöreäseinäisten (muutama nelikulmaisen) lasipullojen suu- (5 kpl) ja pohja- (8 kpl) ja kylkipaloja (26 kpl). Ilmeisesti neljän eri naudannahasta tehdyn nahkakengän palasia (7 + 2 + 16 + 2 kpl) ja -nappi (kuva 44). Erikokoiset kengät muodostuivat useista osista ja niiden välissä oli myös tuohinen välipohja ja pikilangan jäänteitä jäljellä vähän. Lisäksi tuli palamaton luu, palamaton leukaluu ja hampaita, kalan nikamia (3 kpl) sekä laastipallo. Laatikon kaakkoiskulma otettiin myös talteen (KM 96010:1079).

Löydöt osoittavat puurakenteen olleen käytössä vielä kaupunkiajan lopussa ja se on sijainnut tällöin torialueella. Tämä kohta on sijainnut torialueella koko ajan. Rakenne liittyy todennäköisesti pohjoispuolella sijainneeseen palovahdin päävartioon ja kaakkoispuolella, myös torialueella, sijaitsevaan kaivoon. Jälkimmäinen on ollut myös käytössä 1800-luvun alussa. Rakenteen sijainti ja savivahvistukset viittaavat lähinnä jonkinlaiseen vesisäiliöön, mahdollisesti vesivarastoon tulipaloa varten tai pelkkään juomavesikaukaloon. Rakenne on peitetty linnaa rakennettaessa.

Kellareiden kaivuutyön viimeisessä vaiheessa tuli esiin linnan sydänmuurin alta kaivon jäänteet (taso- ja profiilipiirros, kuvat 54-57, kuvissa ei näy erillään löydettyä itähirren yläosaa (dia 71), joka on piirretty karttoihin). Se sijaitsi huoneiden G ja H välisen seinän eteläosan alla. Se tuli esiin kun seinän uudelle perustukselle kaivettiin viimeisen kuopan pohjia. Kaivosta (1.25 x 1.25 m) oli jäljellä vain 1-2 hirsikertaa. Alimmat isot hirret (korkeus yli 20 cm, leveys 10 cm) lepäsivät puhtaalla hiekalla. Kaivinkone oli ehtinyt kaapasta 8 kappaletta hirsiiä ennen rakenteen havaitsemista (dia 72). Ne olivat pienempiä ja erittäin kuluneita. Pituus vaihteli 130 cm:stä 170 cm:iin (useimmat 140 cm), joista hirsien salvoksien loppupätkät olivat poissa. Hirret olivat n. 15 cm korkeita. Kaivo on ilmeisesti leventynyt ylöspäin. Säilyneen hirsikehikon yläpinta sijaitsi 1.05-1.33 m mpy. Kaivo oli hiukan pohjois-eteläsuunnasta kallellaan koilliseen.

Kaivon pohjalla olleesta maasta löydettiin jonkin verran esineistöä (KM 96010:82-88). Ajoittava löytö oli liitupiipun varsi, jossa teksti Nyberg, STOCKHOLM = Mathias Nyberg ja suku, vuodesta 1783 noin vuoteen 1815 asti. Lisäksi ajoittavia olivat runsaammin tavatut fajanssilautasen palaset (12 kpl), englantilaista "cream-coloured earthenware", joka oli käytössä 1760-luvulta lähtien, mannermaalla erityisesti vuosisadan lopulla. Siinä oli väritön lyijylasitus. Muut löydöt olivat liitupiippujen koristelemattomat varsikatkelmat (4 kpl), ikkunalasin pala, palamaton luu ja kivi- (1 kpl) ja punasaviastian pohjareunapala (1 kpl). Löytöjen perusteella kaivo oli käytössä vielä kaupunkiajan lopussa. Sijaintinsa perusteella se ei sijainnut milloinkaan minkään tontin sisällä vaan aina torialueella.

Lattianalaisesta täyttömaasta tuli löytöinä kokonainen nahkakenkä, kolme paksusta kuitunarusta punottua umpinaista punoslöppöstä (n. 28-29.5 cm pitkiä) ja puinen kengän lesti (KM 96010:90-93), jotka on ajoitettavissa linnan rakentamisaikaan. Yhdessä oli sivureunat vahvistettu kiertämällä reunan yli narukerros ja tämän narun päät oli jätetty kantapään puoleen pitkiksi. Sisällä oli jäljellä heinää. Muut löppöset olivat melko samanlaisia.

7.8 Huone I

Huoneessa I (kartta s. 166) edellisen huoneen eteläpuolella ei suoritettu varsinaisia arkeologia tutkimuksia. Huoneen lattia (6.16 m mpy) oli sementtiä ja sen alla oli suoraan erilaista lehtisilppua. Lattiarakenteiden muutostöiden yhteydessä tehdyt työt olivat huoneen itä- ja länsiseinien ääressä sijaitsevista peruspalkkien kaivannoista tehtyjen mittauksen perusteella jo tuhonneet kaikki mahdolliset vanhat maakerrostumat ja rakenteet.

7.9 Huone K

Huoneessa K (kartta s. 171; kuvat 61-67, s. 218-220) rakennuksen lounaisnurkassa rakentaja aukaisi huoneen 6.16 m mpy sijaitsevan puulattian etelä- ja länsireunoilta, jolloin näkyi niiden poikittaisrakenne. Lattiaa oli korjattu vuosisadan alussa (kuten ilmeisesti kaikkien huoneiden lattioita), sillä lattiaparrujen alta tuli esiin 1910- ja 1920-lukujen sanomalehtiä (mm. HBL 6.6.1923) ja virallisia lehtiä (kuva 67). Eteläosan lattia oli korjailtu myös sen jälkeen, ilmeisesti edellisen perustusten korjausyrityksen aikaan. Täällä lattia oli perustettu myös maan varaan (kuva 61). Etelässä päällimmäisenä oli pohjois-eteläsuuntaiset 6 cm paksut lattialaudat, alla länsi-itäsuuntaiset 10 cm paksut palkit, 40 cm turvetta, pohjois-eteläsuuntaiset 3 cm laudat ja länsi-itäsuuntainen 30 cm paksu palkki. Lattiatäytteen sisällä oli turpeen läpi menevä pystyssä oleva lattian tukipuu. Lattian alla lisärakenteena oli pohjois-eteläsuuntainen palkki (20 cm korkea ja 27 cm leveä), joka makasi 30 cm korkean tiiliperustan päällä.

Tämä oli vuorostaan täytemaan päällä.

Huoneen pohjoisosassa oli tyypillisempi linnan puulattiara-kenne purkamisvaiheessa. Huoneen lattiaparrut olivat tie-tyinväleihin itä-länsisuunnassa menneen länsiseinällä tiili-vuorattuun tilaan linnan leveään perustusmuurin päälle (kuvat 62-63). Lattiaparrujen päälle niiden suuntaisesti oli laitettu kaksi lautakertaa, joiden päällä oli lat-tialaudoitusta. Lattiaparrun alla oli leveämpi lauta, jonka päällä oli poikittain lyhyet leveät laudat. Välitila oli täynnä turvetta.

Lattian alla täytemaakerrokset ulottuivat lähes lattian pohjaan saakka huoneen keskiosissa, mutta reunoilla lattian yläpinnasta täytemaahan oli n. 1.10 m. Tiilet olivat lat-tiapalkkien kohdalla 13x26.5x6 cm tai 13-14x30x6-7 cm kokoisia.

Huoneen eteläseinässä linnan muurattua muuria oli lattian (6.16 m mpy) alla n. 1.80 metriä, jonka alla ollut n. 50 cm sisäänpäin leveämpi isoista irtokivistä tehty perustus oli n. 1.20 metrin korkuinen. Linnan perustusmuurin pohja si-jaitsi vain n. 3.16 m mpy eli vain alle n. 1.60 metriä nykyisen maanpinnan alapuolelle. Tässä kulmassa linnan seinissä olikin pahimmat repeytymät.

Huonetta tyhjennettiin poikkeuksellisesti ennen peruspalk-kien tekoa. Huoneen lounaisnurkkaan tehtiin tässä vaiheessa lyhyt WSW-ENE -suuntainen profiili (kuva 65). Puhdas pohja-hiekka sijaitsi 3.50 m mpy. Sen päällä oli n. 15 cm paksu karkea hiekka ennen 3.75 m mpy sijaitsevaa punaiseksi palanutta kerrosta, jonka pinnalla oli varsinainen paloker-ros. Päällä oli kaksi yhteensä alle 10 cm paksua sekoit-tunutta, orgaanista likamaakerrosta (hiekka), joiden välis-sä oli tummempi kerros. 3.90 m mpy oli profiilin itäosassa n. 5 cm paksu nokikerros. Edellisten päällä oli n. 15 cm paksu kellertävä hiekka ja sen päällä oli harmaa, savipi-toinen vanha täytemaakerros, jota vastaava kerros oli huoneissa L, O, J ja G. Kerroksen pinta oli n. 4.50 m mpy ennen profiilin taitetta, josta alkoivat myös uudemmat täytemaat. Kerrokset jatkuivat samanlaisina niin pohjoiseen kuin itään. Alin tulipalokerros, vuoden 1654, nousi huoneen alueella n. 20 cm pohjoiseen päin.

Huoneen K kohdalla on sijainnut aina kaupungin tori, jonka kiveys oli seinän takana lännessä Senaatintorilla n. 4.50 m mpy. Profiilin kohdalla puuttuvat siis ilmeisesti vain torikivet.

7.10 Huoneet L, M ja N

Näiden huoneiden (kartta s. 172; kuvat 68-75, s. 221-223) eteläreunaan, länsisiiven eteläosaan, Aleksanterinkadun puoleisen seinän juureen tehtiin kauhakuormaajien varten kulkureitti linnan länsisiiven kellarikerroksen tyhjennys-vaiheessa. Se kulki linnan seinustan äärellä olleen 1950-luvulla tehdyn kellarikäytävän kohdalla. Kellarikäytävän lattian yläpinta sijaitsi n. 3.99 m mpy, mutta sen teko oli

vaatinut tietenkin syvempää kuoppaa. Kaivuutyö oli tuhonnut täten lähes kaikki kulttuurikerrokset alueeltansa, sillä alin, vuoden 1654, palokerros eli kaupungin vanhin kulttuurikerros sijaitsi täällä n. 3.50-3.75 m mpy. Kellarikäytävän pohjoisseinä oli tehty harkoista ja eteläseinä oli valettu. Sen teko liittyy linnan aikaisempaan 1950-luvulla tehtyyn perustusten vahvistamiseen.

Huoneiden lattioiden yläpinta sijaitsi 6.17 m mpy ja maa-massat sen alla sijaitsivat n. 5.00-5.10 m mpy. Lattioiden ollessa n. 70 cm paksuja jäi niiden alle vain n. 50 cm tyhjää tilaa. Lattioiden alla oli linnan rakentamisessa syntyneen materiaalin lisäksi myös kellarikäytävän uraa kaivettaessa sinne heitetyt maamassat. Vastaavanlainen tilanne oli kaikkialla eteläsiivessä. Linnan käytävässä, huoneessa L, oli betonilattia ja huoneissa M-N puulattia. Huoneet M ja N olivat Engelin piirustuksissa samaa huonetta (ks. kartta s. 54). Kellarissa huoneiden välisen seinän perustuksena oli tiilimuuri. Huoneesta M ei ollut alunperin yhteyttä käytävään L vaan ovi oli huoneesta N huoneeseen O.

Ennen kauhakuormaajien reitin tekemistä eri seinille oli valettu seinien uudet peruspalkit. Kulku-uran pohjoispuolelle muodostuneesta seinämästä, läheltä huoneiden pohjoisseinää, dokumentoitiin 12 metriä pitkä profiili, jonka katkaisi linnan pohjois-eteläsuuntaisten seinien perustukset. Niiden pohjat olivat 2.80-3.25 mpy ja niiden kylmämuurauksen ja laastimuurauksen raja sijaitsi korkeudella n. 4.10 m mpy. Tämä korkeus oli samalla raja huonetiloissa olevien vanhojen kulttuurikerrosten ja uudempien täytemaiden välillä. Vertailun vuoksi voi mainita että Aleksanterinkadun pinta sijaitsee tässä kohtaa 4.82 m mpy ja vanha torikiveys Senaatintorilla n. 4.50 m mpy. Idemmissä huoneissa kylmä- ja laastimuurauksen raja kulki säilyneen pihakiveyksen korkeudella (n. 4.75-5.00 m mpy). Rajan kohoaminen johtui siitä, että entinen piha-alue oli sijainnut korkeammalla kuin tori.

Vanhat säilyneet kerrokset käsittivät yhteensä n. 50 cm paksun kerroksen. Puhtaan hiekan pinta oli n. 3.50 m mpy profiilin länsipäässä ja itäpäässä n. 3.70 m mpy. Sen päällä oli katkelmallisena kapea värjäytynyt hiekka ennen 3.60-3.70 m mpy sijaitsevaa vuoden 1654 palokerrosta. Palokerroksen pohjalla oli hiiliä ja pinnassa tuhkaa, hiekkaa ja puusilppukerros (0-2.5 cm). Palokerroksen päällä oli keski- ja itäosassa n. 20 cm paksu sorakerros, joka kapeni länteen loppuen huoneen L itäosassa. Päällä oli alle 5 cm paksu vaaleahko tiivis, paakkuuntuva värjäytynyt hiekka, jonka päällä oli vielä ohuempi tumma hiekkakerros (v. 1713 kerroksia?). Länsiosassa (huone L) näitä kahta vastasi tumma kiinteä hiekka, joka sijaitsi suoraan soran ja palokerroksen päällä. Keski- ja itäosassa oli seuraavana n. 20 cm paksu vaalea hiekkakerros, joka loppui huoneen L itäpäässä. Täällä tilalle tuli erilaiset pienet tummemmat hiekkakerrokset, joista suurinta sekoittunutta hiekkakerrosta tavattiin niin huoneessa G, J, K kuin O. Noin 4.25 m mpy näiden kerrosten yläpuolella alkoivat täytemaat, jossa oli yläosassa runsaammin tiiliä. Länsiosassa vanhaa ja uutta kerrosta erotti selvä linnan rakentamiseen liittyvä laastikerros. Vanhojen kerrosten yläpinta on vielä liian matalalla oletetun vuoden 1808 maanpintaan nähden. Puuttuva

n. 25 cm saadaan lisäämällä torikiveys paikalle, sillä alueen länsipuolisko kuului torialueeseen ja vain itäisin kolmannes tonttiin no 1.

Profiilin itäosassa sijaitsi iso kivi 4.00 m mpy ja sen itäpuolella sijaitsi runsaammin ohuita maakerroksia. Iso kivi on kuulunut kaupungin vanhimpiin kuuluvan rakennuksen kivijalkaan, sillä profiilin keskiosan kulttuurikerrokset menevät sen ylitse (ilm. vuoden 1654 jälkeiset kerrokset aina vuoteen 1713 saakka). Yhtenäisten kerrosten yläpuolella oli jälleen runsaammin erilaisia kerroksia kiven itäpuolella (= talon sisäpuolella) korkeudelle n. 4.30 m mpy, joka oli vuoden 1757 rakennustaso talo no 1 (rak. 1757) kohdalla (ks. tonttien 1 ja 2 päärakennusjaksot ja maakerrosten ajoitus s. 109). Maakerroksia on mahdollisesti poistettu tällöin talon seinien kohdalta. Mm. huoneen P profiilissa pienellä jaksolla talon keskiosan kohdalla kerrokset menevät korkeammalle. Vanhan torin ja tontin no 1 raja sijaitsi huoneen N keskilinjan länsipuolella, jos huoneiden S ja T vesikourusta ja huoneen T kivijalasta lasketaan talon no 1 leveys 10.53 metriä itään.

7.11 Huone O

Huoneessa O (kartta s. 173; kuvat 76-83, s. 224-226), edellisen tilan pohjoispuolella linnan porrastilassa, dokumentoitiin kaksi profiilia. Profiili a sijaitsi huoneen pohjoisosassa pohjoisseinän luokse kaivetun kaivannon eteläseinässä (kuvat 79-80). Suurin osa profiilista, 2 metriä yläosasta, oli uutta tiili- ja laastitäytettä sekä betonirakenteita, mutta alla oli säilynyt n. 60 cm paksu vanha kulttuurikerros. Betonirakenteet kuuluivat profiilin länsipuolelle rakennettuun hissiin. Alkuperäinen portaikko on sijainnut huoneiden L ja O yhtymäkohdassa noin viisi metriä lounaampana ja tutkimusvaiheen portaikon kohdalla oli sijainnut alkuperäinen uloskäynti pihalle (ks. kartta s. 54).

Alimpana oli palanut punertava hiekka ja sen päällä alin palokerros 3.70 m mpy. Päällä oli n. 15 cm paksu silttikerros. Sen päällä n. 3.85 m mpy oli hiili-nokikerros = palokerros ja sen päällä sekoittunut hiekkakerros ennen kolmatta palokerrosta 3.95 m mpy (v. 1713 ?). Sen päällä oli ohut sekoittunut karkea hiekkakerros, jonka pinnassa oli nokea. Ohut vaalea hiekka sijaitsi vielä ennen n. 20 cm paksua savensekaista hiekkaa, jossa oli kerrosta ajoittavia esinelöytöjä (1700-luvun alku). Sen päällä oli n. 10 cm paksu karkea hiekkakerros (4.25 m mpy). Uutta täytemaata oli 50-80 cm ennen n. 1.25 cm paksua tiili- ja laastikerrosta. Yksi metri idempänä sijaitseva kapeampi profiiliosa oli hiukan erilainen mm. keskimmäinen palokerros puuttui. Luultavasti heti profiilin itäpuolelta tai tällä kohtaa pitäisi mennä torin ja tontin 1 välinen raja.

Esinelöydöt edellämäinitusta löytökerroksesta (KM 96010:94-96) olivat kaksi liitupiipun pesää ja kolme varsien koristelematonta kappaletta. Toisen pesän kannan toisella puolella oli A, jonka yläpuolella kruunu tai lehvä ja toisella

puolella pieni ympyrä ja epäselvä merkki. Pesä ajoitetaan 1700-luvun alkupuolelle. Toinen pesä ajoitetaan myös väljästi 1700-luvun alkuun eli kyseessä voi olla 1700-luvun alun kerros.

Kellarikerroksen tyhjennysvaiheessa huoneen keskiosaan muodostui pohjois-eteläsuuntainen profiili b (kuvat 81-82), jossa oli lähes samat kerrokset kuin huoneiden L-N profiilissa. Puhtaan hiekan päällä oli n. 15 cm paksu sekoittunut hiekkakerros. Päällä oli n. 3.80 m mpy:n korkeudella alin palokerros, jonka päällä oli vain muutaman sentin paksuinen harmaa savikerros. Sen päällä oli 5-25 cm paksu sorakerros, joka paksuni eteläänpäin. Päällä oli n. 10 cm paksu silttikerros ja ohut tumma, orgaaninen likamaa n. 4.10 m mpy (1713 ?).

Päällä oli hienoa, ruskeanharmaata hiekkaa n. 20 cm ja irtonaista ruskeaa hiekkaa n. 10 cm. Niiden välissä oli kovaa savensekaista hiekkaa alle 5 cm paksuudelta (1720-l. ?). Niiden päällä oli vielä n. 5 cm paksuudelta tummaa sekoittunutta hiekkaa (n. 4.40 m mpy, v. 1757 ?), jonka päällä oli hiukan laastikerrosta ennen linnan täytemaita. Rikottu linnan perustusmuuri on linnan länsisiiven itäseinän päämuuria.

Ensimmäisenä vaiheessa huoneen eteläseinän ääreen oli avattu kaivanto, mutta se käsitti käytännössä vain linnan rakentamisaikaisia tai myöhempiä täytemassoja (kuvat 76-78). Kuvan 76 profiili kaivannon pohjoisseinällä käsitti lattian pinnasta 6.19 m mpy lähtien 5 cm paksut lattialevyt, 5 cm betonia, 4 cm mustaa bitumia/asvalttia, 15 cm laastia, 15-20 cm tiilimurskaa (myös kokonaisia), 2-3 cm laastia, 3-7 cm hiekkaa ja n. 5 cm laastia, jonka alla jatkui irtonainen tiilimurskakerros. Sen pohja ei tullut esiin kaivannon pohjan syvyydessä.

Huone O on sijainnut tori- ja tonttialueella. Raja kulkee pohjois-eteläsuunnassa huoneen keskilinjan itäpuolella. Profiilin a keski- ja itäosa sijaitsi tonttialueella kellarittoman kulmatalon no 1 (rak. 1757) kohdalla ja länsiosa rajalla tai torialueella. Profiili b sijaitsi juuri tontin rajan tuntumassa, mahdollisesti torin puolella. Uusi täytemaa (4.30-4.40 m mpy) alkaa korkeudelta, josta on ilmeisesti poistettu vain torikiveys. Rakennuksen alla olleet kerrokset täytyvät olla vuotta 1757 aikaisempia, koska tämän kohdan viimeisin rakennus valmistui silloin.

7.12 Huone P

Huoneessa P (kartta s. 174; kuvat 84-89, s. 227-228) eteläsiiven länsiosassa kadun puoleisessa osassa oli vastaava tilanne kuin huoneissa L, M ja N. Huoneen kohdalla oli sijainnut eteläseinän äärellä kulkeneen kellarikäytävän lisäksi yli yhden metrin levyinen kellarikäytävä sisäpihal- le huoneen R kohdalta. Käytävät ja niiden yhtymäkohdan laajennus olivat tuhonneet laajalta alueelta kulttuurikerrokset. Kuten huoneen profiilikartasta näkyy kellarikäytävän lattiaa (yläpinta 3.89 m mpy) varten on tehty kaivanto

juuri alimman tulipalokerroksen läpi.

Huoneen pohjoislaidalta dokumentoitiin 7 metriä pitkä profiili (kuvat 87-89), joka oli säilynyt uuden peruspalkin alla lähellä linnan sydänmuuria. Paalutus oli hiukan painanut kerroksia paalujen kohdalla alaspäin. Vanhat kerrokset muodostivat n. 35-100 cm paksun kerroksen. Puhtaan hiekan päällä oli värjäytynyt, sekoittunut hiekkakerros (seassa hiesua) ja sen päällä alin palokerros 3.85 m mpy. Länsipäässä palokerros oli n. 3.95 m mpy. Itäosassa päällä oli ohut punaiseksi värjäätynyt irtonainen, karkea hiekkakerros ennen ohutta ja katkelmallista tummaa orgaanista kerrosta n. 10 cm korkeammalla kuin alin palokerros. Sen päällä oli n. 10 cm paksu karkea, pieniä kiviä sisältävä hiekkakerros, joka oli länsi- ja keskiosissa suoraan tulipalokerroksen päällä. Sitten oli kapeat kerrokset; hiesu-, savi- (v. 1713 ?) ja hieno hiekkakerros. Päällä oli ohut orgaaninen kerros, joka sijaitsi 4.35 m mpy (1720-l. ?) Päällä oli hieno, irtonainen kellertävä hiekka ennen linnan täytemaita.

Välittömästi pihalle menevän käytävän länsipuolella profiili jatkui ylemmäksi, etupäässä hiekkakerroksina. Niiden välissä oli uusi puusilppukerros n. 4.60 m mpy (v. 1757 ?). Hiekkakerrokset sisälsivät myös puusilppua. Ylimmän kerroksen pinta sijaitsi n. 4.85 m mpy. Profiilin kaikki kerrokset näyttivät sijaitsevan vähän korkeammalla (20-30 cm) kuin sivun 109 päärakennusjaksojen korkeudet johtuen profiilin sijainnista vanhojen rakennusten kohdalla.

Profiilin länsipäässä oli syvemmälle puhtaaseen maahan kaivettu pieni kuoppa, joka oli täynnä hiiltä. Kerros oli erillään alimmasta palokerroksesta, mutta sen yläosa oli samalla tasolla palokerroksen kanssa. Tämä kerros oli pohjois-eteläsuuntaisen linnan perustusmuurin vieressä. Kuuluiko hiilikerros ja kivet talon no 1 perustuksiin tai sitä vanhempiin vai linnan perustusmuuriin, joka oli samassa kohdassa jäi epäselväksi. Ensimmäinen vaihtoehto on epätodennäköinen, koska tässä kohtaan ei pitäisi mennä kyseisen talon perustuksia.

Profiilikartan teon ja kuvien ottamisen välissä profiilissa oli tapahtunut muutoksia. Esim. länsipään täytemaakuopan pohja on valokuvassa huomattavasti ylempänä kuin piirroksessa.

Huoneen lounaisnurkassa linnan kellarikäytävän alla oli kivi (yläpinta 3.88 m mpy), joka mitä todennäköisimmin kuuluu linnan rakenteisiin. Se on tuskin vanhempaa perua (kuva 86).

Huoneen itäseinän purkamisen jälkeen paljastui profiili, josta kerrosten tasaisuuden takia piirrettiin vain pieni osa. Se sijaitsi itäseinän ja pohjois-eteläsuuntaisen kellarikäytävän väliin jääneessä tilassa (ks. kuva 85, kartta s. 175, profiili e). Siinä olevat kerrokset olivat selvempiä kuin profiilissa a ja se sisälsi runsaammin puusilppukerroksia (ilm. 1720-1740-luvuilla). Kerrokset sijaitsivat kuitenkin sivun 109 päärakennusjaksojen korkeuksilla. Vuoden 1654 palokerroksen yläpuolella oli profiilia a selvempi 1600-luvun lopulle ajoittuva puusilppu-

kerros.

Huone P sijaitsee kokonaisuudessaan tontin no 1 ison kellarittoman rakennuksen no 1 sisäpuolella, joten kerrosten pitäisi loppua vuoteen 1757 (n. 4.30 m mpy seinien kohdalla). Kellarikäytävän länsipuolella, talon no 1 keskivaiheilla, kerroksia on korkeuteen 4.85 m mpy saakka ja edellinen profiili e korkeuteen 4.70 m mpy. Rakennus korotettiin v. 1770 kaksikerroksiseksi, jolloin se on voinut olla kokonaan auki ja vuoden 1770 rakennuskerros olisi päässyt syntymään talon sisään. Vai onko profiilin e ylin puusilppukerros, kuten sen yläpuolella olevat tiili- ja laastimurskakerrokset, ja profiili a ylimmät kerrokset rakennuksen purkamisen jäännöksiä 1800-luvun alusta? Yksi kerrosten ajoitusmahdollisuus on, että profiilin e ylin puusilppukerros on vuodelta 1757, sen alapuolinen puusilppukerros 1730-luvulta, jolloin Törneman mahdollisti rakensi ostamalleen tontille uuden talon. Useat ohuet puusilppukerrokset olisivat Ison vihan jälkeisiä rakennuksia 1720-luvulta, paksu puusilppukerros n. 4.10 m mpy vuodelta 1713 ja kaksi alimmaista 1600-luvun lopulta ja vuodelta 1654. Profiili e ja profiilin a itäosa sijaitsevat luultavasti taloa no 1 vanhempien talojen ulkopuolella. Näissä ja useissa muissa profiileissa näkyvät ohuet savikerrostumat sijaitsivat usein rakennusten ulkoseinien kohdalla.

7.13 Huoneet Q ja R

Huoneessa Q (kartta s. 166; kuvat 91-93, s. 229-230) ei suoritettu varsinaisia arkeologisia kaivauksia kuten ei myöskään huoneessa R. Ne sijaitsivat linnan eteläsiiven länsipäässä pihanpuoleisessa osassa. Huoneiden välisen tiiliseinän perustuksena oli käytetty neljään kerrokseen asetettuja vanhoja porraskiviä (isoimmat n. 90x40x8-10 cm). Ne olivat perua joskus tehdystä muutostyöstä, jossa yhtenäisen huone on jaettu huoneiksi Q ja R ja huoneen Q kautta tehty käynti pihalle. Porraskivet ovat peräisin luultavasti huoneiden L ja O yhtymäkohdasta, jossa sijaitsi Engelin piirustusten (ks. kartta s. 54) mukaan portaikko ylös. Uusi portaikko ja hissi sijaitsi huoneen O pohjoisosassa.

Huoneen R pohjoisen kellariseinän läpi pihalle puhkaistiin kauhakuormaajia varten ajokäytävä, joka jatkui huoneeseen T ja sen huoneen eteläseinän läpi Aleksanterinkadun puoleisiin huoneisiin. Huoneen R pohjoisosaan muodostui täten ajokäytävän eteläseinään länsi-itäsuuntainen profiili, joka kuvattiin (kartta s. 166; kuva 90, s. 229). Kuvan vasemmassa laidassa näkyvään linnan perustusmuuriin on ilmeisesti yhdistetty tontin 1 kulmatalon no 1 länsiseinän perustuksia. Kiveyksen pohja sijaitsee juuri tulipalokerroksen korkeudella n. 3.90 m mpy. Huoneet sijaitsevat tontin no 1 kellarittoman kulmatalon sisäpuolella.

7.14 Huone S

Huone S (kartta s. 175; kuvat 94-139, s. 231-247) sijaitsi eteläsiiven kadunpuoleisessa osassa. Huoneessa oli ensimmäinen tonttien no 1 ja 2 alueelle 1700- ja 1800-lukujen taitteessa tehty vanha pihakiveys lännestäpäin tultaessa. Pihakiveystä oli kaikissa muissakin huoneissa tästä itään-päin. Kiveyksen pinta sijaitsi tässä huoneessa 4.73-4.80 m mpy ja se nousi itäänpäin mentäessä aina korkeudelle 5.00 m mpy saakka ennekuin alkoi jälleen laskemaan. Kiveys käsitti koko huoneen pohjoispuoliskon, mikä oli säästynyt 1950-luvun kellarikäytävän rakentamiselta. Kiveys rajautui aivan linnan kivijalkoihin saakka. Linnaa rakennettaessa on kaivettu suoraseinäiset kaivannot suoraan kiveyksen läpi (kuvat 94-97, 117-120). Kulttuurikerros oli noin 1 metriä paksu ja sitä sekä kiveystä kaivettiin useassa eri otteessa johtuen perustustöiden edistymisestä.

Huoneen länsilaidassa sijaitsi vesikouru, joka oli käytännössä linnan seinän suuntainen. Kouru koostui kahdesta viistosti toisiaan vastaan asetetusta käsittelemättömistä kivistä muodostuvasta kivrivistä. Kivet olivat erittäin mustuneita ja niiden päällä ja välissä oli hiiltä. Vesikourun länsipuolella oli jäljellä vain muutama pikkukivi ennen linnan perustusmuuria. Suurinpiirtein linnan muurin kohdalla on sijainnut torin ja Suurkadun kulmaan tontille no 1 v. 1757 rakennetun ja v. 1770 kaksikerroksiseksi muutetun suuren kellarittoman asuinrakennuksen no 1:n (24.64x10.53 m) pitkän itäsivun kivijalka. Vesikourun itäpuolella oli kaksi pienten kivien riviä ennen isoja ajoradan reunakiviä. Suuria kiviä oli myös keskiosassa pohjois-eteläsuuntaisena vyöhykkeenä. Suurin osa pihakiveystä oli keskikokoista kiveä. Suurimmat kivet olivat läpimitaltaan 50 cm, keskikokoiset n. 17 cm ja pienimmät n. 4 cm. Kivet olivat vuoden 1808 palon jäljiltä melko helposti hajoavia. Pihakiveyksen länsiosa vesikouruineen otettiin talteen (KM 96010:1080).

Tämän huoneen pihakiveyksen kohdalla, kulmatalon itäpuolella, on sijainnut ilmeisesti tontin uloskäynti marmorisointuine kaksoissisäänajoportteineen. Portin itäpuolella sijaitsi 1800-luvun alussa kadun varrella korkea aita v. 1800 rakennettuun taloon no I saakka. Rakennusten väli on n. 12 metriä.

Kellarikäytävän seinän takana olleiden roskien poiston jälkeen dokumentoitiin kaivannon pohjoisseinä, profiili b (kuvat 112-116). Puhtaan kovan, karkean hiekan (16. krs, viittaa kerroskaivauksen kerrosnumerointiin, kts. jäljempänä) päällä sijaitsi 3.65 m mpy alin vuoden 1654 tulipalokerros (14. krs), joka katkesi isoon kiveen itälaidassa. Päällä oli irtonainen sekoittunut hiekkakerros (15. krs?). Sen päällä oli itäänpäin nouseva harmaa hiekkakerros (3.82-4.00 m mpy), jonka ylä- ja alaosassa oli puusilppua. Nämä lähestyivät toisiansa profiilin länsiosassa ja yhtyivät kokonaan profiilissa a (ei numeroa, 1600-luvun loppu?). Niiden päällä oli n. 15 cm paksu itäänpäin kapeneva irtonainen hiekka (13. krs), jonka yläpinta pysyi samalla tasolla. Sen päällä oli n. 15 cm paksu lähinnä soraa muistuttava kerros (11. krs). Molemmat kerrokset loppuivat

kiven luona, sen yläpuolella, idässä.

4.15 m mpy oli hiili- ja puusilppukerros (10. krs, ilm. v. 1713), jonka päällä oli karkea, tumma värjäytynyt hiekkakerros. Samaa oli ohuelti ja katkelmallisesti puusilppukerrosen alla. Hiekkakerroksen päällä oli kiveen saakka sorakerros (n. 7 cm, 9. krs). Päällä oli tumma, orgaanisen likamaan sekainen hiekkakerros (n. 10 cm, 8.krs), joka ulottui myös vain kiven linjalle saakka. Sen itäpään yläosassa oli hiiltä enemmän sisältävä osa. Päällä oli profiilin keskiosassa sekoitteinen hiekkakerros (+tiiltä ym), jota lännessä vastasivat kerrokset 5-7. Niiden päällä oli yli 5 cm paksu savikerros (4. krs) profiilin länsiosassa (4. krs), jonka päällä oli puusilppukerros (v. 1757 ?, kerrokset 9-4 1720-1750-l. ?). Sen ja idempänä suoraan savikerroksen päällä oli sekoitteinen hiekkakerros (3. krs). Sen päällä oli vuorostaan paksumpi puusilppukerros (n. 4.50 m mpy, v. 1770 ?) ja n. 10 cm paksu hiekkakerros (2. krs), kivien laskukerros, ennen pihakiveystä (1. krs). Kaikki kyseiset kerrokset loppuvat ennen profiilin itäosassa sijaitsevaa kiven linjaa. Kiven itäpuolella oli useita etupäässä vaaleista hiekkakerroksista muodostuva alue. Koko alueen kattavia kerroksia ovat kivitaso ja sen alapuolinen kivien laskukerros (1700-luvun loppu), keskivaiheilla sijaitseva puusilppukerros (ilm. v. 1713 palokerros) ja alimman palokerroksen (v. 1654) päällä oleva hiekkakerros. Jälkimmäinen menee idässä vain rakennuksen kiven päälle. (Huom. profiilit a ja b, jotka selitetty yläpuolella eivät ole samalla linjalla vaan profiili a on huomattavasti etelämpänä.)

Huonetta kauhakuormaajalla tyhjennettäessä profiilin itäosan vanhan rakennuksen kiven itäpuoliset erilliset kerrokset tulivat esiin lännessä ja etelästä nähtynä (kuvat 126-129). Niiden perusteella näytti vahvemmin siltä että tässä kohtaa ja itäpuolella sijaitsevassa huoneessa U ja niiden pohjoispuolisissa huoneissa T ja V on sijainnut vanhempi rakennuksenpohja kaupungin perustamisesta lähtien tai ainakin vuoden 1654 tulipalon jälkeen. Rakennuksesta ei ole kovin paljon merkkejä linnan pohjoispuolisissa huoneissa. Huoneen S linnan itäisen perustusmuurin äärellä oli useita hiekkään upotettuja kiviä, osittain eri korkeuksilla. Isojen kivien varassa oli ollut puurakenteita, jotka näkyivät useina hiilikerroksina kivien välissä. Erilliset hiekkakerrokset ulottuvat melko ylös profiilissa, joten talo/t on ollut paikalla vielä hiukan ennen tontin pihakiveyksen tekoa.

Huoneissa S-V on sijainnut siis kellariton puurakennus/-rakennuksia melko kauan, ilmeisesti 1700-luvun loppuun saakka. Sitä ei ole ollut enää v. 1795, jolloin on tarkemat tiedot tonteilla olevista rakennuksista ja niiden suuripiirteisistä sijainneista. Pihakiveys on ajoitettavissa 1700-jälkipuoliskolle (1770-1800), jolloin rakennuksen/rakennuksien pitää olla sitä vanhempi. Se ei ole voinut olla yhteenrakennettuna Aleksanterinkadulta tästä kohtaa esiinkaivetun talon no 4 (rak. 1758) kanssa koska jälkimmäisen rakennuksen ikkunat ja ovet estävät sen. Rakennus on ollut n. 6x9 metrin kokoinen.

Pihakiveyksen lounaisnurkaan tehtiin pieni (1.25x1.00 m

mpy) kerroskaivaus (kuvat 98-111). Alueen kiveys ja ylin kerros olivat osittain tuhoutuneet. Kaikkiaan kerroksia kaivettiin 16, mutta profiileista a, c ja d pystytettiin erottamaan niistä lisää. Alueen profiilit vastasivat lähes edellämainittua profiilia b. Tarkemmin esiteltävän profiilin a alimpana kerroksena oli kova, karkea hiekkakerros (16. krs), joka oli pehmeämpää länsipäässä (15. krs). Kovan pohjahiekan päällä oli karkea, kovaksi palanut n. 5 cm paksu hiekka (14. krs), joka katkesi lännessä ja tilalla tullut pohjahiekka oli irtonaista (Oliko kaivettu heti vuoden 1654 tulipalon jälkeen?). Palokerroksen päällä ja osittain yhdistyneenä näkyi profiilissa musta hiilensekainen maa, joka länteenpäin mentäessä muuttui lähinnä puusilppukerrokseksi. Päällä oli irtonainen sekoitteinen n. 6-8 cm paksu hiekka, joka näytti profiilissa paksummalta (13. krs). Päällä ollut sekoitteinen 12-18 cm paksu hiekka (12. krs) sisälsi runsaasti puusilppua, jonka osuus kasvoi länteenpäin. Profiilissa tämä oli vuorostaan ohuempi eli edelliset kerrokset olivat menneet sekaisin. Päällä oli alle 20 cm paksu karkea sekoittunut hiekka, jonka seassa oli silttiä (11. krs). Sen päällä oli n. 8 cm paksu (10. krs) karkea, tummaksi värjäytynyt hiekka, joka profiilissa esiintyi kahtena kerroksena. Alempi kerros oli lähinnä mustaa hiilensekaista maata. Päällä oli n. 13 cm paksu sorakerros, jossa oli joukossa savea (9. krs). Päällä oli 1-10 cm paksu ruskea sekoitteinen hiekka (8. krs), jossa oli seassa tiiltä ja hiiltä. Paikoin oli ruskeanpunainen sekoitteinen hiekkakerros (6-7. krs, 1-4 cm) ja pari senttiä paksu tumma orgaaninen sekoitteinen hiekka (5. krs) ja n. 5 cm paksu harmaa savikerros (4. krs). Päällä oli profiilissa näkyvä puusilppukerros, jonka päällä oli irtonainen, vaalea sekoitteinen 2-4 cm paksu hiekkakerros (3. krs). Sen päällä oli jälleen vain profiilissa näkyvä ohut puusilppukerros ennen 3-5 cm paksun tumman sekoitteisen hiekkakerroksen jäännöstä (2. krs), jonka yläosa ja kiveys (1. krs) oli rikottu jossain vaiheessa.

Huoneiden S ja U kohdalla peruspalkin ja sydänmuurin alla sijainnut profiili dokumentoitiin valokuvaamalla (kuvat 133-139). Kuvapanoraamassa näkyy alimpana vuoden 1654 tulipalokerros ja sen päällä eripaksuisia säilyneitä kerroksia ja niiden takana linnan sydänmuuria.

Esinelöydöt (KM 96010:97-216) käsittivät erilaisten esineitten pieniä katkelmia. Eri kaivausvaiheissa pihakiveyksen päältä (KM 96010:97-104, 157-158) saatiin talteen rautanauvoja (2 kpl), liittupiipun varren katkelma (1 kpl), koristelemattoman posliiniastian pala, vihreiden lasipullojen paloja (3 kpl), värittömän ja vaalean vihreän lasiastioiden paloja (3 kpl) ja vihreiden ikkunalasien paloja (5 kpl).

Pihakiveyksen ja vesikourun kivien välistä ja alta tuli runsaammin edellämainittua esineistöä (KM 96010:135-156); rautanauvoja (8 kpl), liittupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (14 kpl), saman lyijylasitetun ja engobekoristellun punasaviastian pohja- (2 kpl), pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (7 kpl), vihreiden lasipullojen kylkipaloja (14 kpl), vihreitä ikkunalasien paloja (8 kpl). Uusina esineryhminä tuli valkoisia ja sinisin viivoin koristeltuja tai café au lait-koristeltuja tinalasitettujen

fajanssiastioiden reuna- (2 kpl), saman astian pohjareuna- ja kylkipaloja (6 kpl), pii, palamattomia luita (3 kpl) ja pähkinäkuori. Yksi fajanssiastia, "cream-coloured earthenware", oli ajoitettavissa 1700-luvun loppuun.

Eripuolille kiveystä tehdyistä kuopista tuli kivien laskukerroksesta tai hiukan alempaa vastaavaa materiaalia (KM 96010:159-216). Rautaesineiden katkelmia (2 kpl), rautasin-kilä, rautanauvoja (28 kpl), liitupiippujen pesien katkelmia (4 kpl) ja varsien koristelemattomia katkelmia (37 kpl), suolalasetetun kivisaviastian pala, punasaviastioiden reuna- (1 kpl), pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (5 kpl), korvankatkelma, valkosaviastian kylkipala, sinertäviä ja valkoisia sinisellä kuvaoramentiikalla koristeltujen fajanssiastioiden kylki- (12 kpl) ja reunapaloja (3 kpl, sama astia), hennon vihreän ja värittömien lasiastioiden paloja (12 kpl), värittömien lasipikarien jalkaosia (3 kpl), lasiastioiden paloja (mm. vaalean vihreä kansi nuppeineen ja värityn pala, jossa koristekaiverrusta = 0?), vihreiden lasipullojen paloja (10 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (33 kpl), palamattomia (23 kpl) ja palaneita luita (2 kpl), piitä (4 kpl), sulanutta lasia (2 kpl), hammas ym. Osa vesikourusta ympäristöineen otettiin talteen (KM 96010:1080, kuvat 124-125).

Kaksi liitupiipun pesää voidaan ajoittaa. Ensimmäisessä liitupiipun pesän katkelman etuosassa oli vaakuna ja kannan molemmilla sivuilla kohokuviomerkki, jotka ajoittavat sen ilmeisesti 1700-luvun hollantilaiseksi. Toisen pesän etuosassa on vaakuna, joka viittaa mahdollisesti ruotsalaisen Arbogan kaupungin tuotantoon 1700-luvun puolestavälistä eteenpäin. Yhden fajanssiastian palat oli ajoitettavissa 1750-luvusta eteenpäin. Muut esineet tässä ja kerroskaivausalueelta eivät ole tarkemmin ajoitettavissa.

Kerroskaivausalueelta pihakiveyksen lounaisnurkasta, 1. krs:sta saatiin seuraavanlaisia löytöjä (KM 96010:105-113): rautanauvoja (2 kpl), 1700-luvulle ajoitettavan liitupiipun varsi sahalaita- ja ympyräkoristelulla, liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (3 kpl), molemmilta pinnoilta lyijyasetetun punasaviastian kylkipala, tinalasetettujen fajanssiastioiden reuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (1 kpl), vihreitä ikkunalasien paloja (3 kpl) ja pii.

2. kerros (KM 96010:114-121): rautanauva, liitupiipun varren koristelematon katkelma, sisäpinnalta lyijyasetettu ja boluskoristeltu punasaviastian kylkipala, valkoiseksi tinalasetettujen (sinisiä kasviaiheita) fajanssiastioiden reuna- ja kylkipala, vaalean vihreän lasiastian pala, vihreiden ikkunalasien paloja (8 kpl) ja pii.

3. kerros (KM 96010:122-125): rautanauvoja (3 kpl), liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (2 kpl), värittömän lasiastian pala (ulkopinnassa hiottua koristelua) ja vihreitä ikkunalasien paloja (3 kpl).

5. kerros (KM 96010:126-127): liitupiipun varren koristelematon katkelma ja vihreiden ikkunalasien paloja (2 kpl).

7. kerros (KM 96010:128): vihreitä ikkunalasien paloja (4 kpl).

8. kerros (KM 96010:129): vihreä ikkunalasin pala.

9. kerros (KM 96010:130): vihreä ikkunalasin pala.

10. kerros (KM 96010:131): vihreitä ikkunalasi-paloja (7 kpl).

12. kerros (KM 96010:132): vihreitä ikkunalasi-paloja (11 kpl).

Löydöt eivät anna siis tarkkaa ajoitusta eri kerroksille. Ainoastaan ylimmät kerrokset voidaan ajoittaa suuripiirteisesti 1700-luvun lopulle.

7.15 Huone T

Huoneessa T (kartta s. 176; kuvat 131-132 ja 140-155, s. 245 ja 248-253) linnan eteläsiiven pihan puoleisessa osassa oli vastaava pihakiveys kuin huoneessa S. Huoneen länsilaidassa oli vesikouru, joka oli täynnä hiiltä, hiilikokkeja ja runsaasti löytöjä, etupäässä sulaneita ikkunalasi-paloja. Kourussa olleesta maasta tehtiin makrofossiilitutkimus (ks. liite II).

Vanhan pohjoisseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän purku ja maanpoisto kaivannosta lattialta käsin toimineella kaivinkoneella rikkoi pihakiveyksen pohjoisosaa jonkinverran. Kiveyksen päällä, lattian alla, sijainneet linnan ja kellarikäytävän rakennusjätteet aiheuttivat ongelmia putsaustyössä. Kerroksia ei saatu poistettua ja ne pyrkivät valumaan profiilin puolelle rikkoen kiveystä reunasta. Samoin huoneen eteläosassa linnan sydänmuurin pohjoispuolelle tehty peruspalkki rikkoi paikalla olleen pihakiveyksen, joten dokumentoitu osuus oli pihakiveystasossa vain n. 75 cm leveä.

Huoneen puulattia sijaitsi 6.17 m mpy. 55 cm paksun lattian alla oli sen pohjasta saakka n. 85 cm paksu purkujätekerros ennen erikokoisista kivistä muodostunutta pihakiveystä n. 4.73 m mpy. Vesikourukiveys, huoneesta S poiketen, muodostui pohjalla olevasta kapeiden ja pitkien kivien rivistä ja kourun yläosa oli pikkukivistä koottu (kuva 147). Vesikouru oli vain hiukan vinossa linnan seinää vasten kuten oli odotettukin. Kourun itäpuolella, "ajoradan" reunassa oli isompien kivien alue. Kiveyksen keskellä oli kaksi isompien kivien muodostamaa pohjois-eteläsuuntaista riviä. Vastaavanlainen rakenne oli huoneen S puolella.

Profiilissa a puhtaan pohjahiekan päällä oli hiukan epätasainen 3.80-3.90 m mpy sijaitseva alin tulipalokerros. Profiilin itäpuoliskossa sen päällä oli n. 10 cm paksu vaalean kellanharmaa sekoittunut hiekkakerros ja sen päällä oli n. 5 cm hiekan sekainen tumma, orgaaninen likamaa, joka tulee profiilin länsipuoliskossa suoraan tulipalokerroksen päälle.

Tämän päällä olivat vuorotellen melko tasapaksuina kerroksina n. 10 cm paksu hieno vaalea sekoittunut hiekka (+silt-

tiä), n. 10 cm paksu hiekan sekainen tumma, orgaaninen likamaa (v. 1713 ?), n. 15 cm paksu vaalea, hieno, löysä sekoittunut hiekkakerros, n. 20 cm paksu tiivis hienojakoinen harmaa hiekkakerros, n. 15 cm paksu melko tiivis, karkea sekoittunut hiekkakerros (+ tiiliä). Sen päällä oli 15-20 cm paksu löysähkö vaalean harmaa hiekkakerros, jossa päällä oli taskuina pihakiveksen alla "lento-hiekkää". Profiilin yläosa ja kiveys oli rikkoutunut länsiosasta, koska siellä oli mennyt käytöstä jo aiemmin poistettu uudehko putki (viemäri?). Se oli tullut huoneen kaakkoisnurkasta lattian läpi.

Linnan muurattu kivijalka alkoi huoneen itäisessä perustusmuurissa vasta n. 30 cm ja läntisessä seinässä vielä hiukan korkeammalta vanhaa pihatasa.

Vesikourun länsipuolella oli linnan perustusmuuri, mutta siinä olevien hiukan erillisten idempänä sijaitsevien pihakiveyksen tasolla sijaitsevien isojen, lohkomattomien kivien (profiili b, kuvat 149-150, 90) perusteella pääteltiin niiden kuuluneen v. 1757 rakennetun rakennuksen itäiseen kivijalkaan. Kivijalka sijaitsee, n. 25 cm vesikourun ylätaiteesta, kartta- ja kirjallisen materiaalin tutkimusten perusteella tässä.

Vesikourun kanssa samalla tasolla olleen vanhan kivijalan päällä näkyy musta hiilensekainen maa (= vuoden 1808 palokerros). Vesikourukiveyksen alla oli hiukan laastia ennen irtonaista kellanruskeaa sekoittunutta hiekkää (v. 1770 ?). Alla oli 20 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, joka sisälsi hiiltä, tiilimurskaa, laastia, palanutta puuta ja löytöjä. Kerros on luultavasti kulmatalon no 1 rakennustöistä vuodelta 1757. Alla oli n. 10 cm paksu sekoittunut tummanharmaa savi (luita, puuta, tummaa hiekkää) ja aivan ohut vaalea hiekkakerros ennen puusilppukerrosta 4.25 m mpy. Edelliset kerrokset voidaan ajoittaa mahdollisesti 1720-50-luvuille. Alla olivat n. 5 cm paksu tumma ja n. 5 cm paksu vaalea hieno sekoittunut hiekkakerros, jonka alla jatkui karkeahko kerros sekoittunutta hiekkää. Profiilia ei kaivettu alimpaan tulipalokerrokseen saakka.

Huoneiden T ja V tyhjennyksen aikana linnan sydänmuurin peruspalkkien alle jäänyt profiili dokumentoitiin (kartta s. 178, kuvat 151-155). Siinä näkyy vastaavat kerrokset kuin huoneiden S ja U pohjoisseinän profiilin yhteydessä. Huoneiden T ja V välissä on selvä kuopanne, jota vastaava rakenne oli eteläpuolella sijaitsevissa huoneissa S ja U (ks. huone V).

Profiilin itäpäässä tulipalokerros oli n. 3.65 m mpy nous-ten n. 3.80 m mpy länsiosassa. Huoneen V itäreunaan muodostui pohjois-eteläsuuntainen profiili, jossa näkyy selvästi kuinka eri maakerrokset nousevat etelään voimakkaasti, kohti entistä rakennusta. Huoneen länsireunan vastaavassa profiilissa, joka paljastui huoneen itäseinän poiston jälkeen sen itäpuolelta, tätä ei tapahdu vaikka se sijaitsee rakennuksen lähellä samalla tavalla.

Huoneesta T huoneeseen S sydänmuurin läpi puhkaistiin ensimmäinen kauhakuormaajien kulkureitti (kuvat 131-132). Sydänmuuri on kaivettu niin syvälle että se on rikkonut

toisella puolella jo alimman tulipalokerroksen n. 3.75 m mpy. Muurin alapinta sijaitsee siis n. 3.90 m mpy eli vain yhden metrin maanpinnan alapuolella (profiili c).

Huoneessa ei suoritettu suuria kaivauksia ja löydöt (KM 96010:217-274) tulivat pihakiveystä puhdistettaessa ja vesikourua purettaessa. Pihakiveyksen ja vesikourun päältä (KM 96010:217-251) tuli lyijytanko, rautaesineen katkelma (saranan katkelma?), iso (1 kpl) ja pieniä rautanauvoja (2 kpl), liitupiipun varren koristelematon katkelma, lasitetun kaakelin pala, sisäpinnalta tummaksi ja ulkopinnalta vaaleaksi tinalasitetun fajanssiastian reuna- ja kylkipala, vihreiden ja värittömien lasiastioiden paloja (127 kpl), vihreiden lasipullojen suu- (1 kpl), pohja- (1 kpl) ja kylkipaloja (10 kpl), vihertävien ikkunalasien paloja (1334 kpl), lasitankoja (65 kpl), sulanutta lasia (45 kpl), muutama pähkinänkuori, palamaton luu ja hammas.

Vesikourun kivien välistä ja alta tuli vastaavaa materiaalia (KM 96010:252-262): rautanauva, liitupiipun pesän ja varsien koristelemattomia paloja (4 kpl), punasaviastioiden kylkipaloja (2 kpl), sisäpinnalta vaalean sinertävällä kukkakoristellun fajanssilautasen reuna- (4 kpl) ja pohja-paloja (20 kpl), 1700-luvun posliinilautasen pala (ulkopinnassa café au lait-lasitus, sisäpinnalla sinistä kukkakoristelua), erilaisten värittömien ja vihreiden lasiastioiden paloja (3 kpl) ja vihreiden ikkunalasien paloja (39 kpl). Liitupiipun pesän katkelma, luultavasti ruotsalaisen Arbogan kaupungin tuotantoa, voidaan ajoittaa 1700-luvun puolestavälin eteenpäin.

Vesikourun ja oletetun vanhan rakennuksen kivijalan välistä tuli (KM 96010:263-265) liitupiipun pesä, jonka takaosassa on miehen kasvot, jolla on korkea päähine päässä = husaari. Samanlaisia on valmistettu Tanskassa Nörre Sundbyssä, Johan Adolph Römerin toimesta 1773-1822. Tämä viittaisi siihen, että pihakiveys olisi tehty vuoden 1770 jälkeen. Lisäksi löytyi vihreitä ikkunalasien paloja (3 kpl) ja lasitangon pala.

Kiveyksen keskelle kaivetusta koekuopasta (KM 96010:266-274) tuli liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (4 kpl) ja punasaviastia, jossa oli ruskean lyijylasituksen alla vaalea engobe. Siihen oli tehty pilkkuja, jotka olivat punaruskeita. Koristeaihe ajoitetaan 1700-luvun puoliväliin ja loppupuolelle. Fajanssiastioiden paloja (samasta astiasta ?, 5 kpl), vihreiden lasipullojen paloja (2 kpl) ja vihertäviä ikkunalasien paloja (4 kpl), pii, palanut ja palamaton luu.

Profiilin a alimmasta palokerroksesta saatiin boluskoristellun punasavipadan/kulhon reunapala (KM 96010:217).

7.16 Huone U

Huoneessa U (kartta s. 177; kuvat 156-171, s. 254-260) eteläsiiven kadunpuoleisessa osassa suoritettiin ensimmäinen kerroskaivaus. Täällä ei tehty poikkeuksellisesti

ensiksi peruspalkkeja vaan arkeologinen kaivaus suoritettiin ensiksi. Huoneesta poistettiin lattia ja täytemaat koko säilyneeltä 5.50x3.00 m kokoiselta pihakiveysalueelta, joka sijaitsi korkeudella 4.75-4.90 m mpy. Kiveys kohosi koilliseen. Lounaisnurkassa oli poistettu kivet jossain vaiheessa (linnan kellarikäytävän tekovaiheessa?) ja sen alapuolisia maita ei päästy koskaan tutkimaan. Tässä nurkassa ei ollut myöskään ohutta savikerrosta kuten muualla vaan savikerros on poistettu kiveyksen poiston yhteydessä. Pohjoisseinällä savikerroksen päällä oli laastipaloja, jotka menivät linnan muurin "päälle".

Pihakiveys muodostui erikokoisista kivistä. Sen keskellä oli länsi-itäsuuntainen isompien kivien kerros. Samoin luoteisosassa sijaitsi isompia kiviä. Kivien välissä oli hiilen värjäämää hiekkaa ja seassa löytöjä.

Pihakiveyksen alla oli yli 1.25 m paksu kulttuurikerros. Eteläprofiili f entisen kellarikäytävän pohjoispuolella oli melko katkonainen. Profiili ei ulottunut länsiseinään saakka vaan osa pihakivettömästä alueesta jäi pystyyn jääneen kellarikäytävän harkkomuurin taakse. Niin itä- ja länsireunassa alkoi pihakiveyksen alapuolisen hiekkakerroksen alta pohjaan saakka ulottuvat sekoittuneet tummat, orgaaniset likamaat. Itäpuolen vyöhyke liittyi itäpuolella sijaitsevassa huoneessa X olevaan kauppaneuvos Goviniuksen v. 1800 rakennuttaman talon kellariseiniä varten kaivettuun kaivantoon. Tämän kellarin luoteiskulma oli huoneiden U ja X välisen seinän alla.

Länsireunan vyöhyke oli myös kaivettu läpi kaikkien kerroksien. Sen länsireunaa ei saatu esiin, sillä seinä murtui raitiovaunujen aiheuttamasta tärinästä ja koska peruspalkkien puuttumisen takia kaivausaluetta ei voitu laajentaa ja syventää. Kuoppa oli liian syvä ja laaja jo tässä vaiheessa pohjarakenteiden suunnittelijan mukaan. Kuoppa ei kuulu huoneessa S olleeseen vanhaan rakennukseen, joka ulottui myös huoneisiin U, T ja V vaan oli myöhäisempi rakenne. Se (koko n. 3x4 m) on rakennettu ja hylätty melko myöhään päälle kertyneiden kerrosten vähäisyyden perusteella. Sen funktio jäi epäselväksi.

Profiilin keskiosassa oli n. yhden metrin levyinen ehjä profiilipätkä. Alin palokerros oli täällä 3.65 m mpy, jonka alla oli ruostetta sisältävä sekoittunut hiekkakerros ennen puhdasta hiekkaa. Puhdas hiekka jatkui länteenpäin tämän profiilin ulkopuolelle. 5-7 cm paksu irtonainen hiekkakerros oli sen päällä ennen kapeaa puusilppukerrosta (1600-luvun loppu?). Päällä oli n. 20-25 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, jossa oli puusilppua ja hiiltä. Päällä oli seuraava puusilppukerros n. 4.00 m mpy. Päällä oli n. 15 cm paksu tummakerros sisältäen tiilimurskaa ja puusilppua (edelliset kerrokset vuodelta 1713). Päällä oli n. 15 cm paksu kerros sekoittunutta hiekkaa, jossa oli silttiä ja puuta. Kerroksen pinnassa oli puusilppukerros 4.30 m mpy (1720-l.?). Päällä oli n. 20 cm paksu hiekansekainen, tumma orgaaninen likamaa ja niukalti löytöjä. Kerroksen keskellä oli puusilppukerros n. 4.50 m mpy (1750-luku?). Päällä oli korkeudella n. 4.70 m mpy pintaosaltaan kova n. 25 cm paksu harmaa hiekkakerros (puusilppua ja tiilimurskaa sekä eniten löytöjä). Kerroksen pinnassa oli puusilppuker-

ros (1770-l.) ja yksittäinen pohjois-eteläsuuntainen kivirivi kerroksen yläosassa n. 4.60-4.66 m mpy. Pihakivien alla oli alle 20 cm paksu hiekkakerros, joka oli irtonainen. Se oli pihakiveyksen laskukerros (1790-l. ?). Se sisälsi runsaasti tiiltä ym ja paljon löytöjä. Kivien päällä oli osittain n. 5 cm paksu savikerros, joka luultavasti linnan rakentamisajalta.

Kerroskaivauksessa yläosan puusilppukerroksesta paljastui edellämainittu pienistä kivistä muodostettu pohjois-eteläsuuntainen kivirivi n. 4.60 m mpy. Se oli profiilissa näkyvien kiveyksen alla sijainneiden puusilppukerroksista ylimmän tasolla. Se oli mahdollisesti pienen rakennuksen kivijalka ja se ajoittuu noin vuoteen 1770. Se on purettu ennen pihakiveyksen tekoa ja ainakin ennen vuotta 1795.

Kerroskaivausalueen itäseinän pohjois-eteläsuuntainen profiili b oli edellistä parempi. Siinä edellämainitut puusilppukerrokset näkyvät selvemmin kuten myös yläosan lukemattomat n. 5 cm hiekkakerrokset. Siinä oli myös useampia puusilppukerroksia yläosassa kuin profiilissa f. Alimman palokerroksen yläpuolella oli vanhan rakennuksen pohjakivi n. 3.90 m mpy. Se oli samalla korkeudella kuin huoneen S profiilin itäosan kivi, jonka kohdalla ei ollut palokerrosta. Kiven päällä oli samalla korkeudella puusilppukerros, joka jatkui kohti pohjoista. Sen alla oli myös vanhempi puusilppukerros n. 3.75 m mpy, joka meni kiven päälle, mutta joka jatkui ilmeisesti kiven pohjoispuolelle vain vähän. Nämä kerrokset ja niiden yläpuolella olleet olleet yksi voimakkaampi ja neljä muuta heikompaa puusilppukerrosta olivat vastaavat kuin profiilissa f. Ne olivat korkeudella 4.15-4.30, 4.50, 4.60 ja 4.70 m mpy. Puusilppukerroksen 3.90 m mpy yläpuolella oli paremmin erotettavissa n. 5 cm hiekkakerroksia kuin eteläprofiilissa, jossa ne on piirretty isommiksi kokonaisuuksiksi kerroksiksi.

Vanha rakennus huoneissa S, T, U ja V oli tehty viimeistään ensimmäisen kaupunkitulipalon jälkeen 1654. Alin vähäinen (1600-luvun loppu ?) ja sitä seuraava paksumpi puusilppukerros (v. 1713 ?) kiven päällä profiilissa b jatkuivat pohjoiseen päin eli rakennus ulottui myös tännepäin. Alempi, joka oli katkelmallinen, oli profiilissa kiven poiston jälkeen melko vahvana esillä. Kerros oli se puusilppukerros, joka oli alimman paksun vaalean hiekan päällä muualla. Rakennuksen jatkumista etelään päin ei voitu todentaa uuden kellarikäytävän ja linnan eteläseinän takia.

Eri profiileissa alimman palokerroksen päällä näkyvä vaalea hiekkakerros on mahdollisesti rakennuksen "multapenkkää". Rakennuksen kivijalan kivet ovat vaalean kerroksen ulko-reunalla ja sisäpuolelle jää laaja laakea kuopanne (kuvat 133-139, 151-155), jossa kaventuvan vaalean hiekkakerroksen päällä on puusilppukerros (romahtanut lattia ym kerros) ja päällä muita maakerroksia. Vaalea kerros näkyy paksuna huoneissa S (kuvat 133-139, 126-129 ja 114-116), mutta huoneissa U se kapenee kivistä lähtien länteen päin. Samoin on huoneiden V ja T sydänmuurin pohjoispuolisissa profiileissa c (kartta s. 178, kuvat 152-155), jossa parhaiten näkyy rakennuksen pohjois-eteläsuuntaisten seinien kohdalla olevat kaksi vaaleata hiekkakumpua - "multapenkkiä" ja päällä oleva ohut puusilppukerros sekä niiden väliin jäävä

n. 30 cm syvä ja n. 4 metriä leveän kuopanne. Se on täytynyt soransekaisella hiekalla. Multapenkan yläpinnan korkeudella kuopassa on ohut sekoittunut hiekkakerros ja sen päällä on jälleen soransekainen hiekka, joka leviää multapenkkien ja sen yläpuolisen puusilppukerroksen päälle. Huoneen V tässä ja muissa profiileissa vaaleat hiekkakerrokset näkyvät jo pohjoiseen ja itään päin kapenevina. Ne, siis myös rakennus, eivät siis ulotu kauaksikaan sydänmuurista pohjoiseen. Rakennuksen itä-länsisuuntainen leveys olisi n. 6.5 metriä, jos kivet ovat saman rakennuksen seinien aluskiviä tai kulmakiviä. Kulmakivet (huoneen U kivi: 55x75xkorkeus 40 cm) ovat samalla itä-länsilinjalla ja kivien yläpinnan korkeus on sama, 3.90 m mpy. Rakennuksen pituus olisi mahdollisesti 9 metriä. Varmuudella ei voida sanoa, missä rakennuksen eteläreuna sijaitsee, ilmeisesti juuri huoneiden S ja U kellarikäytäväprofiilien kohdalla.

Huoneen U aivan pohjoisimman profiilissa a oli kahden ylimmäisen puusilppukerroksen välissä yksi voimakkaampi puusilppukerros, joka profiilissa b oli enemmänkin sekoittunut orgaaninen likamaa. Profiilissa näkyy kuinka pyöreä kuoppa (poikkileikkaus ilmeisesti 3 metriä) on kaivettu kaikkien kerroksien läpi paitsi ylimpien, joissa on yhteisiä kerroksia itäpuolella sijaitsevien normaalisti muodostuneiden kerrosten kanssa. Eri kerrokset alkavat n. 4.30 m mpy. Kuopan pohja oli aivan linnan pohjoisseinän perustuksen juurella korkeudella 2.40 m mpy ja sen eteläseinä nousi muita jyrkkiä seiniä loivemmin ollen korkeudella n. 3.50 m mpy eteläprofiilin kohdalla, jossa se tavoitti alimman palokerroksen. Kuopan yläosan muodosti sekoittunut tumma, orgaaninen likamaa, joka laskeutuu syvemmälle etelään ja länteen mentäessä. Pääosa oli sekoittunutta hiekkaa. Pohjalla oli hiekansekainen tumma, orgaaninen likamaa ja musta hiilensekainen maa, joista tuli löytöjä jonkinverran.

Myöhemmässä profiilissa (kuvat 133-139) pohjoisempana sydänmuurin alla ei ollut enää merkkiä kuopasta vaan kerrokset noudattelivat profiilin a itäosan kerroksia.

Yhteiset kerrokset alkavat profiilin a keskiosassa korkeudella n. 4.50 m mpy olevasta puusilppukerroksesta (1750-luku ?). Kuopan kohdalla kerrokset painuvat syvemmälle kuin idempänä. Profiilin a itäosassa olevissa kerroksissa on pieni notkahdus mentäessä länteen päin edellistä kuoppaa kohti. Se johtuu matalahkosta kuopasta, joka kuuluu edellä kuvattuun vanhaan rakennukseen.

Esineistö oli melko runsaslukuista (KM 96010:275-547). Suurin osa löydöistä tuli parista ylimmästä kerroksesta ja osa irtolöytöinä.

1. kerroksen lattian alapuolisesta uudesta täytemaakerroksesta otettiin talteen myös löytöjä (KM 96010:295-306) kuten hakku, rautanaula linnan lattiarakenteista, kivisavi-pullon (genever-pullo?) pala, liitupiippujen varsien koristeltu ja koristelematon katkelma, punasavivadin tai kulhon reunapala, lasittamattoman kaakelin pala, vihreiden lasipullojen paloja (3 kpl), vihertävien ikkunalasien paloja (3 kpl), puisen työkalun osa ja kipsikoristeen katkelma. Suurin osa esineistä tuli linnan rakennusajan jätteistä ja

siten sen aikaisia, mutta osa oli siirretty vanhoista kerroksista lattian alle kellarikäytävää rakennettaessa. Pieni sahalaita- ja ympyräkoristeinen liitupiipun varsi- kap- pale oli 1600-1700-lukujen vaihteesta.

Kiveyksen päällä olleesta tiili- ja laastikerroksesta (KM 96010:311-325) tuli rautanauvoja (5 kpl), liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (3 kpl), punasaviast- tioiden kylkipaloja (2 kpl) ja jalkapala, fajanssiasttioiden reuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (5 kpl) (yhdessä ulkopinnassa poiketen lyijy- lasitus), posliiniastian kylkipala, värittö- mien lasiasttioiden paloja (3 kpl), vihreiden lasipullojen paloja (3 kpl), vihertävien ikkunalasien paloja (3 kpl), pii ja palamattomia luita (9 kpl).

Pihakiveyksen pinnalta (KM 96010:326-342) saatiin kuparime- tallinen nuppineulan katkelma, rautanauvoja (2 kpl), liitu- piipun pesän ja varsien koristelemattomia katkelmia (4 kpl), lasittamattoman punasaviastian kylkipala, fajanssi- asttioiden reuna- ja kylkipaloja (5 kpl), värittömien lasias- tioiden paloja (26 kpl), vihreiden lasipullojen paloja (24 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (21 kpl), piitä (2 kpl), luunapin katkelma ja palamattomia luita (2 kpl). Fa- janssiasttioissa oli valkoisten ja vaaleansinertävien tina- lasituksien lisäksi 3 kpl englantilaista "cream-coloured earthenware", joka oli käytössä mannermaalla 1700-luvun loppupuolella.

Pihakiveyksen alapuolinen irtonainen hiekkakerros (KM 96010:275-281, 343-392): rautaesineen katkelma ?, rau- tanauvoja (4 kpl), liitupiippujen pesien katkelmia (5 kpl) ja varsien koristeltu (1 kpl) ja koristelemattomia kat- kelmia (25 kpl), punasaviasttioiden reuna- (2 kpl), pohja- reuna- (1 kpl), kylki- (11 kpl) ja korvapaloja (1 kpl), muutamien valkosaviasttioiden pohja- ja kylkipala, sinisellä ja punaisella värillä koristeltuja posliiniasttioiden reuna- (2 kpl), pohjareuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (7 kpl) (mm. 1700-luvun lopun kiinalaista), valkoiseksi ja sinertäväksi tinalasitettujen fajanssiasttioiden reuna- (2 kpl), pohja- reuna- (6 kpl, samasta astiasta) ja kylkipaloja (29 kpl), joista osa oli samoista astioista. Fajanssiasttioissa oli myös englantilaista "cream-coloured earthenware", joka oli käytössä mannermaalla 1700-luvun loppupuolella. Lisäksi tuli värittömiä ja vihertäviä lasiasttioiden paloja (17 kpl), vihreiden lasipullojen pohja- (1 kpl), suosa- (1 kpl) ja kylkipaloja (25 kpl), vihertäviä ikkunalasien paloja (16 kpl), hampaita, palamattomia (9 kpl) ja pala- neita luita (1 kpl).

Yhden 1700-luvulle ajoitetun liitupiipun pesän kannan molemmilla sivuilla oli eri kohokuviomerkit ja pesän etu- osassa leima. Sen alkuperämaa on mahdollisesti Hollanti. Toinen pesä oli kellomainen, seinämä S:n muotoinen, etu- osassa mahdollisesti jokin leima, ajoitus 1800-luku?; Yhdessä liitupiipun varren katkelmassa oli sahalaitakoris- telua ja teksti: I. DE. VOGEL ja IN GOUDA(?). Siten se olisi hollantilainen, 1600-luvun loppupuolelta?

Pihakiveyksen ja edellisen kerroksen (KM 96010:393-441) alla ruskea hiekkakerros (2.krs): rautanauvoja (4 kpl), liitupiipun pesien katkelmia (4 kpl), varren koristeltuja

(2 kpl) ja koristelemattomia katkelmia (112 kpl), suolasitetun kivisaviastian pohjareunapala, kaakelin reuna- ja keskipala, punasaviastian reuna- (6 kpl) ja kylkipaloja (5 kpl), kolmijalkapadan jalka, valkosaviastioiden korva- ja kylkipala, posliiniastian reuna- (1 kpl), pohjareuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (3 kpl), fajanssiastioiden reuna- (7 kpl), pohjareuna- (3 kpl) ja kylkipaloja (31 kpl), väritömien ja vihreiden lasiastioiden paloja (4 kpl), eri vihreiden lasipullojen paloja (13 kpl), joista osa nelikulmaisista pulloista, vihreitä ikkunalasien paloja (13 kpl), piitä (2 kpl), hampaita ja leukaluu (3 kpl), palanut luu ja palamattomia luita (24 kpl).

Posliiniastioiden sisäpinnalla oli sinistä maalauskoristelua, ulkopinnassa café au lait -lasitus. Ne olivat tyyppilistä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun tuontiposliinia. Yksi yllämainituista liitupiipun pesistä oli englantilaismallinen. Sen kannan toisella sivulla oli kirjain "N" ja toisella sivulla epäselvä merkki. Pesä oli lähes käyttämätön. Ajoitus oli 1700-luku, valmistusmaa epäselvä. Toisessa pesässä oli kannan toisella sivulla kirjain "N." (sivutain) ja toisella sivulla numero "3". Tämä ruotsalainen piippu ajoitetaan 1700-luvun puoliväliin ja loppupuolelle. Muut ajoitettavat pesät ja varret kuuluvat 1700-luvulle, yksi varsi mahdollisesti 1700-luvun alku.

Edellisen kerroksen alaosa (KM 96010:442-474) tuli (2. ja 3. krs = 2. kerroksen alaosa): rautanauvoja (3 kpl), liitupiippujen varsien katkelmia (9 kpl), suolasitetettujen kivisavipullon suukatelma ja kivisaviastian reunapala. Jälkimmäinen mustanruskeaksi lasitettu ja verkkomaisesti kuvioitu astia oli 1600-luvun lopun saksalaisen tuopin katkelma. Punasaviastioiden reunapaloja (2 kpl), kylkipaloja (5 kpl), lasittamattoman ja lasitetun, osittain sulaneen koristekaakelin pala, kattotiilen pala, posliinikahvikupin pohjapala (ennen 1750), fajanssiastioiden reuna- (3 kpl), pohja- (1 kpl), kylki- (6 kpl) ja korvapaloja (1 kpl), vihreän lasipullon kylkipala, vihreiden ikkunalasien paloja (4 kpl), hampaita ja leukaluu (2 kpl), palaneita (1 kpl) ja palamattomia luita (12 kpl).

Kiveyksen alta (35 cm) ruskeasta kerroksesta, jossa puuta ym = puukerros (KM 96010:282-284, 475-488) (4.krs = 2. kerroksen keskiosat): rautanauvoja (2 kpl), liitupiippujen koristelemattomien varsien katkelmia (4 kpl), punasaviastioiden reuna- (1 kpl), kansireuna- (1 kpl), kansi- (1 kpl), pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (1 kpl), posliiniastian kylkipala, fajanssiastian vaalean sinertäväksi lasitettu reunapala (1 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (6 kpl), pii, palaneita (3 kpl) ja palamattomia luita (6 kpl), nikamia (4 kpl) ja sulanutta lasia (2 kpl).

Puukerros ja sen alapuolinen kerros (= 2. ja 3. kerros) (KM 96010:489-507): rautahela, rautanauvoja (5 kpl), liitupiippujen pesä (1 kpl), varsien koristeltu ja koristelemattomia katkelmia (18 kpl), punasaviastioiden kylkipaloja (4 kpl), valkosaviastian reunapala, posliiniastian kylkipala (kukka-aiheista koristelua, kiinalaista 1700-l.), fajanssiastioiden siniseksi ja vaaleaksi lasitettuja ja sinisellä ja punaisella koristeltuja pohjareuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (2 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (9 kpl), pii (2

kpl), kalan suomuja (2 kpl), palamattomia hampaita ja leukaluu ja palaneita luita (69 kpl, mm. kallon osia). Liitupiipun pesässä oli suunreunassa pisteviivakoristelu, kannan alapinnalla kruunattu esine, mahd. musketti tai postitorvi-versio. Ajoitus sille on 1700-luvun alkupuoli.

Puukerroksen alapuolelta (KM 96010:508-517) (5.krs = ?): rautanaula, liitupiipun pesän ja varsien koristelemattomia katkelmia (5 kpl), punasaviastian kahvan/korvan pala, kattotiilen pala, vaaleaksi tinalasitettujen ja sinisin viivoin koristeltuja fajanssiastioiden pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (1 kpl), vihreätä ikkunalasiasia (2 kpl), sulanutta lasia ja palamatonta luita. Liitupiipun pesässä oli pullea, kaksoiskartiön muotoinen, koristelematon, jonka kanta oli lohjennut. Pesä oli 1600-luvun puolenvälin malli, mahd. jo 1640-lukua?

Vanhan rakennuksen lattiajäännöksiensä päällä oli pari kattotiiltä ja vihreitä ikkunalasien paloja (KM 96010:518-519).

Iso kuoppa kerroskaivausalueen länsiosassa (KM 96010:527-546): rautanauvoja (3 kpl), liitupiippujen varsien koristeltuja (1 kpl) ja koristelemattomia katkelmia (4 kpl), punasaviastian reuna- ja kylkipala, valkosaviastioiden reunapaloja (2 kpl), fajanssiastioiden reuna- (1 kpl) ja pohjareunapaloja (1 kpl), vaalean vihreän lasipullon suu (leveä lierimäinen reuna, kaula vain 2 mm), vihreän lasiastian kylkipala, vihertävien ikkunalasien paloja (5 kpl), palamattomia luita (3 kpl), vaalean vihreän lasiastian pala ja palamatonta luita (2 kpl). Liitupiipun varressa oleva pesän kannan alapinnalla oli joutsen-leima, 1600-luvun loppupuoli - 1700-luvun alkupuoli. Hollantilainen.

Tiilimurskakerros (KM 96010:285-294): kattotiilien paloja (4 kpl), punasaviastian reunapala ja valkosaviastian pohjareunapala, liitupiipun varren katkelma, vihreän lasipullon pohjapala ja sulanut lasi.

7.17 Huone V

Huoneessa V (kartta s. 178; kuvat 172-185, s. 261-266) linnan eteläsiiven pihanpuoleisessa osassa oli vastaavat pihakiveykset (4.50x2.50 m) ja kerrokset (n. 1.25 m) kuin viereisissä huoneissa. Pihakiveys sijaitsi 4.85-4.95 m mpy. Sen pinta kohosi itäänpäin. Pinnassa oli havaittavissa pari isoista kivistä muodostunutta pohjois-eteläsuuntaista riviä (kuvat 182-183). Kellarikäytävän purku huoneen pohjoisosassa ja peruspalkin teko huoneen etelälaidassa tuhosivat jonkinverran kiveystä.

Lattia, kuten myös muiden huoneiden lattiat, oli korjattu joskus. Se muodostui huoneessa V siten että 5 cm paksujen itä-länsisuuntaisten paksujen lattialautojen alla oli uudet 15 cm paksut laudat pohjois-eteläsuunnassa samansuuntaisesti olevien n. 25 cm paksujen vanhojen parrujen päällä. Palkkien alla oli 10 cm paksu lauta, jonka alla oli palkkeja vastaan poikittain olevat 5 cm paksut pohjalaudat. Ne olivat parrusta parruun pitkiä. Palkit olivat 35 cm päässä

toisistaan. Lattian ylä- ja alalautojen välissä oli n. 55 cm täytettä. Parrujen päissä oli lautoja ja tuohia. Ne olivat koloissa, jotka muodostuvat kivijalan päälle muura-
tuista tiilistä.

Huoneeseen muodostui neljä profiilia eri vaiheissa. Pääprofiili a (kuvat 174-180) oli pohjoisseinän äärellä kulkeneen kellarikäytävän eteläseinän takaa paljastettu profiili. Toinen samansuuntainen profiili c (kuvat 151-155) syntyi huoneen koneellisessa tyhjennysvaiheessa sydänmuurin uuden seinäpalkin alle. Samaan profiiliin kuului huoneen itälaidan profiili. Profiili ulottui huoneen T eteläseinän läpi tehtyyn ajokäytävään saakka. Huoneen länsiseinää purettaessa syntyi suora seinämä, joka puhdistettiin dokumentointia varten (profiili b, kuva 181).

Alin kerros, vuoden 1654 tulipalokerros, sijaitsi tasaisena ja melko paksuna kerroksena n. 3.70 m mpy. Sen päällä oli suurimmaksi osaksi vaalea, irtonainen hiekka (n. 20 cm), jonka pinta laski ennen loppumistaan itäänpäin. Sen päällä oli vuorostaan länteenpäin kapeneva hieno, vaalea hiekkakerros, joka oheni alapuoleltaan. Kerrosten välissä oli ohut lähinnä puusilppukerros (hiilikerros, 1600-luvun loppu). Vaalean hiekkakerroksen päällä oli voimakkaampi tasainen puusilppukerros/tulipalokerros 3.95 m mpy (v. 1713). Nämä kerrokset kuten seuraava soransekainen hiekkakerros liittyvät suoraan huoneissa S, T, U ja V sijainneeseen vanhaan rakennukseen (ks. tarkemmin mm. s. 70-71).

Päällä oli soransekainen hiekkakerros (n. 20 cm) ja sen päällä ohut sekoittunut, tumma orgaaninen likamaa/puusilppukerros. Päällä oli hieno, kellanvaalea hiekkakerros, jossa oli silttiä ja myös tiiltä. 4.25-4.35 m mpy sijaitsi selvempi puusilppukerros (1720-l. ?) ja sen päällä oli tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka (länsipäässä 15 cm, itäpäässä n. 5 cm). Itäpäässä erilaiset kerrokset lomittuivat sen päälle n. 25 cm paksuudelta. Länsipäässä likamaa oli n. 15 cm paksu eikä vastaavia kerroksia ollut päällä.

Näiden päällä oli koko profiilin levyinen n. 15 cm paksu hiekansekainen, tumma orgaaninen likamaa (edelliset kerrokset 1730-40-luvuilta ?). Päällä oli ohut savikerros ja itäpäässä samalla korkeudella puusilppukerros 4.65 m mpy (1750-l. ?). Päällä oli n. 15 cm paksu sekoittunut hiekka, jossa oli hiiltä, tiilimurskaa ja yläosassa puusilppua (1770-l. ?). Sen päällä oli hiekkakerros, joka oli pihakivien laskukerros. Kivien päällä oli ohut hiekkakerros ennen linnan rakentamiseen kuuluvaa 25-45 cm paksua laastikerrosta ja täytemaita.

Profiilit a ja b vastaavat toisiansa ja profiilista c on huoneen V kohdalta löydettävissä samat kerrokset, tietenkin hiukan muuntuneina. Profiilin a kerroksista otetuista maanäytteistä tehtiin siitepöly- ja kasvijäännetutkimukset.

Huoneiden S ja U (kuvat 133-139) pohjoisseinän uuden peruspalkin alla oli samanlainen paksu vaalea hiekkakerros alimman tulipalokerroksen päällä ja muita vastaavia kerroksia kuin profiilissa c. Ne olivat vain pahemmin tuhoutuneita.

Huoneen V pohjoisseinällä vanhan kellariseinän alta paljastui kuopan profiili (kartta s. 180, kuvat 184-185), joka meni syvälle koskemattomaan maahan. Kuopasta tarkemmin huoneen Y kohdalla.

Esineet (KM 96010:548-599) kiveyksen keskelle tehdystä pienestä kuopasta olivat samanlaisia kuin muuallakin. Pihakiveyksen alla olevassa hiekkakerroksessa oli rautanaula, liitupiippujen koristelemattomien varsien kappaleita (6 kpl), fajanssiastian pohjareuna- ja kylkipala, jotka olivat "cream-coloured earthenware", 1760-luvulta eteenpäin, mantereella erityisesti vuosisadan lopussa, lisäksi lasipullojen vaalean vihreitä pohjareuna- ja kylkipala.

Suurin osa talteenotetuista tuli tämän kerroksen alapuolisesta hiekkakerroksesta (KM 96010:553-579). Rautanaula, liitupiipun pesän katkelma (1700-luku) ja liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (26 kpl), runsaammin punasaviastioiden reunapaloja (2 kpl), kylkipaloja (6 kpl), joissa osassa bolus- ja engobe-koristelua. Lisäksi tuli posliiniastian reunapaloja (2 kpl) ja pohjareunapala (sisäpinnalla kukka-aiheista maalauskoristelua sinisellä, punaisella ja kullalla, ulkopinnalla café au lait -lasitus), vaaleaksi tai vaalean siniseksi tinalasitettuja ja sinisellä maalauskoristelulla koristeltuja fajanssiastioiden reunapaloja (2 kpl) ja kylkipaloja (9 kpl), etupäässä vihreiden lasipullojen pohjareuna- (2 kpl), pohja- (1 kpl) ja kylkipaloja (4 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (4 kpl), pii, palamatonta luuta (8 kpl) ja sulanutta lasia.

Alapuolisesta paksusta tiilimurskaa sisältävästä hiekkakerroksesta, etupäässä sen alaosasta (KM 96010:580-599) tuli rautanaula, liitupiippujen varsien koristeltuja katkelmia (5 kpl) ja koristelemattomia (7 kpl), punasaviastioiden pohjareuna- (2 kpl, boluskoristelua) ja kylkipaloja (3 kpl), valkosaviastian kylkipala, kattotiilen pala, fajanssiastioiden reuna- (1 kpl), pohja- (1 kpl) ja kylkipaloja (3 kpl), vaalean vihreän lasiastian kylkipala, vihreän lasipullon kylkipala, ikkunalasien paloja (9 kpl), palamattomia luita (10 kpl) ym.

Ajallisesti hyvin laajoja ajoituksia saadaan fajanssiastoista, joissa oli vaalea tinalasitus ja sisäpinnalla myös sinistä maalauskoristelua. Niissä olevat pseudo-kiinalaiset merkit olivat muotia 1700-luvulla (loppupuolella?). Kierteinen liitupiipunvarsi, jossa oli harjanteilla pistekoristelua oli 1700-luvun alkupuolelta. Muut sahalaita- ja ympyräkoristeiset varret oli ajoitettavissa yleisesti vain 1700-luvulle. Samassa kerroksessa on siis ääritapauksessa 1700-luvun alkuun ja loppuun ajoitettavia esineitä. Se viittaa siihen että kyseessä on täyttemaat.

7.18 Huone X

Huoneessa X (kartta s. 179; kuvat 186-229, s. 267-286) eteläsiiven kadunpuoleisessa osassa tutkimukset suoritettiin monessa vaiheessa. Tasokartassa n. 4.94 m mpy sijait-

sevassa pihakiveyksessä (4x2 m) näkyy "valkoisia aukkoja", jotka johtuvat tästä (kuvat 188, 200, 219). Luoteisnurkan kaivamattomuus johtui useasti siirrellyistä kivi-, maa- ja rakennusmassoista. Kiviä ei saatu siirrettyä tietyssä vaiheessa pois huonetilasta, koska linnan lattioiden puuttuessa kaivinkonetta ei saatu paikalle ja käsivoimin kiviä ei voitu siirtää.

Pihakiveys (4.00x2.50 m) muodostui ehkä tavallista pienemmistä kivistä (eriaikaisuus?). Siinä oli vain yksi hiukan isompi pohjois-eteläsuuntainen kivirivi. Ensimmäiseksi (kuvat 188-194) kaivettiin kiveyksen pohjoislohko peruspalkin perustamissyvyyteen saakka linnan lattian alla (kuva 188). Pohjoislohkon länsipuoliskolla oli pihakiveyksen päällä ja kivien välissä mustanruskea orgaaninen humuspi-toinen likamaa, jossa oli löytöjä. Linnan muurin lähellä oli sekoittunut savikerros ja laastikerros (kuva 189), joka meni linnan muurin seinän "päälle". Itäpuolisko oli huomattavasti puhtaampi. Kiveyksen päällä oli ohuelti tiilimurskaa ja tiilimurskan päällä muutamia laattakiviä (kuva 192), jotka menivät linnan muurin alle. Ne kuuluivat linnan rakennusvaiheeseen. Pihakivien alla oli sekoittunutta hiekkaa. Länsipuoliskossa oli puusilppua ja itäpuoliskon tummemmassa kerroksessa myös hiiltä. Lounaisosassa oli vaalea irtonainen hiekka.

Pihakiveyksen etelälaidassa oli länsi-itäsuuntainen vesikouru (kuvat 201-203), joka rajautui etelässä Goviniuksen v. 1800 rakennetun talon muurattuun pohjoiseen kivijalkaan. Vesikouru muodostui alaosastaan viistoon asetetuista lohkotuista kivistä. Kourun kaareva yläosa muodostui pienistä kivistä, joita oli noin 10-15 cm leveydellä ennen kivitalkaa. Kouru oli noin 10 cm syvä, mutta sen kaltevuuskulma ei selvinnyt vaan pohjaluvut olivat käytännössä samoja.

Vesikourun alla ja ympäristössä oli viistosti paksu irtonainen vaalea hiekka ennen 1-35 cm paksua savikerrosta (profiili b, kuvat 205, 212-214), joka ulottui levenevänä kivijalkaan saakka. Savikerroksen päällä oli ohut puusilppukerros. Itse vesikourukivet olivat ohuen hiekkakerroksen päällä. Näiden kerroksien alla oli muurin kaivannon täytteeksi asetettuja tummia, orgaanisia likamaita ja alimpina leventyvä kylmämuurattu muuri.

Kivijalan leveys ylhäällä oli n. 50 cm ja se oli purettu pihakiveyksen tasolle saakka (kuva 204-205). Eteläpuolelta sitä oli poistettu linnan kellarikäytävän tieltä. Huoneen lounaisnurkassa kellarikäytävän lattian ja kellariseinän alla sijaitsi myös rakennuksen tällä kaivausalueella sijaitsevan kellaritilan luoteisnurkka (kuvat 206). Kivijalka muodostui yläosastaan isoista lohkotuista ja muuratuista kivistä, joiden päällä oli vielä joitakin tiiliä.

Huoneen länsiosaan huoneen koneellisen tyhjennysvaiheen aikana muodostuneessa profiilissa c näkyy muuratun kivijalan paksuus; n. 80 cm ylhäällä ja kylmämuuratussa alaosassa se levenee n. 1.25 metriin (kuvat 212-216). Alin kivi on n. 2.10 m mpy. Muuria varten on kaivettu n. 2.50 metriä leveä kaivanto, joka näkyy profiilissa hyvin. Kellarin pohjoisseinässä oli n. yhden metrin korkuinen etupäässä yksinkertainen pitkittäinen tiilivuoraus (14 tiilikerrosta, tiilet

24-25x11-12.5x4-6.5 cm). Etelään kaartuvasta holvista oli jäljellä n. 7 tiilikertaa. Sen ylin kohta sijaitsi 4.00 m mpy. Holvin päällä sijaitsi uudehkon kellarikäytävän pohjoisseinän harkkomuuri betoniperustuksellaan (kuvat 206-207, 212, 215). Kellarikäytävän lattia sijaitsi n. 3.90 m mpy. Vanhan kellarin pohjoisseinän tiilimuurin alla oli yläpinnoiltaan tasaisista kivistä tehty kivirivi, jonka yläpinta oli 2.37-2.40 m mpy (ks. kuvat 220-221). Kivet olivat n. 40 cm kokoisia. Kellarin sisätilassa pohjalla oli puhdas hiekka ja sitten savikerros (kuvat 217 ja 222), jonka pinta oli samalla tasolla kuin tiiliseinän perustuskivien yläpinta. Sen päällä oli n. 20 cm paksu karkea, tumma hiekkakerros ja sen päällä kellarin täyttöön käytettyjä rakennusjätekerroksia. Hiekkakerros oli luultavasti vanha.

Kuvassa 222 näkyy myöhemmin idemmäksi seinän poiston jälkeen tehty profiilikuoppa (kartta s. 181) seinän perustuskivien eteläpuolelta. Kivien tasossa oli pienistä kivistä muodostettu kerros n. 10 cm, alla oli n. 20 cm sekainen tumma orgaaninen maa/vaalea hiekka ja sen alla puhdasta hienoa pohjahiekkaa.

Kellarin länsiseinästä poistettiin huoneiden U ja X seinien alta kivimuuria ennen dokumentointia, koska seinän poikittaisrakennetta haluttiin saada esiin (kuva 218). Kohdalla ollut linnan poikittaismuuri vaikeutti selvitystä, sillä linnan rakentajat olivat käyttäneen Goviniuksen perustuksia hyväkseen huoneiden U ja X välisen seinän perustuksessa. Tasokartassa itäseinän kivimuurin osuus, 50-75 cm, on mahdollisesti liian kapea. Aleksanterinkadun puoleisessa linnan puoleisessa kartassa seinän leveydeksi saadaan luultavasti n. 75 cm, mutta Aleksanterinkadun kaivannon eteläprofiilissa se on huomattavasti leveämpi. Säilyneen muurin yläpinta ulottui kellarikäytävän lattiaan saakka (3.75 m mpy, profiilit f, h ja i) ja kellarikäytävän eteläseinällä 4.10 m mpy. Tiilimuuri muodostui kahdesta pitkittäisestä ja yhdestä poikittaisesta tiilirivistä (n. 30 cm paksu). Seinän sisäpinnalla oli laastikerros (kuvat 196-199, 394-395).

Profiilin c alin tulipalokerros sijaitsi 3.60 m mpy (kuvat 212-214). Sen alla oli n. 20 cm paksu hiilenvärjäämä sekoittunut hiekka. Palokerroksen päällä oli muutaman sentin paksuinen sekoittunut hiekka, joukossa hiiltä. Sen päällä oli n. 25 cm paksu vaalea hiekkakerros, jonka keskivaiheilla oli osittain hiilikerros (1600-luvun loppupuoli). Sen päällä oli ohut ruosteinen hiekkakerros, jonka päällä oli ohut savikerros n. 3.95 m mpy. Päällä oli kaksi yhteensä 20 cm paksua silttikerrosta, joista alemmassa oli hiiltä ja hiekkaa (v. 1713 ?). Kerrosten päällä oli ohut puusiltpukerros (1720-luku ?). Päällä olivat n. 10 cm paksut karkeahko keltainen hiekka, oranssinkeltainen sora, hiiltä sisältävä hiekkakerros, sorakerros, ohut savi (2 cm, 4.55 m mpy, 1750-luku ?), tumma karkea sekoittunut hiekka (n. 5 cm) ja vaalea sekoittunut hiekka (n. 5 cm) ennen uudempaa täytemaakerrosta 4.65 m mpy. Pihakiveys ja ylimmät kerrokset olivat tuhoutuneet paalutustöissä sydänmuurin puolella.

Huoneen pohjoisseinän äärelle rakentajan tekemän koekuopan profiili (profiili a) dokumentoitiin (kuva 195). Kuoppa

tehtiin sydänmuurin pohjan selville saamiseksi. Kuoppa kaivettiin n. 4 m mpy syvyyteen, jolloin oletettiin muurin pohjan tulleen esille. Sydänmuurin alaisen peruspalkin alapuoliset kerrokset dokumentoitiin valokuvaamalla (kuvat 224-227).

Alueella ei suoritettu suurempia kerroskaivauksia pihakiveyksen ja rakenteiden esilleoton lisäksi. Suurin osa esinelöydöistä (KM 96010:600-646) tuli pihakiveyksen päältä. Runsaimmin tuli ikkunalaseja vesikourusta. Niistä osa oli sulanut.

Pihakiveyksen ja vesikourun pinnalta (KM 96010:600-610, 620-632, 635-646): rautaesineen katkelma, rautanauvoja (9 kpl), liitupiippujen varsien katkelmia (13 kpl), pu-nasaviastian reunapala, posliiniastioiden pohjareuna-, pohja- ja kylkipala, värittömien lasiastioiden kylkipaloja (11 kpl), vihreiden lasipullojen suureuna- (1 kpl), pohjareuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (35 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (123 kpl), palamattomia luita (3 kpl) ja nahanpala.

Pihakiveyksen alta (KM 96010:610-618, 633-634) (1. krs): rautanauvoja (4 kpl), liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (5 kpl, yksi punertava savinen), pu-nasaviastian korva, fajanssiastian kylkipala, värittömän ja vihreän lasiastian kylkipaloja (2 kpl), lasipullon kylkipaloja (6 kpl), ikkunalasien paloja (4 kpl) ja palamattomia luita (6 kpl).

7.19 Huone Y

Huoneessa Y (kartta s. 180; kuvat 184-185 ja 230-277, s. 266 ja 287-301) linnan eteläsiiven pihanpuoleisessa osassa suoritettiin isompi kerroskaivaus aina pohjahiekkaan saakka. Pihakiveyksen yläpinta (5.50xn. 2.00 m) sijaitsi jo n. 5.05 m mpy (kuvat 231-233). Länsipää oli vajonnut alemmaksi (n. 4.82 m mpy), koska sen alla ei ollut useita kovia kerroksia kuten länsipäässä. Kiveyksen alla oli 1-2 huokoisemmasta kerroksesta muodostunut kuoppa, joka oli kaivettu vanhojen tiiviiden kerrosten läpi. Pihakiveyksen pinnassa oli yksi itä-länsisuuntainen kivirivi ja yksi pohjois-eteläsuuntainen useammista isommista kivistä muodostunut kivirivi, joka jatkui etelässä huoneessa X.

Osittain huoneesta puretun linnan lattian alla oli jälleen täytemaat, jotka poistettiin koneellisesti. Pihakiveyksen päällä, lattianalaisten täytemaiden alla, oli hiekkakerros (kuva 230). Päällä oli kaksi kivilaattaa ja tiilirakenne. Ne olivat olleet lattian tukirakenteiden perustuksina, jotka oli purettu joskus.

Kerroskaivaus suoritettiin kahdessa jaksossa. Ensiksi kaivettiin kapea alue eteläseinän peruspalkin perustamissyvyyteen saakka (kuvat 234-235, 273-274). Palkin valun jälkeen kaivettiin palkin työalueen ulkopuolinen pihakiveyksen alue samalle tasolle kuin aiemmin kaivettu osa (kuva 241). Tämän osan palkin ulkopuolelle jääneestä alu-

eesta ja uudesta alueesta muodostettiin kaivausalue, joka kaivettiin kerroksittain pohjahiekkaan saakka (kuvat 242-259). Samoin muodostuneet kolme profiilia dokumentoitiin (kuvat 260-266). Viimeisessä vaiheessa otettiin esiin huoneen länsiosan pihakiveys linnan muureista peruspalkkien tieltä louhittujen kivikasojen alta (kuvat 275-277).

Kerroskaivauskerroksia tuli yhteensä 25 kerrosta. 15-25 cm paksun pihakiveyksen ja sen hiekkaisen laskukerroksen (1. krs) alla oli itäpäässä 2. kerros (4.82-4.88 m mpy), sekoittunut, tumma orgaaninen likamaa (n. 20 cm). Se oli kuopalla. Suurimman osa vei 3. kerros (4.83-4.91 m mpy) keski- ja itäalueella (n. 30-40 cm). Se jatkui kapenevana itään 2. kerroksen alle, jossa se ja sen alapuoliset kerrokset ovat profiilissa a notkolla kohdalla olevan kuopan takia. Edellämainitut kerrokset sisälsivät paljon puusilppua ja 2. kerros lisäksi runsaasti tiilimurskaa. Yläosassa 3. kerros oli sekoittunut, tumma, orgaaninen likamaa ja alaosassa lähinnä hiekansekainen, tumma, orgaaninen likamaa. 2. kerroksen alla oli 4. kerros, sekoittunut vaalea hiekkakerros (4.41-4.59), jota oli myös lähes koko alueella (alle 10 cm). Keskiosassa sen alla oli ohut 5-8 cm paksu 7. kerros (4.44-4.49 m mpy), joka oli vaalea hiekka + siltti-kerros. Alueen itälaidassa oli karkea sekoittunut hiekka, 8. kerros (n. 20 cm).

Eteläprofiilin keskellä oli kuoppa palkin valun jäljiltä (5. krs, 4.73 m mpy) ja pohjoisprofiilissa näkyvä vanha kuoppa (6. krs, 4.51 m mpy).

Edellämainittujen kerrosten alta tuli melkein koko alueen peittävä 9. kerros, joka oli 4-8 cm paksu sekoittunut, tumma orgaaninen likamaa 4.30-4.53 m mpy. Siinä oli pieniä vaihteluita koostumuksessa ja se sisälsi myös puuta ja hiiltä (profiilissa pinnalla näkyy puusilppukerros). Kaakkoisnurkassa ensiksi esiintunut hiekansekainen tumma orgaaninen puusilppua sisältävä likamaa (4.46-4.30 m mpy), 10. krs, oli koko alueelle. Siinä oli pesäkkeinä itäpäässä enemmän hiililäikkäalueita. Kerros oli vain muutaman sentin paksuinen. 10. kerros oli viimeinen profiilissa näkyvän itäisen kuopan kanssa yhteinen kerros. Kuoppa oli ilmeisesti paalun paikka. Kohdalta meni tonttien 1 ja 2 raja 1700-luvun keskivaiheilta lähtien.

10. kerroksen alla oli useita kerroksia. Etelä- ja pohjoislaidalla erillisinä alueina oli vaalea hiekkakerros 11. kerros (4.33 m mpy) ja 10. ja 11. kerroksen alla koko alueella 12. kerros (4.27-4.42 m mpy). Se oli länsiosassa savipitoinen tumma, orgaaninen likamaa, joka muuttui itäosassa karkeaksi savensekaiseksi hieksi. Kerrokset olivat jälleen vain muutamia senttejä paksuja. Savikerros, 12. kerros (4-7 cm paksu), muuttui selvemmin saviseksi alempana. Sen alla oli luoteis- ja kaakkoiskulmassa ohut karkea, keltainen sekoittunut hiekkakerros (13. krs) 4.22 m mpy. Samalla tasolla ja sen alapuolella koko alueella oli 20-40 cm paksu vaalea sekoittunut hiekka (14. krs, 4.13-4.41 m mpy), jonka itäosan päällisosa muodostui karkeasta keltaisesta hiekasta. Yläpinnan rakenne oli kuitenkin hyvin epätasainen.

Alla oli sekoittunut 3-7 cm paksun tumman, orgaanisen

likamaan sekainen hiekka (15. krs, 3.91-4.09 m mpy), jossa oli puusilppua pinnalla. Se näkyi profiilissa selvemmin. Pohjoisreunan keskiosassa ensin esiintunut vaalea hiekkaläikkä (16. krs, 3.90-4.05 m mpy) oli alla suurimmalla osalla kaivausalue (3-7 cm). Sen alla oli kaakkoisnurkassa 6-10 cm paksu karkea ruskeankeltainen sekoittunut hiekka (17. krs, 3.97-4.02 m mpy). Keski- ja kaakkoisosassa oli kerrosten 16. ja 19. välissä vain pari senttiä paksu hiekansekainen, tumma, orgaaninen likamaa (18. krs, 3.90 m mpy). Sen alla oli koko alueen peittävä n. 10 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, 19. krs, 3.86-3.92 m mpy, joka sisälsi hiukan eri koostumuksessa olevia kerroksia. Alapuolella ollut 10-15 cm paksu (20. krs, 3.69-3.83 m mpy) sekoittunut hiekkakerros käsitti vastaavia vyöhykkeitä. Osa alueesta oli kumpuilevaa, osa hiukan karkeampaa ja osa keltaista hienorakeista hiekkaa. Kuten myös n. 10 cm paksu tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka, 21. kerros (3.62-3.68 m mpy), jossa oli runsaasti eri vivahteita. Siinä oli ruosteraita ja tumma, orgaaninen raita, valkea hiekka sekä puusilppua.

Alla oli 3-5 cm paksu musta tulipalokerros (3.56-3.58 m mpy), 22. kerros, jonka alla oli samanpaksuinen hiiltä sisältävä palanut hiekkakerros, 23. kerros (3.50-3.56 m mpy). Sen alla olivat 24. kerros (3.47-3.55 m mpy), karkea harmaa hiekka ja 25. kerros (3.36-3.43 m mpy), joka oli puhdas hiekka.

Ennen edellämainittua kerroskaivausta pohjoisseinän äärellä kulkeneen kellarikäytävän eteläseinän takaa paljastunut profiili a dokumentoitiin (kuvat 236-240). Profiili muodostui neljästä osasta. Keskellä ja itäpäässä oli "parhaimmat kerrokset". Lähes vastaavat kerrokset olivat hiukan erivahvuuksina kerroskaivausalueen muissa profiileissa c, d ja e.

Idässä "hyvien" kerrostumien välissä oli myöhemmin pieneksi kuopaksi todettu häiriö. Siinä kerrokset olivat notkolla ja alaosassa erilaiset kuin ympärillä. Kuoppa oli niin marginaalinen ettei kerroksia erotettu kuin yhdellä kerrosnumerolla kerroskaivauksessa. Profiilissa a voimakkaasti näkyvä kuoppa oli kadonnut lähes kokonaan kerroskaivauksen alkaessa, koska profiiliin seinä oli kärsinyt huoneen uudessa tyhjennysvaiheessa (kuva 274).

Profiilin a keskiosassa kerrokset olivat kaarella ylöspäin. Alinna oli puhdas hiekka (25. krs, = viittaa kerroskaivauksessa havaittuihin kerroksiin) ja sen päällä hiiltä sisältävä karkea hiekkakerros (24. krs, 7-10 cm). Sen päällä oli punertava karkea hiekkakerros (23. krs), jossa oli seassa hiiltä (7-10 cm). Alin vuoden 1654 n. 2-4 cm paksu ohut tulipalokerros (22. krs) sijaitsi 3.60 m mpy. Palokerroksen päällä oli kerrostunut tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekkakerros (21. krs, n. 7 cm). Kerroksen sisällä oli ilmeisesti länsipäässä puusilppukerros, jonka korkeudella oli itäosassa ruosteraita. Päällä oli 15 cm paksu vaalea hiekkakerros (20. krs) ja n. 10 cm paksu tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekkakerros (19. krs). Tämän päällä länsiosassa oli vaalea hiekka-alue (18. krs) ja itäosassa vaalea hiekkakerros (16. krs). Niiden päällä oli ohut sekoittunutta hiekkaa sisältävä puusilppukerros n. 3.95 m

mpy (15. krs, v. 1713 ?). Päällä oli n. 25 cm paksu vaalea hiekkakerros (14. krs), 10 cm paksu hiiltä ja ruostetta sisältävä sekoittunut hiekkakerros (13. krs). N. 4.40 m mpy oli ohut savikerros (12. krs, 1750-l. ?). Päällä oli n. 5 cm paksu tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekkakerros (11. krs), jossa oli puuta runsaammin. Sitten on puusilppukerros (1770-luku ?, tontit yhdistetty n. v. 1770), joka on ensimmäinen yhteinen kerros itäisen kuopan kanssa. Päällä oli sekoittunut, tumma orgaaninen likamaa (9. krs), jonka päällä oli paksumpi puusilppukerros 4.50 m mpy. Päällä on pari yhteensä n. 8 cm paksua tummaa, orgaanisen likamaan sekaista hiekkakerrosta (7. ja 4. krs), jonka päällä oli katkelmallisesti epämääräistä puusilppua. Tämän päällä oli tavallista paksumpi kerros sekoittunutta, tummaa, orgaanista likamaata (n. 35 cm), jossa oli hiiltä, laastia ja tiilimurskaa (3. krs). Itäpäässä oli tilalla karkeampaa ja runsaammin tiilimurskaa sisältävä kerros (2. krs), vähäinen puusilppukerros ja sen päällä karkeampi hiekkamaa (2. krs, ylempi osa), jonka päällä puusilppukerros. Päällä oli hiekkakerros (1. krs), joka oli kivien laskukerros. Lähes vastaavat kerrokset olivat hiukan erivahvuuksina kerroskaivausalueen muissa profiileissa. Ne laskivat länsiprofiilissa pohjoiseenpäin mentäessä voimakkaasti.

Keskialueen alin palokerros kallistui itäosassaan kuopan kohdalla käyden myös olemattomaksi ennen profiilissa kuopan reunalla ollutta kiveä. Se viitanee siihen että paikalla on ollut jokin rakenne jo kaupungin alkuvaiheessa. Paikalla on saattanut olla vanha tontinrajan kohta, mutta tontin raja on siirtynyt tähän vasta 1700-luvun keskivaiheilla. Kuopan ja keskialueen ensimmäinen yhteinen kerros sijaitsee n. kuopassa 3.90 m mpy, mutta se ja päällä olevat kerrokset ovat kuopalla. Sama puusilppukerros on keskiosassa 4.50 m mpy.

Profiilin länsiosassa oli n. 2 metriä leveä suoraseinäinen iso kuoppa, joka muodostui vain muutamasta kerroksesta (kuvat 267-268). Alue ei kuulunut varsinaiseen kerroskaivausalueeseen. Ala- ja keskiosassa oli paksut tumman, orgaanisen likamaan sekaiset hiekat, joiden rakenteissa oli hiukan eroa. Pohja sijaitsi ainakin 2.75 m mpy. Kuopan pohja laskeutui vielä, kylläkin jo loivasti, profiilin länsireunan loputtua. Niiden yläpuolella sijainneen paksun, mätää puuta sisältävän puusilppukerroksen (n. 4.00 m mpy) yläpuoli muodostui n. 75 cm paksusta sekoittuneesta, tummasta orgaanisesta likamaasta, joka oli melkein samanlaista kuin keskialueen toiseksi ylin, 2. kerros. Kuoppa on täytetty melko myöhäisessä vaiheessa, ilmeisesti pihakiveyksen tekovaiheessa. Pihakiveys oli laskeutunut tässä, koska kerrokset olivat painautuneet ajan mittaan kasaan. Sen päällä oli hiekkakerros ja laastikerros, jonka yläpinta oli lähes samalla tasolla kuin muu kiveys. Vastaava laastikerros, mutta huomattavasti paksumpi, oli huoneessa V. Kuopan äärellä olleet ylemmät kerrokset, 14. kerrokseen saakka, olivat 4.15-4.60 m mpy korkeudella romahtaneet ja valuneet kuopan sisään (kuva 268).

Rakenne ei ollut kovin suuri, sillä n. 2-3 metrin päässä viereisten huoneiden profiileissa tai linnan seinien kohdalla ei enää ollut kyseisiä kerroksia. Etelässä kuopan raja oli n. yhden metrin päässä profiilista a ja kuopan

reuna näytti olevan melko kaareva. Rakenteen jatkumisen selvittämistä pohjoiseen vaikeutti vanha kellarikäytävä-kaivanto. Kuoppa on saattanut jatkua seuraavassa kappaleessa esitettävään kuoppaan. Huonetta tyhjennettäessä kuopan kohdalla ei havaittu kerroksen jatkuvan tyhjennystason tasolle eli kaivo on ilmeisesti poisluettu. Rakenteen itä-länsisuuntainen leveys on voinut olla korkeintaan n. 3 metriä. Keskialueen yläosan kerroksessa kuopan reunalla oli useita lohkottuja kiviä profiilissa, mutta olivatko ne peräisin tästä rakenteesta on mahdotonta sanoa.

Profiilista a n. 2 metriä luoteeseen huoneen V koillisnurkassa oli kellarikäytävän pohjoisseinän alla n. 3 metriä leveä sekalaisista kerroksista muodostunut kuoppa (kuvat 184-185). Kuopan ulkoreunoilla oli sekoittuneita hiekkakerroksia ja keskiosassa tummempia kerroksia, jotka näyttivät loppuvan esillesaadussa osassa. Esillesaadun pohjan korkeus oli 1.90 m mpy ja se jatkui vielä. Aluetta ei pystytty kaivamaan pohjaan. Sen yhteys edelliseen kuoppaan on vaikea selvittää. Kuopan koostumus viittaa erillisiin rakenteisiin. Syvyytensä puolesta se lähentelee samoja syvyyksiä kuin kaivauksilta löydettyjen kaivojen pohjat. Tonteilla 1-2 tiedetään olleen eri aikoina useampia kaivoja kuin se yksi kaivo, joka löydettiin huoneesta Z. Vanhojen rakennusten esim. Pikku vihan aikaisen korvaushakuluetteloiden rakennusten kellareita ne eivät voi olla pienuutensa ja muiden rakenteiden puuttumisen takia. Tulipalokerros si-jaitsi kuopan vieressä 3.70 m mpy.

Profiilin a itä- ja länsilaidasta kerätyistä maanäytteistä tehtiin siitepöly- ja kasvijäännetutkimukset.

Suurin osa esinelöydöistä (KM 96010:647-860) tuli yläkerroksista joko suoraan pihakiveyksen päältä tai 1-3. kerroksista. Niiden alapuolisissa kerroksissa oli vain muutamia esineitä kerrosta kohden. 1-3. kerroksien esineet antavat kerroksille ajoitukseksi 1700-luvun lopun.

Pihakiveyksen päältä (KM 96010:647-655): rautanaula, liitupiippujen varsien koristeltu (1 kpl, 1700-luku) ja koristelemattomia katkelmia (8 kpl), värittömän lasiastian pohjareuna- ja kylkipala, vihreitten lasipullojen pohjareuna- (4 kpl) ja kylkipaloja (17 kpl) ja vihreä ikkunalasin pala.

1. krs (KM 96010:656-689): kuparinen nuppineula, rautaesineen katkelma ?, rautanauvoja (4 kpl), liitupiipun pesän katkelma (1700-luku) ja liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (15 kpl), runsaammin engobe- ja boluskoristeltujen punasaviastioiden reuna- (4 kpl) ja kylkipaloja (9 kpl), valkoisiksi ja vaaleanpunertavaksi tinalasitettujen ja sinisellä värillä koristeltujen fajanssiastioiden reuna- (4 kpl) ja kylkipaloja (14 kpl), vihertävä ja värittömien lasiastioiden paloja (8 kpl, yhdessä palassa hiottu matalia soikioita), värittömien lasipikarien paloja (2 kpl), vihreiden lasipullojen suureuna- (1 kpl), pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (15 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (3 kpl), palaneita (3 kpl) ja palamattomia luita (21 kpl).

2. krs. (KM 96010:690-762): kupariraha, Ruotsi, öre vuodelta 1724, "FRS" ja kolme kruunua = Fredrik I. Rautatikku,

metalliesineen katkelma ("koukun" katkelma, kapea, ripamainen osa, jonka toisessa päässä kolmiomainen litteä levenys, jossa kaksi kromattua kupariniittiä), kaksoiskoukku (rautalankaa, yhtenäinen lanka taivutettu silmukaksi ja kahdeksi teräväkärkiseksi piikiksi), rautaesineen katkelma (veitsen ruoto?), rautanauvoja (15 kpl), liitupiippujen pesien katkelmia (7 kpl), liitupiippujen varsien koristeluita (4 kpl) ja koristelemattomia katkelmia (67 kpl), suolalasitetun kivisaviastian kylkipala (1 kpl), punasaviastioiden reuna- (22 kpl), pohjareuna- (1 kpl), pohja-/kaakeli- ja kylkipaloja (17 kpl, eri paloissa bolus-, engobe- ja sgraffito-koristelua), pieni punasaviastian tai koriste-esineen pala (mahdollisesti sormella muotoillusta "röyhelöstä", päällä ovaalinmuotoinen bolus-koristelu), lasittamattoman kaakelin reunapala, valkosaviastian reuna- ja pohjareunapala, valkoiseksi ja vaalean sinertäväksi lasitettua ja etupäässä sinisellä koristeltuja fajanssiastioiden reuna- (8 kpl), pohjareuna- (3 kpl) ja kylkipaloja (19 kpl, mukana englantilaista "cream-coloured earthenware", 1760-luvulta eteenpäin, mantereella erityisesti vuosisadan lopussa), vihertävien ja värittömien lasiastioiden paloja (12 kpl), lasipullojen pohjareuna- (2 kpl), pohja- (3 kpl) ja kylkipaloja (30 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (29 kpl), piitä (2 kpl), palaneita (2 kpl) ja palamattomia luita (64 kpl), leukaluu ja hampaita (3 kpl) ja tiilen pala (kissan tassunjälki).

Ajoituksia saadaan liitupiippujen pesistä. Yhden pesän katkelman etuosassa on Kustaa III:n vaakuna (G-kirjain), joka tarkoittaa Kustaan vallankumouksen muistoksi teetettyä piippua vuodelta 1772. Toisessa piipussa kannan toisella sivulla on kruunattu "A" sivuttain, joka ajoittaa sen vain yleensä 1700-luvulle. Kolmannen pesän kannan toisella sivulla on kirjain "N" tai "Z" ja toisella sivulla pieni epäselvä merkki (numero 5?) ja piste. Se on siten ruotsalaisvalmistetta, 1700-luvun puolivälistä ja jälkipuoliskolta. Erilaiset sahalaita- ja ympyräkoristellut varren katkelmat ovat 1700-luvulta. Liitupiipun pesän katkelma, punasavinen, on mahdollisesti helsinkiläistä 1700-luvun tuotantoa. Se on koristelematon ja käyttämättömänä rikkoutunut.

3. krs. (KM 96010:763-796): rautanauvoja (2 kpl), liitupiippujen varsien koristeltuja (2 kpl) ja koristelemattomia (24 kpl) katkelmia, punasaviastioiden reuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (8 kpl), korvan katkelmia (2 kpl), siivilän jalkapala, sinisellä ja punaisella koristeltu posliinastian reunapala, etupäässä valkoiseksi tinalasitettua ja sinisellä koristeltuja fajanssiastioiden reuna- (1 kpl), kylkipaloja (6 kpl), korvan katkelma, vihertävien lasipurkin ja lasivadin pala, hennon vihreän lasiastian pala, vihreiden lasipullojen pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (15 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (3 kpl, yksi pyöreästä), hampaita (3 kpl), palamattomia luita (24 kpl), hevosen pääkallo, sian leukaluu torahampaineen ja naudan sarvia (2 kpl).

Jotenkin ajoitettavissa oleva esinelöytö on liitupiipun varren katkelma, joka on koristeltu urilla ja kolmella vinoviivakentällä, muistuttaa pylvästä, aivan pesän juu-

resta, ajoitus 1700-luvun loppupuoli? .

3. krs alaosa (KM 96010:797-809): rautanaula, liitupiippujen varsien koristeltuja (3 kpl, kaksipuoleinen, pieni sahalaitakoristelu ja ympyräkoristelu, 1700-luku) ja koristelemattomia katkelmia (14 kpl), punasavivadin reuna- (1 kpl), pohja- (1 kpl) ja kylkipaloja (3 kpl), edellisten kaltaisia fajanssiastioiden pohjareuna- (2 kpl) ja kylkipaloja (4 kpl), vihreiden lasipullojen kylkipaloja (2 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (6 kpl), palamaton luu ja palamattomia luita (25 kpl).

5. krs. (KM 96010:810-816): rautanaula, liitupiipun varren koristelematon katkelma, punasaviastioiden kylkipaloja (2 kpl), fajanssiastian kylkipala, ikkunalasin pala ja palamattomia luita (5 kpl).

6. krs. (KM 96010:817-819): liitupiipun varren koristeltu katkelma, punasaviastian kylkipala ja palamattomia luita (2 kpl).

10. krs. (KM 96010:820-823): liitupiipun varren koristelematon katkelma, fajanssiastian reunapala, ikkunalasin pala ja palamattomia luita (3 kpl).

11. krs. (KM 96010:824-825): ikkunalasin pala ja palamaton luu.

12. krs. (KM 96010:826-829): suolalasilasitetun kivisavikeraamiikka-astian pala, vaalean vihreän lasiastian kylkipala, lasipullon pala ja palamattomia luita (2 kpl).

14. krs. (KM 96010:830-831): punasavipadan tai -kulhon reunapala ja luita (2 kpl).

15. krs.: (KM 96010:832-836): liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (3 kpl), vihreän lasipullon kylkipala, hammas, palaneita (3 kpl) ja palamattomia (6 kpl) luita.

18. krs. (KM 96010:837): luita (2 kpl).

21. krs. (KM 96010:838): palanut luu.

Kellarikäytävän ääressä ollut eteläprofiili a, sen länsiosassa olleen kuopan yläosan täyttemaasta= paksu tumma kerros, jossa oli runsaasti tiiltä (KM 96010:839-848): liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (13 kpl, yksi suuosa), punasaviastioiden reuna- ja pohjapala, valkosaviastian kylkipala, fajanssilautasen reunapala, väritömien lasiastioiden paloja (2 kpl), ikkunalasin pala, palanut luu ja palamattomia luita (9 kpl).

Kellarikäytävän ääressä ollut eteläprofiili, sen länsiosassa olleen kuopan täyttemaasta, keskiosan läikikkäästä-kerroksesta (KM 96010:849): punasavivadin tai -kulhon reunapala.

Kellarikäytävän ääressä ollut eteläprofiili, sen länsiosassa olleen kuopan täyteasta (KM 96010:850-856): liitupiipujen varsien koristelemattomia katkelmia (5 kpl), punasaviastioiden kahva- (1 kpl) ja kylkipaloja (2 kpl), fajanssilautasen reunapala, pii ja palamattomia luita (5 kpl).

7.20 Huone Z

Huoneessa Z (kartta s. 181; kuvat 278-320, s. 302-314) linnan eteläsiiven kadunpuoleisessa osassa linnan läpi menevän ajokäytävän länsipuolella oli betonilattia (6.17 m mpy). Lattian läpi tehtiin paaluja varten reikiä, joiden kautta voitiin tehdä havaintoja. Lattia muodostui kahdesta kerroksesta (kuva 278). Lattiapinnan alla oli tila, joka oli täynnä irtonaista täytemateriaalia. Pohja oli jälleen betonia. Lattian alla oli n. 50-60 cm tyhjää tilaa ennen täytemaita eli täytemaiden yläpinta oli n. 5.60 m mpy.

Huoneen itä- ja pohjoisseinien keskiosien äärellä havaittiin pihakiveykset n. 140 cm (4.77 m mpy) lattian alapuolella. Sen päällä oli n. 5 cm puusilppua, 30 cm linnan rakennusjätteitä ja 20 cm uudempaa jätettä.

Huoneessa poistettiin paalutuksen jälkeen lattia kokonaan ja huoneen itäpuoliskossa suoritettiin tutkimuksia. Eteläseinän äärellä kulkeeneen linnan kellarikäytävän pohjoispuolelta tuli esiin Goviniuksen kellarin pohjoisseinän jäännökset n. 1.75 metrin levyisenä (kuvat 281-283). Kivistä muuratun muurin ylimmät kerrokset olivat n. 4.45 m mpy. Muurin kaakkoisnurkassa oli tiiliholvin alku (4.41 m mpy). Se sijaitsi korkeammalla kuin kellarin varsinainen holvi (3.85 m mpy), joka sijaitsi kellarikäytävän harkkomuurin alla.

Goviniuksen kellari muodostui neljästä samankokoisesta itä-länsisuuntaisesta kellaritilasta, joiden välissä oli kaapeampi kellarikäytävä ja uloskäynti pihalle. Vuoden 1993 kaivauksissa tuli esiin kaksi itäistä huonetilaa ja käytävän itäpuoli ja vuoden 1995-96 kaivauksissa kaksi läntistä huonetilaa ja käytävän länsipuoli. Linnan sisällä huoneissa X ja Z sekä Aleksanterinkadun jalkakäytävän alla oli yksi huonetila, rakennuksen luoteinen kellarihuone. Toinen huonetila oli jalkakäytävän alla ja se jatkui ajoradan alle etelään. Edellämäinittu korkeammalla sijaitseva tiilikaari kuului kellarin välitilaan, joka oli sijainnut linnan ajokäytävän ja huoneen X itäseinän kohdalla.

Huoneen keskiosaan muodostettiin pohjois-eteläsuuntainen profiili g (kuvat 284-286). Siinä Goviniuksen kellarin pohjoispuolella oli ehjiä kerroksia. Goviniuksen kellarin muurin itäpää oli tuhottu korkeuteen 4.45 m mpy ja länsipää korkeuteen n. 3.30 m mpy, jossa se oli jo kylmämuurattua. Kellarin muuri huoneen länsiosassa saatiin esiin vasta linnan kellarin lopullisessa tyhjennysvaiheessa.

Profiilissa alin palokerros oli n. 3.50 m mpy ja sen päällä oli ohut hiilensekainen hiekkakerros (ks. kerrosajoitukset

s. 109). Päällä oli n. 20 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, jonka päällä oli kaksi yhteensä 20 cm paksu silttikerrosta. Päällä oli 20 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, jossa oli ruostetta, pikkukiviä ja silttiä. 4.15 m mpy sijaitsi pieni hiili- ja nokikerros. Päällä oli 15 cm paksu sekoittunut hiekkakerros, joka sisälsi hiiltä. Sen jälkeen oli ohut silttikerros ennen 4.35 m mpy sijaitsevaa tummaa, orgaanista likamaata (n. 5 cm). Päällä oli ohut silttikerros ennen 4.42 m mpy sijaitsevaa tummaa orgaanista likamaata.

Päällä oli kaksi sekoittunutta hiekkakerrosta yhteispaksuudeltaan n. 15 cm. Ne olivat melko kaarella. Niiden päällä oli 15-20 cm sekoittunut tumma, orgaaninen likamaa, jossa oli puolivälissä puusilppu-, tiilimurska- ja hiilikerros n. 4.70 m mpy. Pienemmistä kivistä, kuten länsipuolisessa huoneessa X, muodostettu pihakiveys oli korkeudella n. 4.85 m mpy. Kiveyksen päällä oli tumma sekoittunut hiekka (seassa puuta ja hiiltä) ennen ohuita laasti- ja hiilikerrosta. Päällä oli ohuet laasti- ja tiilimurskakerrokset ennen paksumpaa täytehiekkakerrosta (n. 25 cm). Päällä oli muita täytemaita. Pihakiveys oli n. 10-15 cm alempana kuin huoneessa Z.

Profiilin länsiosa muodostui muuria varten kaivetusta kaivannosta ja itse muurin jäännöksistä. Kaivanto oli täytetty tummalla, orgaanisella likamaalla. Yläosassa kapenevan muurin päällä oli irtonainen hiekkakerros ennen paksua savikerrosta ja päälle tulevaa hiekkakerrosta, jonka päällä oli sijainnut itä-länsisuuntainen vesikouru rakennuksen levennyksen kohdalla.

Profiilin pohjoisosassa kerrokset eivät olleet aivan yhteneväisiä eteläosan kanssa profiilin puolivälissä. Ylimmän puusilppukerroksen (4.70 m mpy, 1770-l. ?) alla oli eteläistä hiilipitoisempi tumma, orgaaninen likamaa, jonka alla oli pari hiukan isompaa kiveä n. 4.60 m mpy. Kivet olivat harmaassa hiekassa. Kyseessä oli ilmeisesti varhaisempi pihakiveys (vrt. huone Ö). Alapuolella oli kuopanmuotoinen kerros hiekkaa. Tämän jälkeen oli samat kerrokset kuin profiilin keskiosassa. Profiilin pohjoisosaa häiritsi paalutuksen jäljet.

Kellarikäytävän harkkomuurin betoniperustan alla oli Goviniuksen kellarin holvia säilynyt enemmän (n. 35 cm:n korkeudelta) kuin huoneessa X, koska linnan kellarikäytävä kapeni huoneen itäosaa kohti (kuvat 287-291). Kellarikäytävän itäpäässä, sen lattian alla, oli säilynyt yläosastaan n. 75 cm leveä ja alaosastaan n. 50 cm leveä Goviniuksen kellarin kaivausalueella olevan huoneen itäseinä korkeudella 3.23-3.82 m mpy. Sen itäpuolella oli korkeudella 3.33 m mpy laastilattia, joka jatkui itään (linnan muuri tuhonnut) ja pohjoiseen. Se oli kellarin välitilassa sijaitsevan pienen tiiliholvillisen tilan lattia.

Huoneen Z itäseinä saatiin esiin kellarin lopullisessa tyhjennysvaiheessa (kuvat 292-295). Profiilin f oikeassa reunassa sen keskikohdalla näkyy välitilassa sijaitsevan pienen holvikaarellisen tilan lattia. Siitä on säilynyt pohjoisseinä ja sen etelään kaartuva holvi: se on täynnä myöhempiä purkumassoja. Sen tiiliseinä muodostuu yhdestä

pitkittäin olevasta tiilirivistä. Tämä holvi on sama kuin Goviniuksen kellarimuurin päällä 4.45 m mpy näkyvä tiiliholvi (kuva 283). Holvin lattian alla oli vanhaa täytemateriaalia ennen kuvassa edessä alhaalla näkyvää kaivausalueella olevan Goviniuksen kellarihuoneen itäseinää ja pohjoisseinää (kuvat 289-290).

Näiden vasemmalla puolella, pohjoispuolella, profiilin alaosassa näkyy pohjoisseinän muurattua muuria, joka muuttuu alas ja pohjoiseen mentäessä kylmämuuriksi, jossa on paljon maata joukossa. Muuri on n. 1 metriä leveä.

Profiilin pohjoisosan alaosassa oli säilynyt vanhoista maakerroksista ainoastaan alin palokerros n. 3.45 m mpy. Sen päällä oli linnan muuria, mutta keskikohdalla profiilia tulipalokerroksen kohdalla oli Goviniuksen kellarin kivi-muuria (n. 80 cm) ja sen päällä siihen liittyvää tiilimuuria (n. 60 cm) ennen linnan kivirakenteita. Tiilirakenteen yläpinta oli n. 4.85 m mpy eli suunnilleen paikallisen pihakiveyksen tasolla. Tämän tiilimuurin paksuus oli profiilin e mukaan tiilen pituus eli n. 27 cm (kuvat 296-299) ja se on kuulunut kohdalla, välitilassa, sijainneeseen Goviniuksen kellarin uloskäyntiin. Sen ulottuu n. 1.50 metriä pohjoiseen kun lasketaan Goviniuksen muusta, varsinaisesta pohjoisseinän kivijalan (n. 1 m leveä) ulkoreunasta. Se on silloin vielä leveämpi kuin kirjallisissa lähteissä mainittua huoneiden Z ja ajokäytävän länsipuoliskon kohdalla osuvia kamarin ja eteisen muuta rakennusrunkoa n. 70 cm leveämpi tila. Ulospäin johtava ovi on sijainnut eteisen alla ja pihalla (kivijalka 0.90 m korkea) on ollut luultavasti korkeintaan n. 50 cm syvä ovisyvennys, sillä käytävän eteläpäässä on jo tällä korkeudella kiinteitä kiviä. Se on ulottunut n. 80 cm seinästä pohjoiseen eli oven kääntösäteen verran. Heti sen itäpuolella on sijainnut raput eteiseen.

Ajokäytävän puolella pohjoisprofiilissa e, joka sijaitsee varsinaisen rakennusrungon pohjoisreunan kohdalla, näkyi edellämainitun kellarikäytävän tiiliseinän itäpuolella vanhaan rakennukseen kuuluvia kiviä ainakin korkeudella n. 4.35 m mpy ja sen alla vanhaa laastia, jotka viittaavat käytävän pohjakiviin tai portaisiin ylös pihalle. Samassa kohdassa puhdas hiekka oli jo n. 3.25 m mpy eli se nousi voimakkaasti ylöspäin, sillä kellarien kohdalla puhdas hiekka v. 1993 tuli esiin n. 2.00 m mpy. Vuoden 1993 kaivausten huoneessa A, ajokäytävän länsiseinällä eli huoneen Z itäseinällä näkyi laastikerros, joka nousi voimakkaasti pohjoiseen ja ylöspäin mentäessä 2.50 m mpy:stä 3.50 m mpy:n 2 metrin matkalla. Noin 25 cm paksu kerros oli tasaleveä, jonka alla oli paksuneva kerros hiekansekaista multaa ja kiviä. Päällä oli täytemaata. Kerros sijaitsee vielä ylemmän pienen holvirakennelman lattian alapuolella. Edellisestä voi päätellä että rakennuksen keskellä levinyksen kohdalla ei ollut kellaritilaa vaan ainoastaan matala kivijalka ja kivi- ja tiilimuurattu kellarikäytävä portaineen ylös pihalle. Välitilan luoteiskulmassa ennen kellarikäytävää sijaitsi pieni tynnyriholvillinen tila. Holvin yläpinta oli vain n. 50 cm korkeammalla kuin kellarin holvit. Holvin yläpinta oli n. 4.50 m mpy, sen lattia n. 3.33 mpy, käytävän lattia n. 3.10-3.30 m mpy, kellarin lattia n. 2.40 m mpy ja piha n. 4.85 m mpy.

Ajokäytävän eteläprofiilissa oli Goviniuksen kellarin välitilan eli käytävän itäseinä, joka oli rakenteellisesti samanlainen kuin huoneessa Z sijaitsevan käytävän länsiseinä. Se oli 75 cm leveä. Seinän länsiosassa oli alimmaisena 50 cm leveä pohjakivi, josta lähti tiilimuuri ja joka nousi n. 50 cm ennenkuin leveni länteenpäin 75 cm:n levyiseksi. Käytävän puolella levennetyn muurin alla oli kiviä hiekansekaaisessa mullassa ja laasti- ja tiilikerroksessa. Seinä jatkui korkeuteen n. 3.10 m mpy, jonka yläpuolelta se oli rikottu uusien muoviputkien takia. Tiilimuurin itäreunaa oli rikottu myös putken takia. Vastaava muurin kaventuminen alaosaan ja kivitäyteen tilalle tulo käytävän puolella tapahtui myös huoneessa Z ylemmän kellariholvin lattian alla ainakin 3.05 m mpy korkeudessa.

Huoneen luoteisosasta aivan linnan sydänmuurin vierestä ja alta löytyi kaivo (kuvat 300-320), joka ulottui myös huoneen Ö puolelle (kuvat 336-339). Se antoi vihjeitä olemassaolostaan jo ennen huoneen tyhjentämistä mm. linnan sydänmuurin muuratun ja kylmämuuratun muurin välissä olevana repeytymänä. Kylmämuurattu osuus oli isolla notkolla, kun täytetyn kaivon täyttemaat olivat antaneet periksi. Kaivosta ei päästy kaivamaan kuin lounaispuolisko, koska loppu sijaitsi sydänmuurin alla (kuva 303).

Kaivon yläosa näkyi profiileissa a ja i vain kaivoa varten kaivetun kuopan ääriiviivoina. Niiden sisäpuolella ulkolaidoilla oli sekoittunutta hiekkaa ja keskellä tumma kerros, jossa oli mm. puusilppu-, hiili- ja savikerroksia sekaisin. Kuoppa oli alimman tulipalokerroksen kohdalla neljä metriä leveä. Hiukan alempana kaivon puukehikon ääri- viivat tulivat esiin tummina juovina. Vain alimmat 4-5 hirsikerrosta olivat säilyneet. Kaivo oli kooltaan n. 1.60x1.60 m. Ylimmät hirret olivat vain jäännöksiä, mutta alimman kerroksen hirret olivat jo tukevia (mitat: pituus 170 x leveys 14-16 x korkeus 18 cm). Alimmaisessa kerroksessa oli myös salvoksissa tappireiät. Ylimmät hirret olivat korkeudella 1.76 m mpy ja kaivon pohja sijaitsi korkeudella n. 1.00 m mpy. Hirsien salvokset vaihtelivat. Etelä- ja pohjoishirsien päissä oli keskellä pidennys, mutta itähirsissä oli keskiosan pidennyksen lisäksi välillä alhaalla ja ylhäällä. Ylöspäin kapeneva kaivo oli käyttöaikanaan noin neljä metriä syvä. Huoneen pohjoisseinän kohdalla, kaivon itäpuolella, havaittiin kaivon viereltä pihakiveystä (kuva 279) tässä kohdassa. Kiveys oli n. 4.77 m mpy kun se huoneessa X vain muutama metri lännempänä oli n. 5.00 m mpy. Pudotus johtuu luultavasti kaivon täyttömäiden painumisesta kasaan, jolloin ympäröivät maat kiveykseen ovat vajonneet alaspäin. Kaivo on sijainnut lähes viiden metrin päässä eteläpuolella olleesta vuoden 1753 rakennuksesta. Uusi vuoden 1800 rakennus tuli huomattavasti lähemmäksi, 1.5 metrin päähän, leveämmän rakenteensa takia.

Löydöt (KM 96010:861-879) olivat vähäisiä ja tyyppillisiä. Goviniuksen kellarin kivistä ja pihakiveyksen alapuolinen profiili (KM 96010:861-868): rautalevyn katkelma (koristehela?), liitupiipun pesän katkelma (simpukkakoristelu ja neljästä pisteestä koostuvat kukat koristeena, 1700-luvun loppupuoli - 1800-luvun alkupuoli), koristelemattomia liitupiipun varren katkelmia (2 kpl), punasaviastian reunapala, vihreän lasipullon pohjapala, naudan? sarvi, tuohi-

rulla ja rautakuonaa (5 kpl).

Linnan keskimuurin alapuolinen profiili, kaivon sisäpuolinen täytemaa (KM 96010:869-873): liitupiipun varren koristelematon katkelma, lasitetun kaakelin reunapala, punasaviastian kylkipala, vihreän lasipullon pohjareunapala ja ikkunalasin pala.

Kaivon hirsikehikon sisäpuoli (KM 96010:874-878): liitupiipun varren koristelematon katkelma, punasaviastioiden reunapala ja kylkipaloja (3 kpl), fajanssiastioiden reuna- (3 kpl), pohjareuna- (3 kpl) ja kylkipaloja (2 kpl) sekä korvapala. Talteen otettiin myös kaivon alin etelähirsi (KM 96010:1081).

Edellisen löytökohdan yksi fajanssiastia (purkki?) käsitti 3 yhteensopivaa pohjareunapalaa ja lisäksi kaksi erillistä kylkipalaa. Sisä- ja ulkopinnalla oli vaalean sinertävä tinalasitus. Ulkopinnalla oli sinistä kasviaiheista maa-lauskoristelua, sisäpinnalla oli pohjassa nimikirjaimet "AB" sekä osa jostain merkistä. Ulkopinnalta oli poislohenneen korvan kiinnityskohta. Astian ulkopohjan lasitus oli epätasainen. Ajoitusta ja valmistuspaikkaa ei voida eri vaihtoehtoista tarkasti varmistaa. Luultavasti se on 1700-luvun loppupuolelta.

Löytöjen perusteella kaivo on ollut käytössä vielä 1700-1800-luvun vaihteessa. Kaivon kohdalla yläkerrokset olivat kuitenkin tuhoutuneet sydänmuurin takia. Sen vuoksi ei päästy katsomaan oliko pihakiveystä ollut kaivon kohdalla. Oliko se laitettu umpeen v. 1800 rakennetun talon ja tällöin myös mahdollisesti rakennetun pihakiveyksen valmistuessa? Kaivon pohja sijaitsi n. 1.00 m mpy ja vain kolme metriä etelämpänä sijaitsevan talon kellarin lattian pinta oli korkeudella n. 2.40-2.50 m mpy.

7.21 Huone Ö

Huoneessa Ö (kartta s. 182; kuvat 321-339, s. 315-322) linnan eteläsiiven pihanpuoleisessa osassa, ajokäytävän länsipuolella, ei tavattu paljonkaan pihakiveystä tai vanhoja kerroksia. Linnan keskellä kulkevan itä-länsisuuntaisen 1. kerroksen käytävän pohjoisseinän kohdalla ollut perustusmuuri ja pohjoisseinän äärellä sijainnut linnan kellarikäytävä olivat tuhonneet lähes kokonaan huoneen arkeologisesti mielenkiintoiset kerrokset. Huoneessa Y oli edellisen käytävän kanssa samalla kohtaa lattian/seinän tukirakenteita, mutta muissa huoneissa ei ollut vastaavia. Itä-länsisuuntaisen muurin läpi oli tehty isot reiät uudempia putkia varten.

Puulattia oli normaalirakenteinen. Täällä lattiapalkkien alaosaan oli lyöty palkkien levyiset laudat ja niiden reunalle palkkien ulkopuolelle ulottuvat pienet rimat, joiden päälle oli asetettu palkkeihin nähden poikittain palkkien välien levyiset laudat. Niiden päällä oli sammaltäytteet. Lattian alla oli tyhjää tilaa n. 50 cm ennen täytemaita.

Edellämainitun käytävän itäpäästä, huoneen Ö kaakkoisnurkassa, wc:n kohdalta löydettiin linnaan kuuluneet hiekkakiviportaat (kuvat 322-325). Ne olivat johtaneet käytävän suuntaisena alempana sijaitsevaan ajokäytävään. Engelin piirustuksissa kohdalla on myös portaat, mutta ne tulevat pohjoisesta. Huone Ö oli kartan mukaan jaettu kahtia pohjois-eteläsuunnassa (ks. piirros s. 54).

Portaat muodostuivat neljästä hiekkakivilaatasta, joista ylin sijaitsi 5.99 m mpy. Löydettyäessä niiden päälle oli muurattu tiilet. Porraskorkeus oli 17 cm ja kivien paksuus oli n. 8 cm, leveys n. 40 cm ja pituus n. 2.00 m. Kivien alla oli tiilikerros ja maata. Linnan käytävän lattia sijaitsi korkeudella 6.18 m mpy. Portaiden alapäässä oli 2 metriä leveä tasanne, jossa oli irtomaata. Eteläreunassa sydänmuurin ylemmän levennyksen kohdalla, tiiliseinän alun kohdalla, oli jäljellä laattakiviä 5.34 m mpy (kuva 333). Ne olivat kooltansa oli 44x44x8 cm.

Portaiden pohjoisreunan alla oli edellämainittu tiilistä ja kivistä tehty itä-länsisuuntainen perustusmuuri, jonka itäpääty (n. 70 cm leveä) ei ollut muurattu kiinni huoneen itäseinään. Puulattian alla, 2-3 kerrosta paksun tiiliseinän alla oli pohjoiseenpäin n. 50 cm leveämpi kivimuuri, joka leveni myös länteen. Sen pohja oli n. 2.20 metrin päässä 6.18 m mpy korkeudella sijaitsevasta lattiapinnasta. Muurin kivet olivat melko irtonaisia ja muuri sisälsi runsaasti katukiviä. Ilmeisesti katukiviä oli myös käytetty huoneen läntisen kiviperustan yläosan muuraamiseen ennen huoneen tiiliseinää. Muurin päällä olleet tiilet olivat kooltansa 29x15x7-8 cm.

Kivimuurin itäpään alle tehtiin profiili b (kuvat 326-327). Portaiden tukimuurin tiiliosuuden pohja oli n. 5.40 m mpy. Profiilin kohdalta oli poistettu alapuolinen kivimuuri ja sen takana näkyi enimmäkseen uudempaa täytemaata. Kuvassa 326 näkyy kivimuuri oikealla puolella sen alapinnan sijaitessa noin korkeudella 4.35 m mpy (profiilin ylin kerros alkaa tästä). Jäljellä oli n. 75 paksu kulttuurikerros + 35 cm uudempia täytemaita. Alimpana oli vuoden 1654 palokerros 3.70 m mpy, joka sisälsi hiiltä ja puuta. Sen päällä oli silttikerros (n. 7 cm), hieno sekoittunut hiekkakerros (n. 10 cm) ja ohut orgaaninen likamaa n. 3.90 m mpy. Päällä oli hieno, tiivis sekoittunut hiekka (n. 8 cm), ohuempi orgaaninen likamaakerros ennen tummaa orgaanista likamaakerrosta (alle 10 cm). Sen päällä oli karkea sekoittunut hiekkakerros. Palaneita kiviä ja laastia sisältävä kerros oli 4.30 m mpy. (alempi kivitaso ? - eteläisen profiilin ja huoneen Z epämääräinen alempi kivitaso oli myös 4.60 m mpy). Päällä oli hiiltä ja palanutta kiveä sisältynyt noin pari senttiä paksu kerros. Sen päällä oli tiilimurska- (n. 5 cm) ja savikerros (n. 2 cm) ennen hiekkakerrosta, jossa oli tiilimurskaa. Kerros loppuu n. 4.70 m mpy, jolla korkeudella eteläisemmässä profiilissa a (4.75) ja huoneessa Z (4.85 m mpy) on ylempi kivitaso. Päällä on uudempia täytemaita.

Aivan huoneen kaakkoisnurkassa oli pieni alue, jossa kerrokset olivat säilyneet 1.50x0.50 cm alueella (kuvat 328-332) ja joka kaivettiin kerroskaivauksena. Alin palokerros (22. krs) oli n. 3.55 mpy ja sen alla oli puhdas hieno

hiekkakerros (23. krs). Palokerroksen päällä oli 10 cm paksu silttikerros (21. krs). Päällä oli n. 20 cm paksu silttikerros, jossa oli soraa ja tiilimurskaa (20. krs). Seuraavana oli n. 10 cm paksu sekoittunut hiekkakerros (19. krs). Päällä tumma, karkea hiiltä ja puusilppu sisältävä sekoittunut hiekkakerros (18. krs, v. 1713 ?). Päällä n. 10 cm paksu savikerros (17. krs), jonka kapenevassa länsipäässä oli päällä sekoitteinen hiekkakerros (16. krs). Päällä 10-20 cm paksu tumma, orgaaninen likamaa (15. krs), joka sisälsi runsaasti luuta, palaneita kiviä etc. Sen yläpuolella oli puusilppukerros (14. krs). Sen päällä oli sekoittunut hiekkakerros (13. krs), joka sisälsi runsaasti puusilppua. Tämän kerroksen päällä oli jälleen ohut puusilppukerros (12. krs) 4.40-4.50 m mpy ennen n. 20 cm paksua sekoittunutta hiekkakerrosta (11. krs), jonka yläpinnassa oli alempi kiveystaso (10. krs, 1750-l. ?) n. 4.60 mpy (vrt. huone Z). Hiekka oli samannäköistä kuin huoneen Z alemman kivitason alla. Kerrokset 12-15 ovat mahdollisesti 1720-40-luvuille ajoittuvia.

Sen päällä oli ohut orgaaninen tumma likamaa (9. krs, 1770-luku ?), jonka päällä oli sekoitteinen hiekkakerros (8. krs). Sen yläpinnassa oli isosta kivistä ja muutamasta pienemmästä kivistä (7. krs) muodostunut epätasainen pihakiveyksen pinta (ylempi pihakiveys, 1790-luku ?) n. 4.80 m mpy. Kivien päällä oli linnan rakentamisesta syntynyt laastikerros (6. krs). Sen päällä oli n. 15 cm paksu sekoittunut hiekkakerros (5. krs), jossa oli tiilimurskaa. Päällä oli n. 15 cm paksu tiilimurskakerros (4. krs) ennen linnan portaiden täytehiekkaa (3. krs), laattoja (2. krs) ja linna seinää (1. krs).

N. 4.25 m mpy maakerrokset alkavat kallistumaan itään. Myös kiveystasot olivat kallellaan ja alempi kivikerros taittuu alaspäin voimakkaammin itäpäässä. Oliko kyseessä luiska kohti kellarin oviaukkoa, joka sijaitsi kaakossa ajokäytävän kohdalla vai oliko pehmeä maa antanut periksi linnan muuria rakennettaessa ?

Huoneen itäseinällä oli linnan muurin alla ylhäällä 2.50 metriä ja alhaalla n. 1.50 metriä leveän kuopan profiili c (profiili c, kuva 334). Sen pohja sijaitsi n. 1.80 m mpy. Ilmeisesti kahdesta pääkerroksesta (tumman orgaanisen likamaan sekainen hiekka, jossa vaalea hiekka täplittäin ja kerrostunut hiekansekainen, tumma orgaaninen likamaa) muodostunut kuoppa oli täytetty yhdellä kertaa. Mitään kivi- tai puurakenteita ei näkynyt. Tulipalokerros näkyi profiilin ylänurkassa n. 3.60 m mpy. Goviniuksen kellarin sisääntuloreitti se ei voi olla syvyytensä takia. Olisiko kaivon reunaosia, joka on sijainnut ajokäytävän kohdalla. Se on täytynyt poistaa käytöstä aikaisemmin, koska se on tuskin sijainnut v. 1800 rakennetun kellarioven edessä. Vai liittykö linnan rakentamiseen tai vanhempiin rakenteisiin ?

Huoneen lounaisnurkassa sydänmuurin vieressä ja alla oli säilynyt vanhat kulttuurikerrokset (profiili d, kuvat 335-339). Profiilin itäosassa sijainnut kaivo on käsitelty huoneen Z yhteydessä. Tulipalokerros sijaitsi 3.60 m mpy. Sen päällä oli vaalea sekoittunut hiekka (n. 12 cm), jota seurasivat muutamien senttien paksut puusilppukerros, sekoittunut hiekka, paksumpi puusilppukerros (3.75 m mpy),

kellertävä sekoittunut hiekka ennen n. 15 cm paksua harmaata silttikerrosta. Sen päällä oli karkea sekoittunut hiekka ja puusilppukerros (3.95 m mpy). Päällä oli hiekansekainen, tumma orgaaninen likamaa (5 cm), karkea sekoittunut hiekka (5 cm) ja tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka (n. 10 cm) ennen linnan muurin alapintaa n. 4.00 m mpy. Profiilissa näkyvä uudempi täytemaa on huoneen Y itäprofiilin jatko-osa.

Kerroskaivausalueelta tuli samanlaista esineistöä (KM 96010:880-927) kuin muualtakin. Esineistössä ei ollut kuitenkaan mitään tarkemmin ajoitettavaa esineistöä.

Kaakkoisnurkan portaiden pohjoispuolisen kaivannon eteläprofiili, 15. kerros (KM 96010:880-884): liitupiipun varren koristelematon katkelma, punasaviastian kylkipala, valkosaviastian korva, vihreän lasipullon pohjareunapala ja palamattomia luita (30 kpl). 17. kerros (KM 96010:885): palamattomia luita (2 kpl).

Kaakkoisnurkan portaiden alapuolinen kerroskaivausalue, 9. kerros (KM 96010:886-890): liitupiipun varren koristelematon katkelma, punasaviastian reunapala, vihreän ikkunalasipala, kalan suomuja (2 kpl) ja palamattomia luita (6 kpl).

11. kerros (KM 96010:891-894): rautanaula, liitupiipun varren koristelematon katkelma, vihreä ikkunalasipala ja luita (2 kpl).

12. kerros (KM 96010:895-898): punasaviastian kylkipala, kalan suomuja (4 kpl), palanut luu ja palamattomia luita (4 kpl).

13. kerros (KM 96010:899-902): fajanssiastian kylkipala, piitä (2 kpl), kalan suomuja (4 kpl) ja luita (3 kpl).

15. kerros (KM 96010:903-917): rautaesineen katkelma, liitupiipun varren koristelematon katkelma, punasaviastioiden reuna- (1 kpl), pohjareuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (2 kpl), valkosaviastioiden pohjareuna- ja kylkipala, kattotiilen paloja (3 kpl), lasipullon kylkipala, vihreitä ikkunalasien paloja (3 kpl), hammas, leukaluu ja hampaita, palaneita luita (2 kpl) ja palamattomia luita runsaasti (41 g).

16. ja 17. kerrokset (KM 96010: 918-923): liitupiipun varren koristelematon katkelma, kattotiilen pala, vihreiden ikkunalasien paloja (4 kpl), kalan ruoto ja suomuja (3 kpl), palaneita (4 kpl) ja palamattomia (5 kpl) luita.

18. kerros (KM 96010:924): luita (2 kpl).

7.22 Tori

Torilla (kartat s. 183-184; kuvat 343-371, s. 322-331) kaivettiin pääportaikon edustalla sekä länsisiiven eteläosassa jalkakäytävien kohdalla.

Pääportaikon edessä rakentaja kaivoi portaikon edustalle kaivannon maaperän tarkistamista ja sen injektointia varten. 13 metriä pitkää pohjois-eteläsuuntaisesta kaivannosta löytyi noin yhden metrin syvyydeltä nykyisen torikiveyksen alapuolelta vanha 1800-luvun melko isoista kivistä muodostunut torikiveys. Leveyttä kaivausalueella 0.50-1.00 m. Vanhan torikiveyksen pinta oli etelälaidassa 5.20 m mpy ja pohjoispäässä 5.64 m mpy. Paljastetun kiveyksen alle länsiprofiiliin kaivettiin kahdeksan kuoppaa. Kiveyksen alla ei ollut montaa maakerrosta. Noin 25-60 cm paksu kerros muodostui sekoittuneista hiekkakerroksista. Ylimpänä oli useissa kuopissa tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka, jossa oli hiiltä. Alimpana ei ollut kuten muualla mitään kovin selvää tulipalokerrosta.

Kiveyksen päällä oli tiilimurskakerros ja laastikerros linnan rakentamisajalta ja niiden päällä hiiltä ja tiiltä sisältävä täytemaata n. 1.00-1.25 metrin paksuudelta.

Keskiosassa torikiveyksen alapuoliset maat olivat antaneet periksi ja torikiveys oli kuopalla. Kiveyksen alla oli tummaa maata, jonka pohjaa ei saatu esillä koska syvemmälle ei voinut kaivaa tässä vaiheessa. Näissä kuopissa oli voimakas kaasun tai sitä muistuttava haju.

Linnan portaikko purettiin lähes kokonaisuudessaan sen huonon kunnon takia (kuvat 351-359). Sen alaosa löytyi vielä lisää n. 75 cm leveydeltä vanhaa torikiveystä. Etelästä ja pohjoista tulevien portaiden alla oli perustuksena louhittua kiveä sekä selviä vanhoja torikiviä (kuva 354). Tiilet porrasrakenteessa olivat kooltansa 27x13x7 cm. Portaikon seinien ja pylväiden alaosissa oli sementtikaulukset eli niitä oli korjattu joskus.

Siiven eteläosan äärellä peruspalkkia varten tehdyn kaivannon länsiprofiilia dokumentoitiin useaan otteeseen 7 profiilin voimalla. Kaivannon yläosaan tehtyt kaivannot olivat melko mitäänsanomattomia. Ensiksi dokumentoidut sijaitsivat lähempänä linnan muuria, (profiili a, kuvat 361-362; profiili d, kuva 365; profiili b, kuva 367; profiili c, kuva 366; profiili g, kuvat 368-370; profiili f, kuva 371). Kulttuurikerroksen paksuus vaihteli 15:sta 75:een senttimetriin riippuen profiilin yläosan säilyneisyydestä. Pohjoisimmassa profiilissa tulipalokerros oli n. 4.10/4.20 m mpy, keskiosassa n. 3.70 m mpy ja etelässä n. 3.85 m mpy. Keskiosan kuopissa oli n. 35 cm paksu tumma, tiivis, läikikäs sekoittunut hiekka sen päällä. Päällä 30-50 cm paksu laasti- ja hiilikerros (uusi ?) ennen muuta hiekkaista täytemaata. Keskiosan kerrokset olivat siis tuhoutuneet ilmeisesti linnan rakentamisaikana tai myöhemmin jonkun rakentamisen (putkien vedon etc) takia. Esim. profiilissa a, joka sijaitsi lähempänä linnaa, oli säilynyt enemmän kerroksia kuin kauempana linnan seinästä sijaitsevassa profiilissa d.

Profiilissa a oli puhtaan hiekan päällä (4.10-4.30 m mpy) sekoittunut hiekka n. 25 cm, sen päällä n. 15 cm paksu tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka, jossa oli hiiltä joukossa. Sen päällä oli kerroksittain n. 15 cm paksu hiekansekainen tumma, orgaaninen likamaa, n. 20 cm paksu harmaa sekainen hiekka (hiiltä) ja n. 10 cm paksu

hiekansekainen, tumma orgaaninen likamaa. Näitä kerroksia seurasi n. 15 cm paksu tumma, orgaanisen likamaan sekainen hiekka n. 5.00 m mpy ja n. 15 cm paksu hiekansekainen tumma, orgaaninen likamaa. 5.15 m mpy oli ohut katkelmallinen laastikerros ja sen päällä laasti- ja tiilitäytteistä täytemaata. Kulttuurikerros oli 75-100 cm paksu. Ilmeisesti vain torikivet puuttuivat.

Eteläisimmässä profiilissa g, huoneen K kohdalla, yli viisi metriä pitkä säilynyt torikiveys sijaitsi korkeudella n. 4.40-4.50 m mpy. Sen alla oli n. 75 cm paksuinen kulttuurikerros muodostuen kivien laskukerroksesta, 25 cm paksusta hiekansekaisesta tummasta, orgaanisesta likamaasta. Alla oli vielä n. 25 cm paksu sekoittunut hiekka, n. 5 cm paksu tumma sekoittunut hiekka ja n. 8 cm paksu sekoittunut tumma hiiltä sisältävä hiekkakerros. Alla oli palokerros, palanut hiekka tai sekoittunut tumma hiilensekainen hiekkakerros n. 3.85-4.00 m mpy. Profiilin eteläosa oli tuhoutunut jalkakäytävän alapuolisen betonirakennelman takia.

Torikiveyksen päällä oli ohut tumma, orgaaninen likamaa ennen n. 20 cm paksua tiilimurskakerrosta ja 20 cm paksua hiekkaa, jonka päällä torin (ajoradan) nykyiveys oli n. 4.80-5.00 m mpy.

Profiilista kerätyistä maaperänäytteistä tehtiin siitepölytutkimus (ks. liite II).

Torikiveys oli täällä Senaatintorin kaakkoisnurkassa vain n. 50 cm alempana nykyistä jalkakäytävää kun portaiden edessä se oli jo 1 metriä alempana. Uusi torikiveys (katu 4.75-n. 6.60/jalkakäytävä 4.90-n. 6.76 m mpy, korkeusero n. 1.90 m) nousee jonkin verran jyrkemmin pohjoiseen kuin vanha torikiveys (4.40-5.64 m mpy, 1.20 m).

Kaivannoista saatiin jonkin verran esineistöä (KM 96010: 928-950). Tori, pääportaikon edessä oleva kaivanto huoneen B kohdalla, vanhan torikiveyksen yläpuolinen täytemaa (KM 96010:928-936): rautaesineen katkelma (veitsi?), liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (5 kpl), kivisaviastian kylkipala, punasaviastioiden reuna- (1 kpl) ja kylkipaloja (2 kpl), vihreän lasiastian tai lasipullon kylkipaloja (2 kpl), vihertäviä ikkunalasien paloja (2 kpl) ja palamaton luu.

Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla, pohjoisemmat profiilikuopat, alemman tumman kerroksen päältä (KM 96010:937-945): rautaesine (naula?), rautanauvoja (2 kpl), liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (2 kpl), kirjavan kellanruskean suolalasetetun kivisaviastian kylkipala, punasaviastian kylkipaloja (2 kpl), vihreän lasipullon kylkipala, vihertäviä ikkunalasien paloja (3 kpl), palaneita (2 kpl) ja palamattomia luita (8 kpl).

Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla, profiilikuoppa, ylempi palokerros (KM 96010:946-949): rautaesine (ikkunan haka?), liitupiipun pesän katkelma, jossa pesän kannan toisella sivulla kruunattu "W" ja toisella kruunattu "M", luultavasti ruotsalaisvalmistetta 1700-luvulta, punasaviastian kylkipala ja palamaton luu.

7.23 Aleksanterinkatu

Aleksanterinkadun länsipäästä, länsisiiven eteläpään kohdalla huoneiden K, L, M ja N kohdalla, peruspalkkia varten jalkakäytävän alle kaivetusta kaivannosta ei tullut merkittäviä löytöjä (kartta s. 185, kuva 372, s. 331). Linnan perusmuurin teko ja jalkakäytävän alla kulkeneet kaapelit olivat tuhonneet kaiken paitsi aivan alimmat kerrokset. Profiilit dokumentoitiin kahdessa osassa.

Hiili-nokikerros, alin tulipalokerros, oli 3.60-3.75 m mpy länsipäässä ja itäpäässä 4.20 m mpy. Länsipäässä sen alla oli paksuudeltaan vaihteleva punainen palanut hiekka. Palokerroksen päällä oli 10-20 cm paksu sekoittunut hiekka, jonka alaosa oli tumman hiilen värjäämä. Kerroksen päällä oli kaapeleiden harkkosuojukset ja täytehiekka. Jalkakäytävä sijaitsi profiilin alueella 4.77-4.82 m mpy. Noin neljä metriä itäpäästä länteen oli n. 25 cm syvä kuoppa tulipalokerroksen alapuolella. Se osuu suunnilleen tontin no 1 kulman kohdalle, mahdollisesti talon no 1 tai jonkun aieman rakennuksen kivijalan kohdalle. Tulipalokerros nousee juuri ennen tätä korkeammalle ja pitää korkeutensa itään päin mentäessä. Tässä kohtaa ei ole voinut sijaita kellarillista rakennusta (esim. Törnämänin talo 1730-60-l.). Suurin osa profiilista on entisellä torialueella.

Eteläsiiven kohdalla kaivettiin vastaavat peruspalkin kaivannot, joiden eteläprofiili ja kaivannon pohjalta löytyneet rakenteet dokumentoitiin (kartta s. 186; kuvat 373-400, s. 332-341). Säilyneitä rakenteita olivat rikkooneet linnan rakentaminen, aikaisempi linnan perustusten kunnostusyritys ja jalkakäytävien alle vedetyt kaapelikaivannot.

Profiilissa d, kaivannon eteläprofiilissa huoneiden P, S, U, X ja Z kohdalla, on suurimmaksi osaksi uudempia ja vanhempia täytemaita, sillä alueella olleet kellarit on täytetty 1810-20-luvulla hiekalla ja rakennusjäänöksillä profiilin itäpuoliskolla. Länsipuoliskolla kaapeleiden alla oli korkeintaan 15 cm sekoittunutta hiekkaa ennen 3.80-3.95 m mpy sijaitsevaa tulipalokerrosta. Jalkakäytävä sijaitsee n. 4.82 m mpy eli kaapeleiden päällä oli n. 80 cm uutta hiekkaa ennen katupintaa. Tulipalokerroksen alla oli n. 15 cm paksu sekoitteinen hiekka, joka sisälsi ruostetta.

Kerrosten keskivaiheilla huoneiden P ja S seinän kohdalla oli n. 4.25 metriä leveä ja n. 1 metriä syvä tulipalokerroksen (jota ei tässä kohtaa) alle menevä tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekkakerros (kuvat 374-375), joka syvenee itäpuoliskollansa. Se on sijainnut suunnilleen tontin kulmassa sijainneen v. 1757 rakennetun kellarittoman kaksikerroksisen talon no 1 itäseinän kohdalla. Talon ja tontin, eteläpäätyhän on sijainnut n. 7 metriä linnan eteläseinästä etelään ennen Aleksanterinkadun levantämistä. Kuoppa saattaa kuulua sitä vanhempaan rakennukseen.

Huoneen S itäosan kohdalla puhtaana pohjahiekan pinta tippuu jyrkästi ja profiili on täynnä erilaisia hiekka-, noki-, tiilimurska- ja laastikerroksia. Ainoastaan huoneiden S ja U seinän kohdalla on jäljellä vanhan kellarin tiili- ja

kivirakenne ja huoneiden U ja X välisen seinän kohdalla on jäljellä toisen kellarin tiili- ja kivimuuri. Näissä osissa profiilia ei tavoitettu enää puhdasta pohjahiekkaa, sillä kaivettava alue profiilin vieressä oli liian kapea ja profiilin täytemaat olivat liian irtonaista pysyäkseen koossa (kuva 383).

Kaivannon itäpuoliskossa sijaitsi siis kahden rakennuksen kivi- ja tiilikellarit. Lännempänä oli v. 1758 etupäässä kivistä tehdyn kellarin no 1 pohjoisseinä ja pieni pätkä länsiseinää (kuva 377). 6 kyynärän (3.56 m) päähän tontin kaksikerroksisesta kulmatalosta no 1 Suurkadun varrelle valmistunut mäntyhirsinen yksikerroksinen rakennus no 4 oli kooltaan 10.99x5.94 m ja 3.86 m korkea kivijalasta katonrajaan. Vintti oli 2.08 m korkea ja katto oli tehty laudoista. Rakennuksessa oli 0.59 m korkea kivijalka. Rakennus muodostui tuvasta (5.34x4.23 m, 2.38 m) ja kamarista (5.34x3.12 m, 2.38 m), joiden alla oli kellari (=7.35 m). "Källarhalsenin" yllä oli "vastage lider", joka oli kooltansa 5.34x2.08 m ja 4.50 m korkea. Rakennus oli purettu v. 1800 valmistuneen rakennuksen no I tieltä kuten myös itäpuolella sijainnut puuvaja no 5 ja isompi asuinrakennus no 6.

Profiilikartassa d näkyy huoneen S länsiosan kohdalla profiilissa juuri 6 kyynärää (= 3.56 m) vastaava 3.75 metriä leveä ehjä tulipalokerros. Kohdalla ei ole siis ollut kellarillista rakennusta. Samoin sen itäpuolella olleet kivirakennelma-kuoppa (=källarhalsen) on juuri kaksi metriä leveä kuten kirjalliset tiedot sanovatkin. Länsipuolella se rajautuu talon no 1 itäseinän kuoppaan.

Profiilissa vanhan kellarin sisätilojen kohdalla ja myös sen länsiseinän tiilirakenteen päällä oli erittäin paljon hiiltä, tiilimurskaa ja laastia sisältävä kerros (kuva 376). Sen päällä oli paksu hiili-nokikerros 3.50 m mpy, joka menee myös tiilirakenteen päälle. Päällä oli "puhtaampaa" sekoittunutta hiekka. Uuden kellarin sisäosan kohdalla profiilissa näkyi melko yhtenäistä hiekkatäytettä.

Kellarin pohjoisseinän yläpinta sijaitsi 3.25 m mpy. Kiviseinän yläpintaa oli esillä n. 6 metriä, mutta sen sisäseinän todettiin jatkuvan itäänpäin uudemman kivikellarin länsiseinän kivikasan alla aina lähes sen tiiliseinään saakka huoneen X kohdalle saakka (kuvat 378-379). Pituus, 7.5 metriä, vastaisi tällöin täysin kirjallisia tietoja kellarin pituudesta.

Seinän länsipäässä oli 75x50 cm kokoinen tiilimuuraus (tiilet n. 28x13x8 cm), jonka päälimmäisen tiilikerroksen alta tuli esiin oven kaarevan saranatapin tukiraudat. Tiilirakenteen kaakkoiskulmassa, jossa tappi oli, oli ovea ja sen saranoita varten kolo. Tiilirakennetta oli kaikkiansa jäljellä 5 kerrosta ennen pohjakiviä (kuva 384-385) eli tappi oli alempi ovisaranatappi. Tiilimuurin alla oli korkeudella 2.80-2.90 m mpy kivitaso, joka tuli sen ulkopuolelle kellarin sisään n. 30 cm (kuva 385). Se jatkui idempänä pohjoisseinän kohdalla tiilikynnyksenä. Luoteiskulmassa sen alla oli vahvikkeena isompi kivi ennen laakakiveä 2.48 m mpy.

Kellarin sisäseinä muodostui porrastetuista tasoista (kuvat 380-382). Ylin taso, seinän yläpinta, oli 3.25 m mpy, toinen levennetty tiilikynnys sijaitsi n. 2.80 ja alin 20 cm leveä laakakivitaso (ei pystytty kaivamaan etelään olisiko niitä ollut enemmän - eli lattia) 46 cm alempana tiilikynnystä (n. 2.34 m mpy). Sen yläpuolelta alkoi kuitenkin vaalea tasainen hieno hiekka. Seinien pinnoilla lastikerrokset. Nykyinen maanpinta on n. 4.90 m mpy tässä ja vanha maanpinta tontin puolella on ollut samoilla korkeuksilla. Kellarin (n. 2.50 m mpy) ja kivijalan korkeus 0.60 m yhteenlaskettuna kellarin sisätiloille tulisi korkeutta yhteensä n. 3.10 m. Säilyneen pohjoisseinän yläpinta oli ainakin 1.75 m leveä (kuva 390), mutta muuri oli tietenkin levein alaosassaan kuten nyt on kyseessä. Tästä rakenteesta ei ollut mitään merkkejä linnan sisäpuolella. Vertailemalla muita tietoja, mm. v. 1800 talon kellareita ja sen perusteella saatavaa tontin etelärajaa, todetaan että rakennuksen pohjoinen ulkoseinä on sijainnut n. 70 cm päässä linnan eteläseinästä.

2.00 metriä kellarin oven tiilirakenteesta länteen oli etupäässä luonnonkivirakennetta ennenkuin puhdas maa tuli esiin ja nousi jyrkästi (kuvat 386-389). Tämä vastaa annettuja mittoja "källarehalsenin" yläpuolella sijainneelle "vastage liderille". Kerroskaivauksessa alue todettiin olevan täynnä kiviä ja sekoittunutta hiekkaa etc. Rakenteet oli tuhottu ja kuoppa täytetty rakennuksen purkuvaiheessa. Linnan kivijalan puolella näkyi olevan kiinteämpää laastia ja joitakin tiiliä sisältävä kiviseinä suurinpiirteinen samalla korkeudella kuin muutkin säilyneet kiinteät rakenteet.

Profiilikartassa d näkyy lännestä tulipalokerroksen korkeudelta 3.85 m mpy:stä 3.10 m mpy:n tiilirakenteen alareunaan eli kellarioven kynnykselle laskeutuva 10-15 cm paksu tiili- ja laastikerros. N. 3.20 m mpy sijainneiden kivien voisi olettaa olleen lattian (profiili d, tasokartta, kuva 377). Se on samalla korkeudella kuin kellarin oven alareuna, mutta ylempänä kuin kellarin lattia. Sen päällä oli sekoittunut hiekkakerros, jossa oli tiilimurskaa. Päällä oli uudempaa täytehiekkaa 25-50 cm ennen kaapeleita. Tiili- ja laastikerroksen alla oli tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka. Alla oli sekoittunut hiekkakerros (25-35 cm) ennen kivikerrosta, joka tuskin oli lattiapintaa vaan varsinaisen kellarin tänne ulottuvaa perustusta.

Kaivannosta saatiin erilaista esineistöä (KM 96010:951-1012), jotka kaikki tulivat käytännössä purkukerroksesta ja uudemmissa täytemaista. Ne olivat siten useimmiten linnan rakentamisen ajoilta tai jälkeen.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, kaivanto profiilin musta hiilikerros kellarin yläpuolella (KM 96010:951-955): taltta (toinen pää naulainen hattu, toinen pää levenevä, litteä), iso rautanaula, fajanssiastian kylkipala, luuesine (luusta muotoillun esineen katkelma, jossa reikä. mahdollisesti työkalu ?) ja hioin.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, länsikivijalan kohdalla kaivantoprofiilin musta

kerros, suhteellisen läheltä tiilimuuria (KM 96010:956): vihreä ikkunalasin pala.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, länsikivijalan päällä oleva musta kerros (KM 96010 957): vihreitä ikkunalasien paloja (2 kpl).

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, länsikivijalan ja tiilirakenteen välinen hiekka (KM 96010:958-960): punasaviastian kylkipaloja (2 kpl), vihreiden lasipullojen pohjapala ja kylkipala.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, länsikivijalan ylempi täytemaa (KM 96010:961-964): vihreiden lasipullojen kaulaosa- ja kylkipala, vihreän ikkunalasin reunapala? ja palamattomia luita (2 kpl).

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, länsikivijalan alempi täytemaa (KM 96010:965-973): rautanaulan katkelma, liitupiipun varren koristeltu (pieni sahalaista- ja ympyräkoristelu, 1700-luku?) ja koristelematon katkelma, kivisaviastian kylkipala, lasittamaton punasaviastian reunapala isosta astiasta, lasitettu kaakelin? pala, fajanssiastioiden reuna- ja kylkipala sekä luu.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, suorakaiteenmuotoinen oveen kuuluva tiilimuuri (KM 96010:974): V-mallinen rautainen oven sarana. Toinen sakara oli kaareva ja lyhyempi. Sakaroiden päät taivutettu vastakkaiseen suuntaan kuin yhtymäkohdassa oleva poikkileikkaukseltaan pyöreä tappi. Se oli murattu tiilien väliin.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, tiilimuurin viereinen täytemaa (KM 96010:975-976): liitupiipun varren koristelematon katkelma ja punasaviastian kylkipala.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, kivijalan pinnan yläpuolinen täytemaa (KM 96010: 977-989): taipunut rautainen tuuliraudan katkelma (Taitteen kohdalla rauta halkaistu, halkeamassa kaksi ohutta rautalevyn palaa, joiden välissä kalkkipitoista ainetta. Naulareikä näkyvissä litteässä kiinnityspäässä, toinen pää poikki), rautaesineen katkelma, liitupiipun pesän katkelma (pitkulainen, solakka pesän malli, koristelematon, leveä ja matala kanta, ei leimaa, 1600-luvun puoliväli), liitupiipun pesän katkelma (pesän etuosassa kohokuviokoristelu, osa "Sveriges vapen" - koristetta, suunreunassa pisteviivakoristelu, ruotsalainen 1700-luvun loppupuoli), koristelemattomia liitupiipun varren katkelmia (2 kpl), lasittamattomia punasaviastian reunapaloja ja kylkipala, posliiniastian reunapala, fajanssiastioiden reuna- ja kylkipala, vihreä lasipullon kylkipala, palamattomia pienen jyrсийн leukaluu ja hampaita ja palamattomia luita (8 kpl).

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, kivijalan pinnan alapuolinen hiekka (KM 96010: 990-1003): pronssi/kuparilevyn katkelma, koristelemattomia liitupiippujen varsien katkelmia (5 kpl), punasaviastian reunapala, lasitettu kaakelin pala, punasaviastian kylkipaloja (2 kpl) ja lasittamattoman ison punasaviastian reuna-

pala, fajanssiastioiden kylkipaloja (3 kpl), ruskean keltävän lasipullon kaula, vihreä pohjareunapala, vihreitä kylkipaloja (9 kpl), vihreitä ikkunalasien paloja (3 kpl) ja palamaton torahammas.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, kellariseinän päälle tehty profiilikaivanto, täytemaa (KM 96010:1004-1007): liitupiipun varren katkelma ja kanta [osittain lohjenneen kannan alapinnalla leima, joka on numero "8" (tai joku figuuri), 1600-luvun jälkipuolisko (numero käytössä aina 1800-luvun puoliväliin asti), lasitettu kaakelin reunapala, vihreän lasipullon kylkipala ja palanut luu.

Linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla, läntinen kellari, irtolöytöjä täytemaakasoista (KM 96010:1008-1012): hevosenkengän katkelma, liitupiipun varren katkelmia (2 kpl), vihreä lasipullon kaula, pienen jyrsijän palamattomat leukaluut ja torahammas ja palamattomia luita (3 kpl).

Huoneiden S-U kohdalta otettiin talteen 3 erikokoista tiiltä (KM 96010:1084), joissa yhdessä oli siansorkan painautuma.

Tämän rakennuksen itäpuolella oli sijainnut 1758 (?) rakennettu kuusi- ja mäntyhirsinen puuliiteri no 5 kiinnirakennettuna edellisen kanssa (5.34x3.71 m, 5.94 m korkea kurkkihirteen). Sen vieressä oli v. 1753 tontille no 2 rakennettu mäntyhirsinen yksikerroksinen asuinrakennus no 6 holvatulla kellarilla (20.19x8.31 m, huone 3.70 m, vintti 2.38 m, kivijalka 0.90 m korkea). Se ulottui tontin itärajalle, Koulukujalle, saakka. Rakennus sisälsi talon läpi menevän eteisen, salin, kamarin salin vieressä, keittiön sekä eteisen toisella puolella kaupan ja kamarin. Katolla mainitaan olleen ilmeisesti lautakatto ja knapperstens-katto eli mukulakivikatto. Vintti oli 2.38 m korkea. Seinät oli paneloitu laudoilla. Molemmat rakennukset purettiin vuonna 1800 valmistuneen Goviniuksen rakennuksen no I tieltä.

Edellisistä tai aiemmista rakennuksista (esim. Burgmanin taloista) ei ollut säilynyt mitään, koska niiden kohdalle kauppaneuvos Govinius rakensi v. 1800 uuden yksikerroksisen asuinrakennuksen no I kooltaan 28.5x10.7 m, joka oli 9.8 m korkea kivijalasta katonrajaan. Siinä oli 0.9 m korkea kivijalka. Mansardikatto oli peitetty laudoilla ja se oli maalattu mustaksi. Talon seinät oli maalattu punaisella värillä. Sen alla oli 4 holvattua kellaria ja "källarsvale". Tämän alle jäivät kokonaan niin edelliset kuin myös osa läntisen rakennuksen no 4 itäosasta, sillä talo ulottui myös tontin no 1 puolelle. Kulmatalon no 1 ja tämän talon väliin katus vastaan rakennettiin korkea aita ja ajoportti.

Goviniuksen rakennuksesta oli jäljellä kaivannossa kahden läntisen kellarinhuoneen väliseinä ja niiden länsi- ja itäseinät. Tiilet olivat säilyneet korkeudelle, jossa oli ensimmäiset holvien tiilet. Kaivannossa oli esillä n. 12 metriä 55 cm leveää keskiseinää korkeudella n. 3.40 m mpy (kuvat 391-393, 396). Keskiseinän holvien alku (1-3 tiilikertaa) oli laitettu siten että tasainen tiiliseinän päällä oli keskustaa kohti kohoava paksu laastikerros, jossa keskellä saattoi olla tiili. Sen päällä oli vinoon asetet-

tujen tiilien välissä laastia, huonosti poltettua tiiltä ja kiviä (kuvat 399-400). Seinän limitys oli siten että keskellä tiilet olivat poikittain ja ulkoseinillä oli yhdet pitkittäin ja alempana kaksi poikittain asetettua tiiltä. Niiden välissä oli paksultti laastia. Limitystä ei päästy kuin parissa kohtaa tarkistamaan, sillä syvemmälle ei päästy kaivamaan. Länsipäässä tasainen tiiliseinä oli yhden metrin matkalla samalla tasolla kuin muualla oli jo ensimmäinen holvitiilikerta.

Kellarin länsiseinän tiilimuuria oli säilynyt ylemmäksi linnan muurin juurella, jossa se nousi aina korkeuteen 4.50 m mpy (kuvat 394-395). Tiilimuuri oli yhden tiilen levyinen eli n. 27 cm. Seinän länsipuolella oli kellarin kivimuuri ainakin 75 cm leveä. Kellarin länsiseinän tiiliosuus oli rakennettu läntisen puretun kellarin no 4 itäseinän päälle ja kiviseinää oli myös vanhan kellarin sisällä (kuvat 378-379). Kaivannon eteläprofiilissa kiviseinä oli n. 2 metriä leveä.

Kellarin näiden huonetilojen ja kellarin välitilan eli käytävän seinä tuli esiin pieneltä osalta kaivannon itäpäässä (kuvat 397-398). Sen päällä oli valtioneuvoston linnan 5. peruskorjausvaiheen peruspalkki. Tämä on sama seinä kuin huoneen Z kaakkoiskulmassa sijaitseva seinä.

Täältä saatiin täytemaista vastaavaa esineistöä (KM 96010:1013-1066) kuin muistakin täytekeroista. Linnan seinustan kaivanto huoneiden X ja Z kohdalla, kaivantoprofiilin täytemaa Goviniuksen kellarimuurin yläpuolelta (KM 96010:1013-1031): rautarengas (profiloitu, väkipyörän, taljan tms. osa?), rautaesineen katkelma (haaroittuu toisesta päästä, työkalu?), rautanauvoja (2 kpl), liitupiipun pesän katkelma (simpukkakoristelu ja kohokuvioliljat, hento pisteviiva suunreunassa, kannan toisella sivulla pieni kohokuviopiste, 1700-luvun loppupuoli), liitupiipun pesän katkelma (toisella kyljellä kohopisteinen Tudor-ruusu, jossa näkyvissä 1+4 pistettä (ilm. 1+6), 1600-luvun loppupuoli), liitupiipun varren katkelma (neliöpisteviivakoristelu ja teksti "WETTERVIK TOCKHOLM". Wettervikin piipputehtaan tuotantoa vuosina 1784-n. 1815), liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (8 kpl), punasaviastioiden reunapala ja kylkipala, vihreiden lasipullojen pohja (1 kpl), pohjareuna (2 kpl) ja kylkipaloja (21 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (4 kpl) ja palamattomia luita (14 kpl).

Linnan seinustan kaivanto huoneiden X ja Z kohdalla, Goviniuksen kellarin täytemaa (KM 96010:1032-1035): kuparilejeerinkinen lasku-/peliraha [Ranska, Ludvig XV (1715-74). Etupuolella oli oikealle katsovan ylävartalokuvan lisäksi teksti: LVD. XV. D.G. FR. MA. ET. REX. Toisella puolella vasemmalle katsova sotilas kilpineen ja keihäineen sekä teksti: IOH. ALB. DORN. ja RE. PF. Jälkimmäinen teksti viittaa mestari Iohann (Hans) Albrecht Dorniin], ki-visaviastian kylkipala, fajanssiastian kylkipala ja vihreän lasipullon kylkipala.

Linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla, Goviniuksen kellarin täytemaa (KM 96010:1036-1058): rautanauvoja (4 kpl), liitupiipun pesä (pesän etuosassa kolme kruunua ja

kirjaimet "Sth", mahdollisesti tukholmalaisen Daniel Almqvistin piipputehtaan tuotantoa 1752-1760), liitupiipun varren katkelma, liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia, punasaviastioiden reuna- ja kylkipala, lasittamaton ison punasaviastian reunapaloja (2 kpl), kaakelin reunapala, posliinilautasen pohjareunapala, fajanssiastioiden reunapaloja (5 kpl), lasiastian tai lasipullon kylkipala, vihreiden lasipullojen kylkipaloja (3 kpl), vihreiden ikkunalasien paloja (4 kpl), palamaton hammas, palamaton sarven katkelma ja palamattomia luita (13 kpl).

Irtolöytöjä täytemaakasoista (KM 96010:1058-1064): liitupiipun pesän katkelma (pesän etuosan kohokuviokoristelua hiukan jäljellä, mahdollisesti kolme kruunua, ruotsalainen 1700-luku), liitupiipun pesän katkelmia (2 kpl, eri pesis-tä, koristelemattomia, yksinkertaisia 1700-luvun pesiä), liitupiipun varren katkelma (teksti "C:WETTERVIK" ja piste-koristelut = Carl Wettervikin tuotantoa 1784-1798), posliiniastian kylkipala, väritön lasipikarin reunapala ja vihreän lasipullon kylkipala.

7.24 Piha

Pihalla (kartta s. 187; kuvat 401-417, s. 342-347) suoritettiin kaivauksia kolmessa kohtaa. Länsisiiven keskiosassa pohjoiskaivannossa huoneen D kohdalla, länsisiiven eteläosassa keskikaivannossa huoneen H kohdalla sekä eteläsiiven pohjoispuolella eteläkaivannossa huoneiden R, T, V, Y ja Ö kohdalla.

Pohjoiskaivannon profiili a muodostui peruspalkkia varten kaivetun kaivannon itäreunalle (kuvat 401-404). N. 11.5 metriä pitkä profiili muodostui etupäässä uudemmista täytemaista. Pohjoisessa kallio nousi voimakkaasti esiin sijaiten n. 6.00 m mpy. Sen päällä oli uudempaa täytemaata n. 50 cm ennen pihan pintaa.

Etelämpänä kallion päällä oli n. 25 cm paksu savikerros (5.65-6.00 m mpy), joka piti korkeutensa kapenevana, hiukan eteläänpäin laskenevana, kallion painuessa yhä jyrkemmin syvemmälle. Saven alle kallion tilalle tuli kapea 5.50 m mpy sijaitseva tumman, orgaanisen likamaan sekainen hiekka ja sen alla puhdas karkeahko, harmaa moreeni. Moreenin päälle tuli eteläänpäin mentäessä lisää sekoitteisia hiekkakerroksia savikerroksen loputtua. Savikerroksen päällä oli n. 20 cm paksu tiilimurska-, sora- ja sementtikerrokset ennen pihakiveystä. Savikerros saattoi olla vanha kerros. Kaivannon kohdalla ja pohjoispuolella sijaitsi 1800-luvun alussa palovahdin päävartio ja sitä ennen tontin no 1 pohjoinen uloke siinä olleineen rakennuksineen.

Kaivannon eteläosa muodostui uusista hiekkatäytekerroksista, jossa oli keraaminen putki, rauta- ja muoviputkia. Rautaputki sijaitsi kaivetun kaivannon pohjalla. Ne menivät linnan portaikon levennyksen perustusmuurin läpi rakennuksen kulman eri puolilta siten että linnan kulma oli käytännössä tyhjän päällä.

Keskikaivannon profiili b käsitti huomattavasti enemmän kerroksia (kuvat 405-409). N. 4.50-4.75 m mpy sijaitsi musta hiilensekainen maa. Sen alla oli eteläosassa n. 20 cm paksu sekoittunut tumma hiekka, jossa oli hiiltä. Ensiksimainitun hiilensekaisen maan päällä pohjoisessa oli ohut hiili-nokikerros ja etelämpänä ohut palanut hiekka. Päällä oli keskiosassa n. 15 cm paksu sekoittunut hiekkakerros (tiilimurskaa, tuhkaa) ja etelämpänä sekoittunut tumma karkea orgaaninen likamaa (tiilimurskaa ja hiiltä) ja vaalea hiekkakerros. 4.70-4.95 m mpy oli uuden hiili-nokikerroksen yläpinta, josta lähti 2 (eteläinen epäselvempi) pientä orgaanista maata sisältäviä kuoppaa läpi alempien kerrosten. Päällä oli yhteensä 15-30 cm kerros, joka sisälsi 2-4 sekoittunutta hiekkakerrosta n. 4.90-5.35 m mpy saakka. Niissä oli hiiltä, laastia ja tiilimurskaa. Tämän kerroksen pohjoispää muodostui hiilestä, noesta ja mustasta hiilensekaisesta hiekasta.

Päällä olleet n. 25 cm paksu kerros käsitti 1-5 kerrosta erilaisia sekoittuneita hiekkakerroksia. Päällä oli asfaltti 5.20-5.50 m mpy, sementti ja nykyinen pihakiveys n. 5.50-6.00 m mpy. Suoraan asfaltin alta profiilin keskellä alkoi uudempi sekoittunutta hiekkaa sisältänyt kuoppa, joka meni läpi uudempien täytekeroostenkin. Kerrokset nousivat n. 50 cm pohjoiseen mentäessä.

Edellinen alue kuuluivat tontin no 1 kulmassa olleen kaksikerroksisen talon pohjoispuolella sijainneiden kahden pienemmän kellarittoman talon no 2-3 alueeseen. Tori alkoi lännessä olevan linnan seinän kohdalta.

Eteläkaivannon pohjoisprofiiliin (kuvat 410-417, s. 345-347) tehtiin kolme lyhyttä profiilia (profiilit c-e) huoneiden T ja V kohdalle. Läntisimmissä profiileissa c ja d alin palokerros sijaitsi 4.15 m mpy (20. krs). Sen alla oli karkea sorakerros (21. krs) ja sen alla puhdas hiekka (22. krs). Palokerros jakaantui itäänpäin kahtia (18. krs) ja profiileissa d ja e kerroksia oli kaksi. Niiden välissä oli sekoittunutta hiekkaa (19. krs). Alimman palokerroksen päällä oli ohut sekoittunut hiekkakerros (17. krs) ennen ohutta tulipalokerrosta (16. krs). Sen päällä n. 10 cm paksu sekoittunut hiekka (15. krs), jonka yläpuolella oli n. 5 cm paksu tumma, orgaanisen likamaan sekainen hiekka (14. krs). 4.35 m mpy sen päällä oli puusilppukerros (13. krs), . Sen päällä oli sekoittunut tumma, orgaaninen likamaa (n. 8 cm), jossa oli hiiltä (12. krs). Päällä oli vastaavanlainen, mutta tiilimurskaa sisältävä kerros (11. krs). Sen päällä oli vastaavanlainen, mutta jälleen hiiltä sisältävä kerros (10. krs). Oikeassa reunassa oli pieni hiilikerros (9. krs). Päällä on vaalea sekoitteinen hiekkakerros (8. krs) ennen 4.55 m mpy sijaitsevaa mustaa hiilensekaista kerrosta (7. krs). Tämän päällä oli n. 15 cm paksu hiekansekainen tumma orgaaninen likamaa (6. krs). Päällä oli n. 20 cm paksu karkea sekoitteinen hiekka (5. krs), joka oli luultavasti viimeinen vanha kerros. Sen yläpinnan korkeus n. 4.90 m mpy on sama kuin pihakiveykset talon sisällä kun pihakivien korkeus ja maan kohoaminen pohjoiseenpäin vähennetään. Ilmeisesti tässä kohtaa tai heti pohjoispuolella sijaitsi uusi v. 1793 rakennettu itä-länsisuuntainen iso makasiinirakennus no 17, jonka sanottiin olevan "inne på gården" ja toisessa tekstissä "i vinkel"

jotakin rakennusta kohtaan, ilmeisesti kaksikerroksista taloa. Pihakiveys on varmaankin ulottunut ainakin sinne saakka.

Tämän jälkeen alkoivat uudet kerrokset; n. 10 cm paksu sora (4. krs), 5 cm paksu asvaltti (3. krs), 25 cm paksu sementtikerros (2. krs) ja sen päällä pihan pihakiveys n. 5.40 m mpy (1. krs).

Profiilit d ja e huoneen V kohdalla olivat käytännössä samanlaisia kuin profiili a. Kerrokset laskivat loivasti itäänpäin. Linnan nykyinen pihan pinta laski viiden metrin matkalla n. 10 cm ja alin palokerros oli 4.15 m mpy:stä 3.85 m mpy:een eli n. 30 cm. Vanhoja kulttuurikerroksia oli yhteensä n. 75 cm.

Paikalla oli sijainnut uusi viemärikaivanto, joka oli tuhonnut leveältä alueelta kulttuurikerrokset linnan muurista pohjoiseen. Profiilit oli tehty ensimmäiseen säilyneeseen kohtaan.

Profiilista c tehtiin siitepöly- ja kasvijäännetutkimukset (ks. liite II).

Eteläkaivannosta tuli joitakin löytöjä (KM 96010:1064-1071). Eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla, profiili-kuoppa, 9. kerros (KM 96010:1064-1066): liitupiipun varren katkelma (koristeltu pienillä sahalaitakuvioilla ja ympyröillä, 1700-luku), sulanut ikkunalasin pala ja palamattomia luita (2 kpl).

11. kerros (KM 96010:1067): liitupiipun varren koristelematon katkelma.

12. kerros (KM 96010:1068): punasaviastian kylkipala.

14. kerros (KM 96010:1069): punasaviastian kylkipala.

20. kerros (KM 96010:1070-1071): Liitupiipun varren katkelma (kanta suurimmaksi osaksi lohjennut, suhteellisen matala ja leveä, ei leimaa, 1600-luvun loppupuoli) ja liitupiippujen varsien koristelemattomia katkelmia (2 kpl).

8. SIITEPÖLY- JA MAKROFOSSIILITUTKIMUKSET

Valtioneuvoston linnan arkeologisten kaivausten yhteydessä otettiin siitepöly- ja kasvijäänneanalyyskejä varten näytteitä linnan alaisista maakerroksista. Ne käsittivät etupäässä ajanjakson kaupungin perustamisesta 1640-luvulta vuoden 1808 tulipalokerrokseen saakka. Siitepölyanalyysseistä ja niiden tulosten tulkinnasta vastaa dos. Irmeli Vuorela (GTK) ja kasvijäänneanalyysseistä vastaa dos. Terttu Lempiäinen (TY). Tutkimusten raportti, **Valtioneuvoston linnan pohjamaan paleoekologinen tutkimus**, on liitteenä II.

Tutkimuskohteina olivat Aleksanterinkadun puoleisen siipiosan huoneen T vesikouru (vain kasvijäänteet), huoneiden V ja Y maaleikkaussarjat sekä linnan pihan ja linnan lou-

naiskulman edustan, torin (ei kasvijäänteitä) maaleikkaus-sarjat. Jätekuopat nykyisen linnan kaakkoisosan alueella, vuoden 1993 kaivausten alueella huoneissa G, I ja L, olivat erityisen tärkeitä kohteita kasvinjäänteiden osalta (ei siitepölyjä).

Siitepölyanalyysin tuloksissa kuvastuu alueellinen puusto ja maiseman avoimuus sekä paikallisesta maaperästä ja vesitaloudesta johtuvat piirteet.

Kasvijäännösanalyysin tuloksena vahvistui tieto mm. viikunan, pellavan ja hullukaalin käytöstä 1700-luvun Helsingin ydinalueella. Viljalajeista tavattiin ruista, ohraa ja kauraa. Myös muut kulttuurin seuralaislajistot olivat runsaslukuisina edustettuina osoittamassa voimakasta ihmis-toimintaa. Siitepölyhiukkaset puolestaan paljastavat tatarin osallisuuden tuon ajan helsinkiläisten ruokavaliossa.

Tulokset vahvistavat Kaisaniemen alueelta aikaisemmassa yhteydessä saatua vastaavaa informaatiota. Merkittävimpana erona on niukempi niittylajiston osuus karulla valtioneuvoston linnan alueella, samoin kuin männyn valta-asema kallioisella rannalla verrattuna Kaisaniemen vehreämpään puulajikoostumukseen.

Tulkinnoissa on huomioitava että materiaali on osaksi paikalle tuotua ja osaksi aikaisempien rakennusvaiheiden yhteydessä uudelleenkerrostunutta eikä siten edusta luonnollista kerrostumaa. Pääosa kerrosten sisältämästä fossiilimäärästä on kuitenkin valtioneuvoston linnan alueelta 1600-1700-luvulta ja kertovat siten aikakauden pikkukaupungin ravintotaloudesta ja asuinympäristöstä.

9. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukset toivat huomattavasti uutta tietoa kaivausalueen historiaan. Niiden avulla pystyttiin "kiinnittämään" nyky-pohjakaavoihin osa tonteilla 1 ja 2 sijainneista 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun rakennuksista. Niiden kuten kaupungin muidenkaan porvarien rakennuksien sijainneista ei ole säilynyt kartta- tai kuvamateriaalia tutkimusajanjak-solta.

1600-luvun ja 1700-luvun alun rakennuksista ei pystytty paikallistamaan kuin muutaman rakennuksen paikat, koska useimmat vanhat rakennukset, etenkin kellarilliset asuinrakennukset, ovat sijainneet kadun varressa ja ne ovat tuhoutuneet uusien 1750-luvulta lähtien rakennuttujen talojen takia. Ensimmäisen kerran näistä rakennuksista on tietoa Pikku vihan aikaisissa korvaushakemuksissa. Kolme selvemmin erottuvaa rakennuksen paikkaa sijaitsi linnan eteläsiivessä kadunpuoleisissa huoneissa. Niissä on ollut useita rakennuksia kaupungin perustamisesta aina pihakiveyksen 1700-luvun lopulla tapahtuneeseen valmistumiseen saakka. Näistä rakennuksista on ollut tontteja etelässä rajaavalle Suurkadulle kuitenkin matkaa n. 10 metriä, sillä Suurkadun pohjoisreuna on sijainnut n. 7.0 metriä etelämpänä kuin nykyisen Aleksanterinkadun pohjoisreuna.

Kulttuurikerros oli piha-alueella 1.00-1.50 metriä paksu. Alin kerros, tumma palokerros, oli lähes koko alueella melko samalla korkeudella sijaiten n. 3.50-3.75 m mpy. Tämä alkuperäisen maanpinnan tummuus johtui vuoden 1654 kaupunkipalosta. Tämä kerros katosi vähitellen pohjoiseen mentäessä. Länsisiiven keskiosassa se oli ennen katoamistaan korkeudella n. 4.35 m mpy. Mahdollisesti myöhemmät torityöt ovat menneet tulipalokerroksen alapuolelle. Tulipalokerroksen korkeudet kaivausalueen eteläosassa vastasivat Burgmanin tontin vuoden 1993 korkeuslukuja.

Tämän kerroksen päällä oli runsaasti erilaisia ja eripakuisia huoneesta huoneeseen vaihtuvia kerroksia, joita ei voida ajoittaa aivan varmasti. Lukuisia hiili-, puujäte- ja savikerroksiakerroksia sekä muita kerroksia on melko vaikeaa yhdistää tunnettuihin tulipaloihin ja rakennusjaksoihin, koska vuosikymmenen tarkkuudella ajoittuvia esinelöytöjä on olemattoman vähän tai ne ovat joutuneet maansiirroissa "vääriin" kerrokseen. Tutkimusalueella on sijainnut lisäksi lukuisia ulkorakennuksia, joiden lukumääristä, sijainneista ja ajoituksista ei ole tarkempaa tietoa kuin vuosilta 1742, 1795 ja 1805. Samoin alueella raivonneista paikallista tulipaloista ei ole tietoa. Lisähaittatekijänä on myös mahdolliset kerrosten poistot 1600-1800-luvuilla. Kaikissa linnan huoneissa ei ole siis välttämättä kaikkia rakennustasoja tai samoilla aikatasoilla olevia rakennusjätekerroksia.

Yleistulipaloista tutkimusalueelle ulottuivat vuosien 1654, 1713 ja 1808 tulipalot, jotka on melko helppoa erottaa kerroksista. Ensimmäinen on maaleikkausten alin kerros, toinen sijaitsee melko lähellä sitä ja kolmas on ylimpänä vanhoissa kerroksissa. Tonteilla 1 ja 2 voidaan erottaa ainakin yhdeksän päärakennusjaksoa tulipalojen, kirjallisten tietojen ja arkeologisten tutkimusten perusteella. Ensimmäinen vaihe oli ajanjakso 1640-luvulta vuoden 1654 tulipaloon, toinen v:sta 1654 kaupungin palamiseen vuoteen 1713, kolmas venäläismiehityksen aika vuodesta 1713 1720-luvun alkuun, neljäs uudisrakentamisvaiheen rakennukset 1720-luvun alusta 1750-luvulle, viides 1750-luvun rakentamisvaihe, kuudes v:sta 1770 Burtzin yhdistämällä tonteilla tehty rakennusjakso, seitsemäs 1790-luvulta lähtien Goviniuksen omistukseen sirtyneillä tonteilla tehdyt rakennustyöt, kahdeksas vuoden 1808 tulipalon jälkeiset korjaustyöt ja viimeisenä 1810-luvun lopulla aloitetut valtioneuvoston linnan rakennustyöt. Ensimmäisessä vaiheessa on ollut useampia rakennusjaksoja, sillä samat rakennukset eivät ole kestäneet niin pitkää ajanjaksoa. Niistä ei ole kuitenkaan mitään muuta tietoa kuin kaivaushavainnot.

Eteläsiiven profiileissa tiedetään 1640-luvun alkuperäisen maanpinnan ja vuoden 1654 tulipalokerroksen sijaitsevan korkeudella n. 3.60 m mpy. Muut kerrokset ovat ilmeisesti seuraaville korkeuksille; vuoden 1713 kerros n. 4.00 m mpy, 1720-luvun kerros n. 4.20 m mpy, 1750-luvun kerros n. 4.30-4.50 m mpy ja 1770-luvun kerros n. 4.65 m mpy.

Ylimpänä vanhoista kerroksista sijaitseva pihakiveys oli korkeudella 4.80-5.10 m mpy. Sen korkein kohta sijaitsi vanhojen tonttien eteläpihan keskellä, josta se laski loivasti itään ja länteen. Tämän kiveyksen alla oli useissa

huoneissa kaksi sekoittunutta hiekkakerrosta, joissa oli runsaasti esinelöytöjä. Ne viittasivat siihen, että pihakiveys on tehty 1700-luvun lopussa. Sen valmistumisajankohta voi olla joko noin v. 1770, jolloin tontit 1 ja 2 yhdistettiin vai 1790-luvun alku, jolloin Govinius sai tontit haltuunsa. Kolmas mahdollisuus on uuden asuinrakennuksen valmistuessa v. 1800 tonttien kaakkoisnurkkaan tai tällöin on korjattu (ts. pienennetty) entistä kiveystä isomman rakennuksen kohdalta. Jotkut esinelöydöt viittaisivat pihakiveyksen valmistuneen aivan 1700-luvun lopussa.

Pihakiveyksen korkeus (5.00 m mpy) oli samalla korkeudella kuin Burgmanin talon ylempi pihakiveys (alempi 4.50 m mpy) eli molemmat olivat huomattavasti korkeammalla kuin katu- tasot ympäristössä. Burgmanin talon kaltaista toista piha- kiveystasoa tonteilla ei ollut kuin huoneiden Z ja Ö mah- dolliset kiveyksenrippeet. Aiemmat kiveykset on voitu tietenkin poistaa. Tori sijaitsi etelässä n. 4.40 m mpy ja Koulukuja idässä n. 4.30 mpy. Torikiveyksien alla oli huomattavasti vähemmän kerroksia kuin piha-alueella.

Pihakiveyksen reunoilta löytyivät paremmin säilyneet ja nuoremmat rakennukset. Linnan eteläsiiven länsipäässä oli tontin lounaiskulmaan vuonna 1757 rakennetun kellarittoman rakennuksen jäännökset. Tämän itäpuolella Aleksanterin- kadulla oli v. 1758 valmistuneen rakennuksen kellarin kivimuurien jäännökset, joiden itäosan päällä ja itäpuo- lella oli v. 1800 valmistuneen ison rakennuksen kellarin kivi- ja tiilimuurien jäännökset. Tämän Goviniuksen talon jäännöksiä oli myös linnan sisäpuolella ja rakennuksen itäpuolisko tutkittiin v. 1993 5. peruskorjausvaiheen aikana.

Rakennukset oli raivattu linnan sisällä pihakiveystasolle saakka ja niiden holvit oli rikottu. Kellarien sisäosat oli täytetty sekoittuneella hiekalla ja rakennusjäännöksillä. Eteläsiivessä pihakiveystaso muodosti myös linnan seinien perustusmuurien kylmä- ja laastimuurauksen rajan.

Aleksanterinkadulla rakennukset oli raivattu kadunpinnasta 1.50 metrin syvyyteen saakka (n. 3.40 m mpy). Aleksante- rinkatu sijaitsee nykyisin n. 4.90 m mpy ja Suurkatu ilmei- sesti alle 4.40 m mpy 1800-luvun alussa. Linnan ulkomuurin lähellä, jalkakäytävän kohdalla, rakennukset ovat purettu nykyiselle tasollensa viimeistään 1950-luvun korjaustöissä tai aikaisemmissa tai myöhemmissä johtotöissä. Löydöt olivat tämän takia hyvin sekoittuneita.

Aivan edellisen rakennuksen pohjoispuolella oli noin neljä metriä syvä kaivo. Rakennuksen luoteiskulman luoteis- ja pohjoispuolella oli kaksi isoa ja syvää kuoppaa, jotka oli kaivettu melko myöhäisessä vaiheessa (ennen pihakiveyksen tekoa) kaikkien kerrosten läpi. Niiden käyttötarkoitus ei selvinnyt. Rakennuksen pohjoispuolelta linnan muurien alta saatiin esiin kahden vielä epäselvemmän ja löydöttömän kuopan profiilia.

Linnan länsisiipi ja Senaatintorin alue kuului melkein kokonaisuudessaan entiseen torialueeseen. Täällä oli suu- rimmalta osalta aluetta poistettu torikiveys, jota näkyi käytetyn mm. linnan portaikoissa täyttemateriaalina. Useim-

missa huoneissa linnan valmistumisen jälkeiset muutostyöt olivat tuhonneet siihen saakka mahdollisesti säilyneet torikiveykset.

Alueen pohjoisosassa oli merkkejä päävahdin ja palovartion päävahdin rakennusten jäännöksistä. Ne olivat alueella, joka oli 1600-luvulla kuulunut toriin ja jotka liitettiin uudestaan torialueeseen 1700-luvun lopussa vaihteittain. Niiden eteläpuolella torialueella on sijainnut savella tiivistetty lautaseinäinen laatikko, jonkinlainen vesivaraisto. Sen kaakkoispuolella neljän metrin päässä oli noin neljä metriä syvän kaivon jäännökset.

Piha-alueella kerrokset olivat pohjois- ja keskikaivannossa melko sekoittuneita. Pohjoiskaivannossa kallio nousi voimakkaasti lähes maanpinnalle saakka. Sama tapahtui myös linnan sisäpuolella pohjoisimpien huoneiden kohdalla. Kaivantojen kohdalla on 1800-luvun alussa sijainnut kaksi pienempää asuinrakennusta. Eteläkaivannon profiilit vastasivat sensijaan linnan eteläsiiven sisäosan kerroksia.

Esinelöydöt oli vastaavanlaista kuin vuoden 1993 kaivauksissa, mutta kaivausten laajuuden vuoksi niitä saatiin huomattavasti runsaammin. Esineistö koostui rikkoontuneista käyttöesineistä, joiden tarkka ajoitus on melko vaikeata etenkin tutkitun kaupunkiperiodin, 1640-1810-l., lyhyiden takia. Sama ongelma oli myös paleoekologisissa tutkimuksissa. Kaikkia yksittäisiä kerroksia ei voida ja ei kannata ajoittaa, koska useimmat kerrokset ovat täytemaata eivätkä luonnollisesti kasaantuneita.

Nämä kaivaukset ja vuoden 1993 5. peruskorjausvaiheen aikana tehdyt kaivaukset toivat runsaasti uutta tietoa Helsingin nykykeskustan heikosti tunnettuun arkeologiseen ja paleoekologiseen tietämykseen. Etenkin arkistolähteiden osittaisen tuhoutumisen takia arkeologisilta kaivauksilta saatu tieto on arvokasta myös tulevaisuuden rakennustöitä ja tutkimuksia suunniteltaessa.

LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ KARTOISTA

Ote peruskartasta	1:20 000	A4	s. 164
Ote virastokartasta	1:10 000	A4	s. 165
Yleiskartta	1:100	A2	s. 166
Huone B	1:25 (profiilit), 1:50 (tasot)	A2	s. 167
Huone D	1:25, 1:50	A3	s. 168
Huone E	1:25, 1:50	A2	s. 169
Huoneet F, G, H ja J	1:25, 1:50	A1	s. 170
Huone K	1:25, 1:50	A3	s. 171
Huoneet L, M ja N	1:25, 1:50	A2	s. 172
Huone O	1:25, 1:50	A2	s. 173
Huone P	1:25, 1:50	A2	s. 174
Huone S	1:25, 1:50	A1	s. 175
Huone T	1:25, 1:50	A2	s. 176
Huone U	1:25, 1:50	A2	s. 177
Huone V	1:25, 1:50	A2	s. 178
Huone X	1:25, 1:50	A2	s. 179
Huone Y	1:25, 1:50	A1	s. 180
Huone Z	1:25, 1:50	A1	s. 181
Huone Ö	1:25, 1:50	A2	s. 182
Tori, pohjoisosa	1:25, 1:50	A2	s. 183
Tori, eteläosa	1:25, 1:50	A1	s. 184
Aleksanterinkatu, länsiosa	1:25, 1:50	A2	s. 185
Aleksanterinkatu, itäosa	1:25, 1:50	A1	s. 186
Piha	1:25, 1:50	A1	s. 187
1700-1800-lukujen vaihteen tonttien ja rakennusten sijainti sijoitettuna nykykart- tapohjan päälle valtioneuvoston linnan alueella.	1:500	A3	s. 188

Vuoden 1808 tulipalossa tuhoutuneet alueet ja sen aikainen tonttijär- jestys sijoitettuna nykykarttapohjalle Val- tioneuvoston linnan ympäristössä	1:500	A2	s. 189
Rekonstruktioehdotus tonttien 1-2 rakennus- ten sijainnista ja poh- jakaavoista vuoden 1795 palovakuutuksen kirjal- listen tietojen perus- teella	1:100	A1	s. 190
Rekonstruktioehdotus tonttien 1-2 rakennus- ten sijainnista ja poh- jakaavoista vuosien 1795 ja 1805 palovakuutuksien kirjallisten tietojen perusteella	1:100	A1	s. 191
Rekonstruktioehdotus tonttien 1-2 rakennus- ten sijainnista ja poh- jakaavoista vuoden 1795 palovakuutuksen kirjal- listen tietojen perus- teella. Ehdotus on sijoi- tettu kaivausten yleis- kartan päälle	1:100	A1	s. 192
Rekonstruktioehdotus tonttien 1-2 rakennus- ten sijainnista ja poh- jakaavoista vuosien 1795 ja 1805 palovakuutuksien kirjallisten tietojen perusteella. Ehdotus on sijoitettu kaivausten yleiskartan päälle	1:100	A1	s. 193
Ylipäällikön asuin- rakennuksen kellarin pohjakaava	1:100	A2	s. 194

LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ NEGATIIVEISTA JA KUVISTA
Kuvat Markku Heikkinen

- 270 913 **Kuva 1.** Yleisnäkymä valtioneuvoston linnan 6. peruskorjausvaiheen alueesta. Kuva lounaasta. 1.8.95.
- 271 120 **Kuva 2.** Huone A. Yleisnäkymä huoneen kalliopohjasta betonilattian ja sen alapuolisten täytteiden poiston jälkeen. Kuva lounaasta. 19.10.95.
- 271 098 **Kuva 3.** Huone A. Yksityiskohta huoneen pohjarakenteista pohjoisseinän kohdalla. Kuva kaakosta. 17.10.95.
- 271 033 **Kuva 4.** Huone B. Eteläseinän äärelle peruspalkkia varten tehdyn eteläkaivannon pohjoisprofiili. Kuva kaakosta. 14.9.95.
- 271 088 **Kuva 5.** Huone B. Yleiskuva länsiseinän äärelle pääportaiden perustuksen rakenteen selvittämiseksi sekä sen pohjakiveyksen ja alapuolisen maan injektointia varten tehdystä länsikaivannosta. Injektointiputket näkyvät kuvan vasemmassa reunassa. Kuva etelästä. 9.10.95.
- 271 084-086 **Kuvat 6-8.** Huone B. Länsikaivannon itäprofiili. **Kuva 6.** Pohjoisosa (f. 271 084). **Kuva 7.** Keskiosa (f. 271 085). **Kuva 8.** Eteläosa (f. 271 086). Kuvat lounaasta. 9.10.95.
- 271 087 **Kuva 9.** Huone B. Länsikaivannon itäprofiili. Yksityiskohta keskiosasta. Kuva lännestä. 9.10.95.
- 271 303 **Kuva 10.** Huone B. Yleisnäkymä huoneen keskiosan kalliopohjasta betonilattian ja täytteiden poiston jälkeen. Holvien kannatinpylvään tukirakenteet ovat valmiina. Kuva luoteesta. 9.2.96.
- 271 304 **Kuva 11.** Huone B. Holvien kannatinpylvään tukirakenteet. Kuva lounaasta. 9.2.96.
- 271 305 **Kuva 12.** Huone C. Vasemmalla käytävälattian alla kulkeva vanha betonitunneli. Vasemmalla ylempänä sijaitsevat keskiseinän väliaikaiset peruspalkit. Kuva etelästä. 9.2.96.
- 271 272 **Kuva 13.** Huone C. Sama putkitunneli varhaisemmassa vaiheessa huoneen eteläosassa kuvattuna kohti huonetta F. Kuva pohjoisesta. 15.12.95.
- 271 321 **Kuva 14.** Huone C. Itäseinän alapuolella sijainneet väliaikaiset tukirakenteet. Kuva lännestä. 26.3.96.
- 271 322 **Kuva 15.** Huone C. Itäseinän alapuolella sijainneita valtioneuvoston linnan rakennusaikaisia ja sitä vanhempia maakerroksia linnan perustuksiin kuuluvan tiilikaaren alla. Kuva lännestä. 26.3.96.

- 271 080 **Kuva 16.** Huone D. Eteläseinän profiilin sijainti. Kuva pohjoisesta. 6.10.95.
- 271 079 **Kuva 17.** Huone D. Eteläseinän profiili. Kuva pohjoisesta. 6.10.95.
- 271 119 **Kuva 18.** Huone D. Eteläseinän eteläpuolella sijainnut tila linnan portaikon alapuolella. Kuva pohjoisesta. 19.10.95.
- 271 161 **Kuva 19.** Huone D. Edellisen tilan eteläpuolella sijainnut tila porrastanteen alapuolella. Kuva koillisesta. 10.11.95.
- 271 162 **Kuva 20.** Huone D. Edellisen tilan tiili- ja katu- kivitäytettä. Kuva koillisesta. 10.11.95.
- 271 009 **Kuva 21.** Huone E. Yleiskuva pohjoisseinän äärellä sijainneesta pohjoiskaivannosta paalutusvaiheessa. Kuva idästä. 11.9.95.
- 271 010 **Kuva 22.** Huone E. Lähikuva pohjoiskaivannon etelä-profiilin keskiosasta. Betonin alla on piha-/torikiveystä. Kuva luoteesta. 11.9.95.
- 271 031 **Kuva 23.** Huone E. Pohjoiskaivannon eteläprofiilin itäosa. Ylempänä on itäseinän äärellä sijainnut betonitunneli. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
- 271 032 **Kuva 24.** Huone E. Yksityiskohta edellisen profiilin alaosa. Hiekkakerroksen päällä on piha-/torikiveystaso. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
- 271 068 **Kuva 25.** Huone E. Itäseinän äärellä sijainneen itäkaivannon piha-/torikiveystä. Kuva etelästä. 28.9.95.
- 271 069 **Kuva 26.** Huone E. Länsiseinän äärellä sijainneen länsikaivannon piha-/torikiveystä. Kuva pohjoisesta. 28.9.95.
- 271 195 **Kuva 27.** Huone E. Huoneen keskiosan piha-/torikiveystä. Edellisten kaivantojen kiveykset ovat maamassojen alla esilläolevan kiveyksen ulkopuolella. Kuva pohjoisesta. 23.11.95
- 271 266 **Kuva 28.** Huone E. Huoneen keskiosan profiili. Päällimmäisenä on piha-/torikiveystaso. Kuva etelästä. 15.1.96.
- 271 273 **Kuva 29.** Huone F. Huoneen länsireunalla sijainnut lattianalainen betonitunneli paalutusvaiheessa. Kuva pohjoisesta. 15.1.96.
- 271 066 **Kuva 30.** Huone G. Koillisnurkassa lattianalaisissa maakerroksissa sijainneen puurakenteen kaakkoisnurkka esiinkaivettuna. Kuva kaakosta. 28.9.95.
- 271 067 **Kuva 31.** Huone G. Sama tilanne. Kuva etelästä. 28.9.95.

- 271 072 **Kuva 32.** Huone G. Puurakenteen eteläseinän pysty-
laudoitus ja pohjalaudoitusta. Pohjan päällä on
savikerros ennen täyttömaita. Kuva idästä.
28.9.95.
- 271 065 **Kuva 33.** Huone G. Itäseinän äärellä sijainneen
eteläisemmän kuopan länsiprofiili. Kuva idästä.
28.9.95.
- 271 259 **Kuva 34.** Huone G. Yleisnäkymä huoneesta puulattian
sekä alapuolisten uusien ja vanhojen täyttömaiden
poiston jälkeen. Puurakenne, kaakkoisnurkka pois-
tettuna, sijaitsee esiinkaivettuna pohjoisseinän
edessä. Linnan 1. kerroksen lattia on sijainnut
suunnilleen pohjoisseinän uuden peruspalkin ylä-
pinnan tasolla. Oikeanpuoleisen seinän peruspalkki
on väliaikainen. Kuva etelästä. 12.1.96.
- 271 255 **Kuva 35.** Huone G. Puurakenteen lounaisosa esiin-
kaivettuna. Kuva lounaasta. 12.1.96.
- 271 257 **Kuva 36.** Huone G. Puurakenne ylhäältä kuvattuna.
Sisäosa on osittain tyhjennetty. Kuva lännestä.
12.1.96.
- 271 258 **Kuva 37.** Huone G. Sama tilanne. Kuva idästä.
12.1.96.
- 271 256 **Kuva 38.** Huone G. Puurakenteen lounaisnurkka. Ala-
osan hirsikehikon salvos puutappeineen, pysty-
laidoitusta ja savikerrosta. Kuva lounaasta.
12.1.96.
- 271 260 **Kuva 39.** Huone G. Puurakenteen eteläseinän pysty-
laidoitus. Hirsikehikon etelähirsi ja savikerros
poistettu. Kuva etelästä. 15.1.96.
- 271 261 **Kuva 40.** Huone G. Puurakenteen lounaisnurkka ete-
läseinän pohjahirren ja pystyautojen poiston
jälkeen. Pohjalautojen päällä ja alla on saviker-
rokset. Kuva etelästä. 15.1.96.
- 271 263 **Kuva 41.** Huone G. Puurakenteen lounaisnurkka poh-
jalautojen yläpuolisen savikerroksen poiston jäl-
keen. Kuva kaakosta. 15.1.96.
- 271 262 **Kuva 42.** Huone G. Lähikuva edellisestä tilantees-
ta. Kuva kaakosta. 15.1.96.
- 271 264 **Kuva 43.** Huone G. Puurakenteen sisällä maatäyt-
teessä ollut rautapadan puolikas. Kuva lounaasta.
15.1.96.
- 271 271 **Kuva 44.** Huone G. Puurakenteen sisällä ja valtio-
neuvoston linnan perustusmuurin alla ollut nahka-
kenkä. Kuva lännestä. 15.1.96.
- 271 267 **Kuva 45.** Huone G. Tilanne puurakenteiden ja sisä-
puolella olleen täyttömateriaalin poiston sekä
huoneen pohjoiseen perustusmuuriin torin puolelle
tehdyn ajokäytävän teon jälkeen. Puurakenteen

pohjalaidoitusta on osittain säilyneenä muurin alla. Kuva lounaasta. 15.1.96.

- 271 268-269 **Kuvat 46-47.** Huone G. Poikkileikkauskuva edellisen kuvan tilanteesta. **Kuva 46.** Keskiosa (f. 271 268). **Kuva 47.** Reunat (f. 271 269). Kuvapanoraama lännestä. 15.1.96.
- 271 270 **Kuva 48.** Huone G. Lähikuva edellisestä pohjaulaituksesta. Kuva lännestä. 15.1.96.
- 271 278 **Kuva 49.** Huone G. Puurakenteen pohjalautoja. 17.1.96.
- 271 279 **Kuva 50.** Huone G. Lähikuva lautojen puutapeista. 17.1.96.
- 271 299 **Kuva 51.** Huone G. Osa hirsikehikon itähirrestä osittain rikkoontuneine salvoksineen. 9.2.96
- 271 265 **Kuva 52.** Huone G. Pohjoisseinän perustusmuurin alla, ajokäytävän kohdalla torin puolella, olleita irrallisia puita. Kuva idästä. 15.1.96.
- 271 307 **Kuva 53.** Huone G. Pohjois- ja itäseinien perustusmuurit poistettu. Seinät on väliaikaisten peruspalkkien varassa. Kuva kaakosta. 5.3.96.
- 271 311 **Kuva 54.** Huone G. Itäseinän eteläosan alla säilyneen kaivon alin hirsikerta. Kaivon sisällä itäosan täytemaa on jätetty kaivamatta. Linnan kellarin lattiapohja on kaivettu alimmalle tasolleen. Kuva lounaasta. 5.3.96.
- 271 310 **Kuva 55.** Huone G. Lähikuva edellisestä tilanteesta. Kuva etelästä. 5.3.96.
- 271 312 **Kuva 56.** Huone G. Kaivon pohjoisosa. Kuva etelästä. 5.3.96.
- 271 313 **Kuva 57.** Huone G. Kaivon koillisnurkka. Kuva lounaasta. 5.3.96.
- 271 139 **Huone 58.** Huone H. Länsiseinän äärellä sijainnut lattianalainen betonitunneli. Kuva pohjoisesta. 27.10.95.
- 271 071 **Kuva 59.** Huone H. Yleiskuva itäseinän äärellä sijainneesta kaivannosta. Piirretty profiili sijaitsee kuvan oikeassa reunassa. Kuva pohjoisesta. 28.9.95.
- 271 070 **Kuva 60.** Huone H. Edellisen kuvan dokumentoidun profiilin koskematon alaosa. Yläpuolella on uudempiä rakennusjätekerroksia. Kuva koillisesta. 28.9.95.
- 270 902 **Kuva 61.** Huone K. Osittain puretun puulattian rakennetta huoneen etelälaidalla. Kuva kaakosta. 21.6.95.

- 270 903 **Kuva 62.** Huone K. Puulattian rakennetta huoneen länsilaidalla. Kuva etelästä. 30.6.95.
- 270 904 **Kuva 63.** Huone K. Sama rakenne. Kuva idästä. 30.6.95.
- 270 912 **Kuva 64.** Huone K. Yleisnäkymä huoneesta lattian poiston jälkeen. Dokumentoitu profiili sijaitsee kaivinkoneen takana. Kuva koillisesta. 27.7.95.
- 270 911 **Kuva 65.** Huone K. Itä-länsisuuntainen profiili huoneen lounaisnurkassa. Kuva kaakosta. 27.7.95.
- 270 916 **Kuva 66.** Huone K. Peruspalkkeja yhdistäville terästangoille timanttikorataan reikiä perustusmuurien läpi. Kuva pohjoisesta. 1.8.95.
- 270 905 **Kuva 67.** Huone K. Huoneen lattiatäytteistä löydettyjä lehtiä. 30.6.95.
- 271 253 **Kuva 68.** Huone L. Eteläseinän vieressä sijainneen kauhakuormaajien ajokäytävän pohjoisprofiili. Kuva kaakosta. 4.1.96.
- 271 254 **Kuva 69.** Huone L. Lähikuva profiilin itäosasta. Kuva kaakosta. 4.1.96.
- 270 925 **Kuva 70.** Huone N. Linnan 1. kerroksen lattian alle jäänyt tila. Edessä eteläseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän hajoitetun pohjoisseinän harkkoja. Kuva lounaasta. 14.8.95.
- 271 250 **Kuva 71.** Huoneet M ja N. Yleiskuva huoneiden pohjoisseinän uuden peruspalkin alle jääneestä profiilista. Sen takana yläosassa näkyy linnan perustusmuuri. Kuva kaakosta. 19.12.95.
- 271 247-249 **Kuvat 72-74.** Huoneet M ja N. Edellinen profiili. **Kuva 72.** Länsiosa (f. 271 247). **Kuva 73.** Keskiosa (f. 271 248). **Kuva 74.** Itäosa (f. 271 249). Kuva-panoraama etelästä. 19.12.95.
- 271 237 **Kuva 75.** Huone N. Edellisen profiilin itäosa aiemmassa vaiheessa. Kuva lounaasta. 28.11.95.
- 271 173 **Kuva 76.** Huone O. Eteläseinän äärellä sijainneen kaivannon pohjoisprofiilia täytekorroksineen. Kuva lounaasta. 14.11.95.
- 271 175 **Kuva 77.** Huone O. Edellisen kaivannon eteläprofiili, länsipää. Kuva koillisesta. 14.11.95.
- 271 174 **Kuva 78.** Huone O. Edellinen profiili, itäpää. Kuva luoteesta. 14.11.95.
- 271 245 **Kuva 79.** Huone O. Huoneen pohjoisseinän äärellä sijainneen kaivannon eteläprofiilia. Kuva koillisesta. 18.12.95.
- 271 246 **Kuva 80.** Huone O. Lähikuva profiilin länsiosasta. Kuva koillisesta. 18.12.95.

- 271 298 **Kuva 81.** Huone O. Yleiskuva huoneen lounaisosassa sijainneesta pohjois-eteläsuuntaisesta profiilista ja tilanteesta lattian ja sen alapuolisen perustusmuurin poiston jälkeen. Kuva lännestä. 29.1.96.
- 271 297 **Kuva 82.** Huone O. Lähikuva edellisestä profiilista. Profiilin yläosassa on sijainnut katkaistu perustusmuuri, jonka päät näkyvät kuvan reunoissa. Profiilin yläosassa on esillä nyt sen takana olleet täyttömaat (ks. kuva 76). Kuva lännestä. 29.1.96.
- 271 306 **Kuva 83.** Huone O. Yleiskuva huonetilasta kaivettuna pohjasyvyYTEensä. Kuvan 79 profiili sijaitsi kauhakuormaajan kohdalla ja kuvan 81 profiili aivan kuvan alareunassa. Kuva lounaasta. 9.2.96.
- 271 924 **Kuva 84.** Huone P. Linnan eteläseinän vieressä sijainneen kellarikäytävän ja pihalta tulevan kellarikäytävän yhtymäkohta. Oikea seinä on linnan Aleksanterinkadun puoleinen seinä. Kuva lännestä. 14.8.95.
- 271 194 **Kuva 85.** Huone P. Huoneen itäseinän perustusmuurin poiston jälkeen paljastunut profiili, joka on sijainnut linnan perustusmuuria vastaan. Profiilin takana näkyy edellisen kuvan pihalta tulevan kellarikäytävän seinä. Kuva idästä. 23.11.95.
- 271 179 **Kuva 86.** Huone P. Huoneen lounaisnurkassa kellarikäytävän alla olleita kiviä, jotka kuuluvat ilmeisesti linnan rakenteisiin. Vasemmalla näkyy kadunpuoleisen seinän uusi peruspalkki ja oikealla vanha kellarikäytäväseinä ja lattia. Kuva idästä. 16.11.95.
- 271 240 **Kuva 87.** Huone P. Yleiskuva pohjoisseinän uuden peruspalkin alle jääneestä profiilista. Palkin alla näkyy osittain linnan perustusmuuri. Kuva kaakosta. 15.12.95.
- 271 238-239 **Kuvat 88-89.** Huone P. Edellinen profiili. **Kuva 88.** Länsiosa. Kuvan oikeassa reunassa on pihalta tullut käytävä purkujätteillä täytettynä (f. 271 239). **Kuva 89.** Itäosa (f. 271 238). Kuvat etelästä. 15.12.95.
- 271 188a **Kuva 90.** Huone R. Huoneen koillisosassa sijainnut länsi-itäsuuntainen profiili huoneen itäseinän ja pohjois-eteläsuuntaisen kellarikäytävän välissä. Kuva pohjoisesta. 20.11.95.
- 271 150 **Kuva 91.** Huone R. Länsiseinä. Kellarikäytävän betoniseinän päällä on seinän perustukseksi laitettu porraskiviä. Kuva kaakosta. 31.10.95.
- 271 151 **Kuva 92.** Huone R. Seinän poikkileikkauskuva. Kuva kaakosta. 31.10.95.
- 271 152 **Kuva 93.** Huone R. Lähikuva porraskivistä. Kuva etelästä. 31.10.95.

- 270 956 **Kuva 94.** Huone S. Lattia on purettu ja sen alapuolinen tila tyhjennetty pihakiveykseen saakka huoneen länsipuoliskossa. Kuva pohjoisesta. 29.8.95.
- 270 957 **Kuva 95.** Huone S. Sama tilanne. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 270 958 **Kuva 96.** Huone S. Sama tilanne. Länsiseinän vieressä sijainnut vesikouru. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 270 959 **Kuva 97.** Huone S. Lähikuva samasta tilanteesta. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 270 966 **Kuva 98.** Huone S. Pihakiveyksen lounaisnurkkaan tehty kerroskaivausalue, 3. kerros. Pihakiveys on rikkoutunut aiemmin tähän tasoon saakka. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 270 967 **Kuva 99.** Huone S. Sama alue, 4., 5. ja 6. kerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 270 968 **Kuva 100.** Huone S. Sama alue, 5. ja 6. kerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 270 969 **Kuva 101.** Huone S. Sama alue, 6. kerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 270 970 **Kuva 102.** Huone S. Sama alue, 7. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 971 **Kuva 103.** Huone S. Sama alue, 8. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 972 **Kuva 104.** Huone S. Sama alue, 9. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 973 **Kuva 105.** Huone S. Sama alue, 10. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 974 **Kuva 106.** Huone S. Sama alue, 11. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 975 **Kuva 107.** Huone S. Sama alue, 12. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 976 **Kuva 108.** Huone S. Sama alue, 14. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 977 **Kuva 109.** Huone S. Sama alue, 15. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 978 **Kuva 110.** Huone S. Sama alue, 16. kerros ja profiilit. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 270 979 **Kuva 111.** Huone S. Sama alue, profiilit. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 271 059 **Kuva 112.** Huone S. Yleiskuva huoneen eteläseinän vieressä sijainneesta kellarikäytävästä (=kaivannosta), jonka pohjoisseinä ja sen takana olleet uudet irtomaat on poistettu. Huoneen itäpuoliskon

- lattia on vielä poistamatta. Kuva lounaasta. 26.9.95.
- 271 058 **Kuva 113.** Huone S. Yleiskuva edellisen kaivannon pohjoisprofiilista. Kuva lounaasta. 26.9.95.
- 271 055-057 **Kuvat 114-116.** Huone S. Edellinen profiili. **Kuva 114.** Länsiosa (f. 271 055). **Kuva 115.** Keskiosa (f. 271 056). **Kuva 116.** Itäosa (f. 271 057). Kuvapanoraama etelästä. 26.9.95.
- 271 077 **Kuva 117.** Huone S. Koko pihakiveys paljastettuna. Perustuspaalun lyöminen pohjoisseinän viereen on rikkonut osittain länsipuoliskon aiemmin dokumentoitua pihakiveystä. Samoin eteläreuna on vähän siirtynyt pohjoiseen päin paalutusten aiheuttamien sortumien takia. Kuva lounaasta. 2.10.95.
- 271 074 **Kuva 118.** Huone S. Sama tilanne. Kuva lännestä. 2.10.95.
- 271 073 **Kuva 119.** Huone S. Sama tilanne. Kuva idästä. 2.10.95.
- 271 075 **Kuva 120.** Huone S. Lähikuva itäseinän alle vähän menevästä pihakiveyksestä. Kuva lännestä. 2.10.95.
- 271 078 **Kuva 121.** Huone S. Kuvan 117 ottopaikka ja vaaituskoneen paikka. Kuva pohjoisesta. 2.10.95.
- 271 083 **Kuva 122.** Huone S. Peruspalkin takia on osa pihakiveystä poistettu pohjoisseinän ääreltä. Vanerilevyjen alla on jäljellejäänyt kiveys. Eteläseinän peruspalkki on valamisvaiheessa kellarikäytävän kohdalla. Kuva pohjoisesta. 6.10.95.
- 271 082 **Kuva 123.** Huone S. Pohjoisseinän peruspalkin kohta. Väliseinät puhkaistu, sydänmuuria louhittu ja paalut katkaistu palkkia varten. Kuva lännestä. 6.10.95.
- 271 145 **Kuva 124.** Huone S. Säilynyt pihakiveys on numeroitu kaupunginmuseon näyttelyyn siirtämistä varten. Pohjoisseinän äärelle edellisessä kuvassa olevalle paikalle on valettu peruspalkki. Kuva etelästä. 30.10.95.
- 271 144 **Kuva 125.** Huone S. Lähikuva samasta tilanteesta. Kuva etelästä. 30.10.95.
- 271 180 **Kuva 126.** Huone S. Itäosa kaivinkonekaivauksen aikana. Kuva lännestä. 17.11.95.
- 271 181 **Kuva 127.** Huone S. Sama tilanne. Kuva etelästä. 17.11.95.
- 271 182 **Kuva 128.** Huone S. Lähikuva itäseinän kerroksista. Kuva lännestä. 17.11.95.
- 271 183 **Kuva 129.** Huone S. Sama kohta. Tilanne hiukan myöhemmin. Kuva lännestä. 17.11.95.

- 271 184 **Kuva 130.** Huone S. Pohjoisseinän peruspalkin alle jäänyt profiili. Kuva etelästä. 17.11.95.
- 271 177 **Kuva 131.** Huoneet S ja T. Huoneiden länsiosassa sydänmuurin läpi tehty kauhakuormajien ajokäytävä. Perustusmuurin alapuolinen itäprofiili. Kuva luoteesta. 16.11.95.
- 271 178 **Kuva 132.** Huoneet S ja T. Sama tilanne, länsiprofiili. Kuva koillisesta. 16.11.95.
- 271 207-213 **Kuvat 133-139.** Huoneet S ja U. Peruspalkin ja sydänmuurin alla sijainnut pohjoisprofiili. **Kuvat 133-134.** Huone S (f. 271 207-208). **Kuva 135.** Huoneet S ja U (f. 271 209). **Kuvat 136-139.** Huoneet U ja X (f. 271 210-213). Kuvat etelästä. 28.11.95.
- 271 050 **Kuva 140.** Huone T. Yleiskuva pohjoisseinän äärellä kulkeneen kellarikäytävän laajennetusta kaivannosta, sen eteläprofiilista. Pihakiveyksen päällä lattianalaisia täytekerroksia. Kuva luoteesta. 25.9.95.
- 271 051-053 **Kuvat 141-143.** Huone T. Edellinen profiili. **Kuva 141.** Itäosa (f. 271 051). **Kuva 142.** Keskiosa (f. 271 052). **Kuva 143.** Länsiosa (f. 271 053). Kuva-panoraama pohjoisesta. 25.9.95.
- 271 140 **Kuva 144.** Huone T. Puulattia on poistettu ja eteläseinän ääreltä on poistettu pihakiveys peruspalkin takia. Kuva lounaasta. 27.10.95.
- 270 164 **Kuva 145.** Huone T. Maat on poistettu peruspalkin teolta säilyneeltä pihakiveyksen päältä. Oikealla sijaitsee keskiseinän valettu peruspalkki. Kuva lounaasta. 13.11.95.
- 270 166 **Kuva 146.** Huone T. Sama tilanne. Kuva idästä. 13.11.95.
- 270 165 **Kuva 147.** Huone T. Itäseinän äärellä sijainnut vesikouru. Kuva ylhäältä etelästä. 13.11.95.
- 270 163 **Kuva 148.** Huone T. Vesikourussa ollutta palomaata. Kuva etelästä. 13.11.95.
- 170 167 **Kuva 149.** Huone T. Vesikourun alapuolinen profiili pohjoispäässä. Kuva pohjoisesta. 13.11.95.
- 270 176 **Kuva 150.** Huone T. Länsiseinän perustuskiviä ja alapuolisia kulttuurikerroksia. Mahdollisesti aiemman rakennuksen perustuksiin kuuluvia. Kuva idästä. 15.11.95.
- 271 218 **Kuva 151.** Huoneet T ja V. Yleiskuva peruspalkin ja sydänmuurin alapuolisista kerroksista. Kuva luoteesta. 28.11.95.
- 271 214-217 **Kuvat 152-155.** Huoneet T ja V. Edellinen profiili. **Kuva 152.** Huone V:n itäosan pohjoisetelä-suuntai-

- nen profiili (f. 271 214). **Kuva 153.** Huone V (f. 271 215). **Kuva 154.** Huoneet V ja T (f. 271 216). **Kuva 155.** Huone T (f. 271 217). Kuvapanoraama pohjoisesta. 28.11.95.
- 270 946 **Kuva 156.** Huone U. Itäpuoliskon puulattia ja lattianalaiset maakerrokset on poistettu pihakiveykseen saakka. Kuva etelästä. 24.8.95.
- 270 950 **Kuva 157.** Huone U. Länsipuoliskon viimeisiä uudempiä irtomaita poistetaan. Kuva idästä. 25.8.95.
- 270 947 **Kuva 158.** Huone U. Koko lattia ja lattianalaiset maakerrokset on poistettu. Länsipuoliskon pihakiveyksen päällä on vielä savikerros. Kuva lännestä. 25.8.95.
- 270 948 **Kuva 159.** Huone U. Sama tilanne. Kuva etelästä. 25.8.95.
- 270 954 **Kuva 160.** Huone U. Pihakiveys kokonaan paljastettuna. Kuva lännestä. 28.8.95.
- 270 955 **Kuva 161.** Huone U. Sama tilanne. Kuva etelästä. 28.8.95.
- 270 951 **Kuva 162.** Huone U. Yleiskuva eteläseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän, eteläkaivannon, pohjoisprofiilista seinän takana olleiden uudempien irtomaiden poiston jälkeen. Kuva etelästä. 28.8.95.
- 270 949,
270 952-953 **Kuvat 163-165.** Huone U. Edellinen profiili. **Kuva 163.** Länsiosa (f. 270 952). **Kuva 164.** Keskiosa (f. 270 953). **Kuva 165.** Itäosa (f. 270 949). Kuva 163 kaakosta ja kuvat 164-165 etelästä. Kuvat 163-164 28.8.95 ja kuva 165 25.8.95.
- 270 960 **Kuva 166.** Huone U. Pihakiveyksen keskiosaan tehty kerroskaivausalue. Pihakiveys ja sen alapuolinen irtonainen hiekka on poistettu. Kuva lännestä. 29.8.95.
- 270 961 **Kuva 167.** Huone U. Edellisen kuvan kova hiilensekainen hiekkakerros on poistettu. Esillä on puusilppukerros. Itälaidassa on pohjois-eteläsuuntainen kivirivi. Kuva etelästä. 30.8.95.
- 270 962 **Kuva 168.** Huone U. Kerroskaivausalueen pohjoisprofiili pohjoisen sydänmuurin äärellä. Vasemmalla on kulttuurikerrosten läpi aiemmin kaivettu kuoppa, josta vain itäosa on esiinkaivettu. Oikealla olevalla tasanteella on esillä alin palokerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 270 964 **Kuva 169.** Huone U. Kerroskaivausalueen itäprofiili. Edessä on rakennuksen jäännöksiä. Kuva lännestä. 31.8.95.
- 270 965 **Kuva 170.** Huone U. Sama paikka. Rakennusjäännökset on poistettu peruskiveä lukuunottamatta. Kuva

- länneestä. 31.8.95.
- 270 963 **Kuva 171.** Huone U. Pohjoisprofiilia dokumentoidaan. Kuva länneestä. 31.8.95.
- 270 919 **Kuva 172.** Huone V. Linnan 1. kerroksen puulattiaan on puhkaistu reikiä perustuspaaluja varten. Kuva lounaasta. 14.8.95.
- 270 920 **Kuva 173.** Huone V. Lattiarakennetta reiän kohdalla. Kuva luoteesta. 14.8.95
- 271 047 **Kuva 174.** Huone V. Yleiskuva pohjoisseinän äärellä sijainneen pohjoiskaivannon, laajennetun kellari-käytävän, eteläprofiilista. Pihakiveyksen päällä on linnan rakentamisaikainen laastikerros sekä sen aikaisia ja myöhempiä maakerroksia. Kuva koillisesta. 25.9.95.
- 271 046 **Kuva 175.** Huone V. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 25.9.95.
- 271 043-045 **Kuvat 176-178.** Huone V. Edellinen profiili. **Kuva 176.** Itäosa (f. 271 046). **Kuva 177.** Keskiosa (f. 271 044). **Kuva 178.** Länsiosa (f. 271 045). Kuva-panoraama pohjoisesta. 25.9.95.
- 271 049 **Kuva 179.** Huone V. Lähikuva edellisen profiilin itäosasta. Kuva pohjoisesta. 25.9.95.
- 271 048 **Kuva 180.** Huone V. Lähikuva edellisen profiilin keskiosasta. Kuva pohjoisesta. 25.9.95.
- 271 189 **Kuva 181.** Huone V. Huoneiden T ja V välinen perustusmuuri on poistettu ja huoneen V pihakiveys ja profiili puhdistettu. Kuva länneestä. 21.11.95.
- 271 190 **Kuva 182.** Huone V. Pihakiveys. Oikealla on keski-muurin peruspalkki, jonka tieltä on purettu osa pihakiveyksestä. Kuva lounaasta. 21.11.95.
- 271 191 **Kuva 183.** Huone V. Sama tilanne. Kuva kaakosta. 21.11.95.
- 271 251 **Kuva 184.** Huone V. Pohjoisseinän alla sijainneen kuopan profiili. Ylimpänä on uusi peruspalkki ja sen alla vanhempi kellarikäytävän seinä. Kuva kaakosta. 19.12.95.
- 271 252 **Kuva 185.** Huone V. Lähikuva maakerroksista. Kuva etelästä. 19.12.95.
- 270 917 **Kuva 186.** Huone X. 1. kerroksen väliseinä osittain revittynä. Kuva koillisesta. 1.8.95.
- 270 918 **Kuva 187.** Eteläsiiven 1. kerroksen käytävä. Kuva länneestä. 1.8.95.
- 271 019 **Kuva 188.** Huone X. Pohjoisseinän äärelle peruspalkin tekoa varten lattian läpi tehty kaivausalue. Työkuva. Kuva kaakosta. 13.9.95.

- 271 020 **Kuva 189.** Huone X. Pihakiveyksen päällä ollut savi-/tiilikkerros. Kuva kaakosta. 13.9.95.
- 271 023 **Kuva 190.** Huone X. Pihakiveys. Kuva ylhäältä luoteesta. 13.9.95.
- 271 024 **Kuva 191.** Huone X. Edellisen kuvan ottopaikka. Kuva kaakosta. 13.9.95.
- 271 021 **Kuva 192.** Huone X. Pihakiveys. Kuva idästä. 13.9.95.
- 271 022 **Kuva 193.** Huone X. Edellisen kuvan ottopaikka peruspalkkia varten tehdystä aukosta. Kuva lännestä. 13.9.95.
- 271 025 **Kuva 194.** Huone X. Pihakiveys ja sen alapuolinen irtonainen hiekkakerros poistettuina. Kuva idästä. 13.9.95.
- 271 034 **Kuva 195.** Huone X. Pohjoisen perustusmuurin äärelle tehdyn koekuopan itäprofiili. Kuoppa on tehty rakentajien toimesta muurin alapinnan toteamiseksi. Kuva lounaasta. 15.9.95.
- 271 041 **Kuva 196.** Huone X. Huoneen lounaisnurkassa, eteläseinän vieressä sijainneen kellarikäytävän lattian alla, olleita Goviniuksen kellarin rakenteita. Kuvassa on tutkimusalueella sijainneen huone-tilan läntinen tiilinen sisäseinä ja ulkopuolinen kivimuuri ulkopuolelta kuvattuna. Kuva lännestä. 22.9.95.
- 271 040 **Kuva 197.** Huone X. Lähikuva samasta rakenteesta. Kuva lännestä. 22.9.95.
- 271 042 **Kuva 198.** Huone X. Lähikuva saman rakenteen eteläosasta. Kuva luoteesta. 22.9.95.
- 271 076 **Kuva 199.** Huone X. Tiiliseinän yläosa sekä pohjoisseinän holvi sisäpinnoiltaan paljastettuna myöhemmässä vaiheessa. Kuva idästä. 2.10.95.
- 271 149 **Kuva 200.** Huone X. Yleiskuva huoneesta lattian poiston jälkeen. Kuvien 188-194 kaivausalue sijaitsee pohjoisseinän äärellä, kuvien 201-205 kaivausalue itäseinän äärellä valaistulla alueella, kuvien 196-199 kaivausalue kellarikäytävässä tikapuiden oikealla puolella ja kuvan 219 kaivausalue harkkomuurin edessä sen suuntaisena. Kuva luoteesta. 31.10.95.
- 271 146 **Kuva 201.** Huone X. Itäseinän luona sijainnut kaivausalue. Latan takana on Goviniuksen kellarin itä-länsisuuntainen kivinen pohjoisseinä ja edessä samansuuntainen pihan vesikouru. Kuva pohjoisesta. 31.10.95.
- 271 147 **Kuva 202.** Huone X. Lähikuva samasta tilanteesta. Kuva pohjoisesta. 31.10.95.

- 271 148 **Kuva 203.** Huone X. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 31.10.95.
- 271 153 **Kuva 204.** Huone X. Edellisen vesikourun poikittaisprofiili. Kuva pohjoisesta. 31.10.95.
- 271 154 **Kuva 205.** Huone X. Sama tilanne. Kuva lännestä. 31.10.95.
- 271 143 **Kuva 206.** Huone X. Eteläseinän vieressä ollut kellarikäytävä ehjine pohjoisseinineen. Seinän alla on Goviniuksen kellarin pohjoisseinä. Kadun puolella on uusi peruspalkki valettuna. Linnan 1. kerroksen lattia sijaitsi harkkoseinän yläpinnan korkeudella. Kuva kaakosta. 30.10.95.
- 271 142 **Kuva 207.** Huone X. Goviniuksen kellarin tutkimusalueella olevan huonetilan pohjoista tiiliseinää edellisen kellarikäytäväseinän alla. Kuva kaakosta. 30.10.95.
- 271 141 **Kuva 208.** Huone X. Työskentelyä edellisessä tilassa. Kuva idästä. 30.10.95.
- 271 199 **Kuva 209.** Huone X. Huoneen länsiosassa sijainnut huoneenlevyinen pohjois-eteläsuuntainen profiili kellarikerroksen maanpoiston aikana. Tilanne profiilin eteläosassa ennen puhdistusta. Kuvan keskellä on Goviniuksen kellarin luoteisnurkka. Kuva luoteesta. 24.11.95.
- 271 198 **Kuva 210.** Huone X. Lähikuva samasta tilanteesta. Goviniuksen kellarin länsiseinän tiilimuuri on vielä rikkomatta, mutta kivimuuri on poistettu edestä. Kuva luoteesta. 24.11.95.
- 271 197 **Kuva 211.** Huone X. Profiilin pohjoisosa puhdistettuna. Kuva lännestä. 24.11.95.
- 271 200 **Kuva 212.** Huone X. Koko profiili täysin puhdistettuna. Keskellä kuvan ylälaidassa on pihakiveys sadevesikouruineen, oikealla on Goviniuksen kellarin kivi- ja tiiliseinää, jonka päällä sijaitsee linnan kellarikäytävän tiiliharkkoseinä. Kellarin länsiseinä latan edessä on rikottu tiilisen pohjoisseinän profiilin esiinsaamiseksi. Ks. kuvat 196 ja 199. Kuva lännestä. 27.11.95.
- 270 203-204 **Kuva 213-214.** Huone X. Profiilin pohjois- ja keskiosat kokonaan puhdistettuina. **Kuva 213.** Pohjoisosa (f. 271 204). **Kuva 214.** Keskiosa (f. 271 203). Kuvapanoraama lännestä. 27.11.95.
- 271 200 **Kuva 215.** Huone X. Profiilin eteläosa kokonaan puhdistettuna. Kuva lännestä. 27.11.95.
- 271 201 **Kuva 216.** Huone X. Goviniuksen kellarin tiilisen pohjoisseinän profiili ja sisäpuoliset täytekerrokset. Kuva lännestä. 27.11.95.
- 271 202 **Kuva 217.** Huone X. Edellisen profiilin alaosa.

Tiilimuurin alla näkyy seinän perustuskivet. Profiilissa on alimpana puhdas hiekka, päällä savi-kerros ja täytemaita. Kuva lännestä. 27.11.95.

- 271 205** **Kuva 218.** Huone X. Sama tilanne. Goviniuksen kellarin luoteiskulma. Itäseinää on purettu pohjois-seinän profiilin esillesaamiseksi (ks. kuvat 197, 199 ja 210). Kuva luoteesta. 27.11.95.
- 271 196** **Kuva 219.** Huone X. Kellarikäytäväseinän oikealla puolella on Goviniuksen kellarin kiviseinän yläpinta ja sen oikealla puolella pihakiveyksen vesikouru. Kuva idästä. 25.11.95.
- 271 226** **Kuva 220.** Huone X ja Z. Edessä näkyy Goviniuksen kellariseinän yläpinta huoneessa Z. Alemmalla tasolla on edellisen kuvan kohta huoneen X puolella. Jäljellä on vain seinän perustuskivet. Kuva idästä. 29.11.95.
- 271 224** **Kuva 221.** Huone X ja Z. Sama tilanne. Kuva lännestä. 29.11.95.
- 271 227** **Kuva 222.** Huone X. Kellariseinän pohjakivirivin eteläpuolelle tehty profiilikuoppa. Alimpana on puhdas hiekka. Kuva lännestä. 29.11.95.
- 271 225** **Kuva 223.** Huone Z. Pohjoiseinän profiili purkuvaiheessa. Kuva lännestä. 29.11.95.
- 271 219-222** **Kuvat 224-227.** Huone X. Pohjoisseinän peruspalkin alla ollut profiili. **Kuva 224.** Länsiosa (f. 271 219). **Kuva 225.** Keskiosa (f. 271 220). **Kuvat 226-227.** Itäosa (f. 271 221-222). Kuvat etelästä. 29.11.95.
- 271 223** **Kuva 228.** Huone X. Lähikuva profiilin itäosasta. Kuva lounaasta. 29.11.95.
- 271 206** **Kuva 229.** Huone X. Goviniuksen kellariseinää dokumentoidaan. Kuva luoteesta. 27.11.95.
- 271 012** **Kuva 230.** Huone Y. Huoneen eteläosassa 1. kerroksen lattian alla säilyneelle alueelle, sen keski- ja itäosaan, tehty kerroskaivausalue. Maatäytteiden alta on paljastunut hiekkakerros ja sen päällä olleet kivilaatta ja kivet, jotka ovat olleet aiemmin lattiantukirakenteiden perustana. Kuva idästä. 12.9.95.
- 271 014** **Kuva 231.** Huone Y. Hiekkakerroksen alta paljastunut pihakiveys. Kuva idästä. 12.9.95.
- 271 013** **Kuva 232.** Huone Y. Sama tilanne. Kuva lännestä. 12.9.95.
- 271 015** **Kuva 233.** Huone Y. Sama tilanne. Kuva pohjoisesta. 12.9.95.
- 271 017** **Kuva 234.** Huone Y. Sama alue, 2. ja 3. kerros. Pihakiveys ja sen alapuolinen hiekka, 1. kerros, on

poistettu tulevan peruspalkin kohdalta. Kuva lännestä. 12.9.95.

- 271 018 **Kuva 235.** Huone Y. Sama alue. Alue on kaivettu palkin perustamistasolle. Kuva lännestä. 12.9.95.
- 271 026-028 **Kuvat 236-238.** Huone Y. Pohjoisseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän, pohjoiskaivannon, eteläprofiili irtomaiden poiston jälkeen. **Kuva 236.** Itäosa (f. 271 026). **Kuva 237.** Keskiosa (f. 271 027). **Kuva 238.** Länsiosa (f. 271 028). Kuva-panoraama pohjoisesta. 14.9.95.
- 271 029 **Kuva 239.** Huone Y. Lähikuva profiilin itäosasta. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
- 271 030 **Kuva 240.** Huone Y. Lähikuva profiilin länsiosasta. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
- 271 092 **Kuva 241.** Huone Y. Kerroskaivausalue peruspalkin teolta säilyneellä alueella, 3. ja 4. kerros. Alue on kaivettu eteläpuolella sijaitsevan palkin alle jääneen alueen tasoon (ks. kuva 235). Kuva lännestä. 16.10.95.
- 271 093 **Kuva 242.** Huone Y. Sama alue, 4., 5., 6., 7. ja 8. kerros. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 271 095 **Kuva 243.** Huone Y. Sama alue, 5., 6., 9. ja 10. kerros. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 271 096 **Kuva 244.** Huone Y. Sama alue, 5., 6. ja 10. kerros. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 271 097 **Kuva 245.** Huone Y. Sama alue, 5., 6., 11. ja 12. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 099 **Kuva 246.** Huone Y. Sama alue, 5., 6. ja 12. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 100 **Kuva 247.** Huone Y. Sama alue, kerrokset 5., 6., 13. ja 14. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 101 **Kuva 248.** Huone Y. Sama alue, 5. ja 14. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 102 **Kuva 249.** Huone Y. Sama alue, 15. ja 16. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 103 **Kuva 250.** Huone Y. Sama alue, 16., 18. ja 19. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 104 **Kuva 251.** Huone Y. Sama alue, 17., 18. ja 19. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 105 **Kuva 252.** Huone Y. Sama alue, 18. ja 19. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271 106 **Kuva 253.** Huone Y. Sama alue, 19. ja 20. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.

- 271 107 **Kuva 254.** Huone Y. Sama alue, 20. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 108 **Kuva 255.** Huone Y. Sama alue, 21. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 109 **Kuva 256.** Huone Y. Sama alue, 22. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 111 **Kuva 257.** Huone Y. Sama alue, 23. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 112 **Kuva 258.** Huone Y. Sama alue, 24. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 113 **Kuva 259.** Huone Y. Sama alue, 25. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 118 **Kuva 260.** Huone Y. Yleiskuva kerroskaivausalueen profiileista. Kuva pohjoisesta. 18.10.95.
- 271 117 **Kuva 261.** Huone Y. Itäprofiili. Kuva lännestä. 18.10.95.
- 271 122 **Kuva 262.** Huone Y. Jatkettu itäprofiili. Kuva luoteesta. 18.10.95.
- 271 114 **Kuva 263.** Huone Y. Eteläprofiili. Kuva pohjoisesta. 18.10.95.
- 271 115 **Kuva 264.** Huone Y. Lähikuva eteläprofiilin itäosasta. Kuva pohjoisesta. 18.10.95.
- 271 116 **Kuva 265.** Huone Y. Länsiprofiili. Kuva idästä. 18.10.95.
- 271 121 **Kuva 266.** Huone Y. Jatkettu länsiprofiili. Kuva koillisesta. 18.10.95.
- 271 123 **Kuva 267.** Huone Y. Länsiprofiilin takaista aluetta kaivettuna syvemmälle. Kuva koillisesta. 20.11.95.
- 271 124 **Kuva 268.** Huone Y. Lähikuva edellisestä. Kuva koillisesta. 20.11.95.
- 271 011 **Kuva 269.** Huone Y. Kaivausaluetta puhdistetaan kaivinkoneella ennen kerroskaivausta. Kuva kaakosta. 12.9.95.
- 271 016 **Kuva 270.** Huone Y. Pihakiveystä dokumentoidaan. Kuva lännestä. 12.9.95.
- 271 094 **Kuva 271.** Huone Y. Alueen dokumentointia pölypölyssä. Kuva pohjoisesta. 16.10.95.
- 271 110 **Kuva 272.** Huone Y. Kerroskaivaus meneillään. Kuva lounaasta. 18.10.95.
- 271 155 **Kuva 273.** Huone Y. Käytävän kohta keskiseinän peruspalkin rauditusvaiheessa huoneen länsiosasta länteenpäin. Kuva idästä. 1.11.95.

- 271 081** **Kuva 274.** Huone Y. Keskiseinän peruspalkki on valettu ja itäseinän peruspalkki on valuvaiheessa. Kerroskaivausalueen päällä on seinistä louhittua kiveä, tiiltä ym. ennen raivausta ja kaivausta. Kuva lounaasta. 6.10.95.
- 271 156** **Kuva 275.** Huone Y. Huoneen länsiosan kivikasa, jonka alla on kaivamaton alue. Kuva kaakosta. 1.11.95.
- 271 192** **Kuva 276.** Huone Y. Kivikasan alta paljastunut pihakiveys. Kuva idästä. 22.11.95.
- 271 193** **Kuva 277.** Huone Y. Sama tilanne. Kuva kaakosta. 22.11.95.
- 270 930** **Kuva 278.** Huone Z. Lattiarakenne pohjoisseinän äärelle paalutusta varten tehdystä reiästä. Kuva luoteesta. 17.8.95.
- 270 933** **Kuva 279.** Huone Z. Lattian alapuolisten maakerrosten profiili edellisen reiän kohdalla. Pihakiveystaso sijaitsee profiilin keskellä. Päällä on uudempaa täytettä. Kuva luoteesta. 17.8.95.
- 270 932** **Kuva 280.** Huone Z. Näkymä lattianalaisista täyte- maista itäseinän luona olleen paalutusreiän kohdalta. Kuva kaakosta. 17.8.95.
- 270 983** **Kuva 281.** Huone Z. Kaakkoisnurkassa ollut Goviniuksen kellarin kivisen pohjoisseinän yläpinta. Taaempänä sen päällä on eteläseinän äärellä kulke- neen kellarikäytävän pohjoinen harkkoseinä. Kuva luoteesta. 5.9.95.
- 270 984** **Kuva 282.** Huone Z. Lähikuva samasta rakenteesta. Oikealla se rajautuu kellarikäytävän seinään. Kuva lännestä. 5.9.95.
- 270 985** **Kuva 283.** Huone Z. Lähikuva saman rakenteen kaak- koisesta yläpinnasta. Goviniuksen ylempänä sijait- sevan välitilan tiilisen kellariholvin alku kaar- tuu eteläänpäin ja kellarikäytävän harkkoseinä leikkaa sen. Kuva lännestä. 5.9.95.
- 270 982** **Kuva 284.** Huone Z. Huoneen keskellä sijainnut poh- jois-eteläsuuntainen profiili. Pihakiveys 1,4 metrin korkeudella. Kuva kaakosta. 5.9.95.
- 271 980-981** **Kuvat 285-286.** Huone Z. Edellinen profiili. **Kuva 285.** Eteläosa (f. 270 980). **Kuva 286.** Pohjoisosa (f. 271 981). Kuvat idästä. 5.9.95.
- 271 060** **Kuva 287.** Huone Z. Eteläseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän pohjoisseinän alla oli kaivausalu- eella sijaitsevan Goviniuksen kellarin huonetilan pohjoisseinää ja itäseinää. Vasemmalla näkyy kel- larikäytävän seinän betonisen perustuspalkin alla pohjoisseinän tiiliholvin alkua ja seinää. Keskel- lä latan takana on itäseinä. Oikealla on kellari- käytävän vanha betoniseinä. Kuva lännestä.

27.9.95.

- 271 064 Kuva 288.** Huone Z. Lähikuva Goviniuksen kellarin tiilisen pohjoisseinän itäosasta ja itäseinästä (ks. kuva 398) eli kaivausalueella olevan huone-tilan koillisnurkasta. Kuva lännestä. 27.9.95.
- 271 062 Kuva 289.** Huone Z. Sama kohta. Itäseinän yläpinta esiinkaivettuna. Kuva lännestä. 27.9.95.
- 271 061 Kuva 290.** Huone Z. Sama tilanne. Itäseinän oikealla puolella on ylempänä sijaitsevan välitilan pohja ja kuvan vasemmassa ylänurkassa näkyy sen tiiliholvia (ks. kuvat 284, 293 ja 295). Kuva päältä lounaasta. 27.9.95.
- 271 063 Kuva 291.** Huone Z. Goviniuksen kellarin pohjoisseinän keskiosaa. Kuva idästä. 27.9.95.
- 271 241 Kuva 292.** Huone Z. Yleiskuva huoneen itäseinästä. Oikealla alhaalla on Goviniuksen kaivausalueella sijainneen kellarihuoneen pohjois- ja itäseinän jäännökset, jotka on purettu pääosin (ks. kuva 289). Ylempänä sijaitsee välitilan lattia, tiiliseinä ja sen holvin alku (ks. kuva 290). Osa keski- ja länsiosan seinästä kuuluu Goviniuksen ja osa linnan rakenteisiin. Linnan 1. kerroksen lattia on kuvan yläreunan kohdalla. Kuva lännestä. 18.12.95.
- 271 242-243 Kuvat 293-294.** Huone Z. Edellinen profiili. **Kuva 293.** Pohjoisosa (f. 271 243). **Kuva 294.** Eteläosa (f. 271 242). Kuvat lännestä. 18.12.95.
- 271 244 Kuva 295.** Huone Z. Välitilan lattia, tiiliseinä ja -holvi. Kuva lännestä. 18.12.95.
- 271 317 Kuva 296.** Huone Z. Ajokäytävän alainen tila, joka tutkittiin v. 1994. Siellä sijaitsi Goviniuksen kellarin välitilan ja itäisen kellarihuoneen välinen seinä. Kuva lännestä. 26.3.96.
- 271 316 Kuva 297.** Huone Z. Edellisessä tilassa sijainneita pohjoiseen meneviä välitilan tiilirakenteita. Kivirakenteet ovat etupäässä linnan perustusmuuria. Kuva kaakosta. 26.3.96.
- 271 314 Kuva 298.** Huone Z. Sama rakenne. Kuva kaakosta. 26.3.96.
- 271 315 Kuva 299.** Huone Z. Edellisen tiilirakenteen alla olevat rakenteet. Kuva kaakosta. 26.3.96.
- 271 228 Kuva 300.** Huone Z. Pohjoisseinän peruspalkin ja perustusmuurin alla sijainneen kaivon yläprofiili. Kuva etelästä. 29.11.95.
- 271 229 Kuva 301.** Huone Z. Kaivon maatunut länsireuna. Kuva etelästä. 29.11.95.
- 271 230 Kuva 302.** Huone Z. Kaivon itäreuna. Maata on pois-

tettu edellisten kuvien jälkeen. Kuva lounaasta.
1.12.95.

- 271 276 **Kuva 303.** Huone Z. Pohjoisen perustusmuurin alla sijan-
neen kaivon eteläsivun alimmat hirsikerrokset
esiinkaivettuina. Perustusmuuri on puhkaistu tule-
van oven kohdalta. Kuva etelästä. 17.1.96.
- 271 277 **Kuva 304.** Huone Z. Lähikuva kaivon eteläosan hir-
sikehikosta. Kuva etelästä. 17.1.96.
- 271 285 **Kuva 305.** Huone Z. Sama tilanne. Kuva lounaasta.
17.1.96.
- 271 284 **Kuva 306.** Huone Z. Hirsikehikon lounaisnurkka.
Kuva ylhäältä lounaasta. 17.1.96.
- 271 274 **Kuva 307.** Huone Z. Sama tilanne. Kuva kaakosta.
17.1.96.
- 271 275 **Kuva 308.** Huone Z. Hirsikehikon kaakkoisnurkka.
Kuva lounaasta. 17.1.96.
- 271 283 **Kuva 309.** Huone Z. Sama tilanne ilman lattiaa. Kuva
ylhäältä luoteesta. 17.1.95.
- 271 286 **Kuva 310.** Huone Z. Sama rakenne eteläsivun hirsien
poiston jälkeen. Kuva lounaasta. 17.1.96.
- 271 292 **Kuva 311.** Huone Z. Hirsikehikon itäseinä ja osa
pohjoisseinää perusmuuriin puhkaistun aukon koh-
dalla. Kuva etelästä. 18.1.96
- 271 293 **Kuva 312.** Huone Z. Sama tilanne. Kuva pohjoisesta.
18.1.96.
- 271 294 **Kuva 313.** Huone Z. Hirsikehikon koillisnurkka.
Kuva pohjoisesta. 18.1.96.
- 271 296 **Kuva 314.** Huone Z. Sama tilanne. Kuva ylhäältä
idästä. 18.1.96.
- 271 295 **Kuva 315.** Huone Z. Sama tilanne. Kuva kaakosta.
18.1.95.
- 271 289 **Kuva 316.** Huone Z. Kaivon eteläseinän hirsi. Kuva
päältä. 17.1.96.
- 271 287 **Kuva 317.** Huone Z. Eteläseinän hirsi käännettynä.
Kuva sivulta. 17.1.96.
- 271 288 **Kuva 318.** Huone Z. Hirren itäpää. Kuva sivulta.
17.1.96.
- 271 290 **Kuva 319.** Huone Z. Hirren itäpää tappireikineen.
Kuva päältä. 17.1.96.
- 271 291 **Kuva 320.** Huone Z. Hirren länsipää tappireikineen.
Kuva päältä. 17.1.96.
- 270 931 **Kuva 321.** Huone Ö. Huoneen eteläreunalta on pois-

tettu lattiarakenteet. Kuva etelästä. 17.8.95.

- 270 935** **Kuva 322.** Huone Ö. Kaakkoisnurkassa käytävän päässä sijainnut, ajokäytävään aiemmin johtanut, portaikko, joka on myöhemmin rakennettu umpeen. Kuva luoteesta. 21.8.95.
- 270 939** **Kuva 323.** Huone Ö. Portaikko ja sen pohjoisreunan alapuolisia tiilisiä tukirakenteita. Kuva luoteesta. 21.8.95.
- 270 934** **Kuva 324.** Huone Ö. Portaikko. Kuva lännestä. 21.8.95.
- 270 936** **Kuva 325.** Huone Ö. Porraskivet. Kuva idästä. 21.8.95.
- 270 937** **Kuva 326.** Huone Ö. Kaakkoisnurkan portaikon tiilisen tukirakenteen pohjoispuolelle, tiilirakenteen alle, tehdyn kaivannon eteläprofiili. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
- 270 938** **Kuva 327.** Huone Ö. Lähikuva edellisen profiilin alaosa. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
- 270 942** **Kuva 328.** Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Eteläseinän ääreltä portaikon alta paljastunut ylempi kivitaso. Kuva lännestä. 22.8.95.
- 270 944** **Kuva 329.** Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Portaikon alta paljastunut alempi kivitaso. Kuva lännestä. 22.8.95.
- 270 945** **Kuva 330.** Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Alemman kivikerroksen ja sen hiekkakerroksen alta paljastunut puukerros. Kuva lännestä. 22.8.95.
- 270 940** **Kuva 331.** Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Pohjoisprofiili. Kuvan keskellä on edelliset kivitasot. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
- 270 941** **Kuva 332.** Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Lähikuva edellisen profiilin alaosa. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
- 270 943** **Kuva 333.** Huone Ö. Eteläseinän perustusmuurin päältä, tiilikerroksen alta löytynyt laatoitus, joka on alimman porrastanteen alareunan tasolla. Kuva lännestä. 22.8.95.
- 271 232** **Kuva 334.** Huone Ö. Itäseinän alla sijainneen kuopan profiili. Kuva lännestä. 15.12.95.
- 271 231** **Kuva 335.** Huone Ö ja Y. Yleiskuva eteläseinän peruspalkin ja perustusmuurin alapuolisesta profiilista kaivon kohdalla. Kuva pohjoisesta. 15.12.95.
- 271 233-235** **Kuvat 336-338.** Huone Ö ja Y. Edellinen profiili. **Kuva 336.** Itäosa. Huone Ö (f. 271 233). **Kuva 337.**

- Keskiosa. Huoneet Ö ja Y (f. 271 234). **Kuva 338.** Länsiosa. Huone Y (f. 271 235). Kuvat pohjoisesta. 15.12.95.
- 271 236 **Kuva 339.** Huone Ö. Kaivon rakentamista varten kaivettun kuopan rajat kellarin lattialla. Kuva luoteesta. 15.12.95.
- 271 129 **Kuva 340.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Yleiskuva. Kuva pohjoisesta. 26.10.95.
- 271 128 **Kuva 341.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Torikiveys. Kuva pohjoisesta. 26.10.95.
- 271 127 **Kuva 342.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Sama tilanne. Kuva kaakosta. 26.10.95.
- 271 130 **Kuva 343.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Kaivannon länsiprofiiliin tehtyjen profiilikuoppien sijainti. Kuva kaakosta. 26.10.95.
- 271 131 **Kuva 344.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Eteläisin profiilikuoppa 1 metriä pohjoiseen profiilin eteläpäästä. Kuva idästä. 26.10.95.
- 271 132 **Kuva 345.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 2,5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
- 271 133 **Kuva 346.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 3,5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
- 271 134 **Kuva 347.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
- 271 135 **Kuva 348.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 7 m. Kuva idästä. 26.10.95.
- 271 136 **Kuva 349.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 8,5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
- 271 137 **Kuva 350.** Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 14 m. Kuva idästä. 26.10.95.
- 270 906 **Kuva 351.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikkoa on alettu purkamaan. Kuva etelästä. 6.7.95.
- 270 907 **Kuva 352.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikon pohjoisosa osittain purettuna. Kuva pohjoisesta. 6.7.95.

- 270 914 **Kuva 353.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikkon etuosa purettuna. Kuva lounaasta. 1.8.95.
- 270 915 **Kuva 354.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikon eteläosasta on poistettu porraskivet. Kuva luoteesta. 1.8.95.
- 271 089 **Kuva 355.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Porrastasannetta puretaan. Kuva etelästä. 10.10.95.
- 271 090 **Kuva 356.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Porrastasannetta puretaan. Kuva etelästä. 10.10.95.
- 271 126 **Kuva 357.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Tasanne purettuna. Kuva luoteesta. 20.10.95.
- 271 138 **Kuva 358.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikon sisäosat ja portaikon edustalla oleva kaivanto. Kuva etelästä. 26.10.95.
- 271 323 **Kuva 359.** Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikkoa kootaan katoksen alla. Kuva pohjoisesta. 26.3.96.
- 270 900 **Kuva 360.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneiden G, I ja K kohdalla. Yleiskuva kaivannosta ja profiilikuoppien sijainnista. Kuva pohjoisesta. 9.6.95.
- 270 899 **Kuva 361.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Profiili a:n pohjoisempi profiilikuoppa. Kuva idästä. 9.6.95.
- 270 898 **Kuva 362.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Profiili a:n eteläisempi profiilikuoppa. Kuva idästä. 9.6.95.
- 271 125 **Kuva 363.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneiden G ja I kohdalla. Yleiskuva kaivannosta paalutuksen jälkeen. Kuva etelästä. 20.10.95.
- 271 160 **Kuva 364.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneiden G ja I kohdalla. Yleiskuva kaivannosta peruspalkin valun jälkeen. Kuva pohjoisesta. 10.11.95.
- 271 159 **Kuva 365.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Pohjoisin profiilikuoppa d. Kuva idästä. 10.11.95.
- 271 158 **Kuva 366.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Keskimäinen profiilikuoppa c. Kuva idästä. 10.11.95.
- 271 157 **Kuva 367.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen I kohdalla. Profiilikuoppa b. Kuva idästä. 10.11.95.
- 270 909 **Kuva 368.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen

- K kohdalla. Yleiskuva kaivannon länsiprofiilista. Kuva kaakosta. 25.7.95.
- 270 908 **Kuva 369.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Sama tilanne. Torikiveys. Kuva kaakosta. 25.7.95.
- 270 910 **Kuva 370.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Lähikuva torikiveyksestä. Kuva idästä. 25.7.95.
- 270 901 **Kuva 371.** Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Varhaisempi, lähempänä linnan seinää sijainnut, profiilikuoppa f kaivannon eteläosassa. Kuva idästä. 9.6.95.
- 271 091 **Kuva 372.** Aleksanterinkatu, linnan länsisiiven eteläseinän äärellä sijainnut kaivanto huoneen K kohdalla. Kaivannon eteläprofiili. Ainoa säilynyt vanha kerros, alin palokerros, sijaitsee välittömästi kaapeleiden alla. Kuva lännestä. 12.10.95.
- 270 987 **Kuva 373.** Aleksanterinkatu, linnan eteläsiiven eteläseinän äärellä sijainnut kaivanto huoneiden P, S, U, X ja Z kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Kuva lännestä. 6.9.95.
- 270 998 **Kuva 374.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen P kohdalla. Eteläprofiilin musta kuoppa. Kuva luoteesta. 7.9.95.
- 270 999 **Kuva 375.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen P kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva luoteesta. 7.9.95.
- 270 986 **Kuva 376.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Eteläprofiilin musta alue. Kuva koillisesta. 6.9.95.
- 271 000 **Kuva 377.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Edessä sijaitsee läntinen vanha kellari ja taaempänä osittain peitettynä uudempi Goviniuksen kellari. Kuva lännestä. 7.9.95.
- 271 006 **Kuva 378.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Edessä on uuden, Goviniuksen, kellarin länsipää ja taaempänä vanhan kellarin itäpää. Kuva koillisesta. 8.9.95.
- 271 005 **Kuva 379.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 8.9.95.
- 271 001 **Kuva 380.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Läntisen, vanhan kellarin sisäosat. Esillä on pohjoisseinän tiilikynnyks. Kuva lännestä. 7.9.95.
- 271 003 **Kuva 381.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama paikka. Sisäosan

pohjakuoppaa on laajennettu ja syvennetty. Kuopan pohjalla on esillä laattakivitaso. Kuva lännestä. 7.9.95.

- 271 002** **Kuva 382.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Vanhan kellarin pohjois-seinän yläosaa sisäpuolelta. Kuva etelästä. 7.9.95.
- 271 004** **Kuva 383.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Vanhan kellarin sisäosia kaivetaan uudelleen seinäprofiilin murtuman jälkeen. 7.9.95.
- 271 008** **Kuva 384.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Vanhan kellarin länsioven tiilirakenne ovisaranoineen. Oviaukko sijaitsee profiilin sisällä. Kuva pohjoisesta. 8.9.95.
- 271 035** **Kuva 385.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Tiilirakenteen itä-, etelä- ja länsipuolelta on kaivettu lisää. Kuva koillisesta. 20.9.95.
- 271 036** **Kuva 386.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Tiilirakenteen länsipuolelta on kaivettu lisää edellisen kuvan jälkeen. Kuva lännestä. 21.9.95.
- 271 037** **Kuva 387.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Ylätasanteen kivet on otettu esiin. Kuva ylhäältä pohjoisesta. 21.9.95.
- 271 039** **Kuva 388.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Ylätasanteen rakennetta on otettu hiukan lisää esiin. Kuva ylhäältä etelästä. 21.9.95.
- 271 038** **Kuva 389.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Aluetta puhdistetaan kuvausta varten. Kuva idästä. 21.9.95.
- 271 007** **Kuva 390.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneen U kohdalla. Vanhan kellarin kiviseinän päälle tiilirakenteen itäpuolelle tehty poikkittaisprofiili. Kuva lännestä. 8.9.95.
- 270 988** **Kuva 391.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Goviniuksen kellarin keski- ja länsiseinä. Kuva lännestä. 6.9.95.
- 270 989** **Kuva 392.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva lännestä. 6.9.95.
- 270 993** **Kuva 393.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kivantto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Sama tilanne.

Kuva idästä. 6.9.95.

- 270 991 **Kuva 394.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Linnan muurin alle menevä Goviniuksen kellarin läntinen tiili- ja kiviseinä. Oikealla on kellarin sisätilat. (ks. kuvat 196, 199 ja 212). Kuva etelästä. 6.9.95.
- 270 990 **Kuva 395.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva etelästä. 6.9.95.
- 270 992 **Kuva 396.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Goviniuksen kellarin keskiseinän ja etupäässä linnan sisäpuolella olevan kellarihuoneen länsiseinän lounaiskulma. Länsiseinä jatkuu Aleksanterinkadun ajoradalle, jossa sijaitsee yksi kellarin huonetiloista. Kuva koillisesta. 6.9.95.
- 270 994 **Kuva 397.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla. Kuvassa näkyvän Goviniuksen kellarin keskiseinän kohta sijaitsee välittömästi ajokäytävän länsipuolella. Kuva lännestä. 6.9.95.
- 270 995 **Kuva 398.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla. Sama tilanne. Keskiseinästä lähtevät seinät etelään ja pohjoiseen (ks. kuvat 289, 290 ja 292). Kuva lännestä. 6.9.95.
- 270 996 **Kuva 399.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen X kohdalla. Goviniuksen kellarin keskiseinän päällispintaa, jossa on jäljellä tiiliholvien alut. Kuva idästä. 6.9.95.
- 270 997 **Kuva 400.** Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla. Goviniuksen kellarin keskiseinän päällispintaa, jossa on tiiliholvien alut. Kuva lännestä. 6.9.95.
- 271 188b **Kuva 401.** Piha, länsisiiven keskiosassa itäseinän äärellä sijainnut kaivanto, pohjoiskaivanto, huoneen D kohdalla. Yleiskuva. Kuva etelästä. 20.11.95.
- 271 185 **Kuva 402.** Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Kaivannon itäprofiili. Kuva luoteesta. 20.11.95.
- 271 186 **Kuva 403.** Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Kaivannon eteläosan itäprofiili. Kuva luoteesta. 20.11.95.
- 271 187 **Kuva 404.** Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Kaivannon eteläosan itäprofiili. Kuva lounaasta. 20.11.95.
- 271 172 **Kuva 405.** Piha. Yleiskuva pihan lounaisnurkasta. Metalliportaikon alla sijaitsee keskikaivanto ja

kuvan vasemmassa reunassa seinän äärellä alkaa eteläkaivanto. Kuva ylhäältä koillisesta. 13.11.95.

- 271 171** **Kuva 406.** Piha, länsisiiven eteläosassa itäseinän äärellä sijainnut kaivanto, keskikaivanto, huoneen H kohdalla. Yleiskuva kaivannon itäprofiilista. Kuva lounaasta. 13.11.95.
- 271 168-170** **Kuvat 407-409.** Piha, keskikaivanto huoneen H kohdalla. Edellinen profiili. **Kuva 407.** Pohjoisosa (f. 271 168). **Kuva 408.** Keskiosa (f. 271 169). **Kuva 409.** Eteläosa (f. 271 170). Kuvapanoraama lännestä. 13.11.95.
- 270 923** **Kuva 410.** Piha, eteläsiiven pohjoisseinän äärellä sijainnut kaivanto, eteläkaivanto, huoneiden R, T, V, Y ja Ö kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Kuva lännestä. 14.8.95.
- 270 921** **Kuva 411.** Piha, eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla. Profiilikuoppa. Kuva etelästä. 14.8.95.
- 270 921** **Kuva 412.** Piha, eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla. Lähikuva profiilin alaosaan. Kuva etelästä. 14.8.95.
- 270 922** **Kuva 413.** Piha, eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla. Pihan uutta kiveystä ja sen sementtipohjaa. Kuva luoteesta. 14.8.95.
- 270 926** **Kuva 414.** Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Läntinen profiilikuoppa. Kuva etelästä. 14.8.95.
- 270 927** **Kuva 415.** Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva etelästä. 14.8.95.
- 270 929** **Kuva 416.** Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Itäinen profiilikuoppa. Kuva etelästä. 14.8.95.
- 270 928** **Kuva 417.** Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva etelästä. 14.8.95.
- 271 054** **Kuva 418.** Huoneessa U louhitaan seinää peruspalkin tekoa varten kellarikäytävän kohdalla. Kuva lännestä. 26.9.95.
- 271 280** **Kuva 419.** Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleinen kellarikäytävä huoneen Z kaivon tutkimusvaiheessa. Kaivo sijaitsee kuvan oikeassa alanurkassa. Kuva idästä. 17.1.96.
- 271 281** **Kuva 420.** Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen sydänmuurin alle paaluihin hitsataan metallilevyjä. Kuva kaakosta. 17.1.96.
- 271 300** **Kuva 421.** Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen käytävän pohjalle on levitetty styroxlevyjä. Kuva lännestä. 9.2.96.
- 271 302** **Kuva 422.** Edellisen kuvan styroxkerroksen päälle

on laitettu lattian raudoitukset. Kuva idästä.
9.2.96.

- 271 301 **Kuva 423.** Eteläsiiven pihan puoleisen käytävän pohjoisseinä ennen raudoitusta ja laudoitusta. Lattia on valettu. Kuva kaakosta. 9.2.96.
- 271 308 **Kuva 424.** Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen käytävän sydänmuurin seiniä raudoitetaan ja laudoitetaan valua varten. Kuva lounaasta. 9.2.96.
- 271 309 **Kuva 425.** Eteläsiiven pihanpuoleisen käytävän pohjoisseinä valmiina valua varten. Kuva idästä. 9.2.96.
- 271 318 **Kuva 426.** Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen käytävän katto, seinät ja lattia valettuina. Kuva idästä. 26.3.96.
- 271 282 **Kuva 427.** Länsisiiven torinpuoleinen kellari maanpoiston aikana. Osa seinien perustuksista on jo poistettu. Kuva etelästä. 17.1.96.
- 271 319 **Kuva 428.** Länsisiiven torinpuoleisen käytävän seinätöitä ym tehdään. Kuva lounaasta. 26.3.96.
- 271 320 **Kuva 429.** Länsisiiven torinpuoleisen käytävän seinätöitä ym tehdään. Kuva luoteesta. 26.3.96.

LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ DIAPOSITIIVEISTA
Diat Markku Heikkinen

1. Yleisnäkymä valtioneuvoston linnan 6. peruskorjausvaiheen alueesta. Kuva lounaasta. 1.8.95.
2. Huone A. Yleisnäkymä huoneen kalliopohjasta betonilattian ja sen alapuolisten täytteiden poiston jälkeen. Kuva lounaasta. 19.10.95.
3. Huone A. Yksityiskohta huoneen pohjarakenteista pohjoisseinän kohdalla. Kuva kaakosta. 17.10.95.
4. Huone B. Eteläseinän äärelle peruspalkkia varten tehdyn eteläkaivannon pohjoisprofiili. Kuva kaakosta. 14.9.95.
5. Huone B. Yleiskuva länsiseinän äärelle pääportaiden perustuksen rakenteen selvittämiseksi sekä sen pohjakiveyksen ja alapuolisen maan injektointia varten tehdystä länsikaivannosta. Kuva etelästä. 9.10.95.
6. Huone B. Länsikaivanto. Injektointiputkien päitä länsiprofiilissa. Kuva kaakosta. 6.10.95.
- 7-9. Huone B. Länsikaivannon itäprofiili. 7. Pohjoisosasta. 8. Keskiosasta. 9. Eteläosasta. Kuvat lounaasta. 9.10.95.
10. Huone B. Länsikaivannon itäprofiili. Yksityiskohta pohjoisosasta. Kuva lännestä. 9.10.95.
11. Huone B. Länsikaivannon itäprofiili. Yksityiskohta keskiosasta. Kuva lännestä. 9.10.95.
12. Huone B. Yleisnäkymä huoneen luoteiskulman ja huoneen B:n pohjoispuolella sijaitsevan käytävän kalliopohjasta betonilattian ja sen alapuolisten täytteiden poiston jälkeen. Kuva etelästä. 20.11.95.
13. Huone B. Yleisnäkymä huoneen keskiosan kalliopohjasta betonilattian ja täytteiden poiston jälkeen. Holvien kannatinpylvään tukirakenteet ovat valmiina. Kuva luoteesta. 9.2.96.
14. Huone B. Holvien kannatinpylvään tukirakenteet. Kuva lounaasta. 9.2.96.
15. Huone B. Kannatinpylvään alapuoliset kerrokset on poistettu. Kuva lounaasta. 5.3.96.
16. Huone C. Länsiseinän äärellä käytävälattian alla kulkenut vanha betonitunneli huoneen eteläosassa. Oikealla sijaitsevat keskiseinän väliaikaiset peruspalkit. Kuva pohjoisesta. 15.12.95.
17. Huone C. Itäseinän alapuolella sijainneet väliaikaiset tukirakenteet. Kuva lännestä. 26.3.96.
18. Huone C. Itäseinän alapuolella sijainneita valtioneu-

voston linnan rakennusaikaisia ja sitä vanhempia maakerroksia linnan perustuksiin kuuluvan tiilikaaren alla. Kuva lännestä. 26.3.96.

19. Huone D. Eteläseinän profiilin sijainti. Kuva pohjoisesta. 6.10.95.
20. Huone D. Eteläseinän profiili. Kuva pohjoisesta. 6.10.95.
21. Huone D. Eteläseinän eteläpuolella sijainnut tila linnan portaikon alapuolella. Kuva pohjoisesta. 19.10.95.
22. Huone D. Edellisen tilan eteläpuolella sijainnut tila porrastasanteen alapuolella. Kuva koillisesta. 10.11.95.
23. Huone D. Edellisen tilan tiili- ja katukivitäytettä. Kuva koillisesta. 10.11.95.
24. Huone E. Yleiskuva pohjoisseinän äärellä sijainneesta pohjoiskaivannosta paalutusvaiheessa. Kuva idästä. 11.9.95.
25. Huone E. Lähikuva pohjoiskaivannon eteläprofiilin keskiosasta. Betonin alla on piha-/torikiveystä. Kuva luoteesta. 11.9.95.
26. Huone E. Pohjoiskaivannon eteläprofiilin itäosa. Ylempanä on itäseinän äärellä sijainnut betonitunneli. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
27. Huone E. Yksityiskohta edellisen profiilin alaosasta. Hiekkakerroksen päällä on piha-/katukiveystaso. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
28. Huone E. Itäseinän äärellä sijainneen itäkaivannon piha-/katukiveystä. Kuva etelästä. 28.9.95.
29. Huone E. Länsiseinän äärellä sijainneen länsikaivannon piha-/katukiveystä. Kuva pohjoisesta. 28.9.95.
30. Huone E. Huoneen keskiosan piha-/katukiveystä. Edellisten kaivantojen kiveykset ovat maamassojen alla esilläolevan kiveyksen ulkopuolella. Kuva pohjoisesta. 23.11.95
31. Huone E. Sama kuva ilman salamavaloa. 23.11.95.
32. Huone E. Huoneen keskiosan profiili. Päällimmäisenä on piha-/katukiveystaso. Kuva etelästä. 15.1.96.
33. Huone E. Pohjoisseinän perustus osittain purettuna. Kuva etelästä. 16.1.1996.
34. Huone F. Huoneen länsireunalla ollut lattianalainen betonitunnelin kohta paalutusvaiheessa. Kuva pohjoisesta. 15.1.96.
35. Huone G. Koillisnurkkauksessa lattianalaisissa maaker-

- roksissa sijainneen puurakenteen kaakkoisnurkkaa kaivetaan esiin. Kuva koillisesta. 28.9.95.
36. Huone G. Puurakenteen kaakkoisnurkka esillä. Kuva kaakosta. 28.9.95.
 37. Huone G. Sama tilanne. Kuva etelästä. 28.9.95.
 38. Huone G. Puurakenteen eteläseinän pystylaudoitusta ja pohjalaudoitusta. Pohjan päällä on savikerros ennen täyttömaita. Kuva idästä. 28.9.95.
 39. Huone G. Itäseinän äärellä sijainneen eteläisemmän kuopan länsiprofiili. Kuva idästä. 28.9.95.
 40. Huone G. Yleisnäkymä huoneesta puulattian sekä alapuolisten uusien ja vanhojen täyttömaiden poiston jälkeen. Puurakenne, kaakkoisnurkka poistettuna, sijaitsee esiinkaivettuna pohjoisseinän edessä. Linnan 1. kerroksen lattia on sijainnut suunnilleen pohjoisseinän uuden peruspalkin yläpinnan tasolla. Oikeanpuoleinen peruspalkki on väliaikainen. Kuva etelästä. 12.1.96.
 41. Huone G. Puurakenteen lounaisosa esiinkaivettuna. Kuva lounaasta. 12.1.96.
 42. Huone G. Puurakenne. Kuva etelästä. 12.1.96.
 43. Huone G. Puurakenne ylhäältä kuvattuna. Sisäosa osittain tyhjennettynä. Kuva lännestä. 12.1.96.
 44. Huone G. Puurakenteen lounaisnurkka. Alaosan hirsikehikon salvos puutappeineen, pystylaidoitusta ja savikerrosta. Kuva lounaasta. 12.1.96.
 45. Huone G. Puurakenteen eteläseinän pystylaidoitusta. Hirsikehikon etelähirsi ja savikerros poistettu. Kuva etelästä. 15.1.96.
 46. Huone G. Puurakenteen lounaisnurkka eteläseinän pohjahirren ja pystyautojen poiston jälkeen. Pohjalautojen päällä ja alla on savikerrokset. Kuva etelästä. 15.1.96.
 47. Huone G. Puurakenteen lounaisnurkka pohjalautojen yläpuolisen savikerroksen poiston jälkeen. Kuva kaakosta. 15.1.96.
 48. Huone G. Lähikuva edellisestä. Kuva kaakosta. 15.1.96.
 49. Huone G. Puurakenteen sisällä maataytteessä ollut rautapadan puolikas. Kuva lounaasta. 15.1.96.
 50. Huone G. Puurakenteen sisällä ja valtioneuvoston linnan perustusmuurin alla ollut nahkakenkä. Kuva lännestä. 15.1.96.
 51. Huone G. Tilanne puurakenteiden ja sisäpuolella olleen täyttömateriaalin poiston sekä huoneen pohjoiseen

perustusmuuriin torin puolelle tehdyn ajokäytävän teon jälkeen. Puurakenteen pohjalaidoitus on osittain säilyneenä muurin alla. Kuva lounaasta. 15.1.96.

- 52. Huone G. Poikkileikkauskuva edellisen kuvan tilanteesta. Kuva lännestä. 15.1.96.
- 53. Huone G. Edellisen kuvan pohjalaudoitus. Kuva lännestä. 16.1.96.
- 54. Huone G. Lähikuva edellisestä pohjalaudoituksesta. Kuva lännestä. 15.1.96.
- 55. Huone G. Lähikuva edellisen pohjalaudoituksen pohjoisosasta. Kuva lännestä. 16.1.96.
- 56. Huone G. Huoneen pohjoisseinän perustusmuuri esiinotettuna. Kuva lounaasta. 17.1.96.
- 57. Huone G. Puurakenteen pohjalautoja. 17.1.96.
- 58. Huone G. Lähikuva lautojen puutapeista. 17.1.96.
- 59. Huone G. Osa hirsikehikon itähirrestä osittain rikkoontuneine salvoksineen. 9.2.96
- 60. Huone G. Vastahirren pää. 16.1.96.
- 61. Huone G. Lattiavasan tuohilla päällystetty pää. 16.1.96.
- 62. Huone G. Pohjoisseinän perustusmuurin alla, ajokäytävän kohdalla torin puolella, olleita irrallisia puita. Kuva idästä. 15.1.96.
- 63. Huone G. Pohjois- ja itäseinien perustusmuurit poistettu. Keskiseinä on väliaikaisten peruspalkkien varassa. Kuva lounaasta. 5.3.96.
- 64. Huone G. Itäseinän eteläosan alla säilyneen kaivon alin hirsikerta. Kaivon sisällä itäosan täytemaa on jätetty kaivamatta. Linnan kellarin lattiapohja on kaivettu alimmalle tasolleen. Kuva lounaasta. 5.3.96.
- 65. Huone G. Lähikuva edellisestä tilanteesta. Kuva etelästä. 5.3.96.
- 66. Huone G. Kaivon sisältä poistettu loput täytemaat ja hirsikerran alareuna kaivettu esiin. Kuva lounaasta. 5.3.96.
- 67. Huone G. Lähikuva edellisestä tilanteesta. Kuva etelästä. 5.3.96.
- 68. Huone G. Sama tilanne. Kuva pohjoisesta. 5.3.96.
- 69. Huone G. Kaivon pohjoisosa. Kuva etelästä. 5.3.96.
- 70. Huone G. Kaivon koillisnurkka. Kuva lounaasta. 5.3.96.
- 71. Huone G. Irrallisena löydetty osa kaivon itähirrestä.

- Hirren pohjaosa jäänyt kaivon rakenteisiin. 5.3.96.
72. Huone G. Kaivon ylempiä hirsiä, jotka on löydetty hiekkakasoista. 5.3.96.
 73. Huone G. Edellisten hirsien päät. 5.3.96.
 74. Huone H. Länsiseinän äärellä sijainut lattianalainen betonitunneli. Kuva pohjoisesta. 27.10.95.
 75. Huone H. Yleiskuva itäseinän äärellä sijainneesta kaivannosta. Kuva pohjoisesta. 28.9.95.
 76. Huone H. Itäkaivannon dokumentoitu kohta länsiprofiilissa. Betonilattian alla on rakennusjätekerros ennen vanhoja kerroksia. Kuva idästä. 28.9.95.
 77. Huone H. Profiilin koskematon alaosa. Kuva koillisesta. 28.9.95.
 78. Huone K. Osittain puretun puulattian rakennetta huoneen etelälaidalla. Kuva kaakosta. 21.6.95.
 79. Huone K. Yleisnäkymä huoneesta peruspalkkeja yhdistävien terästankojen reikien timanttikorauksen aikana. Dokumentoitu profiili on sijainnut poran edessä. Kuva pohjoisesta. 1.8.95.
 80. Huone K. Itä-länsisuuntainen profiili huoneen lounaisnurkassa. Kuva kaakosta. 27.7.95.
 81. Huone K. Lähikuva edellisestä profiilista. Kuva etelästä. 27.7.95.
 82. Huone L. Eteläseinän vieressä sijainneen kauhakuormajien ajokäytävän pohjoisprofiili. Kuva kaakosta. 4.1.96.
 83. Huone L. Lähikuva profiilin itäosasta. Kuva kaakosta. 4.1.96.
 84. Huone N. Linnan 1. kerroksen lattian alle jäänyt tila. Edessä eteläseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän hajoitettua pohjoisseinän harkkoja. Kuva lounaasta. 14.8.95.
 85. Huoneet M ja N. Yleiskuva huoneiden pohjoisseinän uuden peruspalkin alle jääneestä profiilista. Sen takana yläosassa näkyy linnan perustusmuuri. Kuva kaakosta. 19.12.95.
 - 86-88. Huoneet M ja N. Edellinen profiili. 86. Länsiosa. 87. Keskiosa. 88. Itäosa. Kuvapanoraama etelästä. 19.12.95.
 89. Huone N. Edellisen profiilin itäosa aiemmassa vaiheessa. Kuva lounaasta. 28.11.95.
 90. Huone O. Huoneen eteläseinän itäisen kaakeliuunin kohdalla sijainnutta pohjois-eteläsuuntaista perustusmuuria puretaan. Kuva idästä. 14.11.95.

91. Huone O. Eteläseinän äärellä sijainneen kaivannon pohjoisprofiilia täyterokkoseen. Kuva lounaasta. 14.11.95.
92. Huone O. Lähikuva edellisestä profiilista. Kuva etelästä. 14.11.95.
93. Huone O. Edellisen kaivannon eteläprofiili. Kuva koillisesta. 14.11.95
94. Huone O. Huoneen pohjoisseinän äärellä sijainneen kaivannon eteläprofiilia. Kuva koillisesta. 18.12.95.
95. Huone O. Lähikuva profiilin länsiosasta. Kuva koillisesta. 18.12.95.
96. Huone O. Yleiskuva huoneen lounaisosassa sijainneesta pohjois-eteläsuuntaisesta profiilista ja tilanteesta lattian ja sen alapuolisen perustusmuurin poiston jälkeen. Kuva lännestä. 29.1.96.
97. Huone O. Lähikuva edellisestä profiilista. Profiilin yläosassa näkyy katkaistun perustusmuurin päät. Se on sama kuin kuvassa 89 purettava muuri. Profiilin yläosassa nyt esillä perustusmuurin takana olleet täyttömaat. Kuva lännestä. 29.1.96.
98. Huone O. Yleiskuva huonetilasta kaivettuna pohjasyvyyteensä. Dian 94 profiili sijaitsi kauhakuormaajan kohdalla ja dian 97 profiili aivan kuvan alareunassa. Kuva lounaasta. 9.2.96.
99. Huone P. Linnan pihalta tuleva pohjois-eteläsuuntainen kellarikäytävä. Kuva etelästä. 14.8.95.
100. Huone P. Linnan eteläseinän vieressä sijainneen kellarikäytävän ja pihalta tulevan kellarikäytävän yhtymäkohta. Oikea seinä on linnan Aleksanterinkadun puoleinen seinä. Kuva lännestä. 14.8.95.
101. Huone P. Huoneen itäseinän perustusmuurin poiston jälkeen paljastunut profiili, joka on sijainnut linnan perustusmuuria vastaan. Profiilin takana näkyy dian 99 kellarikäytävän seinä. Kuva idästä. 23.11.95.
102. Huone P. Huoneen lounaisnurkassa kellarikäytävän alla olleita kiviä, jotka ilmeisesti kuuluvat linnan rakenteisiin. Vasemmalla näkyy kadunpuoleisen seinän uusi perustuspalkki ja oikealla vanha kellarikäytäväseinä ja lattia. Kuva idästä. 16.11.95.
103. Huone P. Yleiskuva pohjoisseinän uuden peruspalkin alle jääneestä profiilista. Palkin alla näkyy osittain linnan perustusmuuri. Kuva kaakosta. 15.12.95.
- 104-105. Huone P. Edellinen profiili. 104. Länsiosa. Kuvan oikeassa reunassa on pihalta tullut käytävä purkujätteidensä täyttämänä. 105. Itäosa. Kuvat etelästä. 15.12.95.
106. Huone R. Huoneen koillisosassa sijainnut länsi-

itäsuuntainen profiili huoneen itäseinän ja pohjois-eteläsuuntaisen kellarikäytävän välissä. Kuva pohjoisesta. 20.11.95.

- 107. Huone R. Länsiseinä. Kellarikäytävän betoniseinän päällä on seinän perustukseksi laitettuja porraskiviä. Kuva kaakosta. 31.10.95.
- 108. Huone R. Seinän poikkileikkauskuva. Kuva kaakosta. 31.10.95.
- 109. Huone R. Lähikuva porraskivistä. Kuva etelästä. 31.10.95.
- 110. Huone S. Lattia on purettu ja sen alapuolinen tila tyhjennetty pihakiveykseen saakka huoneen länsipuoliskossa. Kuva pohjoisesta. 29.8.95.
- 111. Huone S. Sama tilanne. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 112. Huone S. Sama tilanne. Kiveys lähempää. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 113. Huone S. Sama tilanne. Länsiseinän vieressä sijainnut vesikouru. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 114. Huone S. Sama tilanne. Lähikuva vesikourusta. Kuva etelästä. 29.8.95.
- 115. Huone S. Pihakiveyksen lounaisnurkkaan tehty kerroskaivausalue, 3. kerros. Pihakiveys on rikkoutunut aiemmin tähän tasoon saakka. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 116. Huone S. Sama alue, 4., 5. ja 6. kerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 117. Huone S. Sama alue, 5. ja 6. kerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 118. Huone S. Sama alue, 6. kerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
- 119. Huone S. Sama alue, 7. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 120. Huone S. Sama alue, 8. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 121. Huone S. Sama alue, 9. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 122. Huone S. Sama alue, 10. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 123. Huone S. Sama alue, 11. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 124. Huone S. Sama alue, 12. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 125. Huone S. Sama alue, 14. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 126. Huone S. Sama alue, 15. kerros. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 127. Huone S. Sama alue, 16. kerros ja profiilit. Kuva etelästä. 1.9.95.
- 128. Huone S. Yleiskuva huoneen eteläseinän vieressä si-

jainneesta kellarikäytävästä (=kaivannosta), jonka pohjoisseinä ja sen takana olleet uudet irtomaat poistettu. Huoneen itäpuoliskon lattia on vielä poistamatta. Kuva lounaasta. 26.9.95.

129. Huone S. Yleiskuva edellisen kaivannon pohjoisprofiilista. Kuva lounaasta. 26.9.95.
- 130-132. Huone S. Edellinen profiili. 130. Länsiosa. 131. Keskiosa. 132. Itäosa. Kuvapanoraama etelästä. 26.9.95.
133. Huone S. Koko pihakiveys paljastettuna. Perustuspaalun lyöminen pohjoisseinän viereen rikkonut osittain länsipuoliskon aiemmin dokumentoitua pihakiveystä. Kuva lounaasta. 2.10.95.
134. Huone S. Sama tilanne. Kuva lännestä. 2.10.95.
135. Huone S. Sama kuva ilman salamavaloa. 2.10.95.
136. Huone S. Sama tilanne. Kuva idästä. 2.10.95.
137. Huone S. Sama kuva ilman salamavaloa. 2.10.95.
138. Huone S. Lähikuva itäseinän alle vähän menevästä pihakiveyksestä. Kuva lännestä. 2.10.95.
139. Huone S. Peruspalkin takia on osa pihakiveystä poistettu. Vanerilevyjen alla on jäljellejäänyt kiveys. Eteläseinän palkkia valetaan kellarikäytävän kohdalla. Kuva pohjoisesta. 6.10.95.
140. Huone S. Pohjoisseinän palkin kohta. Väliseinät puhkaistu, sydänmuuria louhittu ja paalut katkaistu palkkia varten. Kuva lännestä. 6.10.95.
141. Huone S. Länsiseinää poistetaan. Kts. dia 101. Kuva idästä. 17.11.95.
142. Huone S. Itäosa kaivinkonekaivauksen aikana. Kuva lännestä. 17.11.95.
143. Huone S. Sama tilanne. Kuva lännestä. 17.11.95.
144. Huone S. Lähikuva itäseinän kerroksista. Kuva lännestä. 17.11.95.
145. Huone S. Sama kohta. Tilanne hiukan myöhemmin. Kuva lännestä. 17.11.95.
146. Huone S. Pohjoisseinän palkin alle jäänyt profiili. Kuva etelästä. 17.11.95.
147. Huoneet S ja T. Huoneiden länsiosassa sydänmuurin läpi tehty kauhakuormaaajien ajokäytävä. Perustusmuurin alapuolinen itäprofiili. Kuva luoteesta. 16.11.95.
148. Huoneet S ja T. Sama tilanne, länsiprofiili. Kuva koillisesta. 16.11.95.

- 149-152. Huoneet S ja U. Peruspalkin ja sydänmuurin alla sijainnut pohjoisprofiili. 149. Huone S. 150-151. Huone U. 152. Huoneet U ja X. Kuvapanoraama etelästä. 28.11.95.
- 153-158. Huoneet S ja U. Sama tilanne. 153-154. Huone S. 155. Huone S ja U. 156-157. Huone U. 158. Huoneet U ja X. Kuvat etelästä. 28.11.95.
159. Huone T. Yleiskuva pohjoisseinän äärellä kulkeneen kellarikäytävän laajennetusta kaivannosta, sen eteläprofiilista. Pihakiveyksen päällä lattianalaisia täyterokkia. Kuva luoteesta. 25.9.95.
- 160-162. Huone T. Edellinen profiili. 160. Itäosa. 161. Keski-osa. 162. Länsiosa. Kuvapanoraama luoteesta. 25.9.95.
163. Huone T. Puulattia on poistettu ja eteläseinän ääreltä on poistettu pihakiveys peruspalkin takia. Kuva lounaasta. 27.10.95.
164. Huone T. Peruspalkin teolta säilyneen pihakiveyksen päältä on poistettu maat. Oikealla sijaitsee keskiseinän valettu peruspalkki. Kuva lounaasta. 13.11.95.
165. Huone T. Sama tilanne. Kuva idästä. 13.11.95.
166. Huone T. Sama kuva ilman salavaloa. 13.11.95.
167. Huone T. Itäseinän äärellä sijainnut vesikouru. Kuva ylhäältä etelästä. 13.11.95.
168. Huone T. Vesikourussa ollutta palomaata. Kuva etelästä. 13.11.95.
169. Huone T. Lähikuva palomaasta. Kuva etelästä. 13.11.95.
170. Huone T. Vesikourun alapuolinen profiili pohjoispäässä. Kuva pohjoisesta. 13.11.95.
171. Huone T. Länsiseinän perustuskiviä ja alapuolisia kulttuurikerroksia. Mahdollisesti aiemman rakennuksen perustuksiin kuuluvia. Kuva idästä. 15.11.95.
172. Huone T. Lähikuva länsiseinän rakenteista ja maakerroksista. Kuva idästä. 15.11.95.
173. Huone T. Sama tilanne. Kuva koillisesta. 15.11.95.
174. Huoneet T ja V. Yleiskuva peruspalkin ja sydänmuurin alapuolisista kerroksista. Kuva luoteesta. 28.11.95.
- 175-178. Huoneet T ja V. Edellinen profiili. 175. Huone V:n itäosan pohjoisetelä-suuntainen profiili. 176. Huone V. 177. Huoneet V ja T. 178. Huone T. Kuvapanoraama pohjoisesta. 28.11.95.
179. Huone U. Itäpuoliskon puulattia ja lattianalaiset maakerrokset on poistettu pihakiveykseen saakka. Etualalla näkyy eteläseinän äärellä sijainnut kellarikäy-

- tävä. Kuva lounaasta. 24.8.95.
180. Huone U. Sama tilanne. Kuva etelästä. 24.8.95.
181. Huone U. Koko lattia ja lattianalaiset maakerrokset on poistettu. Länsipuoliskon pihakiveyksen päällä on vielä savikerros. Kuva lännestä. 25.8.95.
182. Huone U. Sama tilanne. Kuva etelästä. 25.8.95.
183. Huone U. Lähikuva itäosan pihakiveyksestä. Kuva etelästä. 25.8.95.
184. Huone U. Pihakiveys kokonaan paljastettuna. Kuva lännestä. 28.8.95.
185. Huone U. Yleiskuva eteläseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän, eteläkaivannon, pohjoisprofiilista seinän takana olleiden uudempien irtomaiden poiston jälkeen. Kuva etelästä. 28.8.95.
186. Huone U. Edellisen profiilin länsiosa. Kuva kaakosta. 28.8.95.
187. Huone U. Edellisen profiilin keskiosa. Kuva etelästä. 28.8.95.
188. Huone U. Edellisen profiilin itäosa. Kuva ylhäältä etelästä. 25.8.95.
189. Huone U. Pihakiveyksen keskiosaan tehty kerroskaivausalue. Pihakiveys ja sen alapuolinen irtonainen hiekka on poistettu. Kuva lännestä. 29.8.95.
190. Huone U. Edellisen kuvan kova hiilensekainen hiekkakerros on poistettu. Esillä on puusilppukerros. Itä-laidassa on pohjois-eteläsuuntainen kivirivi. Kuva etelästä. 30.8.95.
191. Huone U. Sama tilanne. Kivirivi. Kuva lounaasta. 30.8.95.
192. Huone U. Sama tilanne. Kaivausalueen länsiosa. Kuva kaakosta. 30.8.95.
193. Huone U. Kerroskaivausalueen pohjoisprofiili pohjoisen sydänmuurin äärellä. Vasemmalla kulttuurikerrosten läpi aiemmin kaivettu kuoppa, josta vain itäosa esiin-kaivettu. Oikealla olevalla tasanteella on esillä alin palokerros. Kuva etelästä. 31.8.95.
194. Huone U. Kerroskaivausalueen itäprofiili. Edessä on rakennuksen jäännöksiä. Kuva lännestä. 31.8.95.
195. Huone U. Sama paikka. Rakennusjäännökset on poistettu peruskiveä lukuunottamatta. Kuva lännestä. 31.8.95.
196. Huone U. Pohjoisprofiilia dokumentoidaan. Kuva lännestä. 31.8.95.
197. Huone U. Itäprofiilia dokumentoidaan. Kuva lännestä.

31.8.95.

- 198. Huone V. Puulattiaan on puhkaistu reikiä perustuspaaluja varten. Kuva lounaasta. 14.8.95.
- 199. Huone V. Lattiarakennetta reiän kohdalla. Kuva luoteesta. 14.8.95
- 200. Huone V. Pohjoisosasta on poistettu lattiarakenteet osaa lattiavasoja lukuunottamatta. Kuva lounaasta. 6.10.95.
- 201. Huone V. Yleiskuva pohjoisseinän äärellä sijainneen pohjoiskaivannon, laajennetun kellarikäytävän, eteläprofiilista. Pihakiveyksen päällä on linnan rakentamisaikainen laastikerros sekä sen aikaisia ja myöhempiä maakerroksia. Kuva koillisesta. 25.9.95.
- 202. Huone V. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 25.9.95.
- 203-205. Huone V. Edellinen profiili. 203. Itäosa. 204. Kes-
kiosa. 205. Länsiosa. Kuvapanoraama pohjoisesta.
25.9.95.
- 206. Huone V. Lähikuva edellisen profiilin itäosasta. Kuva etelästä. 25.9.95.
- 207. Huone V. Lähikuva edellisen profiilin keskiosasta. Kuva etelästä. 25.9.95.
- 208. Huone V. Huoneiden T ja V välinen perustusmuuri osittain poistettuna. Kuva lännestä. 21.11.95.
- 209. Huone V. Sama kohta puhdistettuna ja huoneen pihakiveys esiinotettuna. Kuva lännestä. 21.11.95.
- 210. Huone V. Pihakiveys. Oikealla on keskimuurin peruspalkki, jonka tieltä on purettu osa pihakiveyksestä. Kuva lounaasta. 21.11.95.
- 211. Huone V. Sama tilanne. Kuva kaakosta. 21.11.95.
- 212. Huone V. Sama kuva ilman salamavaloa. 21.11.95.
- 213. Huone V. Pohjoisseinän alla sijainneen kuopan profiili. Ylimpänä on uusi peruspalkki ja sen alla vanhempi kellarikäytävän seinä. Kuva kaakosta. 19.12.95.
- 214. Huone V. Lähikuva maakerroksista. Kuva etelästä. 19.12.95.
- 215. Huone X. Väliseinä osittain revittynä. Kuva koillisesta. 1.8.95.
- 216. Eteläsiiven käytävä. Kuva lännestä. 1.8.95.
- 217. Huone X. Pohjoisseinän äärelle peruspalkin tekoa varten lattian läpi tehty kaivausalue. Työkuva. Kuva kaakosta. 13.9.95.
- 218. Huone X. Pihakiveyksen päällä ollut savi-/tiilikerrok-
s.

- Kuva kaakosta. 13.9.95.
219. Huone X. Pihakiveys. Kuva ylhäältä luoteesta. 13.9.95.
220. Huone X. Pihakiveys. Kuva idästä. 13.9.95.
221. Huone X. Pihakiveys ja sen alapuolinen irtonainen hiekkakerros poistettuina. Kuva idästä. 13.9.95.
222. Huone X. Pohjoisen perustusmuurin äärelle tehdyn koe-kuopan itäprofiili. Kuoppa on tehty rakentajien toimesta muurin alapinnan toteamiseksi. Kuva lounaasta. 15.9.95.
223. Huone X. Huoneen lounaisnurkassa, eteläseinän vieressä sijainneen kellarikäytävän lattian alla, olleita Goviniuksen kellarin rakenteita. Kuvassa on tutkimusalueella sijainneen huonetilan läntinen tiilinen sisäseinä ja kivimuuri ulkopuolelta. Kuva lännestä. 22.9.95.
224. Huone X. Lähikuva samasta rakenteesta. Kuva lännestä. 22.9.95.
225. Huone X. Lähikuva saman rakenteen eteläosasta. Kuva luoteesta. 22.9.95.
226. Huone X. Tiiliseinän yläosa ja pohjoisseinän holvi sisäpinnoiltaan paljastettuna myöhemmässä vaiheessa. Kuva idästä. 2.10.95.
227. Huone X. Yleiskuva huoneesta lattian poiston jälkeen. Diojen 217-221 kaivausalue sijaitsee pohjoisseinän äärellä, diojen 228-233 kaivausalue itäseinän äärellä valaistulla alueella, diojen 223-226 kaivausalue kellarikäytävässä tikapuiden oikealla puolella ja dian 243 kaivausalue harkkomuurin edessä sen suuntaisena. Kuva luoteesta. 31.10.95.
228. Huone X. Itäseinän luona sijainnut kaivausalue. Latana takana on Goviniuksen kellarin itä-länsisuuntainen kivinen pohjoisseinä ja sen edessä samansuuntainen pihan vesikouru. Kuva pohjoisesta. 31.10.95.
229. Huone X. Sama kuva ilman salamavaloa. 31.10.95.
230. Huone X. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 31.10.95.
231. Huone X. Sama kuva ilman salamavaloa. 31.10.95.
232. Huone X. Edellisen vesikourun poikittaisprofiili. Kuva pohjoisesta. 31.10.95.
233. Huone X. Sama tilanne. Kuva lännestä. 31.10.95.
234. Huone X. Eteläseinän vieressä ollut kellarikäytävä ehjine pohjoisseinineen. Seinän alla on Goviniuksen kellarin pohjoisseinä. Kadun puolella on uusi perustuspalkki valettuna. Kuva kaakosta. 30.10.95.
235. Huone X. Goviniuksen kellarin tutkimusalueella olevan huonetilan tiilinen luoteisnurkka edellisen kellari-

käytäväseinän alla. Sama kohta kuin kuvassa 226. Kuva kaakosta. 30.10.95.

236. Huone X. Huoneen länsiosassa sijainnut huoneenlevyinen pohjois-eteläsuuntainen profiili. Keskellä kuvan ylä-laidassa on pihakiveys, oikealla Goviniuksen kellarin kivi- ja tiiliseinä, jonka päällä sijaitsee kellari-käytävän tiiliharkkoseinä. Kellarin länsiseinä on latan edessä rikottu tiilisen pohjoisseinän profiilin esiinsaamiseksi. Ks. diat 223, 226 ja 235. Kuva lännestä. 27.11.95.
- 237-239. Huone X. Edellinen profiili. 237. Pohjoisosa. 238. Keskiosa. 239. Eteläosa. Kuvapanoraama lännestä. 27.11.95.
240. Huone X. Goviniuksen kellarin pohjoisseinän profiili. Kuva lännestä. 27.11.95.
241. Huone X. Kellarin holvia, seinää ja sisäpuolisia täy-tekerroksia. Kuva lännestä. 27.11.95.
242. Huone X. Edellisen profiilin alaosa. Tiilimuurin alla näkyy seinän perustuskivet. Profiilissa on alimpana puhdas hiekka, päällä savikerros ja täytemaita. Kuva lännestä. 27.11.95.
243. Huone X. Kellarikäytävän seinän oikealla puolella on Goviniuksen kellarin kiviseinän yläpinta ja sen oi-kealla puolella pihakiveyksen vesikouru. Kuva idästä. 25.11.95.
244. Huone X. Sama kuva ilman salamavaloa. 25.11.95.
245. Huone X ja Z. Edessä näkyy Goviniuksen kellariseinän yläpinta huoneessa Z. Alemmalla tasolla on edellisen kuvan kohta huoneen X puolella. Jäljellä on vain sei-nän perustuskivet. Kuva idästä. 29.11.95.
246. Huone X ja Z. Sama tilanne. Kuva lännestä. 29.11.95.
247. Huone X. Kellarin pohjakivirivin eteläpuolelle tehty profiilikuoppa. Alimpana on puhdas hiekka. Kuva län-nestä. 29.11.95.
- 248-250. Huone X. Pohjoisseinän palkin alla ollut profiili. 248. Länsiosa. 249. Keskiosa. 250. Itäosa. Kuvat etelästä. 29.11.95.
251. Huone X. Lähikuva profiilin itäosasta. Kuva lounaasta. 29.11.95.
252. Huone X. Goviniuksen kellariseinää dokumentoidaan. Kuva luoteesta. 27.11.95.
253. Huone Y. Huoneen puulattia osittain purettuna. Kuva koillisesta. 11.9.95.
254. Huone Y. Huoneen eteläosassa 1. kerroksen lattian alle säilyneelle alueelle, sen keski- ja itäosaan, tehty kerroskaivausalue. Maatäytteitten alta on paljastunut

hiekkakerros ja sen päällä olleet kivilaatta ja kivet, jotka ovat olleet aiemmin lattiantukirakenteiden perustana. Kuva idästä. 12.9.95.

- 255. Huone Y. Hiekkakerroksen alta paljastunut pihakiveys. Kuva idästä. 12.9.95.
- 256. Huone Y. Sama tilanne. Kuva lännestä. 12.9.95.
- 257. Huone Y. Sama kuva ilman salamavaloa. 12.9.95.
- 258. Huone Y. Sama tilanne. Kuva pohjoisesta. 12.9.95.
- 259. Huone Y. Sama alue, 2. ja 3. kerros. Pihakiveys ja sen alapuolinen hiekka, 1. kerros, on poistettu tulevan peruspalkin kohdalta. Kuva lännestä. 12.9.95.
- 260. Huone Y. Sama alue. Alue on kaivettu palkin perustamistasolle. Kuva lännestä. 12.9.95.
- 261-263. Huone Y. Pohjoisseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän, pohjoiskaivannon, eteläprofiili irtomaiden poiston jälkeen. 261. Itäosa. 262. Keskiosa. 263. Länsiosa. Kuvapanoraama pohjoisesta. 14.9.95.
- 264. Huone Y. Lähikuva profiilin itäosasta. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
- 265. Huone Y. Lähikuva profiilin länsiosasta. Kuva pohjoisesta. 14.9.95.
- 266. Huone Y. Kerroskaivausalue peruspalkin teolta säilyneellä alueella, 3. ja 4. kerros. Alue kaivettu eteläpuolisen palkin alle jääneen alueen tasoon. Oikealla näkyy uusi peruspalkki. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 267. Huone Y. Sama alue, 4., 5., 6., 7. ja 8. kerros. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 268. Huone Y. Sama alue, 5., 6., 9. ja 10. kerros. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 269. Huone Y. Sama alue, 5., 6. ja 10. kerros. Kuva lännestä. 16.10.95.
- 270. Huone Y. Sama alue, 5., 6., 11. ja 12. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 271. Huone Y. Sama alue, 5. ja 12. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 272. Huone Y. Sama alue, 5., 6., 13. ja 14. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 273. Huone Y. Sama alue, 5. ja 14. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 274. Huone Y. Sama alue, 15. ja 16. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
- 275. Huone Y. Sama alue, 16., 18. ja 19. kerros. Kuva län-

nestä.17.10.95.

276. Huone Y. Sama alue, 17., 18. ja 19. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
277. Huone Y. Sama alue, 18. ja 19. kerros. Kuva lännestä. 17.10.95.
278. Huone Y. Sama alue, 19. ja 20. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
279. Huone Y. Sama alue, 20. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
280. Huone Y. Sama alue, 21. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
281. Huone Y. Sama alue, 22. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
282. Huone Y. Sama alue, 23. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
283. Huone Y. Sama alue, 24. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
284. Huone Y. Sama alue, 25. kerros. Kuva lännestä. 18.10.95.
285. Huone Y. Yleiskuva kerroskaivausalueen profiileista. Kuva pohjoisesta. 18.10.95.
286. Huone Y. Itäprofiili. Kuva lännestä. 18.10.95.
287. Huone Y. Jatkettu itäprofiili. Kuva luoteesta. 18.10.95.
288. Huone Y. Eteläprofiili. Kuva pohjoisesta. 18.10.95.
289. Huone Y. Lähikuva eteläprofiilin itäosasta. Kuva pohjoisesta. 18.10.95.
290. Huone Y. Länsiprofiili. Kuva idästä. 18.10.95.
291. Huone Y. Jatkettu länsiprofiili. Kuva koillisesta. 18.10.95.
292. Huone Y. Länsiprofiilin takaista aluetta kaivettuna syvemmälle. Kuva koillisesta. 20.11.95.
293. Huone Y. Lähikuva edellisestä. Kuva koillisesta. 20.11.95.
294. Huone Y. Hevosenkallo, 3. kerroksen pinta. 12.9.95.
295. Huone Y. Kaivausaluetta puhdistetaan kaivinkoneella ennen kerroskaivausta. Kuva koillisesta. 12.9.95.
296. Huone Y. Pihakiveystä dokumentoidaan. Kuva lännestä. 12.9.95.

297. Huone Y. Kerroskaivaus meneillään. Kuva lounaasta. 18.10.95.
298. Huone Y. Käytävän kohta keskiseinän palkin raudoitusvaiheessa huoneen länsiosasta länteenpäin. Kuva idästä. 1.11.95.
299. Huone Y. Keskiseinän palkki on valettu ja itäseinän palkki on valuvaiheessa. Kerroskaivausalueen päällä on seinistä louhittua kiveä, tiiltä ym. ennen raivausta ja kaivausta. Kuva lounaasta. 6.10.95.
300. Huone Y. Huoneen länsiosan kivikasa, jonka alla on kaivamaton alue. Kuva kaakosta. 1.11.95.
301. Huone Y. Kivikasan alta paljastunut pihakiveys. Kuva kaakosta. 22.11.95.
302. Huone Z. Huoneen betonilattiaan tehtyjä paalureikiä. Kuva luoteesta. 17.8.95.
303. Huone Z. Lähikuva lattiarakenteesta pohjoisseinän luona olleesta reiästä. Kuva luoteesta. 17.8.95.
304. Huone Z. Lattian alapuolisten maakerrosten profiili edellisen reiän kohdalla. Pihakiveystaso sijaitsee profiilin keskellä. Päällä on uudempaa täytettä. Kuva luoteesta. 17.8.95.
305. Huone Z. Näkymä lattianalaisista täytemaista itäseinän luona olleen reiän kohdalta. Kuva kaakosta. 17.8.95.
306. Huone Z. Kaakkoisnurkassa ollut Goviniuksen kellarin kivisen pohjoisseinän yläpinta. Taaempaa sen päällä on eteläseinän äärellä kulkeneen kellarikäytävän pohjoinen harkkoseinä. Kuva luoteesta. 5.9.95.
307. Huone Z. Sama kuva ilman salamavaloa. 5.9.95.
308. Huone Z. Lähikuva samasta rakenteesta. Kuva luoteesta. 5.9.95.
309. Huone Z. Sama kuva ilman salamavaloa. 5.9.95.
310. Huone Z. Lähikuva samasta rakenteesta. Oikealla sen päällä on kellarikäytävän seinä. Kuva lännestä. 5.9.95.
311. Huone Z. Sama kuva ilman salamavaloa. 5.9.95.
312. Huone Z. Lähikuva saman rakenteen kaakkoisesta yläpinnasta. Goviniuksen ylempänä sijaitsevan välitilan tiilisen kellariholvin alku kaartuu etelään päin ja kellarikäytävän harkkoseinä leikkaa sen. Kuva lännestä. 5.9.95.
313. Huone Z. Huoneen keskellä sijainnut pohjois-eteläsuuntainen profiili. Pihakiveys 1,4 metrin korkeudella. Kuva kaakosta. 5.9.95.
- 314-315. Huone Z. Edellinen profiili. 314. Eteläosa. 315.

Pohjoisosaa. Kuvapanoraama idästä. 5.9.95.

316. Huone Z. Eteläseinän äärellä sijainneen kellarikäytävän pohjoisseinän alla oli kaivausalueella sijaitsevan Goviniuksen kellarin huonetilan pohjois- ja itäseinää. Vasemmalla näkyy kellarikäytävän betonisen seinäpalkin alla tiiliholvin alkua ja seinää. Keskellä latan takana on itäseinä. Oikealla on kellarikäytävän vanha betoniseinä. Kuva lännestä. 27.9.95.
317. Huone Z. Lähikuva edellisestä. Kuva lännestä. 27.9.95.
318. Huone Z. Sama kuva ilman salamavaloa. 27.9.95.
319. Huone Z. Pohjoisseinän keskiosaa. Kuva idästä. 27.9.95.
320. Huone Z. Sama kuva ilman salamavaloa. 27.9.95.
321. Huone Z. Itäseinän yläpinta esiinkaivettuna. Kuva lännestä. 27.9.95.
322. Huone Z. Sama tilanne. Goviniuksen kellarin kaivausalueella olevan huonetilan itäseinä ja sen oikealla puolella ylempänä sijaitsevan välitilan pohja. Kuvan vasemmassa ylänurkassa näkyy välitilan tiiliholvia. Kuva päältä lounaasta. 27.9.95.
323. Huone Z. Yleiskuva huoneesta eteläseinän palkin valuvaiheessa. Kuva lännestä. 6.10.95.
324. Huone Z. Goviniuksen kellarin pohjoisseinä purkuvaiheessa itäseinän äärellä. Ks. diat 245, 246 ja 306. Kuva lännestä. 29.11.95.
325. Huone Z. Huone Z. Yleiskuva huoneen itäseinästä. Oikealla alhaalla on Goviniuksen kaivausalueella olleen kellarihuoneen itä- ja pohjoisseinän jäännökset, jotka on purettu pääosin (ks. dia 317). Ylempänä sijaitsevat välitilan lattia, tiiliseinä ja sen holvin alku (ks. dia 322). Osa keski- ja länsiosan seinästä kuuluu Goviniuksen ja osa linnan rakenteisiin. Linnan lattia sijaitsee kuvan yläreunan kohdalla. Kuva lännestä. 18.12.95.
326. Huone Z. Edellinen profiili. 326. Pohjoisosaa. 327. Eteläosa. Kuvat lännestä. 18.12.95.
328. Huone Z. Välitilan lattia, tiiliseinä ja -holvi. Kuva lännestä. 18.12.95.
329. Huone Z. Välihuoneen tiiliholvi. Vasemmalla on peruspalkin pää (ks. dia 331). Kuva lännestä. 16.1.96.
330. Huone Z. Ajokäytävän alainen tila, joka tutkittiin v. 1994. Siellä sijaitsi Goviniuksen kellarin välitilan ja itäisen kellarihuoneen välinen seinä. Kuva lännestä. 26.3.96.
331. Huone Z. Edellisessä tilassa sijainneita pohjoiseen meneviä välitilan tiilirakenteita. Kuva kaakosta.

26.3.96.

332. Huone Z. Sama rakenne. Kuva kaakosta. 26.3.96.
333. Huone Z. Edellisen tiilirakenteen alla olleet rakenteet. Kuva kaakosta. 26.3.96.
334. Huone Z. Pohjoisseinän peruspalkin ja perustusmuurin alla sijainneen kaivon yläprofiili. Kuva etelästä. 29.11.95.
335. Huone Z. Kaivon maatunut länsireuna. Kuva etelästä. 29.11.95
336. Huone Z. Kaivon itäreuna. Maata poistettu edellisten kuvien jälkeen. Kuva lounaasta. 1.12.95.
337. Huone Z. Pohjoisen perustusmuurin alla sijainneen kaivon eteläiset alimmat hirsikerrokset esiinkaivettuna. Perustusmuuri on puhkaistu tulevan oven kohdalta. Kuva etelästä. 17.1.96.
338. Huone Z. Lähikuva kaivon eteläosan hirsikehikosta. Kuva etelästä. 17.1.96.
339. Huone Z. Hirsikehikon lounaisnurkka. Kuva ylhäältä lounaasta. 17.1.96.
340. Huone Z. Sama tilanne. Kuva kaakosta. 17.1.96.
341. Huone Z. Hirsikehikon kaakkoisnurkka. Kuva lounaasta. 17.1.96.
342. Huone Z. Sama rakenne eteläosan hirsien poiston jälkeen. Kuva lounaasta. 17.1.96.
343. Huone Z. Hirsikehikon itäseinä ja osa pohjoisseinää perusmuuriin puhkaistun aukon kohdalla. Kuva etelästä. 18.1.96
344. Huone Z. Sama tilanne. Kuva pohjoisesta. 18.1.96.
345. Huone Z. Hirsikehikon koillisnurkka. Kuva pohjoisesta. 18.1.96.
346. Huone Z. Sama tilanne. Kuva ylhäältä idästä. 18.1.96.
347. Huone Z. Kaivon eteläosan hirsi. Kuva päältä. 17.1.96.
348. Huone Z. Eteläosan hirsi käännettynä. Kuva sivulta. 17.1.96.
349. Huone Z. Hirren itäpää. Kuva sivulta. 17.1.96.
350. Huone Z. Hirren itäpää tappireikineen. Kuva päältä. 17.1.96.
351. Huone Z. Hirren länsipää tappireikineen. Kuva päältä. 17.1.96.
352. Huone Z. Huoneen valokuvadokumentointia vanhan kella-

- rikäytäväseinän päältä. Kuva luoteesta. 27.9.95.
353. Huone Ö. Huoneen eteläreunalta on poistettu lattiarakenteet. Kuva etelästä. 17.8.95.
354. Huone Ö. Kaakkoisnurkassa käytävän päässä sijainnut, ajokäytävään aiemmin johtanut, portaikko, joka on myöhemmin rakennettu umpeen. Kuva luoteesta. 21.8.95.
355. Huone Ö. Portaikko ja sen pohjoisreunan alapuolisia tiilisiä tukirakenteita. Kuva luoteesta. 21.8.95.
356. Huone Ö. Porraskivet. Kuva idästä. 21.8.95.
357. Huone Ö. Kaakkoisnurkan portaikon tiilisen tukirakenteen pohjoispuolelle tehdyn kaivannon eteläprofiili, tiilirakenteen alla. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
358. Huone Ö. Lähikuva edellisen profiilin alaosa. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
359. Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Eteläseinän ääreltä portaikon alta paljastunut ylempi kivitaso. Kuva lännestä. 22.8.95.
360. Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Portaikon alta paljastunut alempi kivitaso. Kuva lännestä. 22.8.95.
361. Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Lähikuva samasta tilanteesta. Kuva lännestä. 22.8.95.
362. Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Alemman kivikerroksen ja sen hiekkakerroksen alta paljastunut puukerros. Kuva lännestä. 22.8.95.
363. Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Pohjoisprofiili. Kuvan keskellä sijaitsevat edelliset kivitasot. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
364. Huone Ö. Kaakkoisnurkan kerroskaivausalue. Lähikuva edellisen profiilin alaosa. Kuva pohjoisesta. 21.8.95.
365. Huone Ö. Eteläseinän perustusmuurin päältä, tiilikerroksen alta löytynyt laatoitus, joka on alimman porrastanteen korkeudella. Kuva lännestä. 22.8.95.
366. Huone Ö. Itäseinän alla sijainneen kuopan profiili. Kuva lännestä. 15.12.95.
367. Huone Ö ja Y. Yleiskuva eteläseinän peruspalkin ja perustusmuurin alapuolisesta profiilista kaivon kohdalla. Kuva pohjoisesta. 15.12.95.
368. Huone Ö ja Y. Edellinen profiili. 368. Itäosa. Huone Ö. 369. Keskiosa. Huoneet Ö ja Y. 370. Länsiosa. Huone Y. Kuvat pohjoisesta. 15.12.95.
371. Huone Ö. Kaivon rakentamista varten kaivetun kuopan rajat kellarin lattialla. Kuva luoteesta. 15.12.95.

372. Huone Ö. Eteläseinän peruspalkkia raudoitetaan. Kuva lännestä. 11.9.95.
373. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Yleiskuva. Kuva pohjoisesta. 26.10.95.
374. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Torikiveys. Kuva pohjoisesta. 26.10.95.
375. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Sama tilanne. Kuva kaakosta. 26.10.95.
376. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Kaivannon länsiprofiiliin tehtyjen profiilikuoppien sijainti. Kuva kaakosta. 26.10.95.
377. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Eteläisin profiilikuoppa 1 metriä pohjoiseen profiilin eteläpäästä. Kuva idästä. 26.10.95.
378. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 2,5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
379. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 3,5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
380. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
381. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 7 m. Kuva idästä. 26.10.95.
382. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 8,5 m. Kuva idästä. 26.10.95.
383. Tori, pääportaikon edustan kaivanto huoneen B kohdalla. Profiilikuoppa 14 m. Kuva idästä. 26.10.95.
384. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikkoa puretaan. Kuva lounaasta. 1.8.95.
385. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikon eteläosasta on poistettu porraskivet. Kuva lounaasta. 1.8.95.
386. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Porrastasannetta puretaan. Kuva etelästä. 10.10.95.
387. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Porrastasannetta puretaan. Kuva etelästä. 10.10.95.
388. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Tasanne purettuna. Kuva luoteesta. 20.10.95.
389. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikon sisäosat ja portaikon edustalla sijainnut kaivanto. Kuva etelästä. 26.10.95.
390. Tori, pääportaikko huoneen B kohdalla. Portaikkoa kootaan katoksen alla. Kuva pohjoisesta. 26.3.96.

391. Tori ja Aleksanterinkatu, huoneiden G, I, K ja L kohta. Peruskorjausalueen jalkakäytävien katukiveystä poistetaan. Kuva etelästä. Kesäkuu 1995.
392. Tori, huoneiden G ja I kohta. Snelmanninkadun jalkakäytävän kiveys lähes kokonaan poistettuna. Kuva etelästä. Kesäkuu 1995.
393. Aleksanterinkatu, huoneen K kohta. Aleksanterinkadun länsipään jalkakäytävän kivet on poistettu. Kuva lännestä. Kesäkuu 1995.
394. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneiden G, I ja K kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Kuva pohjoisesta. 9.6.95.
395. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Kaivannon länsiprofiili profiili a:n kohdalla. Kuva kaakosta. 9.6.95
396. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Profiili a:n pohjoisempi profiilikuoppa. Kuva idästä. 9.6.95.
397. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Profiili a:n eteläisempi profiilikuoppa. Kuva idästä. 9.6.95.
398. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneiden G ja I kohdalla. Yleiskuva kaivannosta peruspalkin valun jälkeen. Kuva pohjoisesta. 10.11.95.
399. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Pohjoisin profiilikuoppa d. Kuva idästä. 10.11.95.
400. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen G kohdalla. Keskimäinen profiilikuoppa c. Kuva idästä. 10.11.95.
401. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen I kohdalla. Profiilikuoppa b. Kuva idästä. 10.11.95.
402. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen I kohdalla. Sama kuva salamavalolla. 10.11.95.
403. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Yleiskuva kaivannon länsiprofiilista. Kuva kaakosta. 25.7.95.
404. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Sama tilanne. Kuva koillisesta. 25.7.95.
405. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Lähikuva torikiveyksestä. Kuva idästä. 25.7.95.
406. Tori, linnan seinustan kaivanto huoneen K kohdalla. Varhaisempi, lähempänä linnan seinää sijainnut, profiilikuoppa f kaivannon eteläosassa. Kuva idästä. 9.6.95.
407. Aleksanterinkatu, linnan länsisiiven eteläseinän äärellä sijainnut kaivanto huoneen K kohdalla. Kaivannon

eteläprofiili. Ainoa säilynyt vanha kerros, alin palokerros, sijaitsee välittömästi kaapeleiden alla. Kuva idästä. 12.10.95.

408. Aleksanterinkatu, linnan eteläsiiven eteläseinän äärellä sijainnut kaivanto huoneiden P, S, U, X ja Z kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Kuva lännestä. 6.9.95.
409. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen P kohdalla. Eteläprofiilin musta kuoppa. Kuva luoteesta. 7.9.95.
410. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Eteläprofiilin musta alue. Kuva koillisesta. 6.9.95.
411. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Edessä sijaitsee läntinen vanha kellari ja taaempänä osittain peitettynä uudempi Goviniuksen kellari. Kuva lännestä. 7.9.95.
412. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdilla. Uuden, Goviniuksen, kellarin länsipää ja taaempänä vanhan kellarin itäpää. Kuva koillisesta. 8.9.95.
413. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdilla. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 8.9.95.
414. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdilla. Lähikuva samasta paikasta. Irtokiviä poistettu vanhan kellarin sisältä. Kuva koillisesta. 8.9.95.
415. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Läntisen, vanhan kellarin sisäosat. Esillä on pohjoisseinän tiilikynnys. Kuva lännestä. 7.9.95.
416. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama paikka. Sisäosan pohjakuoppaa laajennettu ja syvennetty. Kuopan pohjalla on laattakivitaso. Kuva lännestä. 7.9.95.
417. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Vanhan kellarin pohjoisseinän yläosaa sisäpuolelta. Kuva etelästä. 7.9.95.
418. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Vanhan kellarin länsioven tiilirakenne ovisaranoineen. Oviaukko sijaitsee profiilin sisällä. Kuva pohjoisesta. 8.9.95.
419. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama tilanne. Kuva luoteesta. 8.9.95.
420. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama kohta myöhemmässä vaiheessa. Kuva koillisesta. 20.9.95.

421. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Tiilirakenteen länsipuolelta on kaivettu lisää. Kuva koillisesta. 20.9.95.
422. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama tilanne tiilirakenteen länsipuolisella alueella. Kuva ylhäältä pohjoisesta. 21.9.95.
423. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama tilanne. Kuva lännestä. 21.9.95.
424. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Ylätasanteen kivet otettu esiin. Kuva ylhäältä pohjoisesta. 21.9.95.
425. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Sama kohta. Ylätasanteen rakennetta on kaivettu lisää. Kuva ylhäältä etelästä. 21.9.95.
426. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U kohdalla. Vanhan kellarin kiviseinän päälle tiilirakenteen itäpuolelle tehty poikittaisprofiili. Kuva lännestä. 8.9.95.
427. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Goviniuksen kellarin keski- ja länsiseinä. Kuva lännestä. 6.9.95.
428. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U, X ja Z kohdalla. Sama tilanne. Kuva idästä. 6.9.95.
429. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Linnan muurin alle menevä Goviniuksen kellarin läntinen tiili- ja kiviseinä (ks. dia 223, 226, 235-236). Oikealla on kellarin sisätilat. Kuva etelästä. 6.9.95.
430. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen U ja X kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva etelästä. 6.9.95.
431. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneiden U ja X kohdalla. Goviniuksen kellarin keskiseinän ja etupäässä linnan sisäpuolella olevan kellarihuoneen länsiseinän lounaiskulma. Länsiseinä jatkuu Aleksanterinkadun alle, jossa sijaitsee yksi kellarin huonetoista. Kuva koillisesta. 6.9.95.
432. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla. Kuvassa näkyvän Goviniuksen kellarin keskiseinän kohta sijaitsee välittömästi ajokäytävän länsipuolella. Kuva lännestä. 6.9.95.
433. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla. Sama tilanne. Keskiseinästä lähtevät seinät etelään ja pohjoiseen (ks. diat 321-322 ja 325). Kuva lännestä. 6.9.95.
434. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen X kohdalla. Goviniuksen kellarin keskiseinän päällispintaa, jossa on jäljellä tiiliholvien alut. Kuva idästä.

6.9.95.

435. Aleksanterinkatu, linnan seinustan kaivanto huoneen Z kohdalla. Goviniuksen kellarin keskiseinän päällispintaa, jossa on tiiliholvien alut. Kuva lännestä. 6.9.95.
436. Piha, länsisiiven keskiosassa itäseinän äärellä sijainnut kaivanto, pohjoiskaivanto, huoneen D kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Kuva ylhäältä etelästä. 20.11.95.
437. Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Yleiskuva kaivannosta. Kuva etelästä. 20.11.95.
438. Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Kaivannon pohjoisosan itäprofiili. Kuva luoteesta. 20.11.95.
439. Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Kaivannon eteläosan itäprofiili. Kuva luoteesta. 20.11.95.
440. Piha, pohjoiskaivanto huoneen D kohdalla. Kaivannon eteläosan itäprofiili. Kuva lounaasta. 20.11.95.
441. Piha. Yleiskuva pihan lounaisnurkasta. Metallipor-
taikon alla sijaitsee keskikaivanto ja kuvan vasemmas-
sa reunassa seinän äärellä alkaa eteläkaivanto. Kuva
ylhäältä koillisesta. 13.11.95.
442. Piha, länsisiiven eteläosassa itäseinän äärellä si-
jainnut kaivanto, keskikaivanto, huoneen H kohdalla.
Yleiskuva kaivannon itäprofiilista. Kuva lounaasta.
13.11.95.
- 443-445. Piha, keskikaivanto huoneen H kohdalla. Edellinen
profiili. 443. Pohjoisosa. 444. Keskiosa. 445.
Eteläosa. Kuvapanoraama lännestä. 13.11.95.
446. Piha, eteläsiiven pohjoisseinän äärellä sijainnut
kaivanto, eteläkaivanto, huoneiden R, T, V, Y ja Ö
kohdalla. Eteläsiiven edustan pihakiveystä ennen kai-
vannon tekoa. Kuva lännestä. Kesäkuu 1995.
447. Piha, eteläkaivanto. Sama paikka kaivannon teon jäl-
keen. Kuva lännestä. 14.8.95.
448. Piha, eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla. Profii-
likuoppa. Kuva etelästä. 14.8.95.
449. Piha, eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla. Lähiku-
va edellisestä. Kuva etelästä. 14.8.95.
450. Piha, eteläkaivanto huoneiden T ja V kohdalla. Pihan
uutta kiveystä ja sen sementtipohjaa. Kuva luoteesta.
14.8.95.
451. Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Läntinen pro-
fiilikuoppa. Kuva etelästä. 14.8.95.
452. Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Lähikuva edel-
lisestä. Kuva etelästä. 14.8.95.

453. Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Itäinen profiilikuoppa. Kuva etelästä. 14.8.95.
454. Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Lähikuva edellisestä. Kuva etelästä. 14.8.95.
455. Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Lähikuva profiilin keskiosasta. Kuva etelästä. 14.8.95.
456. Piha, eteläkaivanto huoneen V kohdalla. Lähikuva kerroksista. Kuva etelästä. 14.8.95.
457. Huoneessa U louhitaan seinää peruspalkin tekoa varten kellarikäytävän kohdalla. Kuva lännestä. 26.9.95.
458. Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleinen kellarikäytävä huoneen Z kaivon tutkimusvaiheessa. Kaivo on kuvan oikeassa alanurkassa. Kuva idästä. 17.1.96.
459. Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen sydänmuurin alle paaluihin hitsataan metallilevyjä. Kuva kaakosta. 17.1.96.
460. Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen käytävän pohjalle on levitetty styroxlevyjä. Kuva lännestä. 9.2.96.
461. Edellisen kuvan styroxkerroksen päälle on laitettu pohjan raudoituksia. Kuva idästä. 9.2.96.
462. Eteläsiiven pihan puoleisen käytävän pohjoisseinää ennen seinien raudoitusta ja laudoittamista. Lattia on valettu. Kuva lounaasta. 9.2.96.
463. Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen käytävän sydänmuurin seiniä raudoitetaan ja laudoitetaan valua varten. Kuva lounaasta. 9.2.96.
464. Eteläsiiven pihan puoleisen käytävän pohjoisseinä valmiina valua varten. Kuva idästä. 9.2.96.
465. Eteläsiiven Aleksanterinkadun puoleisen käytävän katto, seinät ja lattia valettuina. Kuva idästä. 26.3.96.
466. Länsisiiven torin puoleinen kellari maapoiston aikana. Osa seinien perustuksista on jo poistettu. Kuva etelästä. 17.1.96.
467. Länsisiiven torinpuoleisen käytävän seiniä ym töitä tehdään. Kuva lounaasta. 26.3.96.
468. Länsisiiven torinpuoleisen käytävän seinä- ym. töitä tehdään. Kuva luoteesta. 26.3.96.

2 552

2 553

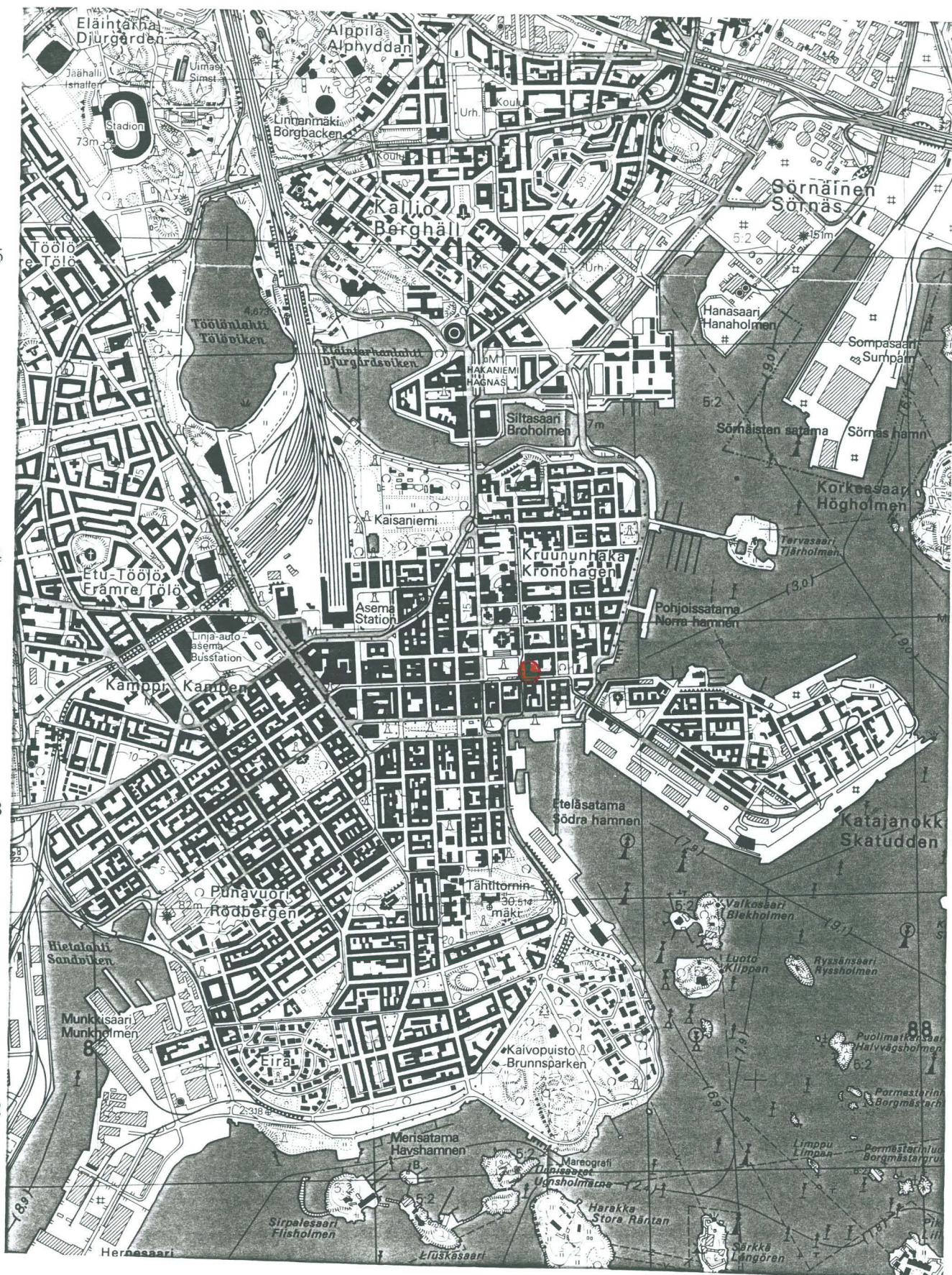
2 554

6 675

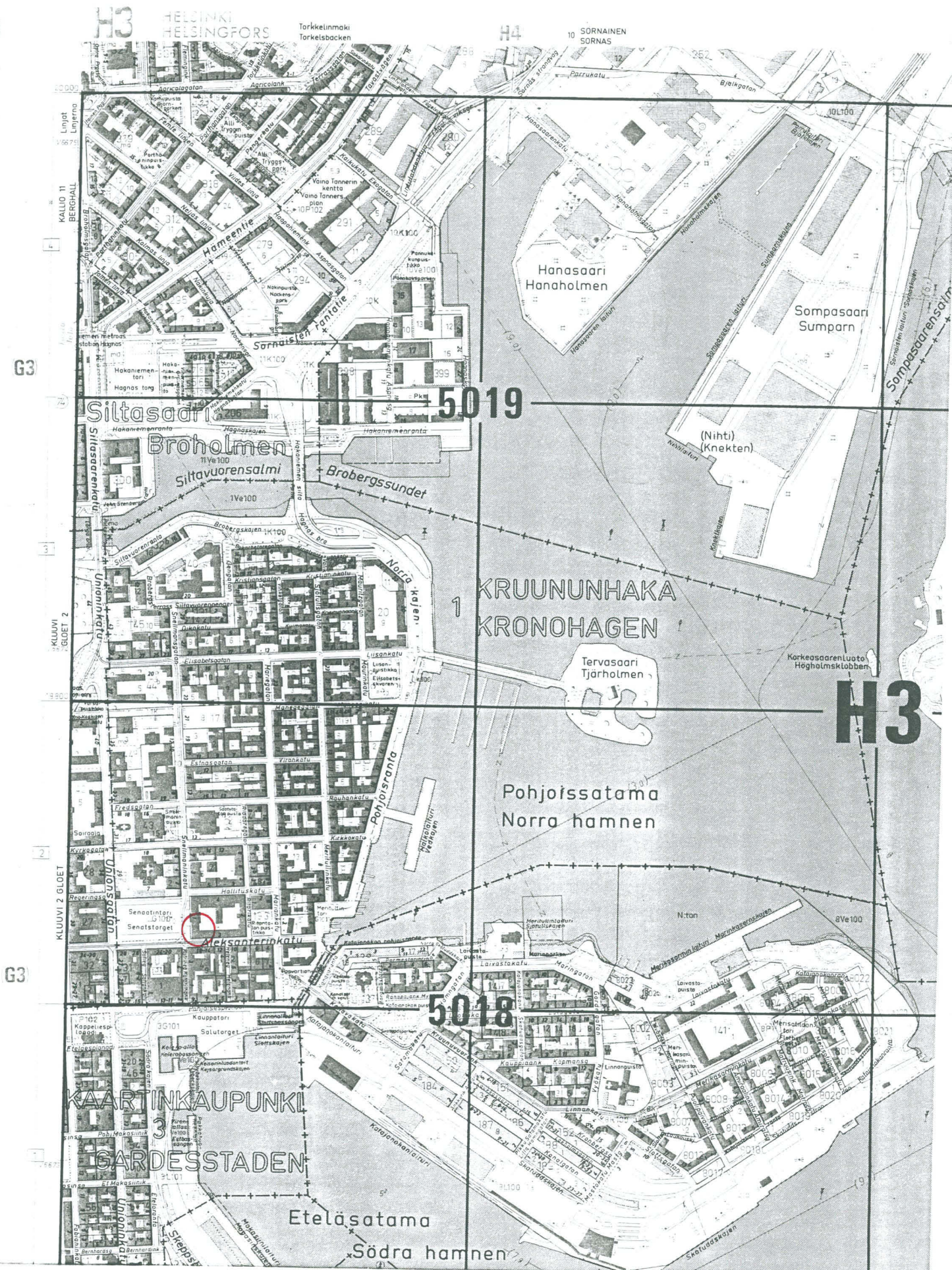
6 674

6 673

6 672

Ote peruskarttatalehdestä 2034 06 HELSINKI (1991). Mk 1:20 000.
 Tutkimuskohde ympyröity.

Ote virastokartasta Vi 10 (1990). Mk 1:10 000.
Tutkimuskohde ympyröity.

Ss. 166-167 ovat suurikokoisia
karttoja, ei digitoitu

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA Markku Heikkinen 1995-96

Huone D
 Mk 1:25 profiili, 1:50 taso
 Korkeusluvut metreinä mpy
 Piirt. M. Niukkanen

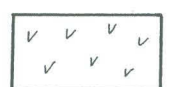

 harmaa savensekainen siltti

 sekoittunut hiekka

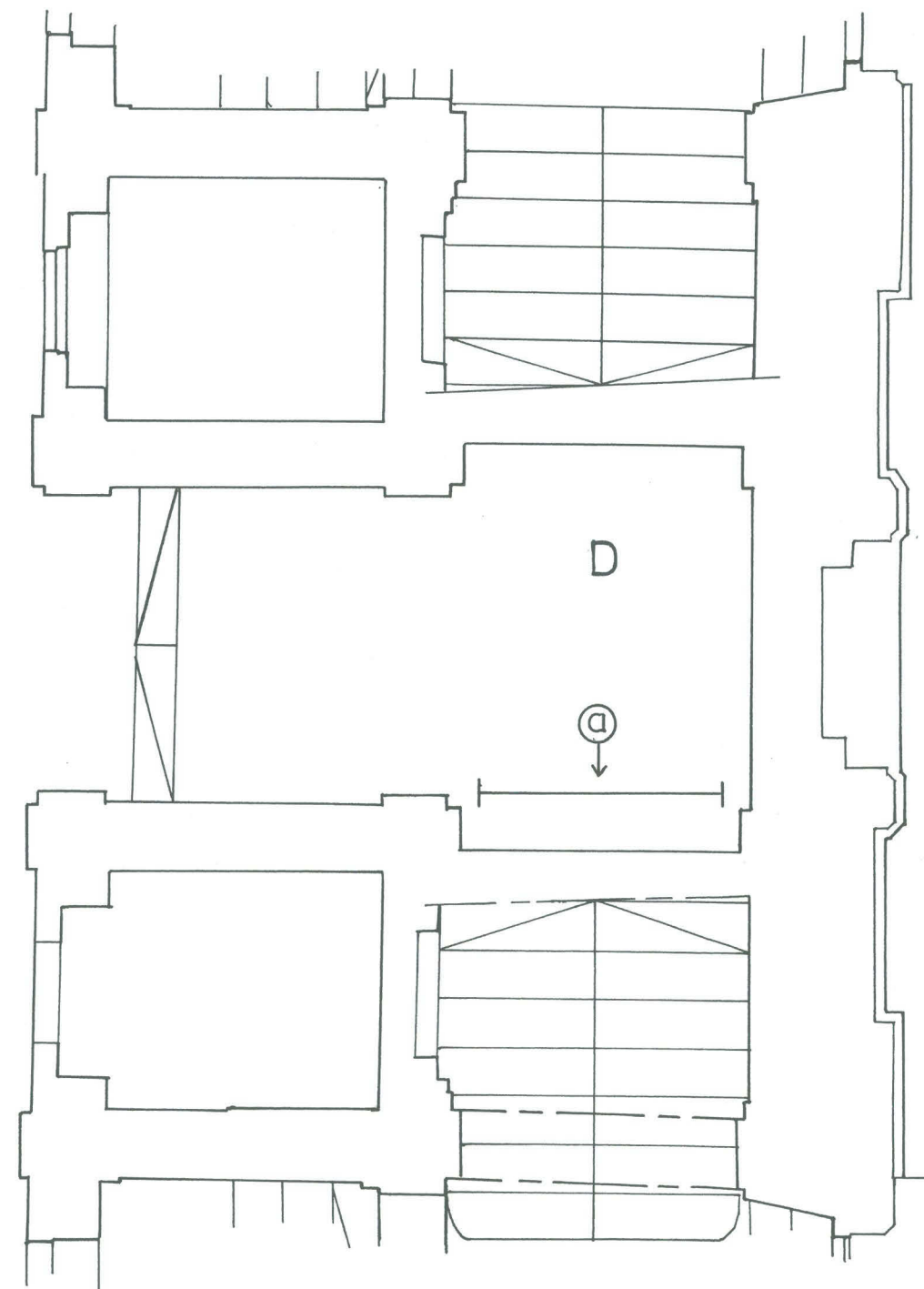
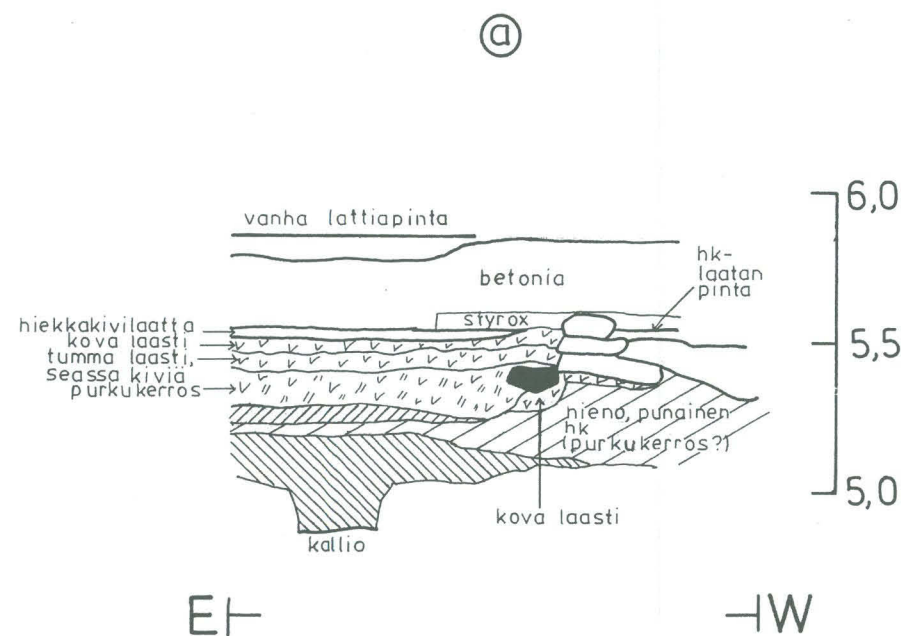
 siltti

 tiilimurska

 laasti

 kivi

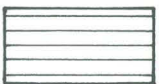
 tiili

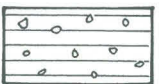

Ss. 169-170 ovat suurikokoisia
karttoja, ei digitoitu

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA Markku Heikkinen 1995-96

Huone K
Mk 1:25 profiili, 1:50 taso
Korkeusluvut metreinä mpy
Piirt. J. Mellanen

 puhdas hiekka

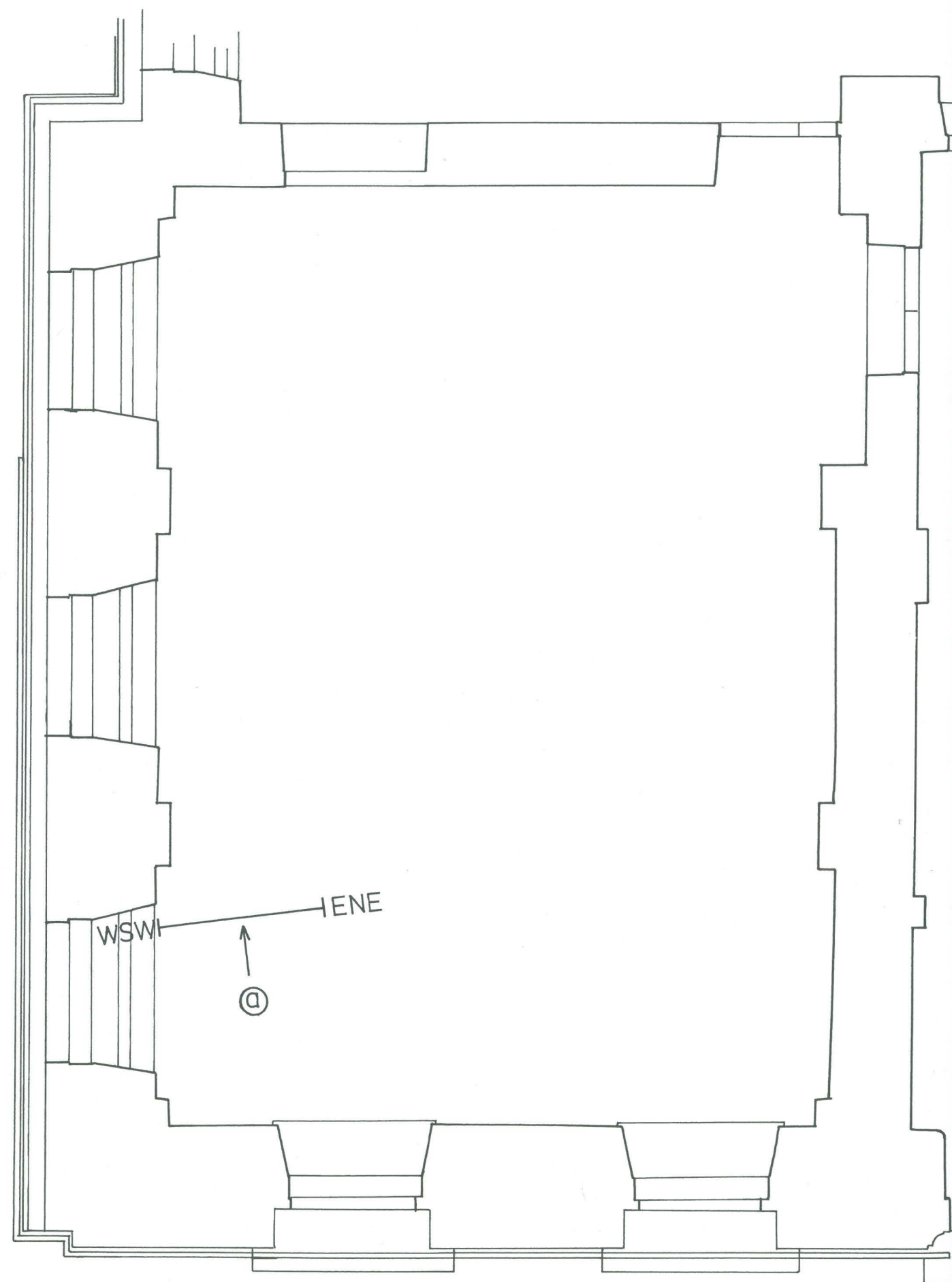
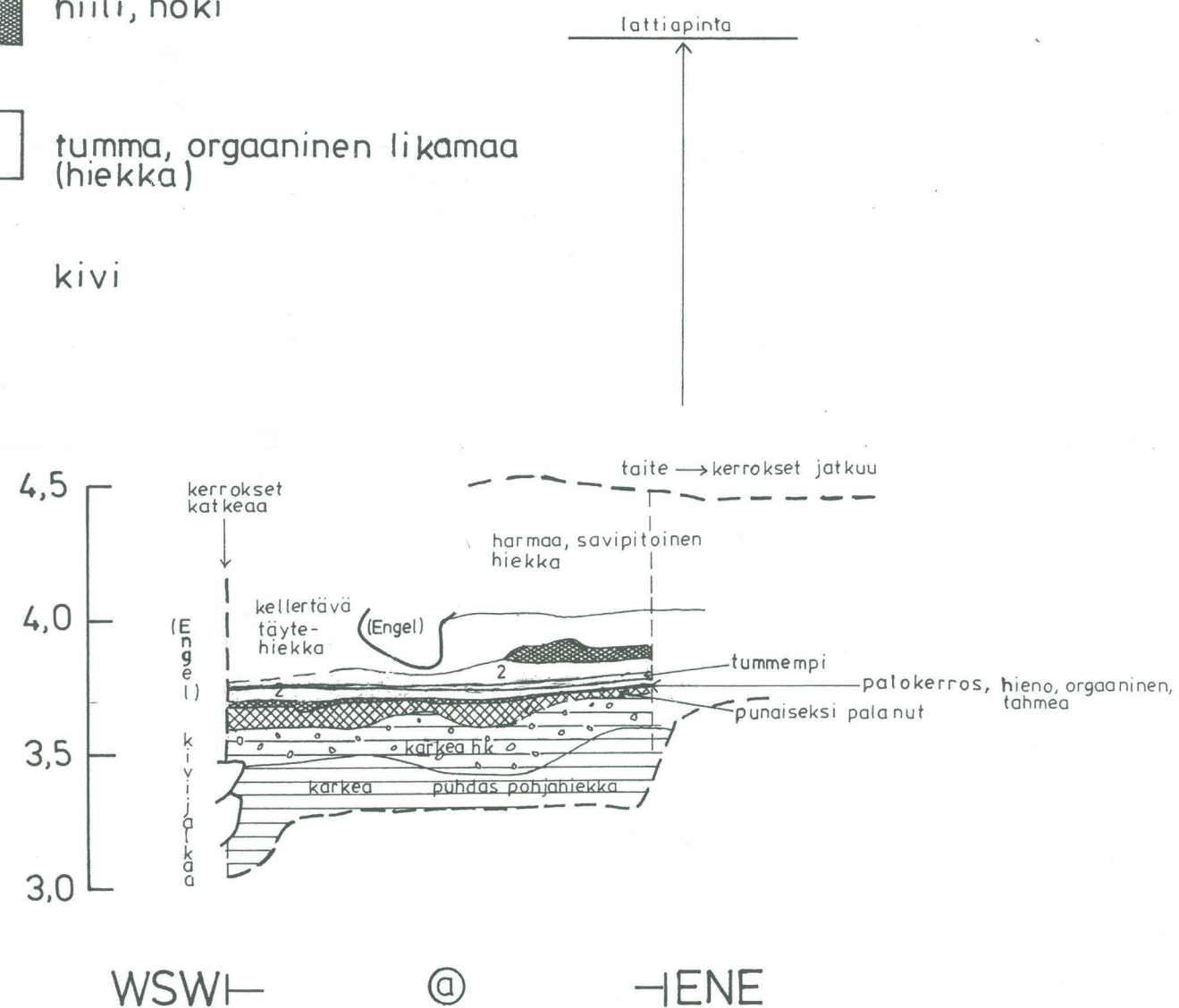
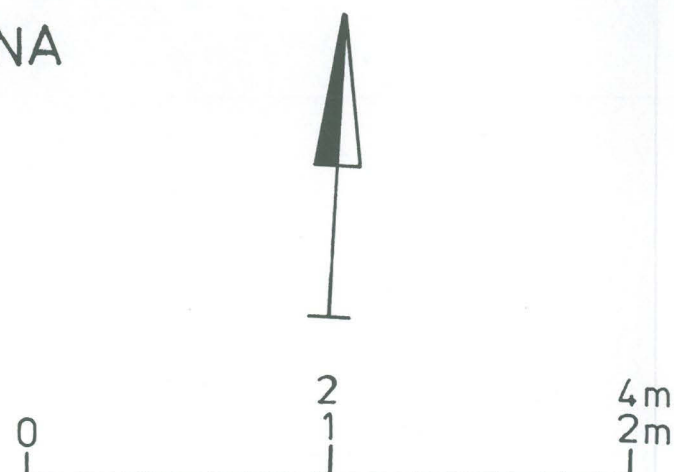
 sora/karkea hiekka

 palanut hiekka

 hiili, noki

 2 tumma, orgaaninen likamaa
(hiekka)

 kivi

HELSINKI VALTIONEUVOSTON LINNA Markku Heikkinen 1995-96

one K
 1:25 profiili, 1:50 taso
 keusluvut metreinä mpy
 t. J. Mellanen

puhdas hiekka

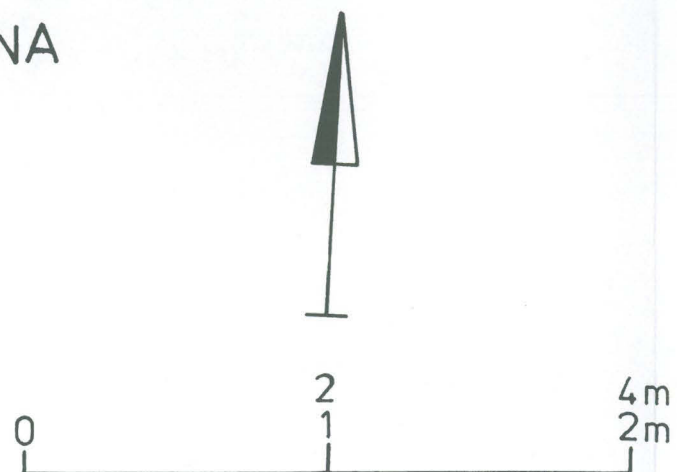
sora/karkea hiekka

palanut hiekka

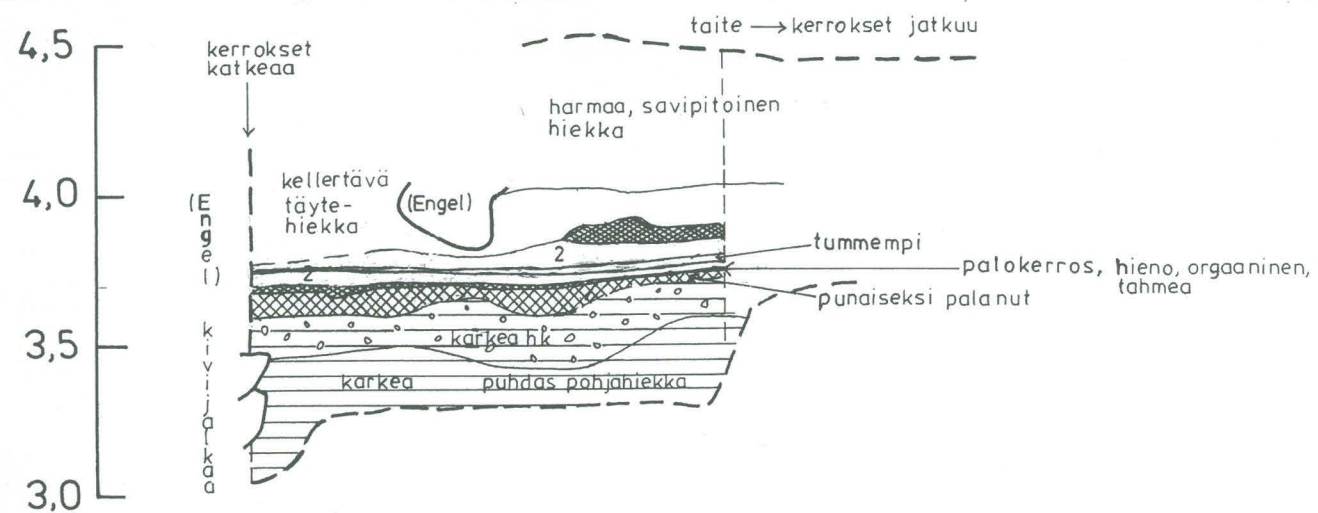
hiili, noki

2 tumma, orgaaninen likamaa
 (hiekka)

7 kivi

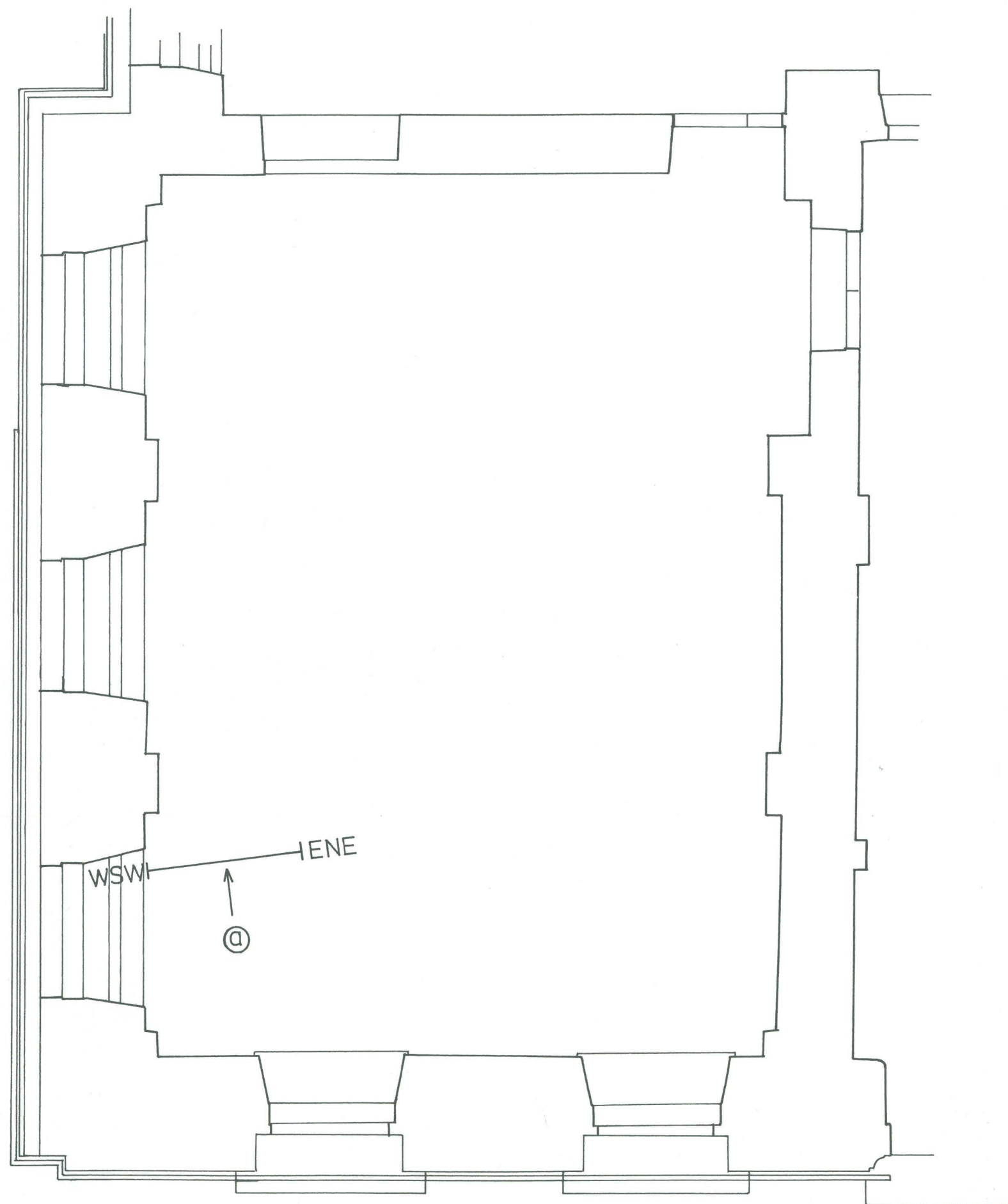
lattiapinta

WSW

@

ENE

Ss. 172-194 ovat suurikokoisia
karttoja, ei digitoitu